

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita

7

HELSINKI 1985

ISBN 951-95402-7-X

Lappeenranta 1985 ~ Etelä-Saimaan Kustannus Oy

Jorma Väänänen
Väänäs-Kallen kronikka

SISÄLLYS

	Siv.
LUKIJALLE	103
1 JUURET	105
2 VANHEMPIEN VAELLUS KUOPION KAUTTA VIIPURIIN.....	116
3 MIKKELIN KAUTTA HELSINKIIN — YLIOPISTOON.....	132
4 OSAKUNTAELÄMÄÄN — KIHLAUS — AVIOLIITTO.....	138
5 KIRJALLISIA HARRASTUKSIA — VAPAUSSOTA.....	144
Pakinoita 1912—13	Periytyminen ja ihmissuvun jalostaminen 1916
Anoppikahu (suom.) 1913	Luonnonkansojen häviäminen 1916
Laulunäytelmä ”Klubimestarin rakkaus” 1913	Maks ja Morits (suom.) 1918
Bulgarian maa ja kansa (suom.) 1913	Luonnontieteellisiä pakinoita 1919
6 VIIPURIIN	155
Savitaipaleen rintama	vapaussodasta (suom.) 1921
vapaussodassa 1921	Hans Hokkisääri (suom.) 1922
Muistelmia Suomen	
7 AVIOKRIISI — I SANARRIESKAT.....	161
Savolaesta sanarrieskoo 1924	Laulusuomennoksia 1924
Lauluveikon virsikirja I 1924	
8 KESIÄ PÖLJÄLLÄ — II SANARRIESKAT — MURREPROOSAA — ARKIELÄMÄÄ.....	177
Uutta sanarrieskoo 1925	
Pari häärunoa 1925—1926	Ku Uatu olj akanottopuuhiissa 1926
Olavinlinnan juhlaruno 1925	Imppa 1926
Runokaakin kavionkapsetta 1926	Ylistyksen hymistystä Puijom mäelle 1927
Pöljäm pysäkiltä palamupuihen siimekseen 1926	Letkuvarren viereltä 1927
Kaksi pakinaa 1926	
9 LYSEON JUHLAT — SANARRIESKOO — NORMAALIPROOSAA	186
Junkkarien joukko 1928	Sanarrieskoo kolomaas kannikka 1930
Tohtori eksyy erotiikkaan (suom.) 1928	Runot isälle ja äidille 1930
Pakina 1928, Runo 1929	Tulipa Kytrelahden naisillekin kesä 1930
Viipurin klassillinen lyseo 1879—1929 (toim.) 1929	
10 SANARRIESKAT KOOTTUINA — POLITIIKKA — PERHEJUHLIA — II AVIOKRIISI.....	195
Kootut sanarrieskat 1931	Runotervehdyksiä sukulaisille 1932—1933
Murrepakina 1931	
Oi Suomi puoluehumbuugin maa 1932	Issias ja miten siitä paranin 1934
Kaksi nuorta sydäntä 1932	Toimitustöitä 1934—1935 Nuapurit 1935
11 PAKINOITA JA RUNOJA — ASIATEKSTIÄ — OMA ELÄMÄ	201
Murrepakina 1935	Aamukävelyllä muinaisia muistelemassa 1936
Murreruno 1936	Suomen maantieto 1937
Juhlat Bagdadissa 1936	Poliisin poika 1938
Runo äidille 1936	

12	TALVISOTA — KORSUKOLPORTÖÖRINÄ — EVAKKOAIKA — JATKOSOTA.....	222
	Vainotien vartijat 1939	
	Kalakukon ylistyslaulu 1939	Runoruunalla ryssää päin 1942
	Korsulauluja 1940	Marssilauluja 1942—1943
	Korsusta korsuun Kannaksella 1941	Evakkolauluja 1944
13	NIINISALO — DEPRESSIO — II AVIOLIITTO — ELÄKKEELLE	235
	Runoja 1945—1946	Peräkorven Ierikka ym. 1954
	Kuvitetut sanarieskat 1948	Täss' on teille terveisiä 1954
	Laulutekstejä 1949, 1952	Olinpa minäkin turisti 1955
	Interparrat opintiellä 1953	
14	VIIMEISET VUODET.....	245
	Jotakin ehkä tietäisin 1957	Tukkanuottasilla 1959
	Pakinoita 1958—1960	Suomennoksia 1959—1961
	Kyminlaakson lääkariseura 1909—1959	Koulukaskuja 1962
	JÄLKIKIRJOITUS.....	250
	Lähdeviitteet sekä Kalle Väänäsen julkaisut	251
	Tekstissä mainittujen sukulaisten luettelo	255
	Väänästen sukutaulua	258
	Tekstissä mainitut henkilöt.....	260

Väinö Raution näkemys Vikistä Lappeenrannassa vuonna 1946.

Lukijalle

Tuoko tanakka partaniekka kaksijakoinen oli isäni Väänäs-Kalle, Rieska-Kalle tahi perheen piirin Viki! Ehkäpä Väinö Raution taiteilijan silmä havaitsi, että Vikin luonne ei ollut kuvattavissa muutoin kuin kubistisin siveltimen vedoin: profiilista ”hyökkäävänä” ja en face ”mietteiliäänä korsukolportöörinä”, kuten hän sanoi. Rautio oli katsellut kuvattavaansa liki parinkymmenen vuoden ajan Viipurissa ja tehnytkin silloin alkuvuosina ”normaalin” muotokuvan. Mutta siihen eivät kuvaaja eikä kuvattavakaan olleet olleet tyytyväisiä — ja niin jäi kuva kotimme seinälle ripustamatta ja tuhoutui sitten sodanaikaisissa pommituksissa. Sotien päätyttyä Rautio ja Viki tapasivat Lappeenrannassa, jossa maalausajatus toteutettiin.

Profiilikuvan ”hyökkäävyys” ilmaisee epäilemättä Vikin ulospäin suuntautuvaa piirrettä ja vasten katsojaa oleva puolikas luovaa ajatustyötä. — Viki esiintyi monien taiteilijain tavoin mielellään kotipiirin ulkopuolella ja hankki näin ystäviä, joiden parissa saamistaan virikkeistä hän muovasi aiheita töilleen. Muistan nähneeni meillä poika-ajoista alkaen useasti vieraita, jotka virkistivät käynneillään arkista elämää. Viki puuttui myös mielellään julkisiin keskusteluihin, joita käytiin lehtien palstoilla ajankohdaisista aiheista koiran syljessä tavatusta ekinokkokkimadosta alkaen musiikkiopiston opettajiston palkkauskysymyksiin. Tällöin hän kantaansa puolustaessaan teräväsanaisesti saattoi herättää toista mieltä olevissa pahaa verta ja joutua ankariin polemiikkeihin. Useista tällaisista sanasodista hän kirjoitti myöhemmin ryhdyttyään julkaisemaan muistelmiaan. Aikanaan ne olivat tuoneet jännitystä perheen kotoisiin keskusteluihin.

Minulle, perheen ainoalle lapselle kehittyi isästani käsitys, että hän oli varsin työteliäs, mutta silti kanssaihmisistä kiinnostunut vilkas seurustelija. Varttuessani huomasin hänen käyttävän runsaasti aikaa teostensa ainesten keruuseen sekä muuhun valmisteluun varsinaisen muodonantamisen ajatuksille vaatiessa sitävästoin suhteellisen vähän aikaa. Runot syntyivät suorastaan vauhdilla. Ideat pyörivät hänen mielessään varsinkin iltaisin uneen vaipumista: ”Kuvat alkoivat keträtä silmiäni edessä ja nousin usein ne tallettamaan paperille, jotteivät häviäisi — sitten sain unen päästä kiinni”, hän sanoi. Ennen pitkää oivalsin, milloin luomisprosessi oli vallannut Vikin — se oli hänelle tärkeä, suorastaan välttämätön elämänosa, jonka tulokset tuottivat hänelle tyydytystä. Viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana, jolloin olin irronnut vanhempieni kodista, Vikin perusolemus ei itse asiassa tässä suhteessa muuttunut.

Vikin kuoleman jälkeen havaitsin, että hänen persoonansa eli monien kirjallisten tuotteittensa ansiosta kansan tietoisuudessa ja tuli erityisesti Alex Matsonin muistelmien välityksellä (1971) tutuksi monille sellaisillekin,

jotka eivät olleet häntä varemmin tunteneet. Matson kuvaili Vikiä teräväsil-
mäisesti nuoruusvuosien tiimellyksessä — vahinko vain, että tuo jakso
supistui muutamiiin vuosiin. Minäkin olisin mielelläni halunnut tietää hänen
kommenttinsa hyvän ystävänsä miehuusvuosista.

Matsonin isääni kohdistama huomio antoi minulle kimmokkeen tämän
kronikan laatimiseen. Aineiston ollessa pääpiirtein koossa arvelin, että sen
käsittely saattaisi helposti muodostua liian ”yksisilmäiseksi”. Siksi pyysin
eräitä Vikin hyvin tunteneita ulkopuolisia ystäviä kertomaan käsityksensä
hänenstä. Haluan heistä tässä mainita ”PALLEN” (*majuri R. W. Palmroth*),
joka oli Vikin reipas työtoveri sotien aikana ja joka kertoi Vikistä kaikelle
kansalle radion sekä omien muistelmiensa välityksellä; samoin agronomi
Ilmo Voipion puolison, rva *Ainikki Voipion*, jonka kautta sain hänen
miehensä — Vikin koulutoverin — luonnehdinnan, sekä vielä rva *Kerttu
Kupiaisen*, joka täydensi Vikin luonnekuvaa miehensä professori *Unto
Kupiaisen* — Vikin ”kummipojan” — kertomuksilla. Useat Vikin oppilaat
lähettivät myös muistikuviaan isästani pedagogina. Kaikkia heitä sydämelli-
sesti kiitän.

Erityisesti muistan myös Vikin synnyinseudun kulttuurin harrastajia:
Siilinjärven sukulaisia agronomi *Marja Linnovea* sanarieskain esityksistä
vuosien mittaan, kuvanveistäjä *Kalle Väänästä*, joka valmisti Vikistä prons-
sisen muotokuvan kunnan kirjastoon 1978, sekä opettaja *Erkki Eskelistä*,
joka Maaningan Vätysteatterille kirjoittamallaan näytelmällä TOELAE-
LUA VIÄNÄS-KALLE' ELOVVAEHEISII JA SANARRIESKAM
MAESEMII riemastutti kymmenenä kesäpäivänä 1984 yleisöä Maaninka-
järven rannalla.

Kronikan julkaisemisen ovat tehneet mahdolliseksi Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran a.o. toimikunnan esimiehet professorit *Viljo Nissilä* ja
Erkki Kuujo, joilta molemmilta olen saanut arvokasta asiantuntija-apua
työlleni.

Keravalla helmikuussa 1985
Jorma Väänänen

1 Juuret

Motto

— Niin monesti illalla iteksen
kum muistelin niät — ihan tottai —
minä elämätä entistä immeisten,
näen ihan niinkuin näätöstä, jottai.

Salosaanat näen minä mustuneet
ja erakkoeläjät niihen,
jotka sirkkan on laalua kuunnelleet
ja illalla nukkunna siihen,
joella mehtä olj antiaettana,
joka vuoroon otti ja anto:
kum mies sae salolta sualista,
verom mieheltä karhu kun kanto.

Minä näen, miten korpi ja immeinen
ne toestesa voemoo koetti,
miten mies siinä taltutti korven sen
ja viljelykselle voetti.

Näen asujat aekaen entisten
vuosjsattaen monniin takkoo,
esj-issäen joukon entisen,
joka Savommuan mullassa makkoo¹.

*Väänäsen suvun pohjoissavolaisen haaran
kantaisän ANTTI WÄÄNÄSEN muistokivi,
joka pystytettiin Kehvolle 1939.*

Niin ulotti Kalle Väänänen, Savolaisten sanarrieskain runoilija, katseensa esi-isänsä juurille, vangitsi säkeisiinsä muinaisten eränkävijäin elämän alkamisen Savon saloilla, ankaran työn niitä asutettaessa ja viljelyksen päättämisen maakunnan multiin. Sitähän se oli tietojemme mukaan: ANTTI IWANINPOIKA WÄÄNÄIN oli saanut Savonlinnan päälliköltä Kustaa Finckeltä valtakirjan Tavinsalmen Kehvolla olevan eräalueensa viljelemiseen 1540-luvulla. Yhtiömiehinä hänellä olivat Antti Korhoin ja Olli Ikäheimoin, jotka olivat harjoittaneet eränkävintään Rantasalmen Tuusmäestä käsin.² Vuonna 1552 perustettiin Tavinsalmen (myöh. Kuopion) seurakunta ja silloin mainitaan Antti Wäänäisen toimineen lautamiehenä kevät- ja syyskäräjillä. Kun tämä tosiasia osoittaa Antin aseman tiettyä vakiintumista, se ikuistettiin 1939 Kehvon kylään pystytettyyn muistokiveen, johon hakattiin seuraava teksti:

Urohista uutterista
rauhan työn rakentajista
kivi kerro puhu paasi
sukupolville sanele
Tällä seudulla eli ja maata viljeli
Antti Wäänänen lautamiehenä mainittu
[1552]
Pystytti 26.6.1939 Wäänästen Sukuseura

Missä olivat tämän ANTTI IWANINPOJAN juuret? Nykytutkimuksen valossa näyttää olevan kaksi mahdollisuutta: Etelä-Karjala tai Koillis-Karjala Laatokan pohjoispuolella. *Kaarlo Teräsvuori* (1884—1977) ulotti oletuksensa Wäänäsen suvun alkuperästä peräti Suomenlahden eteläpuolelle Vieroon.³ Hän luki Wäänäsen nimen kuuluvaksi keskiaikaisiin nimiin huomauttaen, että nykykielessä sen kantaosaa "väänä" ei esiinny emmekä tunne sen merkitystä. Säämingin nimismieskunnan vuoden 1561 maakirjasta hän oli löytänyt paikan niminä "Wäänän saari" — ja "Wäänän niemen luhta" — nimet, joiden hän oletti olevan muistomerkkejä kaikkien Wäänästen kanta-isästä. Teräsvuoren tiedossa ei ollut, että Viipurin pitäjän historiassa mainitaan keskiajalla olleen myös Wäänä-järvi. Tämä tieto voisi kuitenkin tukea Pohjois-Virossa sijaitsevan Wäänän kunnan mahdollista yhteyttä suomenkielen sanaan. Teräsvuori poimi Wiedemannin virolais-saksalaisesta sanakirjasta sanat: "wäänakas" — taipuvainen, "wäänikas" = pilkallinen, vastahakoinen, uppiniskainen. Hän esitti vielä artikkelinsa lopussa retooisen kysymyksen (kun virolaisilla on keskiajalla todettu olleen Suomenlahden tälle puolen runsaasti yhteyksiä): "olisikohan joku näistä kalastajista tai heidän jälkeläisistään syystä tai toisesta siirtynyt Saimaan kalarikkaille vesille ja antanut nimensä Wäänän saarelle?" Mainittu Wäänäniminen järvihän on vielä lähempänä Viroa! Edellä mainitut vironperäiset

sanamerkitykset sulkevat kyllä pois toisensa — tai sitten lienevät molemmat osoittamassa niin heimoveljiemme kuin meidän luonteiden vastakkaista jakautumista myöntyväisiin ja uppiniskaisiin — kumpia lieneekin enemmän! Tämä huudahdus on tehtävä seuraavasta syystä:

E. Granit-Ilmoniemi (sukututkimuksen harjoittaja 1866—1945) kävi luonamme Viipurissa 1925 suunnitellessaan laajan Sukukuvaston laatimista — tämä toteutui kymmenen vuotta myöhemmin.⁴ Ilmoniemi haastatteli käynnillään isääni, joka merkitsi jonkin käytetyn kirjekuoren taakse siinä yhteydessä muutamia lähisukulaisten nimiä ja — mikä mielenkiintoisinta — näiden joitakin peruspiirteitä. kuten ”avuliaisuus”, ”neuvokkuus”, ”uppiniskaisuus” (sic!) ja ”kuumeinen toimeliaisuus”. Minä kuuntelin haastattelua istuessani viereisen huoneen lattialla omissa puuhissani ja ilmoitin sitten lehtorin lähdettyä, että ryhdyn tutkimaan sukuamme — minkä sitten teinkin. Joskus myöhemmin sukelsi tuo kirjekuori esiin isäni papereiden joukosta ja pysähdytti miettimään mainittuja luonteenpiirteitä, joista mm. uppiniskaisuus näytti varsin tutulta niin itseäni kuin eräitä lähisukulaisia analysoidessani — muuten isäni äiti oli omaa sukuaan NISKANEN. Hänen veljensä Augustin, joka toimi työnjohtajana Uuraan saarella, *Alex Matson* sanoo Muistelen-teoksessaan esiintyneen itsetietoisesti ja rajuotteisesti.⁵

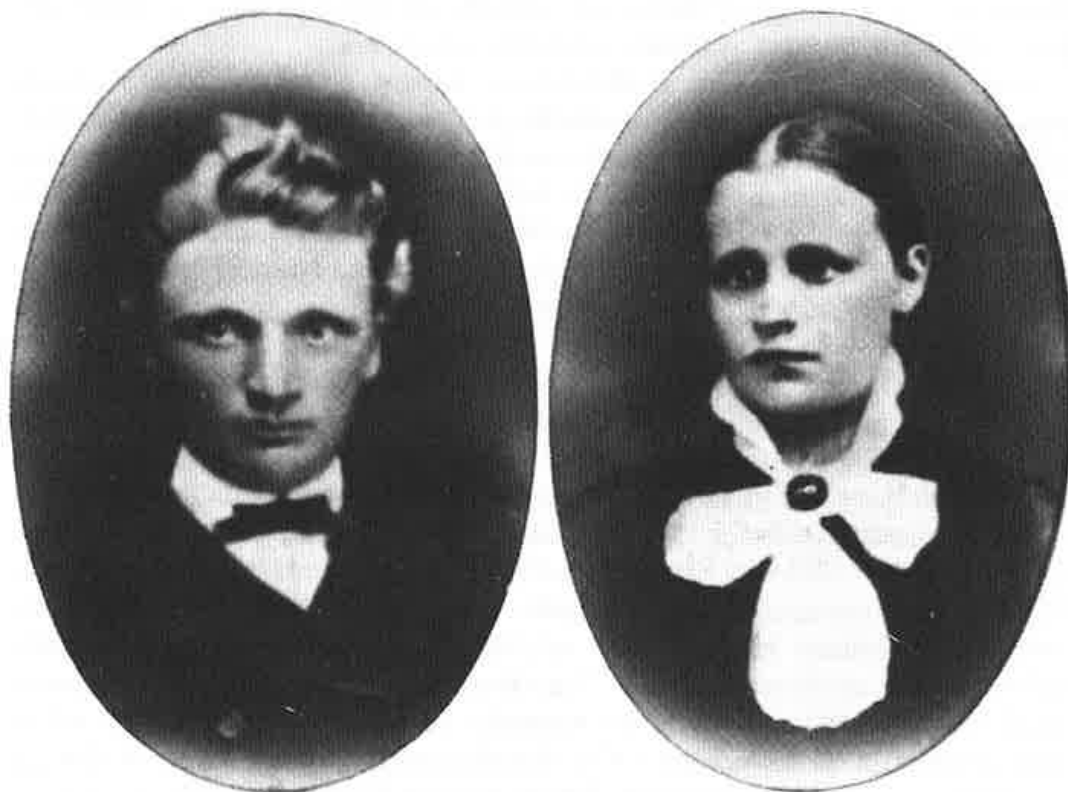
IWAN WÄÄNÄISEN etunimen venäläinen muoto viitanee Pähkinäsaaren saarella 1323 sovittun maamme itärajan tuolle puolen — rajankulku Savon vesillä ja varsinkin Säämingin tienoilla oli epäselvä eikä venäläistyyppisen muodon tarvitse osoittaa henkilön alkuperää.

Antti Korhoisen ja Olli Ikäheimosen kanssa Antti sai hallita suurta maa-aluetta Kallaveden pohjoisrannalla ja hänen jälkeläistensä pääpaikaksi tuli ns. Puiroolahti (puiroo = halkometsä). Satakunta vuotta myöhemmin maakirjojen mukaan isännyyttä piti hallussaan NUUTTI NIILONPOIKA KALLINEN,⁶ jonka tyttären kanssa MIKKO MATINPOIKA WÄÄNÄINEN näyttää 1662 vihityn. Tämän Mikon pojanpoika Nuutti Nuutinpoika s. 1709 siirtyi 1739 vähän pohjoisemmaksi Pöljän kylään, joka silloin kuului Maaningan pitäjään, ja perusti talon (virallisissa asiakirjoissa verotalo n:o 1 KNUUTILA). Nuutin vaimo oli SIGNE TOSSAVATAR ja heidän poikansa Lassi Samuli s. 1759, kirkonkirjoissa Lars Samuel,⁷ tuli Knuutilasta erotetun LASSILAN talon isännäksi. Lassilla kerrottiin olleen pitkä kellerävä tukka, jonka mukaan häntä nimitettiin ”Lassilan kuhilaspääksi” — hänen sanotaan kantaneen tynnyrin rukiita kummassakin kainalossaan. Hän nai 1796 ANNA-STIINA HAKKARATTAREN ja heidän vanhin poikansa PEKKA (kirkonkirjoissa Petter), joka syntyi 1797, oli Lassilan isäntänä 1840—1860, jolloin kuoli. Pekka näyttää olleen aikansa taustaa vasten valistunut, lukutaitoinen kirkon ”kuudennusmies” eli kylänvanhin, isänmaallinen mieleltään. Tallella on vuodelta 1857 kuittikirja, joka on tehty ”tarkka-ampuja 3ⁿ kompanian 4^{sä} Pataljoonassa No 93 Johan Widin ja Ruotumestarin Petter Väänänen Pöljän kylästä Kuopion pitäjästä välillä”. Kirjassa on merkitty vuosina 1857, 1858, 1860 ja 1864 (jolloin hänen

poikansa LASSI SAMULI oli isäntänä) ruotusotamiehelle kuuluva palkka ruplana ja kopekkoina sekä tämän varusteet luettelon mukaan.

Lassi Samuli oli syntynyt 1823 ja avioitunut EEVA SOFIA PITKÄSEN kanssa 1853. Hän vanhimpana poikana peri isännyyden, jota hoiti 1860—1865. Isä Pekka oli vaimonsa LOVIISA RUUSKASEN kuoltua mennyt toiseen avioon 1840 HELENA PEKKARISEN kanssa. Lassi Samuli kyllästyi isännyyteen ja muutti Nilsiä Sänkimäen kylään — hänen vaimonsa oli sieltä kotoisin — ja rupesi torppariksi. Hän myi perintöosansa velipuolilleen, joista isännäksi tuli ensin SALOMO ja hänen vanhanapoikana kuoltuaan JUHO PEKKA. Miksi näin kävi, ei ole tämän kirjoittajan tiedossa. Jotenkin olen vain uumoillut, ettei Lassin vaimo miniänä oikein sopinut saman lieden ääreen miehensä äitipuolen kanssa. Lassilan tila joka tapauksessa sen jälkeen seuranneiden sukupolvien aikana vaurastui ja nousi johtoasemaan Pöljän kylässä.

Lassi Samulin ja Eeva-Sohvin muuttokuormassa oli vain kaksi poikaa Aaro Heikki s. 1856 ja KAARLO VILHO s. 1860 kahden tyttären kuoltua vuoden vanhoina. Nilsiässä syntyi vielä kaksostytöt Anna Katri ja Loviisa 1866, joista jälkimmäinen jälleen vuoden päästä saatettiin multiin. Anna-Kaisa avioitui aikanaan kauppias Aappo Käärmekankaan kanssa Viipurissa, josta he vuosisadan alussa muuttivat Kanadaan asumaan siirtolaisina.

Vikin vanhemmat Kalle Ville Väänänen ja Maria Niskanen Kuopiossa vuonna 1883.

Lassin torpan viljelykset näyttävät olleen vähätuottoiset — voi olla niin, ettei Lassista ollut maatöiden puskiaksi, koska hänen aikansa Lassilassa oli pääasiassa kulunut kävijöitä jututtaessa. Vieraita oli aina Ouluun tai Kuopioon päin menossa ja talo oli maantien laidassa. Isäni sanoi ukkinsa sanoneen: Siinolj alitukseen sellainen kuohakka talossa, että yhen naesimaisen aeka mänj vieraeta liähkäästäessä ja passatessa ja yhem miehen aeka niitä huastatellessa.

Mitä me tiedämme esivanhemmistamme ja heidän elämästään! Vastaukset ovat yleensä varsin niukat. Jo isoisä ja -äiti tai äidinisä ja -äiti jäävät tuntemattomiksi — ja pelkäänpä pahoin: nykyisen yhteiskuntarakenteen vallitessa tulevat edelleenkin niiksi jäämään. Toisaalta juurien hakeminen on nyt muodissa ja voi hiukan korjata tätä puutetta. Voin tässä sanoa, että omalta osaltani olen saanut kiinnostuksen aikaisempien sukupolvien elämään varsin suureksi osaksi isäni perintönä. Hänellä puolestaan oli onni ukkinsa kohdalla tavata kertoja, joka pystyi vaikuttavasti tarjoamaan tarinoita kiinnostuneelle nuorelle kuuntelijalle niin, että tämä ilmeisesti viritti mielikuvitusta ja loi pohjaa myöhemmälle kynänkäytölle. — Kun seuraavassa ”käännän” osan isäni tekstiä savon murteesta normaalikielelle, teen sen siksi, että käsitykseni mukaan murteen lukeminen on hankalaa. Muistan hyvin, kuinka tutustuminen esimerkiksi Nortamon kirjoittamiin raumanmurteisiin tarinoihin alkoi jo muutaman sivun jälkeen väsyttää. Otaksun, että raumalainen jaksaa sitä katsoa helpommin pitemmälti. Samoin otaksun puolestani, että koska olen varsin paljon, enimmäkseen kesät viettänyt savolaisten parissa jaksan myös heidän kieltään kirjoitettuna pitkälti lukea ja käsittää — ilman sanakirjaakin. Mutta eri asia on mielestäni k u u n n e l l a murretta — korva sopeutuu siihen paremmin. Nyt ajatellen keventää l u k i j a n osuutta siirrän seuraavat sivut (11—14) teoksesta LETKUVARREV VIERELTÄ sanatarkasti normaalikielelle.⁸

Oli siinä ukki-vainaassa vielä muutakin makua, jonka tähden ne ihmiset pitivät sitä vähän arvokkaampana kuin muita miehiä. Sillä oli näet sellaiset veret, että se näki enemmän kuin muut. Mistä tuo lie sen luonnon saanutkin — mutta kyllä se näki sellaista, mitä eivät muut nähneet. Ei se ollut mikään velho, niin kuin niitä oli siihen aikaan, mutta sille jokin tyhjä olematon näyttäytyi hyvin tiheään, ja niin se sanoi itse, että kun se erikoisempana olentona näyttäytyi, niin silloin aina tuntui, niin kuin olisi jokin tulemus ollut tulossa. Ei se itsekään aina osannut selvittää, että mikä se oli tulossa, mutta se vain silloin pelkäsi tulevan.

Se oli ollut jo ihan poikasesta asti sillä se mahti. Kahdentoista vanhana oli ensi kerran nähnyt pientä väkeä, kun sitä oli tullut yhdestä lähteestä niin paljon, että yhden kerran vain sanoi myöhempään nähneensä enemmän. Oli näet sitten jo ikämiehenä ollessaan käynyt kerran yhden velhon kanssa yöllä kirkossa. Se velho oli mennyt kirkkoon yöllä parantaakseen yhden miehen, jota kehno rettuutti ja johonka joku toinen velho oli taudin nostattanut. Ja silloin tarvittiin toveriksi sellainen mies, joka ei pelännyt. Ja kun ukki-vainaalla oli kovet veret, niin velho pyysi sitä toverikseen. Silloin sanoi

ukki-vainaa nähneensä pientä väkeä niin paljon, että sitä oli ollut kirkko täynnä.

Niistä muista sen näyistä tekisi mieli haastaa moniaita. Surman se näki kulkevan hyvin tiheään. Saattoi ihan yht'äkkiä sanoa, että "taas meni surma tuosta" taikka että "kukahen taas henkeänsä haukkaa". Taikka sitten sanoi kuin jollekin toiselle että "so so". Sen piti näet sille näyttäytyjälle jolloinkin sanoa jokin sana, muuten se ei eronnut pois.

Mutta oli sillä kummempiakin näkyjä. Muutaman kerran oli kaksi sukulaispoikaa käymässä vieraisilla ja ukki-vainaa lähti niitä kyytiin. Yht'äkkiä siltä ihankuin hiukset nousivat pystyyn ja se katsoi jonnekin mihin lie katsonut. Sitten sanoi pojille: "Menkäähän siivosti, älkääkä tehkö kenellekään mitään." Myöhemmin se kertoi, että hän näki, kun ihankuin vene olisi kulkea huilutellut jossain ja kaatunut äkkiä ihan alaspäin. Ja samana iltana oli Kallavedellä yksi mies tyttöineen hukkunut, kun vene kaatui tulessa. Ja siitä, missä ukki sen näkynsä näki, oli ainakin viisi peninkulmaa Kallavedelle. Yhden kerran se oli ollut ukki muutamassa talossa, kun sikaa lahtasivat, ja monta kertaa sen aamupäivän kuluessa nähnyt, kun jokin olio riippui tikapuissa. Vähän väliä se oli ukille näyttäytynyt ja ukki pelkäsi, että jotakin tapahtuu, mutta ei osannut sanoa että mitä. Se varoitteli niitäkin miehiä, jotka sitä sikaa lahtasivat, että "olkaa varovaisia. Tänä päivänä jotain tapahtuu."

Ja keskipäivällä oli talon emäntä kuollut ihan äkkiä pellon pientarelle. Jos vielä haastaisin yhden sen näkyjä. Se oli kulkenut kerran kesäisenä päivänä sellaista metsätaivalta ja tullut muutaman puron luo, ja kun juuri oli yli menossa, niin oli nähnyt siinä liejussa kaksi jälkeä, toinen oli ihmisen ja toinen vesilinnun. Ukki sanoi itsekseen sanoneensa että "onpahan siinä kaksi jälkeä ihankuin Sibyllan mennessä Kidronin puron yli". Silloin oli sellainen olento tullut katajapensaana takaa ja oli kuljettanut lasta matkassaan. Ukki sanoi, että hänen hiuksensa nousivat pystyyn, ja hän noitua vätkäytti että "olen minä ennenkin juuttailta rauhan saanut; mene sinäkin matkaasi".

Silloin oli lähtenyt. Ja ukki oli vielä kysynyt, että "minnekä sinä menet?" niin oli ihankuin olisi sanonut, että "maailman ääreen".

Sellaisia se ukkivainaa näki, ja niitä olisi hyvin paljon sen näkemiä, jos niitä rupeaisi haastelemaan. Ja sekin se vaikutti, että ihmiset katsoivat sitä tavallista kummallisemmaksi, ja niinhän se toki olikin.

Oli siltä kerran pappikin kysynyt, mistä se johtuu, että hän näkee sellaisia, vaan ukki oli sanonut, että "sitä minä en osaa selvittää".

"Eikä sitä pidä kaikkia salaisuuksia kyselläkään", oli sanonut siihen pappi, ja tokkopa tuo olisi pappikaan osannut selvittää, mitä se sellainen mahti oikein oli.

Kertoillessaan ukistaan isäni useasti liitti verensulkemiskyvyn tämän erikoisominaisuuksiin: joku tuli naapurista kertomaan, että mies oli siellä lyönyt kirveellä polveensa ja veri oli alkanut vuotaa. Ukki sanoi: "Ei vuua ennee." Samalla hetkellä kuului veri lakanneen vuotamasta. — Selvänäkijä-

nä ukkia oli myös pidetty. Sanansa: ”Tänäpäevänä tulloo kuolinsanomia” toteutuivat sen päivän nimissä.

Vaikka tuollaiset ”kuudennen aistin” ilmiöt ovat niukasti tutkitut ja monet pitävät niiden todenperäisyyttä hölynpölynä ja monia temppuilijoita huijareina, on selvänäköisyydessä ja esimerkiksi enneunissa jotain sellaista-kin, jota tuskin voi selittää pelkäksi sattuman leikiksi tai arvaamiseksi. Muistan lukeneeni, että tämäntapaiset kyvyt saattavat periytyä hyppäämällä jonkin sukupolven yli ja siitä voin kertoa pari läheistä esimerkkiä. Isäni nuorempi veli Oskari joutui 1930-luvulla Helsingissä asuessaan umpisuolen leikkaukseen, joka oli määrätty suoritettavaksi tietyinä päivinä joulukuussa. Pari kolme viikkoa ennen leikkausta hän näki unen, jonka muisti seuraavana aamuna kertoa omaisilleen: Hän oli leikkuupöydällä, kun puhelin soi ja joku tuli kysymään neiti Sucksdorffia. Toinen vastasi: eihän hän ole Sucksdorff, vaan rouva Peternolli, mihin edellinen sanoi: eihän sitä mistään voi tietää, ettei hän ole neiti S., vaan rouva P., kun hän on niin vähän aikaa ollut vasta naimisissa. Uni päättyi siihen. (Mainitut henkilöt olivat sedälleni tuntemattomia). Tämä oli hänestä joka tapauksessa siksi merkillistä, että hän kertoi unen. Kun sitten leikkaus sovittuna päivänä tapahtui, tapahtui myös edellä mainittu keskustelu setäni ollessa leikkuupöydällä. Narkoosi oli jo vaikuttamassa, mutta siitä herättyään hän muisti asian ja kysyi, oliko tällainen keskustelu käyty. Se oli (!). — Toinen tapaus myös setäni kertomana: Isä Kalle Ville sairastui vakavasti 1933 tammikuun alkupäivinä Lappeenrannassa, jossa hän asui tyttärensä Hannan talossa. Hanna pyysi niin isääni kuin Oskari-veljeään saapumaan sairausvuoteen ääreen. Helsingin suomalaisessa lyseossa oli juuri koulutyö alkamassa eikä setäni voinut heti noudattaa kutsua, mutta hän ilmoitti saapuvansa ajoissa, koska oli nähnyt unessa isänsä yrittävän saada veneen irti laiturista lähteäkseen soutamaan, mutta ei ollut onnistunut ennenkuin setäni oli tullut ja pannut peräsimen paikoilleen (on muuten mainittava, että Kalle Ville oli nuorena kahdeksan vuoden ajan seilannut laivamiehenä Saimaata). Niin lähti pappa matkalle, jolta ei enää palannut. — Tämäntapaisia unia varmasti voivat monet kertoa — nythän niitä on kerätty talteenkin kansanperinteellistä tutkimusta varten — mutta jos hyväksytään Lassi Samulin ”oudot veret” ja niiden periytyminen hänen pojanpojalleen Oskarille ja Kallelle, jonka toimista esimerkiksi hypnotisoijana tulee myöhemmin puhe, ja jos havaitaan ja joskus todistetaan tieteellisesti näiden ilmiöiden välinen yhteys, selittyy myös joukko ilmiöitä, jotka on luettu ”humbuugin” piiriin, mutta jotka eivät sinne aina kuulukaan!

Runouteen ja sen sisareen musiikkiin sisältyy mystisiä aineksia ehkä enemmän kuin muihin taiteisiin — nuo kaksi muodostivat jo alkuaankin ykseyden, kuten kreikkalaisten mousike-sanan sisällöstä tiedämme. Heidän Orfeuksensa, meidän Väinämöisemme ja monien muiden kansojen runonlaulajat, šamaanit ja poppamiehet ovat näiden taitojensa avulla luoneet sanoinkuvaamattomia tunnelmia kuulijakuntansa mieleen: ei vain Lapin

raukoilla rajoilla tai muinaisen Arabian kerjäläismunkkien keskuudessa langettu loveen, vaan esimerkiksi Intiassa jo vuosituhsia sitten musiikin avulla parannettiin mielen sairauksia — mikä terapia vasta viime vuosikymmenen aikana on saapunut Suomeen. Musiikin avulla aikaansaamastaan vaikutuksesta kertoi Giuseppe Acerbi matkakuvauksessaan 1798—1799, että matkailijat soittaessaan kvartetissa kokeilivat kuulijainsa tunteita esimerkiksi ”siirtymällä yht’äkkiä voimakkaasta fortesta vienoimpaan pianissimoon ja päinvastoin, kuinka kyyneleet virtasivat tunteellisten kuulijoitte silmistä, kuinka kaikkien katseet ja koko ulkonainen elehtiminen kuvastivat esitetyn musiikin luonnetta jne.”⁹ Tällaista ei satu vain niin sanoakseni alkukantaisella tasolla, senhän kokee nykyaikainenkin kuulija syvästi musiikaalisten orkesterin johtajien elämyksellisissä tulkinnoissa.

Edellä tuli mainituksi italialaisen Acerbin nimi. Tämä kaunopuheinen ja valpas matkailija sai silloiselta Vaasan läänin maaherralta K.F. Krabbelta *Henrikki Wäänäsen* runon ”Lystillinen runolaulu siitä kummasta kalakukosta”, jonka hän sitten englanninkielelle käännätti ja julkaisi em:ssa matkakuvauksessaan vuonna 1802.¹⁰ Acerbi on sanonut runoilijasta, että tämä oli köyhä, koska hän enemmän rakasti mielikuvituksensa suomia iloja kuin maamiehen velvollisuuksia, mutta että hän oli erittäin ilomielinen ja tervetullut vieras kaikkiin maalaistaloihin, koska hän huvitti ihmisiä kertomuksillaan ja leikkipuheillaan. — Oulun piirilääkäri Z. Topelius (vanh.),¹¹ joka tuli tunnetuksi muinaisrunojen kerääjänä esitti runoilijan elämäkerran seuraavasti: ”Henrikki Wäänänen myöskin kutsuttu Konsa Heikki oli muinen Oulusa köyhä työmies, joka kulkein ympärin kyliä elätti ittensä wiulun soitolla ja omatekemäin runoin weisaamisella. Jotenkin wiinaan menewä oli hän, aina saapuilla pidoissa ja tanssi paikoissa, aina nöyrä ja aina iloinen. Hänellä oli ankara muisto ja erinomainen sukkeluus kokoonpanna weisuja aiwan walmistamatonna ja mistä aineesta tahtonsa. — Wiimein kuoli tämä runo-niekka lämpöisessä uunissa, johonka hän oli wiinapäissä kontannut. Ne paremmat hänen jälkeensä säilyneistä runoista owat: *Kala-kukosta*, *Kaffen juomingista*, *Oulun orja-wäestä* ja *Kellon kylän Mariasta*. Kala-kukko on jo ennen präntätty Waasassa w. 1801, ehkä nyt harwasa löytty.”

Näitä Topeliuksen luettelemia ominaisuuksia oli myös isälläni, vaikka elämänkulku ei samanlainen ollutkaan. Kun ei Henrikin alkuperää ole onnistuttu selvittämään, voisi vihjeeksi (?) mainita, että Voionmaa kertoo Juvalla käytetyn Wäänäsistä myös *Konsa*-nimitystä.¹²

Puiroolahden kannasta Murtolahteen siirtyneeseen sukuhaaraan kuului kansanrunoilija ja valtiopäivämies *Pietari Wäänänen* s. 1764. Hänen isänsä *Lauri Petterinpojan* (s. 1737) tiedetään osanneen mm. loitsuja, kuten esimerkiksi Tulen ja Raudan synnyn. Pietarin eräässä arkkiveisuna vuonna 1800 ilmestyneessä runossa on ohje: ”Laula, laula weitoseni, W. vanhalla Sawon maan tawalla, että toinen puoli sanasta jatketan toist kertan, Laula, laula weitoseni, Anna aikasi ilohon”. Runon ja sävelmän yhteys on siis täsmälleen määrätty.¹³

Talonpoikaisrunoilijoiden joukkoön kuuluu vielä Puiroolahden Kehvon haaran *Fredrik Petterinpoika Wenell* (s. 1813), jolle koulussa oli annettu muukalaissävyinen sukunimensä. Hänen eriaiheisia runojaan on tallennettu n. 800 säettä.

Nämä Kalevala-mittaa käyttäneet sukumme vanhat runoniekat¹⁴ olen tahtonut tässä mainita, koska isänikin varsin mielellään rytmitti säkeitään tähän mittaan ja koska perinteen vaikutus on mielestäni ilmeinen.

Muutama sana mainittakoon myös joistakin sukumme musiikkimiehistä noilta varhaisemmilta ajoilta. Olavinlinnan historiassa kerrotaan, että linnan lukkarina on 1700—1702 toiminut *Heikki Wäänänen* — enempiä tietoja ei kerrota eikä selville käy sekään, soittiko hän vain linnan kelloja vai toimiko myös kirkonmenoissa kanttorina — noihin aikoihin lukkarille oli säilytetty hyvinkin monenlaisia tehtäviä aina välskärin hommiin saakka.¹⁵ Heikin lähtökohta oli kyllä saattanut olla jossain linnan lähistöllä Suur-Säämingin alueella, koskapa näillä seuduilla asuneilla talonpojilla oli ollut ainakin linnan alkuaikoina sekä 1500—1600-luvuilla linnan määräämiä tehtäviä, joissa myös esiintyy Wäänäs-sukuisia asiakirjojen mukaan. — Toistasataa vuotta Heikki Wäänäsen jälkeen ilmaantuu Sääminkiin lukkari, tällä kertaa *Wenell*-nimisenä *Petter Petterinpoika* edellä mainitun Fredrikin veli, joka oli syntynyt 1815. Hänen isänsä veljistä Erik Wenell s. 1776 pääsi ylioppilaaksi Porvoon lukiosta, suoritti maisterin ja pastorin tutkinnon ja kuului opiskeluaikanaan Turussa 1801 sekä 1804 Turun Soitannolliseen Seuraan passiivijäsenenä. Hänen nuorempi veljensä Aron Wenell s. 1784 kulki veljensä rataa ja on varmaankin ainakin osannut messuta pappi kun oli. Mainitulla Säämingin lukkarilla oli aviopuolisona laamanni Nils Arppen ja Amalia Beata Caireniuksen tytär Aleksandra Nikolina Amalia vuodesta 1843 ja heillä mm. tytär *Ida Wenell* s. 1846, joka toimi Helsingin Suomalaisen tyttökoulun saksan ja ranskan kielen opettajana, minkä ohessa antoi yksityisopetusta pianonsoitossa — Armas Järnefelt on kertonut saaneensa häneltä alkeisopetusta. Idan veljistä *Klas Benjamin Wenell* s. 1855 toimi historian, maantieteen ja suomen kielen kollegana Jyväskylän tyttökoulussa, hän suomensi Klara Mundt'n (salanimellä Louise Mühlbach) julkaiseman novellin ”Kuuriruhtinas ja vaaliruhtinas” saksan kielestä.¹⁶ Hänen jälkeläisensä ovat ottaneet sukunimekseen Vaheri.

Ammattimuusikkoihin ovat kuuluneet edelleen sotilaskapellimestari *Kalle Wäänänen* s. 1881 ja hänen veljensä viulutaiteilija *Antti Wäänänen* s. 1885 — he kuuluivat vanhasta Kehvon sukuhaarasta Siilinjärvelle siirtyneeseen oksaan.

Palataksemme takaisin isäni ukkiin Lassi Samuliin liitettäköön tähän kehtolaulun sävelmä, joka on säilynyt perimätietona.

Hänen velipuolellaan Salomolla — josta tuli isäntä hänen jälkeensä — kerrotaan olleen niin voimakas ääni, että kun hän oli kerran metsässä laulun kajauttanut, oli sen voimasta renkipoika niin säikähtänyt, että oli pudottanut syyksen halkoja maahan ja juossut kiireesti pihaan, jossa vasta

TUUTULAULU

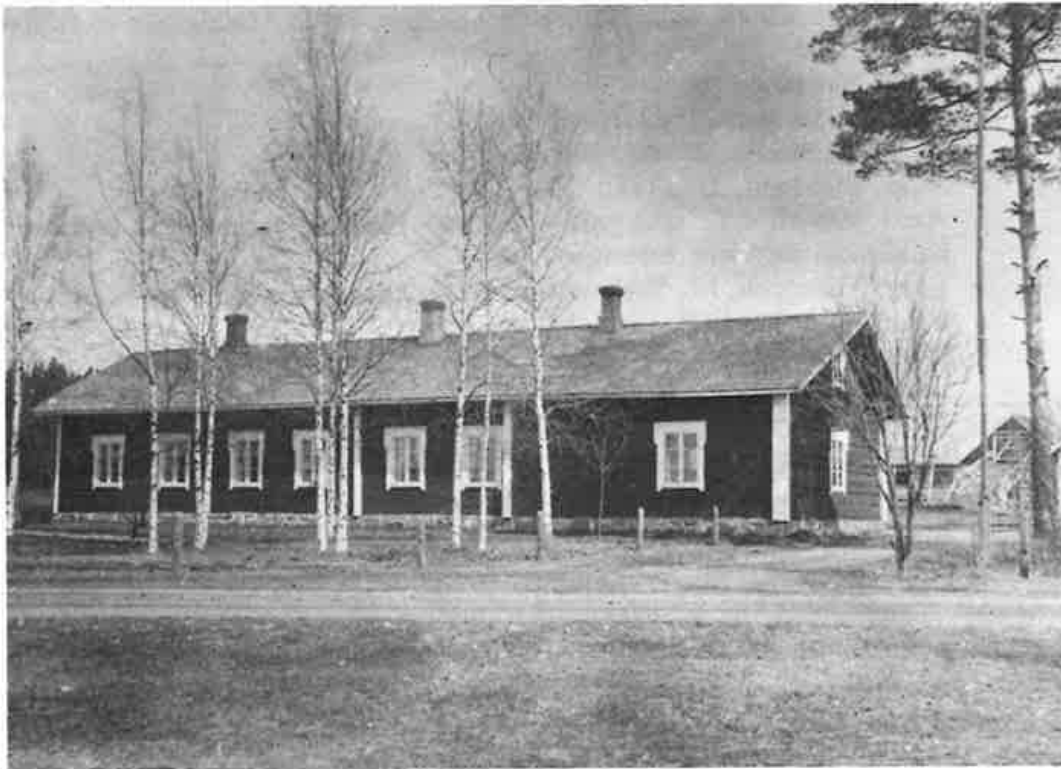
Pim pum pam, pim pam pum, pim pu-la pam, pam pim pam,
pim pu-la pum, pim pu-la pam, pim pu-la pum, pim pam.

Tällä laululla Mari tuuditteli lapsiaan uneen Kuopiossa.

selvisi, että isäntähän se siellä joikui. — Isäni isä Kalle Ville osasi soittaa jonkin verran viulua ja virsikannelta korvakuulolta ja veisasi virsiä eläkkeelläkin ollessaan osallistuessaan Lappeenrannassa jumalanpalvelusmenoihin. Siionin virsien tuntemus tuli isälleni äitinsä äidin puolelta.

Eräällä lailla kirjailijana ja nimenomaan suomentajana elätti itseään *Antti Juhana Weänänen* s. 1820. Hänen isänsä oli kuopiolainen kirjakauppias Pietari Joosef Wäänänen, jonka isä Kehvon Haapalahden isäntä Iwar Mikonpoika Wäänänen s. 1742. Antti Juhanalle oli koulussa annettu sukunimeksi Wenell, kuten monelle edellä mainitulle, mutta päästyään ylioppilaaksi Porvoon lukiosta 1841 hän suomensi sen takaisin Weänäseksi. Hän yritteli heti seuraavana vuonna runonteon taitoa kääntämällä Runebergin runon ”Saarijärven Paavo” suomeksi. Tämän sekä erään Bellman-laulun suomennoksen hän jätti Sawo-Karjalaisen Osakunnan kirjalliseen kilpailuun 1842 ja hyväksyttiin 1844 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi. Yliopistossa hän opiskeli jumaluusoppia, mutta jäi paitsi papiksi vihkimystä, kun viinan käyttö sai hänessä kohtuuttomat mitat ja asia tuli konsistorin tietoon. Hän julkaisi 1854 opettavaisen raittiuskirjansen ”Naapuritalot” sekä 1857 omalla kustannuksellaan kirjansen ”Kuningas Gustaw II Adolphin Historia”. Kaikkiaan hän suomensi nelisenkymmentä hengellistä kirjasta sekä mm. Z. Topeliuksen tarinoita. Hän kuoli 1863 ja haudattiin Helsinkiin.¹⁷

Kun liitteen (s.255—259) lisäksi esitän kaavion näistä edellä mainituista musiikin ja kirjallisuuden alalla ansioituneista Puiroolahden Väänäs-sukuun kuuluvista henkilöistä, lisään siihen viime sukupolvien ne jäsenet, jotka ovat toimineet yliopistossa tai korkeakoulussa tai yleensä tehneet tieteellisiä tutkimuksia. Mukaan mahdutan myös urheilun ja kuvataiteen edustajan sekä Suomen sodassa 1808—1809 aliupseerin vakanssilla toimineen ja sodassa ansioituneen henkilön. Tässä sodassa Sandelsin joukkoja tukeneet Maaningan (Pöljän) talonpojat osoittivat erityistä puolustustahtoa ja neuvokkuutta.¹⁸

Pöljän Lassila 1930.

Liitteenä esitetystä kaaviosta löytyvät 10. sukupolvesta alkaen tummalla ympyrällä osoitetut seuraavat henkilöt vasemmalta lukien. (Heidän äitinsä nimi on myös mainittu, koska puolet geeneistä jakautuu kummallekin vanhemmista.)

10.
  - 1 Aron Wenell, FM ja FT ajan tavan mukaan 1810 promovoituna. Rehtori, rovasti, P. Annan ritari.
  - 2 Johan Wenell, furiiri, tykkijunkkari Suomen sodassa 1808—1809. ¹⁹
  - 3 Pietari Wäänänen, kansanrunoilija, valtiopäivämies 1800 ja 1809.
11.
  - 1 Fredrik Wenell, kansanrunoilija.
  - 2 Antti Weänänen, kirjailija, suomentaja.
12.
  - 1 Kalle Wäänänen, kuvanveistäjä.
13.
  - 1 Iivari Wäänänen, mestariampuja, olympiaedustaja.
  - 2 Eino Vaheri, LT, apul. professori. Vk: Bakteriologischklinische Untersuchungen über operativ behandelte Komplikationen der akuten Mittelohrentzündung. 1938.
  - 3 Ilmari Wäänänen, VT. Kaupallinen attasea. Vk: Rotterdam als Seehafen. 1924.
  - 4 Kalle Wäänänen, sotilaskapellimestari, säveltäjä.
  - 5 Antti Wäänänen, viulutaiteilija.
  - 6 Kalle Wäänänen, FM. Runoilija.

- 7 Oskari Väänänen, VO, Yliopiston opettaja. Julk.: Miekkailemisen käsikirja I—III. 1923—56.
- 8 Erkki Väänänen, konserttilaulaja.
- 9 Heikki Väänänen, FM, Yliopiston amanuenssi.
- 10 Jouko Väänänen, MMM, päätoimittaja, professori.
14. 1 Alpo Väänänen, DI, Tekn. Korkeakoulun assistentti.
- 2 Antti Vaheri, LT, apul.professori. Vk: Heparin and related polyonic Substances as Virus Inhibitors. 1964.
- 3 Jorma Väänänen, FL, korkeakoul.lehtori. Julk.: Rytmin opetus peruskoulun ala-asteella. 1974.
- 4 Ilkka Väänänen, LT, dosentti, professori. Vk: Sosiaaliset tekijät ja lasten sairaalahoito. 1962.
15. 1 Pertti Väänänen, FT. Vk: Interaction of Togaviruses with red Cells. 1981.
- 2 Jouko Väänänen, FT, apul.professori. Vk: Application of set Theory to generalized Quantifiers. 1977.
- 3 Kyösti Väänänen, TT. dosentti. Vk: Pappissivistys Vanhassa Suomessa. 1975.

Monet muillakin aloilla ansiokkaasti toimineet olisivat varmaankin olleet kelvolliset kaavioon merkittäviksi. Tähän tehty valinta ei ole johtunut heidän saavutustensa syrjinnästä, vaan puhtaasti omista mieltymyksistäni. — Esimerkiksi 1800-luvulla edeltävien polvien saavutukset esitellyillä aloilla tulivat enimmäkseen suvun jäsenten tietoon, mikä epäilemättä johtui kyläyhteisöjen läheisyydestä ja staattisuudesta. Toisekseen Savossa osattiin laskea serkut sukulaisiksi monessa polvessa — siten varakkaista taloista opintielle lähteneitten ja menestyneitten saavutukset olivat kannustimena ja heijastivat hohdettaan muihin sukulaisiin.

2 Vanhempien vaellus Kuopion kautta Viipuriin

Elämä näyttää Sänkimäen torpassa olleen kituliasta, poikain aikuistuessa se tuli vain hankalammaksi. Niinpä he hankkiutuivat tuottoisampiin hommiin. Vanhempi, Aaro, nai Kuopion maalaiskunnasta Toivalan kylästä torpparin tyttären Eeva Raatikaisen 1880 ja teki vaimonsa torpassa jonkin aikaa töitä, kunnes muutti 1889 laivamieheksi Kuopioon, jonne Kaarlo Vilho oli vuosikymmenen alussa siirtynyt ”merimieheksi”. Hän nai siellä 1882 Kuopion maalaiskunnan Jännevirran kylästä rengin tyttären Maria Niskasen, joka oli palveluksessa Kuopion kaupunginviskaalilla. Maria oli kurkistellut tyttökaveriensa kanssa aidan raosta ohikulkevaa ryhdikästä meripoikaa ja sanonut sitten: Tuon minä kyllä vielä otan mieheksen!²⁰ 1886 Kalle Ville asettui paikoilleen päästessään vuoden alussa Kuopion läänin vankilaan vartijaksi. Hän oli matkustellut kesäisin liki kahdeksana vuonna Kuopion ja Pietarin välillä joskus käväisten Ruotsin ja Saksankin satamissa. Talvisin hän oli ollut töissä sahoilla ja minkä missäkin. ”Vanknihtinä” hän oli viisi vuotta ja pääsi sitten huhtikuussa 1891 poliisikonstaapeliksi Viipuriin.

Kuopiossa syntyivät Kalle Villen ja Marian lapset, joista ensimmäinen Oskari Vilho eli vain vuoden 1883—84. Näin jäi Anna Johanna sisaruksista vanhimma — hän syntyi 8.9.1885. Kalle Vihtori syntyi 22.3.1888 ja Oskari Gabriel 24.3.1890. Silloin perhe asui Vahtivuoren- ja Niemenkadun kulmauksessa merimies P. Rissasen omistamassa puutalossa. Vaikka Kuopion ajan asumisen puitteet olivat varsin yksinkertaiset, elämä muotoutui vilkkaaksi mailla ja merillä virikkeitä saaneen isän ja toimeliaan äidin ansiosta. Ympäristö antoi sydänsavolaisen ilmeensä lapsille ja isäni imi siitä ensimmäiset sanallista laatua olevat lähtemättömät vaikutelmansa noina ikävuosina, joina persoonallisen kehityksen pohja laskettiin.

Miten Kalle Villen siirtyminen Kuopiosta Viipuriin kävi päinsä? Oletettavissa on, että eteenpäin pyrkivä mieli ajoi hänet hakemaan parempaa tienestiä ja ammattia, johon näyttäisi olevan luontaisia edellytyksiä. Kun ajatellaan, että laivamiehen työssä oli totuttava pitämään kurssi vakaana ja rahtaustehtävät satamissa suoritettava rivakasti ja täsmällisesti, oli siinä ollut pohjustusta vanginvartijan järjestyksenpitoon ja siitä taas oli vain askel poliisin toimiin. Viipuri oli Pietarin matkain välietappina tullut Kalle Villedelle tutuksi ja niinpä siellä pysähdyttäessä oli ollut aikaa kuulostella työmahdollisuuksia, joista poliisin ammatti näytti sopivalta ja palkaltaan paremmalta. Muuttoajatus oli näin vähitellen kypsynyt ja toteutui sitten tilaisuuden tarjoutuessa. Vesiteillä, jotka olivat siihen aikaan tavarain kuljetuksessa nykyisiä maanteitä tärkeämmät, liikkui savolaisia niin sukulaisia kuin muita tuttavii. Vanhan kotitalon Lassilan voita vietiin aina Englantiin samoin kuin nahkoja ja lintuja, eräs sukulaismies toimi koneenkäyttäjänä Volgalla asti. Viipuri oli erityisesti Saimaan kanavan rakentamisen ansiosta koko Itä-Suomen henkireikä. Ympyrät olivat siellä suuremmat ja Kalle Ville oli päättänyt antaa jälkeläisilleen paremmat kehittämisen tilaisuudet.

1800-luvun lopulla Viipuri oli koko Itä-Suomen kaupankäynnin ja kulttuurin keskus. Siellä asui saksalaisia, venäläisiä ja ruotsalaisia, joilla oli omia kouluja lapsiaan varten, mutta äskettäin (1879) oli perustettu yliopistoon johtava oppikoulu suomenkielisille lapsille, kansakouluja oli toiminnassa heille jo kymmenkunta. Tämä Viipurin suomalainen klassillinen lyseo toimi ensimmäiset viisi vuottaan yksityisenä oppilaitoksena ja sen jälkeen vuodesta 1884 valtion lyseona. Tuolloin olivat toiminnassa myös seuraavat suomenkieliset koulut: Valtion neliluokkainen realikoulu, joka oli perustettu 1874 käytännön elämään suuntautuvien opintojen harjoittajia varten, sunnuntaikoulu etupäässä käsityöläisoppilaita varten vuodesta 1839, Wilken alkeiskoulu, joka kuitenkin 1893 lopetti toimintansa, sekä valtion tukema merikoulu vuodesta 1868. 1890-luvulla perustettiin mm. Viipurin kirkkomusiikkiopisto sekä oppikoulut tytöille ja pojille. Näin ollen tarjolla olivat tiet moniin opillisiin ja ammatillisiin suuntiin.²¹

Konstaapeli Kalle Ville Väänäsen perhe sai ensimmäisen asuntonsa Vanhankaupungin alueelta, josta oli kauan käytetty myös nimeä Linnoitus,

Perheen muutettua Viipuriin 1891 Mari ja hänen äitinsä Anna Katri Niskanen, o.s. Pitkänen kävivät siellä valokuvassa.

koska se oli ollut erotettuna ympäristöstään muurilla. Sen tultua sittemmin asutuksen levitessä revityksi muurin torneista jäi jäljelle Pyöreätorni. Melko pian Väänänen sai alueekseen itäisessä kaupunginosassa sijaitsevan ns. Pietarin lopotin. Siellä oli muutamia vaatimattomia puutaloja Rosuvoisissa Kannaksentien oikealla puolen mäellä vastapäätä Sergejeffin oluttehdasta. Viitisentoista vuotta aikaisemmin siellä oli ollut krouvi matkustajia varten, mahdollisesti sama kuin Tarpeentorppa, joka nyt vuosisadan lopulla oli kaupungin palvelusväen juoma- ja tanssipaiikka. Sen lähellä oli ollut aikaisemmin hevosten juottopaikka ”Kopekkalähde”. Alueella saattoi sattuua levottomuuksia ja järjestysvallan edustajia oli sijoitettava paikalle. Tässä Rosuvoin ja Tiiliruukin tienoossa oli Ruukinalussuo, josta oli sadan vuoden ajan nostettu savea, mikä sai aikaan lukuisia kulppia. Lähiasukkaiden sukunimien mukaan oli esimerkiksi Pahikaisenkulppa, Pesos-kulppa poliisi Kalle Pesosen mukaan, josta tuli Kalle Villen työtoveri, ja Väänäsenkulppa, kun he olivat siellä jonkin aikaa asuneet.²² Näiltä tienoilta kaakkoon ja etelään päästiin Kelkkalan asutusalueelle, johon 1892 perustettiin mäelle kansakoulu. Talot olivat yksikerroksisia puusta rakennettuja ja

yleensä niin sijoitettuja, että niissä oli oma pihamaa, jonka lauta-aita erotti naapurista. Niinhän oli ollut Kuopiossakin, muutos ei siten ollut suuri siinä suhteessa. Pihalla oli ulkorakennus: halkovaja eli ”liiteri” ja ”huussi” (käymälä). Kun asuinrakennuksessa oli useita huoneistoja, saattoi ulkorakennuksiin kuulua talli tai versta (työpaja) ammatinharjoittajasta riippuen. Kauempana olevasta kaivosta haettiin tynnyrillä vesi asukkaiden tarpeisiin ja takapihalla voitiin kuivata pyykkiä. Maitomuijat kuljettivat rattailla maitoa ja kermaa, joskus voitakin ”tingin” mukaan taloihin. Entisen vanknihdin perheellä oli aluksi pieneläjän asuntona keittiö ja kamari. Säästään päästiin poliisin palkalla muutaman vuoden kuluttua sitten huonetta suurempaan.

Lapsuusaikaansa ja sen merkittäviä tapauksia pääasiassa äitinsä ja sisarensa kertoman mukaan isäni käsitteli myöhemmin omaelämäkerrallisessa romaanissaan POLIISIN POIKA, jossa hän oli muuttanut Väänäsen perheen Pitkäseksi Hanna-sisarensa Annaksi, oman perhepiirissä käytetyn nimensä Vihtorin Villeksi ja veljensä Oskarin nimen Erkiksi. Myöhemmin käyttönimet vaihtuivat todellisuudessa Vikiksi ja Okiksi.

Muutto uusiin oloihin oli neljännellä ikävuodella olevalle pojalle jännittävä elämys, jonka hän kaikin aistein talletti muistissaan alkaen vorttuskapakan vastaleivotun pullan hajusta ja maitomuijain huhuilusta aina ikkunan särkemiseen ja painajaisuniin. Maailma oli tuolloin vielä varsin jäsentymätön ja monessa suhteessa hänessä pelkoa herättävä. Kerran ollessaan sisarensa kanssa kadulla lapset kohtasivat humalaisen, jota lähdettiin pakoon. Hanna oli huutanut: Humalainen tulee, humalainen tulee! Viki oli käsittänyt kuulemansa väärin: Jumala tulee, Jumala tulee! Tästä seurasi Jumalan muuttuminen hyvästä pahaksi pelottavaksi olenoksi, jota kuitenkin piti iltaisin ennen maatamenoä rukoilla, ettei yöllä kuolisi vaan heräisi seuraavana aamuna terveenä. Kuitenkin Jumala saattoi näköjään tehdä pahaa ja uneen vaipuminen kävi hankalaksi, joskus pelosta ruumis tuli hikeen pimeässä. Kaikki muuttui huoneessa oudonnäköiseksi ja oli parasta piiloutua huppuun peiton alle. Usein oli herätettävä äiti, jotta pääsi hänen turvalliseen kainaloonsa ja unen päästä kiinni.

Painajaisuniin ilmeni Vikillä taipumus varhain. Sellaisten laukaisijana saattoi olla jokin järkytys ja tuska oli käsittämättömän suuri. Lääkäri oli neuvonut äitiä pyyhkimään kasvoja kostealla pyyheliinalla. Isä Kalle Ville muisti, että hänen äitinsä oli pannut hänet seisomaan märälle pyyheliinalle ja jonkin ajan kuluttua painajainen oli hävinnyt. Kuvailut isän, pojan ja myöhemmin pojanpojankin tuntemuksista olivat paljolti samanlaisia, sikäli kuin niitä pystyi määrittämään: yleensä päälle pyrki kaatumaan jokin suuri, vaalea, tornimainen olematon, joka liikkui hiljaa ja hitaasti kohti museraakseen tämän pienen avuttoman, mitättömän ja voimattoman kohteensa. Olivatko ne ehkä aivoverisuonten supistumisen seurausilmiöitä — perintötekijöillä lienee kuitenkin ollut osansa asiassa.

Merkille on pantava, että vaikka Väänästen pieni perheyhteisö, jossa isän

ja äidin lisäksi iso sisko Hanna ja pikku veli Oki olivat Vikin kahta puolta, oli sinään rauhallinen ja siksi turvallinen; arkatuntoinen Viki oli ikään kuin sidoksissa muihin perheenjäseniin peljätessään yksinoloa, jota ei tietenkään ajoittain voinut välttää.

Voitolla olivat kuitenkin yhdessäolon hetket, ja äidin tuutulaulut vaivuttivat pienet uneen iltaisin:

Unen poika porstuassa,
tervatuohinen käissä,
tervaapas sen lokin silimät,
joka oli äsken äissään.

Pikku veljen nenä oli myös kerran tullut tervatuksi pihan leikeissä ja siitpä Kalle korjasi heti illalla äidin laulua: tervaapa senkin nenä (!), niin että laulu katkesi ja oli alettava uudestaan. Muuten tämä "unenpoika" oli niin todellinen Kallen mielessä, että hän kerran kävi kurkistamassa keittiön ovelta eteiseen nähdäkseen, oliko poika siellä nurkassa seisomassa.

Monien tuutulaulujen joukossa parhaita oli:

Soutaa soutaa Sorolaan
pitkän matkan tätilään.
Täti se leipoi suuren pullan,
pani paljon voita päälle.
Kukko se keitti puuroo,
kana se lämmitti maitoo,
västäräkki se voita suolas
ja pienet linnut lusikoita pes'.

Nämä laulut, jotka nykyään ovat uudelleen tulleet kansanmusiikin harrastuksen myötä tunnetuiksi ympäri maata, olivat yleisiä aikanaan niin Savossa kuin muuallakin ja olivat helpot laulaa yksinkertaisen sävelmänsä ansiosta. Väänäsen perheessä viljeltiin mummon opettamia hengellisiä lauluja ja Siionin virsiä, joita isä soitti virsikanteleellaan. Eräässä laulussa oli sanoja, joiden merkitystä Viki ei ymmärtänyt, ja väärinkäsitys antoi kerran virikkeen leikille, jonka todistajaksi äiti naapurissakäynniltään silloin ehätti. Oki oli istumassa keittiön tuolilla halkolaatikon päällä kasvot noessa ja lakaisuvasta kädessä sillä itseään ropsutellen. Viki taas keinutuolissa isän huopahattu päässä koukkukeppi kainalossa ja piippu hampaissa. Välillä hän otti piipun suustaan ja lauloi:

Työhön Herran joudu jo!
Suuri sull' on palkinto.
Kylvön aika päättyy, kiire, kiire on.
Kylvä siis ja ollos musta huoleton!

Oki kylpi iloisena hampaitten loistaessa mustasta naamasta ja äidin tullessa sisään hän alkoi entistä innokkaammin hutkia itseään. Oli siinä äidillä sanan selitystä tehtävä.

Kalle Villellä oli ilmeisesti taiteellisuuden itua olemassa, koskapa tiedossa on hänen tehneen runon esimiehensä hopeahääpäiväksi. Hän oli kesteissä kohottanut maljansa hääparille ja nousten seisaalleen alkusanoiksi sanellut,

ettei hän voinut runontöille ruveta, kun ei ollut runoilijaksi syntynyt, mutta oli sitten jatkanut:

Vaan tuosta suuhuni sujahti
savolainen sananparsi:
vuotta viisikolmattainen
toistan vielä toisen kerran:
Viisikolmatta vuotta teillä
on ollut yhtä elämää.
Vuodet haihtuu aina meillä
ajan virran vierimään.

Loppu, jossa oli kuvailtu ihmisen elämänvirran juoksua, tyyntä jopa pyörteistäkin, jotka toisiaan rakastavat ihmislapsen kuitenkin onnellisesti voivat välttää, oli sanalleen kertojilta unohtunut. Runo oli päättynyt onnen ja Jumalan siunauksen sekä terveyden ja pirteuden toivotuksiin, kun kahdenkymmenviiden vuoden kuluttua tultaisiin hääparin kultahäitä juhlimaan. — Tällaisena juhlapäivänä äiti Mari tunsu suorastaan ylpeyttä Kalle Villen esiintymisestä, tuntui kuin oltaisiin peräti herrasväkeä!

Pikku Kallen varhaislapsuuden voi sanoa sujuilleen ilman kolhaisuja. Viipurin aika, jolloin Kalle aloitti neljännen ikävuotensa, jäi mieleen sattumuksiltaan kiintoisana ja antoisana, ja on syytä arvioida sen kuvausten pääosin säilyneen muistissa — myöhempien kertomusten täydentämänä. Virsien ja hengellisten laulujen sanojen väärinkäsittäminen, mistä edellä on ollut esimerkkejä, vaikuttaa tarkoitukselliselta: opetusopillinen arvostelu mainittujen laulujen ymmärrettävyydestä tällä ikäkaudella on saattanut olla sitten merkitystä kielteisen asenteen syntymiseen uskontoon nähden. Tietenkin vanhemmat niitä viljellessään toimivat ”hyvässä uskossa”.

Kalle aloitti koulunkäynnin Myllymäen kansakoulussa opettaja Vilhelmii-na Nikoskelaisen johdolla, niin alkoi maailman kehä laajentua. Pysyäksemme vielä laulujen teksteissä kerrottakoon laululeikistä, jonka opetuksessa opettajalle sattui erehdys. Teksti kuului:

Pyssyn näin kannan olallain.
Kapteenin jos kohtajaisin,
pyssyn näin mä asettaisin.

Viimeisen säkeen aikana opettaja oli neuvonut ojentamaan pyssyn eteenpäin kuin ammuttaessa. Nyt sattui äidin asevelvollisuuttaan suorittava Aku-veli seuraamaan poikien esittäessä laululeikkiään, mutta eno ei hyväksynytkään sen viimeisen säkeen ilmaisua —pyssy ojennetaan ampuma-aseen-
toon vain vihollista kohdattaessa! Tottahan Aku-eno, joka oli sotilas, tiesi asian paremmin kuin opettaja. Uskontotunneilla kerrottiin, kuinka Kain tappoi veljensä, Jaakobin pojat aikoivat tappaa veljensä, Mooses tappoi egyptiläisen ja kätki sanaan — mitä sanaan kätkeminen oli, sitä opettaja ei selittänyt — näin jäi asioista hämääriä kuvitelmia. ”Kun himo on siittänyt, niin se synnyttää synnin, ja kun synti on täytetty, niin se synnyttää kuoleman.” Mitä merkitsi: ”himo on siittänyt”? Sitä ei tarvinnut ymmärtää, sitä ei selitetty, mutta se piti osata ulkoa opettajan kysyessä. ”Isän

Marin veli August Niskanen Viipurissa 1900.

siunaus rakentaa lapsille huoneen, mutta äidin kirous sen maahan kukistaa”, oli läksynä sen kertomuksen yhteydessä, jossa puhuttiin hernerokasta. Kuinka äiti voisi kirotta niin kovasti, että talo särkyisi! ”Älä tee huorin”! Siinä oli outo, mutta epäilemättä tuhma sana. Tuli mieleen naapurin tyttö, joka oli pari vuotta vanhempi ja joka oli opettanut liiterin pimennoissa, mikä ero on poikien ja tyttöjen välillä ja varottanut asiasta puhumasta. Kun Kallea oli opetettu lukemaan läksynsä ääneen, teki hän sen nytkin, vaikka tuon tuhman sanan kohdalla vähän lopussa nielaisten. Oki oli kuitenkin sen kuullut, koska osoitti sen eräässä leikissä osaavansa. Kalle oli keksinyt, että leikitään huutokauppaa. Kotona oli vain Oki ja mummo, joka nyökytteli keinutuolissa Siionin virsiään hyräillen. Tuumasta toimeen: pojat kasasivat tavaroita huoneen nurkkaan ja toimivat vuoron perään huutajana ja kaupan pitäjänä. Huuto oli kuitenkin niin kova, että mummo sekosi nuotissaan, ja keskeytti huutokaupan juuri kun ”ranstakkaa” kaupattiin. ”Nyt jos ette ole hiljaa, niin saatte kumpikin siitä ranstakasta pyllyllenne!” hän sanoi siepaten hiilihargon Okin kädestä. Tämä harmitti Okia, joka oli juuri päässyt kauppaa pitämään. Hän hoki: ”Akka houra! Akka houra!” ja meni huoneen nurkkaan, johon Kalle tuli ja kuiskasi sanan korjatussa muodossa. Seurauksena oli lopulta selkäsauna kummallekin vanhempien tultua kotiin.

Kuten tämän ajan ihminen tietää, tuolloin sukupuoliasiat olivat tabuja, niistä puhuminen kiellettyä, häpeällistä ja rangaistavaa. Toisaalta kansan keskuudessa maaseudulla laulettiin lauluja, joiden sisältö ei ollut mitään pyhäkoulutekstiä, mutta kun kirkolla oli luja kasvatuksellinen ote jäseniinsä, piiloutuivat nämä asiat ja paljastuessaan joutuivat tuomituiksi. Nelisenkymmentä vuotta myöhemmin Kallen kirjoittaessa lapsuudenmuistojaan hän jo käsitteli näitä tabuja kuvauksissaan ja — kuten tulemme huomamaan — aikaisemminkin. Muutaman vuoden kuluttua kun isän osuus sukupuoliaktiin selvisi, muodostui tärkeäksi pohdinnan aiheeksi kuitenkin se, mitä seuraisi siitä, että isä olisi kuollut ennen naimisiin menoaan. Missä hän, Kalle, silloin olisi ollut — ei missään! Entä muutkin lapset — pelottavaa olisi olla olematon!

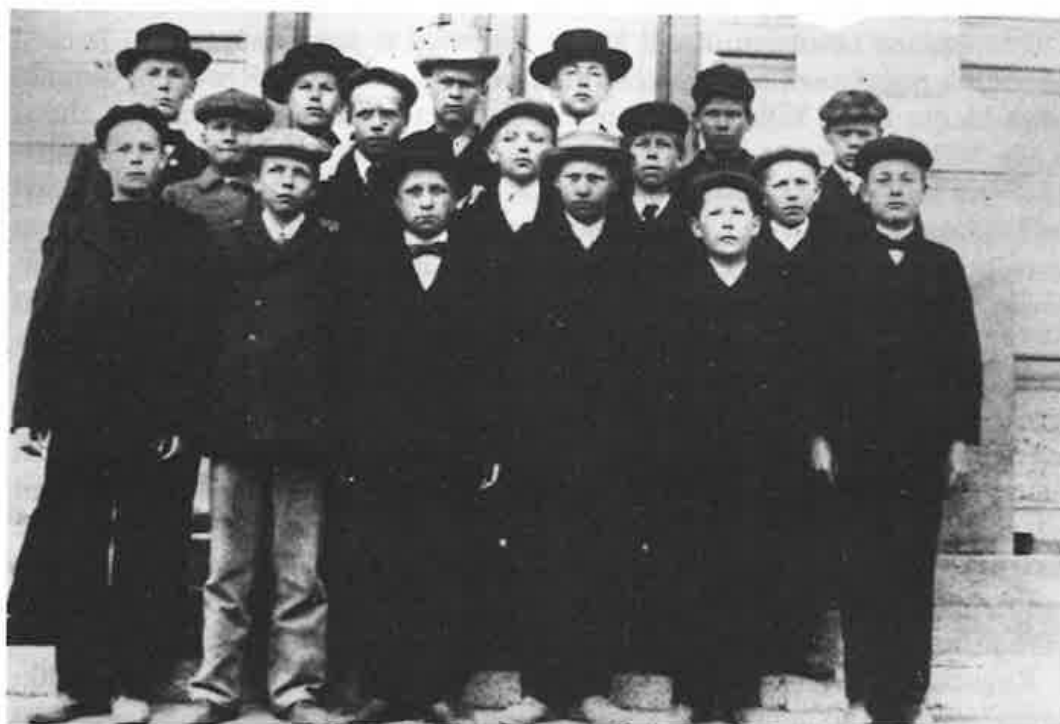
Kysymys oli juolahtanut pikku Kallen mieleen isän kertoessa, kuinka hänen ohjaamansa laiva kymmenkunta vuotta sitten Itämerellä oli joutunut myrskyn kouriin. Kalle Ville kertoi matkasta Aaro Rissaselle, joka oli kipparina eräässä kuopiolaisessa laivassa menossa Pietariin ja oli pistäytynyt sukulaismiestä Viipurissa jututtamaan. Tarina oli jännittävä, koska kovan merenkäynnin takia isä oli antanut köyttää itsensä ruoriin kiinni, laiva oli ollut kaatua ja kapteenikin oli luullut laivan katkeavan. Sen hän oli sanonut vasta satamaan päästyä. Muuan pelosta kalvennut laivamies oli sanonut isälle: älä toki naura! kun tämä oli hymyillyt siinä ruorissa seistessään. Vastaukseksi hän oli saanut: eihän tässä osaa itkemäänkään ruveta! Oikeaoppinen savolaissutkaus! Mutta Kalleapa ei juttu naurattanut ja siksi hänen oli pohdittava olemassaolonsa arvoitusta. — Aaro Rissanen, äidinäitinsä kautta Kalle Villen sukulainen, oli silloin päässyt laivamieheksi aluksi Kalle Villen veljen suosituksesta ja sitä kautta ystäväystynyt Kalle Villeen, niin että nytkin aina keskiviikkoisin laivan pysähtyessä Viipurissa hän kävi ystävänsä tapaamassa. Muutaman kerran pojat pääsivät Aaron laivaa katsomaan satamaan. Kesäillan hämärtyessä liikenne hiljeni kaduilla, kuuluviin tulivat vanhan kellotornin lyönnit, jotka soivat joka neljänneksen päästä. Epäilemättä tämä tunnelma painui syvälle muistin lokeroihin, koska se vielä lähes puolen vuosisadan kuluttua ikuistui runoksi. Puheena olevana keväänä Kalle oli päässyt toiselle luokalle ja kesäloma oli alkanut. Kesä oli merkittävä siksi, että Aaro Rissanen oli luvannut ottaa perheen laivaan palattuaan Pietarista ja viedä Kuopioon asti. Äiti oli usein toivonut pääsevänsä käymään synnyinseudullaan ja toive näin tuli toteutumaan. Savossa asuvat läheiset sukulaiset ottivat Marin lapsineen loppukesän muutamiksi viikoiksi lomailemaan. Siten palautuivat jälleen lapsuuden varhaisimmat vaikutelmat lasten mieleen.

Kansakouluaikana Kalle koki kertomansa mukaan ensimmäisen ihastuksensa toiseen sukupuoleen: kohteena oli naapurin herrasväkeen kuuluva pikku tyttö, jonka olemukseen sisältyi ihanaa kaukaista tavoittamattomuutta, jota ei voinut lähestyä, vain katsoa matkan päästä — ja joka sitten vähitellen häipyi näköpiiristä Väänästen muutettua muutaman vuoden

päästä lähemmä keskustaa, mistä isä oli ostanut talon. Näin tultiin vuoteen 1899, jolloin Kalle syksyllä astui klassillisen lyseon I luokalle oppilaaksi.

Lyseon opetussuunnitelma oli varsin kielipainotteinen: heti I luokalta äidinkielen lisäksi kahta muuta kieltä, ruotsia ja venäjää. Viimeksi mainittu oli vallitsevan sortokauden aikaansaannos. Opettajisto oli pätevä paria tilapäistä lukuunottamatta, jotka vuoden kuluttua siirtyivät muualle virkoja täytettäessä. Siihen kuului ensin osa pitkäaikaisia kokeneita pedagogeja, kuten äidinkielen kollega Emil Huhtinen, maantieteen ja historian kollega Axel Hjalmar Corander (myöh. Kaihovaara), musiikkitirehtööri Emil Sivori sekä vähän myöhemmät uskonnon ja logiikan (psykologian) lehtori Martti Ruuth, äidinkielen ja historian lehtori Antti Helander, venäjän kielen kollega Fredrik Maximilian Schvindt, ruotsinkielen kollega Karl Emil Auer, matematiikan kollega Verner Theodor Bergroth, saman aineen sekä fysiikan lehtori Karl Johan Leonard Tammela, saksan ja ranskan kielen kollega Adolf Vilhelm Rankka, lisäksi kreikan kielen lehtori Julius Anselm Lyly (jonka oppilaaksi Kalle ei ehtinyt tulla tämän kuoleman takia vuonna 1903).

Mainittuna vuonna 1899 kolmekymmentä poikaa aloitti opiskelunsa lyseossa. Pääsytutkinnon mukaisessa paremmuusjärjestyksessä ensimmäisenä oli Ilmo Åkerman (myöh. Voipio), toisena Hugo Hukkanen, alkupäässä olivat myös Kalle Väänänen, Yrjö Ora sekä Vilho Torniainen. II luokalle

Klassillisen lyseon oppilaita 1899 takarivissä mm. 4:s vasemmalta Eino Hägglund (myöh. Tuomivaara); keskirivissä 1:nen Yrjö Durchman (Raikas), 3:s Viki Väänänen, eturivissä 4:s Vilho Torniainen ja 5:s Yrjö Ora.

tuli heidän joukkoonsa seuraavana vuonna Alpo Kupiainen. Tällöin ystävyysuhteiden alkaessa muotoutua nämä mainitut muodostivat piirin, joka sitten aikojen kuluessa pieneni vain paikallisten tai ajallisten poismuuttojen takia.

Kallen opinnot olivat I luokalla sujuneet niin hyvin, että hän sai keväällä 10 markan stipendin ahkeruutensa ansiosta, myöhemminkin hän pääsi apurahoista osalliseksi harva se vuosi ja rahamäärät kohosivat aina 30 markkaan. Oki-veli tuli koulun oppilaaksi 1901 ja pääsi hänkin apurahoista osalliseksi. Kalle sai isältään näihin aikoihin viulun ja ryhtyi sen soittamista harjoittelemaan kanttori Otto Huuskosen johdolla menestyen niin hyvin, että pääsi parin vuoden opintojen jälkeen soittajaksi koululaisorkesteriin, jossa oli jäseniä sekä suomalaisesta että ruotsalaisesta, vieläpä venäläisestä oppikoulusta. Tämän orkesterin konsertista Kalle kirjoitti myöhemmin Viipurin taide-elämää koskettelevassa pakinassaan, jonka hän laati viipurinmurteisena ja julkaisi muistelmateoksessaan "TÄSS' ON TEILLE TERVEISIÄ"²³. Se kertomus on muuten ainoa, jossa hän käytti tätä kotikaupunkinsa kieltä kirjallisesti.

— No meil ol sit yhe kerra oma konsertti V.P.K:n talos. Ohjelmas ol monellaisii pienii kappaleit, ja yhe nimi ol "Martin valssi". Se ol siihe aikaa kaikel viipurilaisil tuttu, posetiivit sitä yleikaa soittiit talloihe pihois. Kyl mie ossaisi sen rallattaa vielkii. — No siin toise viulu pit soittaa koko aja vaa semmost säestyst, et paus tat-tat, paus tat-tat ja nii iellee, koko aja vaa sitä sammaa. — No nyt sattu täl viisii: siin valssis o sellaisii kertausmerkkilöi — repriisikshä niit sanotti siihe aikaa — jois pit kääntyy ain taaksepäi. Mut yks toise viulu soittaja ol nii innostunt mänemää etteepäi, ettei huomant kääntyy ympär sellaise repriisi kohal, senku sahas vaa ain etteepäi. Ja nii hää ol pääst jo loppuu, ku toiset olliit vast se valssin puoles välis.

Ja nyt miu pittää kehhuu vähä issiäi. Mie luule, et mie oli ainua soittaja koko orkesteris, joka tuon virheen huomasi. Mie oli nääs isse just se sama hölmö soittaja, joka ei muistant kääntyy ympär repriisihe kohal.

Sit mie kasseli Sulo Leinost siin vierelläi ja ihmetteli, et mitä hää viel soitteloo, ku mie oli jo pääst loppuu. Ja ku mie näi et kaik muutkii soittiit, ni sillo miul vasta kirkastu, et mie issehä se olinkii erreykses. Ja mie muista mite miu poskei tulliit punasiks, mut mie aatteli sit peräspäi, et jos joku kuulija sen huomasi, ni hää luul sen johtuva musiikillisest innostuksest. —

Veljekset Kalle ja Oki olivat erilaisia niin rakenteeltaan kuin luonteen ominaisuuksiltaan: Kalle ujo, voi sanoa: arka (pikkupoikana), enemmän kirjojensa parissa viihtyvä, myös taiteellinen, kun taas Oki liikkuvaisempi, aina valmis kepposiin, joita Kalle mielellään suunnitteli. Näin veljekset täydensivät toisiaan sopivasti, erimielisyydet heidän keskenänsä olivat harvoja. Oki kelpuutettiin jo III luokalla koulun jalkapallojoukkueeseen, mikä oli alaluokkalaiselle melkoinen saavutus ja kunnia. Kalle, joka viihtyi paremmin kentän laidalla, suuntautui niihin aikoihin enemmän nuotteihin ja kirjoihin päin. Hänen ensimmäinen luova yrityksensä tapahtui laulun- alalla koulun yläluokilla. Siitä tuonnempana.

Itäisten kaupunginosien puutaloissa oli runsaasti asukkaita, jotka erityisesti 1890-luvulla olivat saaneet lapsilleen mahdollisuudet koulunkäyntiin, mutta monet heistä eivät tyytyneet pelkästään kansakouluun, vaan halusivat kouluttaa lapset eteenpäin. Sama kulttuuri-innostus oli tuottanut kaupunkiin maaseudulta lapsia, joiden koulunkäynti oli järjestettävä vuokra-asuntoihin, koulubokseihin. Näitä oli varsinkin itäisessä Lopotissa. Niinpä saattoi nähdä monia koululaisryhmiä marssimassa aamuisin pitkin Pietarinkatua (myöh. Kannaksenkatu) Rosuvoista ja Kelkkalan suunnalta Pansarlahden tienoilta keskustaa kohden. Sergejeffin oluttehtaan vastapäätä oli Rosuvoin eli Suurenkivenmäki, jonka eteläpuolella olivat aikaisemmin mainitut kulpat. Kun Pesoskulman kulmilta lähti neljäsluokkalainen Kalle Pekka Pesonen ja Väänäsenkulpan vaiheilta toisluokkalainen Väänäsen Kalle, he saattoivat pysähtyä tuon suurenkiven kupeeseen kilpailemaan korkeuspissinnässä — siinä lajissa alaluokkalainen pystyi kamppailemaan tasapäisesti voitosta, kertoi isäni myöhemmin. (Tätä urheilulajia on kehunut harjoittaneensa itse UKK:kin menestyksellä — ja luultavasti moni muukin pienenä ollessaan!)

Koulutalo, joka oli arkkitehti Jac. Ahrenbergin piirustusten mukaan laadittu ja valmistunut 1892, näkyi idän suunnalta tuleville juhlanan faasidinsa puolelta. Siinä oli klassillista harmoniaa korkeine ikkunoineen, pylväineen ja Zeun sekä Heran rintakuvaveistoksineen. Kaksikerroksinen rakennus tuli arvokkaasti esiin laajan sen edessäolevan kentän takaa. Rakennus oli mitoitettu kahdeksaa varsinaista luokkahuonetta, juhlasalia (joka toimi myös voimistelusalina), muutamia kanslia-, erikoistiloja ja vastaavia varten. Kummankin kerroksen halki kulki laaja ilmava käytävä. Pienessä sivurakennuksessa oli vahtimestarin asunto, karsseri ja WC. Noin 3 1/2 metriä korkea kerrostila oli omiaan luomaan luokkahuoneisiin arvokkuutta, antoi ilmaa ja hyvän akustiikan. Näissä mitoissa koulu säilyi koko olemassaolonsa ajan — (ja senkin jälkeen kuuleman mukaan!) — syksyyn 1939. Koulu institutionaalisesti lopetettiin virallisesti 1940. Sen oppilasmäärä oli pysytetty 200—250 vaiheilla ja viimeiset ylioppilaat saivat lakkinsa keväällä 1940 Helsingissä.

Pieni oppilasmäärä — myöhempiin suuriin mammuttikouluihin verraten — loi tietyn läheisen toverihengen, jota erityisesti tuki latinan kielen ja yläluokilla toimivan kreikankielisen linjan opiskelu. Antiikin maailma, länsimaisen kulttuurin perusta, välittyi näiden opintojen kautta varmastikin lähtemättömästi oppilaitten mieleen ja sen myötä he tulivat omaksumaan ihanteita, joita pystyivät myöhemmässä elämässään monesti toteuttamaan. Näitä olivat epäilemättä isänmaanrakkaus, uhrautuvaisuus ja ystävähenki sekä tieteille ja taiteille osoitettava ymmärtämys.

Opettajakunnassa, joiden edustajat vuosisadan vaihteen ajalta edellä on mainittu, oli muutamia persoonallisuuksia, jotka vaikuttivat suuntaa luovasti yli opiskelun nuoriin kasvatteihin. Näistä isäni on maininnut erityisesti kaksi: ruotsinkielisen lehtorin Kalle Auerin sekä latinan ja kreikan kielen

lehtorin Julius A. Lylyn — edellisen opetusta hän nautti suoranaisesti kuuden vuoden ajan (1901—07) ja jälkimmäinen vaikutti välillisesti oppilaihin voimakkaan yhteiskunnallisen toimintansa kautta 1889—1903. Hän oli mm. Viipurin kaupungin valtuuston jäsen, työväen yhdistyksen puheenjohtaja, Uudenkirkon kansanopiston johtokunnan puheenjohtaja, Etelä-Karjalan nuorisoseuran johtokunnan puheenjohtaja, sanomalehden ”Viipurin Sanomat” päätoimittaja. Hän sai myöhemmin nimikkokadun ”Lylynkatu”, mikä huomionosoituksena mainittakoon. Lyly vaati työväestön yhteiskunnallisen aseman parantamista ja taisteli venäläistä sortovaltaa vastaan. Kun hän sai Berliiniin tiedon, että hänet oli karkoitettu Suomesta, hän teki itsemurhan. Tämä sekä venäläisten harjoittamat sortotoimet herättivät luonnollisesti kuohuntaa koulunuorisossakin, joka myös lyseon oppilaiden keskuudessa sai aktiivisia muotoja. Kenraalikuvernööri Bobrikovin murhan (1904) ja ns. suurlakon (1905) jälkeen syntyi mm. Viipurissa oppikoululaisten yhdistys, joka pian laajeni koko maan käsittäväksi liitoksi. Tämän hankkeen keskeisin henkilö oli klassillisen lyseon VII luokan oppilas K.V. Hoppu, joka jo syksyllä 1906 valittiin ns. Voima-liiton piiritoimikuntaan. Tämän järjestön tarkoituksena oli kohottaa kansan ruumiillista kuntoa, mutta samalla voimisteluharjoitusten varjolla valmentaa myös aseelliseen toimintaan. Tähän järjestöön kuului muutamia oppilaita muistakin kouluista ja johdossa oli Ruotsalaisen lyseon oppilas Isac Alfthan. Marssiharjoituksia pidettiin kesällä ja hiihtoharjoituksia talvella, ammuttiin pilkkaan Pappilanniemen kupeella — mausereita oli kapsäkillinen tähän tarkoitukseen käytettävänä. Santarmit alkoivat kuitenkin pian vainota liittoon kuuluvia ja senaatti määräsi sen lakkautettavaksi jo vuoden 1906 lopussa. Järjestöllä oli kuitenkin aatteellista merkitystä, koska siihen kuuluvien nuorukaisten ja miesten kautta itsenäisyysaate levisi niittenkin mieleen, jotka eivät olleet mukana aktiivisessa toiminnassa. Einar W. Juva on arvostellut Voima-liiton merkitystä seuraavasti:²⁴ ”Voimaliitto kuuluu tärkeänä renkaana siihen tekojen ja tapausten ketjuun, joka johti Suomen täydelliseen itsenäisyyteen. Voimaliiton miehistä useimmat jatkoivat työtään jääkäri liikkeen päivinä ja siten mieskohtaisesti olivat vapaussodassa mukana toteuttamassa liittonsa varsinaista suurta tarkoitusta.” Tästä todistivat lyseon juhlasalin seinälle myöhemmin sijoitetun sankaritaulun vapaussodassa kaatuneiden seitsemäntoista oppilaan sekä yhdeksän murhatun nimet.

Eräällä lailla odottamatonta oli, että johtavaksi isänmaallisen hengen hahmoksi kohosi ruotsin kielen lehtori. Tämä tulieluinen Kalle Auer, josta tuli Kallen opettaja hänen ollessaan III luokalla, osasi vaikuttaa innostavasti poikiin erityisesti lukioasteella, jolla tutustuttiin oppisuunnitelman mukaisesti varsinkin Runebergin runoteoksiin, kuten esimerkiksi ”Kuningas Fjalariin”. Yrjö Ora kirjoitti myöhemmin Auerista:²⁵ ”Ollen suuri runouden rakastaja hän osasi avata eteemme runouden kauneusmaailmoita sellaisella eläytymisen hehkulla ja intomielisellä antaumuksella, joka teki hänen parhaista tunneistaan todellisia hartaushetkiä, hetkiä, joiden

henkisesti rikastuttavasta vaikutuksesta tuntee saaneensa saaliikseen jotakin, mikä pysyy halki elämän. Se, joka on saanut kuulla hänen — korkeana varreltaan, jalomuotoisena piirteiltään — selvittävän esim. ”Fjalar-kuminkaan” suurpiirteistä, mahtavaa kauneutta, hän siirtyy vieläkin hengessä siihen hartaaseen mielialaan, millä Aueria sellaisina tunteina kuunneltiin. Suurimpaan innostukseen, suorastaan taiteilijamaiseen haltioitumiseen, hän kohosi Runebergin isänmaallisen runouden parissa — olihan isänmaallisuuden aate, jonka hän oli perinyt kansallisen herätyksemme iltahohteen valaisemilta ylioppilasajoiltaan (1880-luvulla) pysyvästi jäänyt hänen elämänsä hallitsevaksi aatteeksi.” — Toverikunnan kuraattorina hän toimi lähes koko opettaja-aikansa kuolemaansa saakka (1927). Tähän hänet lukion oppilaat toistuvasti pyysivät; isäni oli puolestaan toverikunnan varaesimiehenä (= puheenjohtajana) vuoden 1905—06 — oppilaat valittiin siihen tehtävään silloin aina vuodeksi kerrallaan — ja joutui siten läheisemmin opettajansa kanssa tekemisiin tutustuen häneen ihmisenä, jota oppi ihailemaan vielä enemmän opetustyön ulkopuolella. Vajaat kaksikymmentä vuotta myöhemmin hän muisti runolla ”Kylvömiehen kunniaksi” Aueria tämän täyttäessä 60 vuotta toukokuun 20. päivänä 1924.²⁶ (Ks. tuonnempaa s. 191)

Vielä on opettajista mainittava musiikkitirehtööri Eemil Sivori, joka toimi koulun musiikinopettajana vuodesta 1899 kuolemaansa saakka 1929. Hän innosti musikaalista Kallea omassa aineessaan, kuten käy ilmi seuraavasta pakinasta.

— ”Jos saap haastaa miu nuoruuve aja merkkimiehist Viipuri musiikkielämäs, ni sillo miu tekis miel mainita semmone mies, joka tek mont vuosikymment urauurtaja työt Viipuris. Ja se mies o Eemil Sivori. — Kukaha oikee tietääkää kui mones mei maa kirkos vielkii veisaa ja soittaa se Sivori lukkarkoulu käyneet lukkarit. Ja häähä se sai kansa kaik kerrokset laulamaan, ku hää perusti monellaisii lauluköörilöi Viipurii. Mie muista täst Sivorist, et hää ku opetti meit koulupoikii laulamaa — sillo myö oltii jo yläluokil — ni hää komens, et meijä pittää laulaa sil viisii, et ään männöö ensiks kurkust päähä, tuon johoki ossa paikoil, ja sit sielt vasta tulloo suu kautta ulos. Ehä mie sitä sillo ymmärtänt, et hää vällee meinas täl sitä resonanssii — vai mite ne oikee finist sannoo — mut siin häne opetukses tais olla iha nykyaikast meininkii. Miehä oon nääs myöhemmi kuult jonku lauluopettaja sanova, et mies ku laulaa ni joka jäsene pittää soija mukan. En mie oo kylkää viel isse oppint sil viisii laulaa — en mie saa ainakaa kovi monest paikast issestäi ääntä lähtemää — mut mää tiijä, ku oikee hyvä laulaja laulaa, ni mist kaikist jäsenist hänest ääntä lähtöökää.”

Palaamme Kallen ja hänen ystäviensä pariin lyseon yläluokille. Kun alaluokilla muotoutuneesta toveripiiristä Ilmo Voipio oli IV luokalta siirtynyt Helsingin Normaalilyseoon, Kallen ja Yrjö Oran välinen läheinen ystävyys syveni nyt hedelmälliseksi kehittyen myös vankkumattomaksi — se päättyi vasta isäni kuolemassa. Yrjön selkeällä ajattelutavalla ja varmalla tyyliä ajalla oli ensiarvoinen vaikutus Kallen myöhempien kirjallisten töiden

kannalta. Isäni kääntyi usein Yrjön puoleen saadakseen neuvoja erityisesti muotoseikkojen tarkistukseen. (Tämän kirjoittajalla oli onni nauttia Yrjö Oran loisteliasta äidinkielen opetusta samaisessa lyseossa sen VI luokalla ollessaan, minkä vuoden Ora toimi entisessä koulussaan, ja voin sanoa, että Oran tunnit kuuluivat antoisimpiin, mitä missään opetusaineessa olen seurannut.)

Yrjöllä oli koulussa neljä luokkaa ylempänä veli Väinö, josta myöhemmin tuli lääkäri, Ilmo Voipiolla samalla luokalla edellisen kanssa veli Väinö, jolla oli myöhemmin osuutensa Kallen maailmankatsomuksen kehittymiseen, Alpo Kupiaisella samoin vanhempia veljiä, kuten Kusti, joka aluksi oli edellisellä luokalla, mutta luettuaan yhden luokan ylitse pääsi kaksi vuotta aikaisemmin ylioppilaaksi. On selviö, että näiden vanhempien koulutovereiden vaikutus oli merkittävä, voin sanoa suuntaa antava, heidän ollessaan esikuvina nuoremmille. Mainittakoon myös eräänlaisena johtavana hahmona kolme luokkaa ylempänä oleva Kyösti Kehvola, joka sai legendaarisen taistelijan maineen VI luokalla ollessaan ja kamppaillessaan yksinään neljää venäläistä matruusia vastaan sekä verissäpäin selviytyessään Viipurin Tarkka-ampujapataljoonan sairashuoneelle hoidettavaksi. Kehvola asusti kasarmilla. Mainittuna vuonna (1902) Suomen sotaväki lakkautettiin, mikä sortotoimenpide koski siten läheisesti Kehvolan mieltä. Isäni mainitsi, että kun Kehvola ilmestyi kouluun pää valkeisiin siteisiin käärittynä, tieto tapahtumasta levisi pian koko poikajoukkoon.” Me alempiluokkalaiset ainakin katselimme tuota nyyttipäistä miestä suurella ihailulla ja olisimme tunteneet itsemme onnellisiksi, jos olisimme saaneet koskettaa sormellamme hänen nuttunsa lieveyttä.”

Näistä vuosisadan alkuvuosien ajoista on siten painotettava, että ympäristön — koulutovereiden — vaikutus oli Kalle-pojan nuoreen mieleen voimakas: se muovasi selvän idun isänmaanrakkaudelle, joka alkuvaiheessaan ilmeni vastustuksena venäläisten sortotoimenpiteitä vastaan ja aiheutti jopa kitkaa kotona. Konstaapeli Kalle Ville pyrki täyttämään kuuliaisesti virkatehtävänsä. Hän onnistuikin, koska sai parin vuoden kuluessa kaksi mitalia: 1901 ”Stanislain” hopeisen mitalin ”uutteruudesta” ja 1903 ”Pyhän Annan” hopeaisen ”nuhteettomasta palveluksesta”. Toimenpiteet, joita hänen järjestysvallan edustajana oli suoritettava, herättivät kuitenkin ympäristössä pahaa verta, jotkut pojat siksi puhuivat Kallelle ja Okille isästä halventavassa äänensävyssä. Näin syntyi veljeksissä epäluuloisia ajatuksia ja aiheutui ristiriitaisia tilanteita kotona. Pitkään jäi selvittämättä, että isä oli yhtä isänmaallinen mieleltään kuin pojatkin, vaikka hänen virkatehtävänsä saattoivat osoittaa muuta. Bobrikovin murhan aikoihin (1904), jolloin Kalle oli juuri päässyt VI:lle ja Oki-veli IV:lle luokalle, poliisien puvut muutettiin venäläismallisiksi: leveät housunlahkeet pussiksi saappaanvarsien suulle ja furaska päähän. Ei ihme, että koulutoverit alkoivat pitää poliiseja ryssinä! Kalle Ville suhtautui ystävällisen luonteensa mukaisesti kaikkiin ihmisiin, osasi myös venäjää muutaman sanan, jotka oli oppinut Pietarin matkoil-

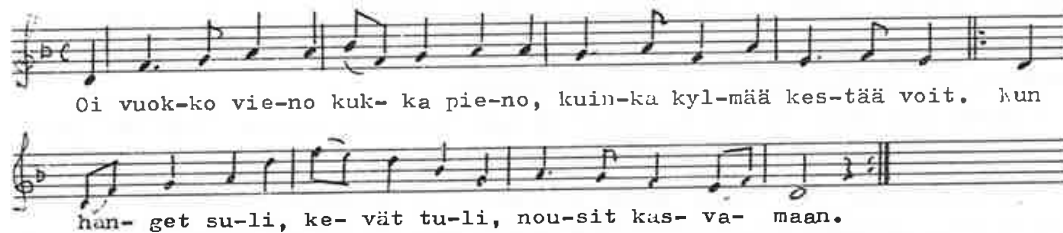
laan, saattoi sanoa joskus mennessään saunaan kassaluukulla istuvalle venäjää puhuvalle naiselle huvikseen: "Tri tsheloveeka. Skoljko stooit?" Pojista se kuulosti oppineelta heidän pieninä ollessaan. Mutta muutamaa vuotta aiemmin sattunut tapaus, oli jo hämmentänyt poikain ja heidän isänsä välit. Pojat olivat kuulleet laittomista asevelvollisuuskutsunnoista, arvannostoista: joka siihen osallistui, oli Bobrikovin, Suomen syöjän, puolella. Kävi niin, että eräs yläluokkalainen, joka oli niin "ahkerasti" käynyt koulua, että oli yltänyt jo asevelvollisuusikänsä, oli jättäytynyt pois kutsunnasta. Viranomaiset olivat käskeneet poliisin noutamaan pojan koulusta kutsuntatilaisuuteen, mikä rehtorin luvalla tapahtuikin. Kolmas luokka, jota Kalle silloin kävi, sijaitti seitsemännen vastapäätä ja Kalle huomasi luokkansa avoimesta ovesta virkapukuisen poliisin kiiltävine saappaineen ja pussihousuineen, mustan sinellin heiluvat helmet ja ryssän furaskan alla isänsä kasvot. Välitunnilla selvisi myös, miksi isä oli koululla käynyt. Näin asettui isäkin Kallen mielestä santarmivallan puolelle. Tätä hän jäi hautomaan tohtimatta selvittää asiaa kotonaan.

Murrosiän vaihe oli tärkeätä aikaa, jolloin pojat pohtivat keskenään paitsi edelläolevia poliittisia, myös maailmankatsomuksellisia kysymyksiä, aatteita, jotka tekivät tuloaan Suomeen, kuten sosialismia, anarkismia, uskonnonvapautta, sukupuolimoraalia ms. Lukioon saavuttaessa oltiin siinä vaiheessa, että siirryttiin lyhyistä housuista pitkiin, alettiin muutenkin kiinnittää huomiota ulkonaiseen esiintymiseen ja vähin erin enemmän vastakkaiseen sukupuoleen. Historian lehtori Antti Helander, vanhapoika, oli ilveillyt poikien kanssa ja käyttänyt keksimäänsä komentoa "Haa syleilkääpä toisianne", jos oli saanut kaksi kaveria kiinni samasta kysymyksestä. Hän ei ollut onnistunut saamaan kehoitustaan läpi. Mutta sattuiapa, että seitsemännen luokan pojat Alpo Kupiainen ja Kalle Väänänen, jotka olivat hyviä ystäviä ja laiskuuden puuskassa jättäneet läksynsä lukematta, joutuivat kiinni tietämättömydestä peräkkäin. Pojat seisovat pulpetin vieressä Kalle edessä ja Alpo hänen takanaan. Antti: "Haa syleilkääpä toisianne!" Kupiainen pyörähtää Väänäsen eteen ja tarttuu hänen käskyn mukaan syliin. Väänänen "plyykinä" vastaa heikosti syleilyyn. Antin hämmästyntä naamaa on vaikeata kuvata. Mutta parin sekunnin kuluttua se kirkastuu voitonriemusta ja korkealla istuen hän kopahuttaa lyhyitä jalkojaan, jotka ilmassa heiluen eivät lattiaan yltäneet, pari kertaa yhteen niin, että kengät napsahtavat ja laukaisee: "Haa näkeehän sen, että Kupiainen on harjoitellut." Kupiainen vastaa maailman rauhallisimmalla äänellä "No jonkun verran".

Koulun juhlassa ns:ssa tyttökonventissa, joka järjestettiin pari kertaa vuodessa, oli tilaisuus myös tanssimiseen, jota oli etukäteen ahkerasti harjoiteltu poikaparissa. Koettiin myös se ensi rakkaus, joka Kallen kohdalla sai merkillisen dramaattisen käänteen. Ruskeasilmäinen siro lehtorintytär oli hänessä syyttänyt roihuavan liekin, joka nuoren lukiolai-

sen rohkaisi viemään tytön kävelyille keväisille teille. Jälkeenpäin kuvailut tapaamiset henkivät isäni arkaa ja kunnioittavaa suhtautumista tätä säätyläistyttöä kohtaan. Iltakävelyä intiimimpää lähestymistä ei kuitenkaan tapahtunut. Mutta sitten kävikin niin, että Alpo ihastui tähän samaan neitoseen, mistä oli seurauksena mustasukkaisuusdraama, joka huipentui traagiseen kohtaukseen: Alpo iski rintaansa puukolla todistaakseen rakkautensa voiman — onneksi ei puukko käynyt sydämeen eikä vahingoittanut muitakaan arempia elimiä! Voi vain kuvitella, minkä selvittelyn teko aiheutti tässä triangelissa. Kalle väistyi ja Alpo ja Aune saivat toisensa. Se johti heidän avioliittoonsa muutaman vuoden päästä. Ystävyys säilyi silti loppuun saakka kaikkien kesken.

Jotain oli kuitenkin tapahtunut: Kallen kynästä kirvonneet säkeet eivät kerro mitään rakkaudesta, mutta mollisävelmä voi toki viedä ajatuksen kaihon suuntaan. Laulun nimi oli VUOKKO.

Oi vuok-ko vie-no kuk- ka pie-no, kuin-ka kyl-mää kes-tää voit. kun
han- get su-li, ke- vät tu-li, nou-sit kas- va- maan.

Laulu ja sen teksti ovat vuodelta 1906.

Tämä yritys ”muusain” palveluksessa oli nähtävästi salainen, koska Yrjö Ora, joka muuten oli isäni tuotteista selvillä, mainitsi myöhemmin, että sellaisia ei hänen tietämänsä mukaan ollut olemassa kouluajalta, vaan että ensimmäiset runotuotteet ovat peräisin opiskelua ajoilta. Niitä julkaistiin TUULISPÄÄ-pilalehdessä. Edellä olevan VUOKON muisti isäni sisar Hanna Visakanto ja lähetti laulun myöhemmin minulle. Ehkäpä ei Aune-neitokaan saanut siitä koskaan tietää.

Merkillepantavaa on, että isäni luovan työn ensimmäinen ilmaus tapahtui musiikin ja tekstin ykseydessä. Näin tapahtui monesti myöhemminkin, mikä osoittaa niitä yhdistävän tekijän, rytmin, vahvaa vaikutusta. Runorytmien hallintaan oli varmastikin vaikuttanut latinaalaisten runojen mittoihin paneutuminen Horatiuksen, Vergiliuksen, Ovidiuksen ym:n tuotannossa. Vergiliuksen Aeneidiä luettiin skandeeraten, samoin erinäisiä Horatiuksen Oodeja. Niin silloin ja vielä 25 vuotta myöhemmin, jolloin tämän kirjoittaja näihin klassikoihin tutustui. Mielestäni näiden runojen opintojen hyväksi on laskettava vankan rytmisen pohjan luominen tulevalle runoilulle.

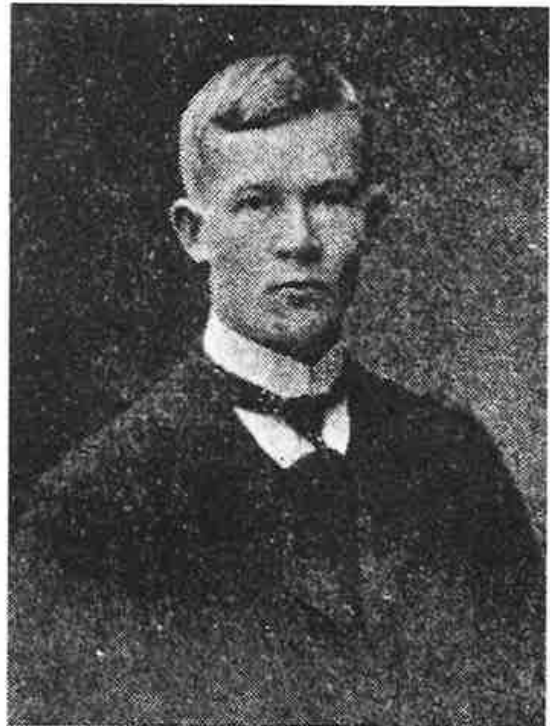
Maaliskuussa 1906 Väinäsen perhe muutti Mikkeliin, jossa Kalle Villelle oli löytynyt konstaapelin vakanssi. Sitä ennen olivat myös isän ja poikien ristiriidat poliittisessa mielessä tulleet ratkaistuiksi ja sovinto oli syntynyt. Isäni jäi viimeiseksi kouluvuodekseen asumaan Viipuriin ystävänsä Alpo Kupiaisen kotiin.

3 Mikkelin kautta Helsinkiin — yliopistoon

Kesä 1905 oli Kallelta (jota tästä lähtien ryhdyn nimittämään VIKIKSI, väännös Vihtorista), siis VIKILTÄ kulunut tukkitöissä Mäntyharjussa. Siellä hän oli kuullut tukkijätkien laulelevan kotipuolensa rekilauluja: Taavetti Tanttu osasi sellaisia runsaasti, kun oli kuullut seutukunnalla kuuluisan pelimannin Pekka Kompan niitä soittelevan. Viki merkitsi Tantulta muistiin kymmenkunnan sävelmää ja soitteli niitä viulullaan. Monen laulun sanoissa oli ”ronskia” huumoria, jota Viki ei paperille tallentanut.

Seuraavana kesänä 1906 hän pääsi Uuraaseen lautatarhaan töihin, joita johti Aku-eno. Enon asunto oli Ravansaaren puolella. Siinä huvilatyylisessä rakennuksessa oli sopivasti tilaa Vikillekin, koska eno oli vielä poikamies. Oki oli puolestaan seurannut vanhempiaan Mikkeliin koulun päätyttyä. Hän oli ilmoittanut lopettavansa koulunkäynnin nyt keskikoulun läpäistyään ja päässyt siellä rautakauppaan työhön. Vuoden päästä hän kuitenkin tuli toisiin ajatuksiin: perheen muuttaessa Helsinkiin Oki ryhtyi jatkamaan opintojaan Suomalaisessa Normaalityössä.

Elämä Uuraassa meren hengessä ja sen satamatyömiesten parissa muodosti vastakohtan kodin kurinalaiselle perhepiirille. Se avautui nuorukaiselle vapauttavana ja eräällä lailla kiihottavana maininkina, mihin sisältyi ulkomailla seilanneiden merimiesten rentoa menoa: viinan virtaa ja laulujen kajahtelua. Emännätön eno vei Vikin aterioimaan kauppias Peltosen perheeseen, jossa vanhempien lisäksi oli kolme aikuistuvaa tytärtä — heistä

Alpo Kupiainen

vanhin Margit meni myöhemmin enon kanssa naimisiin. Vilkkaat työt olivat hanakoita seurustelemaan ruokamiesten kanssa.

Kesän mentyä Viki siirtyi asumaan Alpo Kupiaisen kotiin. Sitä isännöi leipuri Juhana Kupiainen Vilhelmiinansa, o.s. Noponen, kanssa. Juhana oli tullut vuosisadan alussa Viipuriin Kesälahdelta ja Vilhelmiina oli kotoisin Rantasalmelta. Hänen veljensä Alpo Noponen tuli tunnetuksi runoilijana. Perheen vanhemmat lapset Antti, Hilda ja Kusti olivat jo päässeet ylioppilaiksi ja kotona oli Alpon lisäksi vain nuorin veljeksistä Yrjö, joka oli V luokalla klassillisessa lyseossa. Viki tuli Alpon kanssa hyvin toimeen: hän pystyi tarpeen tullen rauhoittamaan tätä kiivasluontoista toveriaan, varsinkin sen jälkeen kun helliä tunteita herättänyt Aune-neito oli suonut suosionsa hänelle ja Viki jättänyt ”kentän vapaaksi” (ks. Alex Matson Muistelen).²⁷

Perheympäristön muutos tavallisesti aiheuttaa outoudellaan hankaluuksia, mutta Viki näyttää sopeutuneen pian uusiin oloihin. Hänessä alkoi näkyä enemmän ulospäin suuntautuvia haarastuksia: olihan hän jo VII luokalla ryhtynyt toverikunnan puheenjohtajaksi. Siitä todistuksena on kevätjuhlapuhe, joka sisältyy JUNKKARIEN JOUKKO -nimiseen kouluai-koja kuvaavaan romaaniin (julkaistu 1928)²⁸. Hallussani olevan kappaleen alkusivulle hän kirjoitti ”Maissulle tervehdys 50 vuoden takaa. 2.12.56 — Viki, alias ”Catilina”, alias Kalle Väänänen.” (Toinen painos). Puhe, jonka hän on ilmeisesti muistanut lähes sanasta sanaan, on seuraava:

”Hyvät toverit, Sodales abituri. — Eron katkera hetki on pian käsissä. Te lähдете pois koulusta, pois toverijoukosta, lähдете ulos suureen maailmaan tarttuaksenne itse purtenne peräsimeen. Me jääme tänne tähän kouluun, tähän toverikuntaan, missä olemme vuosien vierissä monet muistorikkaat hetket yhdessä viettäneet.” Sitten palautettiin puheessa muistiin yhteisiä harrastuksia toverikunnassa, kuinka oli monta kertaa innostuttu ylevistä asioista, kuinka oli joskus ehkä kamppailutkin asiain niin vaatiessa ja kuinka kahdeksaluokkalaiset vanhempina ja viisaampina olivat olleet nuoremmille ohjaajina ja opastajina. Mutta ennenkaikkea oli yhdessä iloittu ja riemuittu.

Sitten ylisti puhuja elämän riemuja, joista ihminen ammentaa itselleen voimia jaksakseen kantaa sen työtaakan, mikä hänen hartioilleen on elämässä säilytetty. ”Siksi iloitkaamme ja riemuitkaamme, silloin kun siihen on tilaisuutta, niin kauan kuin nuoruuden veri vielä palavana suonissamme vierii. Iloitkaamme, niin kauan kuin silmämme kykenevät kirkkaasti elämää katselemaan, niin kauan kuin jalkamme vielä keveänä nousevat. Iloitkaamme ja riemuitkaamme, että vielä sittenkin, kun vanhuus on veremme jäähdyttänyt ja jalkamme askeleet hitaiksi tehnyt, kun pakenevat vuodet ovat hiuksillemme lumiaan kylväneet, voisimme iloita ja nauttia nuoruuden muistoista.”

Lopuksi puhuja kiitti kahdeksaluokkalaisia hyvästä toveruudesta ja kohotti heidän kunniaukseen eläköön-huudon.

Keväällä 1907 kymmenen Viipurin klassillisen lyseon oppilasta, joukossa Yrjö Ora, Alpo Kupiainen, Hugo Hukkanen ja Kalle Väänänen, matkusti

Helsinkiin suorittamaan suullisen tutkintonsa Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston professoreiden edessä ja sai ylioppilastodistuksensa. Kaveruksista Ora sai suullisista kuulusteluista ääniä 32 (yleisarvosana K = kiitettävä), Kupiainen 31 (K), Hukkanen 18 (H = hyväksytty) ja Väänänen 22 (KH = kiitoksella hyväksytty).

Tämän ensimmäisen ylioppilaskesän Viki oli lähes kokonaan jälleen Aku-enon alaisena Uuraassa, nyt Peltosen Hiljan ja Impin, Margitin nuorempien sisarten, kotiopettajana. Koska hän tällöin tutustui Alex Matsoniin, josta tuli hänen hyvä ystävänsä ja joka on muistelmissaan kuvaillut tätä tutustumisvaihettaan piirtäen Vikistä osuvan luonnekuvan — 1910-luvulla myös konkreettisen muotokuvan — kerron siitä seuraavassa.

Alex Matson oli koivistolaisen merimiehen — myöhemmin kauppiaan — poika (sukunimi oli alkujaan Tiltti), joka joutui lapsuutensa viettämään Hull’issa Englannissa. Hän harjoitti siellä mm. piirustuksen opintoja, joita jatkoi sitten 1910-luvulla Suomessa. Kesällä 1906 hän oli tullut Uuraaseen Paul Wahl & Co:n puutavaraliikkeeseen konttoristiksi.²⁹

Talvikauden hän oli viettänyt sitten kotonaan Hull’issa ja palattuaan keväällä Uuraaseen hän tutustui Niskasen (ks. siv. 132) kautta Viki Väänäseen, joka asui enonsa luona kesällä. He ystäväystyivät ja viettivät illat ja pyhät yhdessä. Matson mainitsi muistelmissaan Vikin tunnustautuneen ateistiksi ja olevan kiinnostunut sosialismista, runoudesta ja maailman luomisesta. Näiltä aloilta ystävykset hankkivat kirjallisuutta, joka siivitti heidän keskustelujaan. Viihteellisyyttä syntyi Vikin lauluista ja viulunsoitosta sekä tansseista. Valssia Viki yritti ”Sasulle” opettaa vaikkakin heikolla menestyksellä. Polkkamasurkkaa eivät osanneet tytötkään, mutta Viki näytti koulutoverinsa Durchmanin Yrjön (myöh. Raikas) kanssa, kuinka sitä tanssittiin. Alpo Kupiainen oli myös mukana, mutta ei ollut tanssimisesta innostunut. Matson saattoi kesän lopussa Vikin Viipuriin, jossa he viettivät ”erojaisia” Torkkelinkadun varrella sijaitsevassa Osuusravintolan matkustajakodissa. Tunnelma oli korkealla ja sitä yritettiin punoa runoiksi — kuitenkin onnistumatta. Seuraavana aamuna Viki matkusti Helsinkiin. Alpo Kupiainen jäi Viipuriin hoitamaan lyseon alaluokkien matematiikan ja kaunokirjoituksen opetusta.

Siirtyminen pääkaupunkiin ei Vikille tuottanut vaikeuksia: olihan hänellä koti isänsä siirryttyä Helsingin Poliisilaitoksen palvelukseen ja ystäväpiiri, jonka aluksi muodostivat ensi sijassa entiset koulutoverit ja sittemmin Viipurilaisen osakunnan sekä Ylioppilaskunnan Laulajien toveripiirit, jotka ikään kuin itsestään vetivät vilkkaan ja innostuvan ylioppilaspojan mukaansa. Opinnot alkoivat yliopistossa luentojen seuraamisella ja tutustumisella luonnontieteelliseen kirjallisuuteen, mihin kiinnostus oli jo lukioasteella selvästi ollut olemassa. Tähtäimessä oli filosofian kandidaatin tutkinto matemaattis-luonnontieteellisessä osastossa. Siihen vaadittiin kielikokeen suorittaminen jossakin ns. uudessa kielessä, tässä Vikin tapauksessa saksan kielessä, arvosanat neljässä aineessa, joiksi tulivat maantiede, eläintiede,

kemia sekä geologia ja mineralogia (kaksi viimeksi mainittua yhdessä); ennen loppotenttejä oli osoitettava kypsyys tutkielman laatimisella ja siihen liittyvällä kirjoituskokeella pro gradu. Erityisesti eläintieteen ja kemian yhteydessä oli suoritettava laboratoriotöitä, edellisessä tyyppieläinten anatomia ja jälkimmäisessä analyysien laadinnassa. Työtä tuli siis olemaan riittämiin ja valmistuminen kaukana edessäpäin. Osakuntaelämä tempasi Vikin mukaansa ja tulihan siihen muutakin: Oli hankittava opiskelurahoja antamalla tunteja: seuraavana vuonna (1908) soitti Vikille Alma Maria Vanamo elokuun 8. päivänä pyytäen opetusta matematiikassa.

Hän oli keväällä VII luokalta saanut ehdot algebrassa ja toimi nyt kesäsisijaisena vankeinhoitolaitoksessa. Sen työn hän oli saanut tutun Korjulan perheen avulla. Hilja Korjula oli kesälomalla, mutta oli huomannut lehdestä Vikin paneman ilmoituksen, jossa pyydettiin soittamaan Lääninvankilaan tunteja haluttaessa. Viki oli saanut sieltä kesäksi työtä. Väänäset asuivat niihin aikoihin Kapteeninkadun varrella lähellä uunintekijä Vilanderin kotia, joka sijaitsi Vuorimiehenkadun varrella.

Alma oli käytyään Alli Nissisen kolmivuotisen valmistavan koulun päässyt Uuteen Yhteiskouluun, Lucina Hagmanin kouluun, ja selviytynyt siellä normaalisti ”vuosi ja luokka” VI:lle, jonka oli ”tuplannut” matematiikan takia.

Vilanderit olivat muuttaneet Kruununhaasta Eiraan vuosisadan vaihteessa ja ostaneet huoneen, alkovin ja keittiön käsittävän huoneiston. Samoihin aikoihin samanlaisen huoneiston naapuriportaasta hankki räätäli Vilen, jonka vuotta Almaa nuoremasta tyttärestä Ainosta tuli Alman paras ja uskollinen ystävä. Vuonna 1906 suuressa nimenmuutossa Ainon sukunimeksi hyväksyttiin Vuolio ja Alman nimeksi Vanamo — kummankaan vanhemmat eivät muuttaneet sukunimeään. Alman vanhempain ollessa töissään ja toimissaan Alma jäi paljon yksin, mutta sai tarvitsemansa hoivan Vilenin perheeltä, räätälihän istui enimmäkseen kotona työpöydällään eikä hänen vaimonsa ollut ulkopuolisessa työssä.

Tytöillä ei ollut kummallakaan sisaruksia, niinpä he olivat päivittäin yhdessä. Aino pääsi 1901 Suomalaiseen tyttökouluun ja selvitti sen normaalisti päästen ylioppilaaksi 1909. Mitä kaikkea toisella kymmenellä ollessaan nämä vekarat keksivät, kertoili äitini joskus kysellessäni: syötiin piparkakkuja piimän kanssa, työnnettiin ei vain herneitä vaan langaspätkiä nenään, kun sen toinen pää oli saatu nielusta kiinni, rassattiin; käytiin uimassa kesäisin Kaivopuiston rannassa äitien ollessa siellä pyykinpesussa. Temperamentikkaan Ainon ja hänen vanhempiansa välillä saattoivat erimielisyyden laineet kärjistyä ulosajoon, jolloin tämä tuli pissit housuissa ja itkua tuhertaen Vilanderien huusholliin, josta sitten mentiin yhdessä rauhaa rakentamaan Vileneille. Kadulla santarmeja ohitettaessa näiden perään syljettiin kolmasti ja suurlakon aikana juostiin Senaatintorilta kirkon rapuille kasakoiden ratsastaessa ihmisiä ruoskien väenkokousta hajoittamaan. Näissä oloissa iskeytyi itsenäisyyden henki Alman ja Ainon mieleen.

Äitini Alma Marian eli ”Maissun”, kuten häntä myöhemmin kotipiirissä nimitettiin, juuret olivat eteläisessä Hämeessä ja osaksi Uudellamaalla, kuten seuraavalla sivulla olevasta taulukosta näkyy.³⁰ Isän suku oli peräisin Orimattilasta ja äidin Janakkalasta ja Hausjärveltä. Mielenkiintoani herätti esivanhempain taulua rakentaessani, että äitini mummon isoisä Eerik Tuomaanpoika Hielt (syntynyt 1784) Hausjärveltä oli ollut soturina Suomen sodassa 1808—1809 ja saanut sitten aikanaan ns:n sotamiehen torpan asuttavakseen kuolemaansa asti (1855) Ryttylässä. Nähtävästi hänen sotamiehen arkkunsa kannen merkinnöistä päätellen oli periytynyt polvi polvelta äidilleni. Tämän soturin pojantytär oli mennyt naimisiin Tervakoskella Janakkalan pitäjän räätälin Johan Fredrik Lindqvistin (hänestä on kirkonkirjoissa maininta ”Utlärt vid skräddare-Läroverket från Kauppila by vigd med Pigan Hedvig Matsdotter från Kerkola by Brusila Hemman) pojan Johan L:n kanssa 1866. Tästä avioliitosta syntyi kolme tytärtä: Hilma Maria 1867 vanhin, Elin ja Alma. Hilma Maria avioitui 1888 uunintekijä Otto Vilhelm Vilanderin kanssa ja muutti mainittuna vuonna Helsinkiin. Tämä äitini äiti oli niin tarmokas, että ryhtyi äitini syntymän jälkeen opiskelemaan ”lapsenpäästötaitoa” suorittaen kätilökurssin 1891 täydentäen sitä vielä ”samariittikurssilla” 1893 ja sai näin oikeuden antaa ensi apua tarpeen vaatiessa. Tämä pienikokoinen, mutta ketterä mummo oli säästäväinen, minkä ansiosta hän pystyi kymmenessä vuodessa hankkimaan miehensä kanssa aikaisemmin mainitun asunto-osakkeen Vuorimiehenkadun 33:ssa, jossa evakkoaikaa lukuunottamatta sitten asui sen tuhoutumiseen asti Helsingin pommituksessa 1944. Sen jälkeen hän liittyi allekirjoittaneen

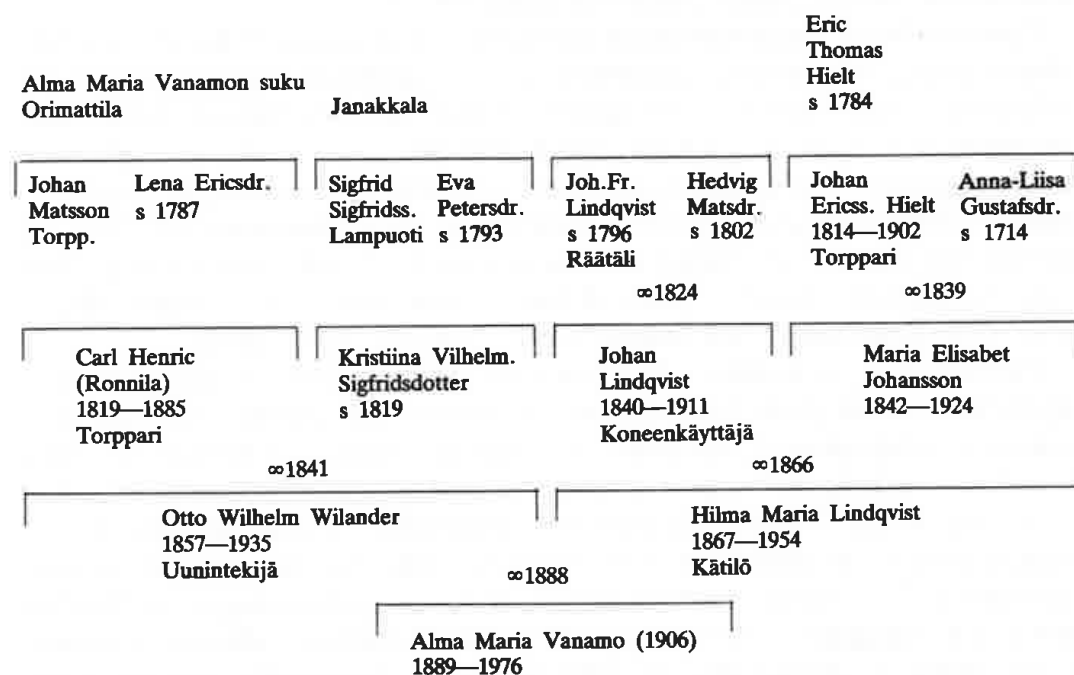

Otto Vilhelm Vilander 1889.

perheeseen elämänsä viime vuosiksi. Hän oli jäänyt leskeksi 1935 ja hän kuoli 1954 Helsingissä.

Äitini isän Otto Vilhelm Vilanderin tausta oli raskaampi. Hänen isänsä Karl Henrik Ronnilan — papit antoivat lapsille, joita oli useita, sukunimiä 1850-luvulla, vieläpä erilaisia, kuten Vilkman, Sirenus, Ronnila ja Vilander — jouduttua irroittautumaan Orimattilan Niemen kylässä sijainneessa torpastaan suurien nälkävuosien aikana ja hakemaan tilapäistöitä hän muutti Helsinkiin ja menetti samana vuonna (1868) kolmen viikon aikana vaimonsa ja kaksi lastaan, joista nuorempi Amanda Josefina seitsenvuotias kuoli veljensä Otto Vilhelmin silloin vajaan 15 vuotta olevan selkään, kun he laahustivat pitkin tietä Helsingin ja Porvoon välillä leipää etsimässä. Otto Vilho selviytyi muurarin kisällinä sitten eteenpäin ja hankki uunintekotaidon. Perimätiedon mukaan hänen tekemänsä uunin malli oli toimitettu Pariisiin maailmannäyttelyyn 1889 eli samana vuonna kuin äitini syntyi. Otto Vilho oli kovissa töissään karaistunut ja kehittänyt itselleen tavallista lujemmat nyrkit. Hän kehui vääntäneensä nuorena hevosen kengän suoraksi ja heittäneensä neljä sälliä ulos anniskelupaikasta, kun siellä oli syntynyt kärhämää tuoppeja kallisteltaessa. Vielä 75 vuoden ikäisenä hänellä oli kivikovat vatsalihakset, joita hän käski minun tunnustella — ja hänen sanansa pitivät todellakin paikkansa.

4 Osakuntaelämään — kihlaus — avioliitto

Vikin tullessa mukaan ylioppilaselämään Viipurilaisen Osakunnan piirissä Klassillisen lyseon pojat olivat johtavissa asemissa ja toimivat aktiivisesti. Monet Voipion veljeksistä esimerkiksi tapaa tuon tuostakin osakunnan kokouspöytäkirjoja³¹ selaillessa; kuraattorina oli fil.lisensiaatti Antti Kaasalainen, joka oli tullut klassillisesta lyseosta ylioppilaaksi 1895. Inspektorina toimi professori Kustavi Grotenfelt, tunnettu historian ja kirjallisuuden tutkija. 1908 syksyllä osakuntaan liittyivät mm. Vilho Torniainen (ks. s. 124) ja Aune Kaihovaara (ks. s. 136). Vikin ensimmäisiä aloitteita oli, sen jälkeen kun hänet saman vuoden (1908) syyskuussa oli valittu urheilutoimikuntaan, ehdotus, että osakunta myöntäisi mainitulle toimikunnalle 50 markkaa ampumatarpeiden hankkimista varten. Osakuntalaiset saisivat niitä sitten ostaa puolella hinnalla ja kertyvistä varoista muodostettaisiin pohjarahasto pienen ”Winchester” -kiväärin hankkimiseksi. Asia kuitenkin lykättiin. Seuraavana syksynä valittiin urheilutoimikuntaan Vikin lisäksi mm. Vilho Torniainen ja Alpo Kupiainen. 1910 Oki-veli pääsi ylioppilaaksi ja valittiin urheilutoimikuntaan ja syyslukukauden päätyttyä Viki tiedusteli tammikuussa urheiluseuran perustamismahdollisuutta osakunnan piiriin, ja kun häntä kehoitettiin laatimaan seuralle sääntöehdotus, hän teki sen seuraavaan viikon päästä pidettyyn kokoukseen.

Opinnot fyysis-matemaattisessa osastossa olivat päässeet hyvin käyntiin: alkuvaiheessa eläintieteen laitoksella, jossa suoritettiin tyyppieläinten leikkelyä. Mainittakoon, että saman leikkelypöydän ääressä työskenteli ylioppilas Martti Hela, joka sai siitä hommasta tarpeekseen. Kun päästiin kissan sisuksiin, hän keskeytti ja siirtyi historiallis-kielitieteelliseen osastoon, mistä valmistui musiikkitieteen maisteriksi 1914, lisensiaatiksi 1925 ja väitteli tohtoriksi 1932. Hänen koulutoverinsa F. E. Sillanpää aloitteli myös mainitut leikkelyt toisen pöydän ääressä, mutta lopetti ne jo ennen Helaa. Viki suoritti syksyllä 1908 saksan kielen kokeen ”pro exercitio”.

Vuoden 1908 elokuussa Alma Vanamo ryhtyi Vikiltä ottamaan tunteja algebrassa; ehdot jäivät kuitenkin suorittamatta, kun koulunkäynti lääkärin neuvosta keskeytettiin vuodeksi keuhkovian vuoksi. Onneksi ei ollut kysymys tuberkeleista! Algebran tunneilla alettiin keskustella kirjallisuudesta ja muusta, kun Viki suuteli yllättäen oppilastaan. Seurauksena oli Alman suutahtaminen ja jääminen pois tunnilta. Viki kirjoitti pitkän kirjeen ”selitykseksi” — ainoa, mikä oli hänelle tuottanut pettymyksen oli ”Teidän pörröinen tukkanne”! Äitini mielestä Viki oli tottunut sileisiin hiuksiin, kuten Aune Kaihovaaralla oli. Hänen sileään kampaukseensa oli myös Alpo Kupiainen nähtävästi myös siinä määrin tottunut, että oli saattanut Aunen siunattuun tilaan, minkä jälkeen he solmivat avioliiton. Viki innostui ylen herkästi uusiin virtauksiin ja aatteisiin, mistä oli seurauksena erimielisyyttä, joka saattoi olla niin kiivasta, että ”rendez-vous” -kävelyllä

erottiin kadun kulmassa, mutta kohdattiin kuitenkin seuraavassa, kun oltiin lauhduttu! Loppusyksyllä Maissu pakeni, kun Vikin aktiivisuus ylitti sopivaisuuden rajat, muutamaksi viikoksi isovanhempiensa luo Tervakoskelle. Siitä Viki hermostui ja hoidatti itseään sillä aikaa Wreden kauppakujassa olevassa luontaishoitolassa istumalla "Kuhne"-pytyssä! Vikin Maissulle joululahjaksi ostama Ilmari Kiannon Pyhä viha järkytti taas ateistisen sävynsä vuoksi tytön mieltä. Kevätpuolella 1909 Maissu koetti välttää kohtaamisia sanomalla antavansa ruotsin tunteja eräässä perheessä, vaikka hän tosiasiaassa oli kaakelitehtaan konttorissa toimessa, johon äidin serkku Albert Järvinen oli hänet ottanut. Järvisen lapset Maila ja Meeri olivat musikaalisesti lahjakkaita, erityisesti Maila, joka myöhemmin meni naimisiin Erkki Valan ja sitten Friedrich Egen kanssa, herätti huomiota kauniilla alttoäänellään. Mm. Jean Sibelius kiitti häntä erään orkesterilaulunsa hienosta esityksestä.

Samana keväänä (1909) Väänäset muuttivat Vuorimiehenkatu 14:ään, joka oli melkein vastapäätä Vilandereita. Pakoilun syy tuli näin kohta selville ja siitä aiheutui kiivasta mielipiteiden vaihtoa. Saatuaan syksyllä kopistin toimen Tilastollisessa Päätoimistossa Maissu jätti koulunkäyntinsä kesken. Tällöin hän sai arvokkaana tehtävänään kirjoittaa puhtaaksi keisari Nikolai II:lle lähetettävän kirjelmän kauniin käsialansa ansiosta. Lisäansiota hän sai työskennellessään aamuin ja illoin kaupungin osoitetoimistossa.

Sasu Matson 1910-luvulla.

Sasu Matsonin pistäytyessä syksyllä Helsingissä Viki ja Maissu seurustelivat Aino Vuolion kanssa, joka oli päässyt keväällä ylioppilaaksi ja ryhtynyt opiskelemaan yliopistossa englantia. Sasukin tutustui Ainoon ja sepitti hänen vieraskirjaansa seuraavat englanninkieliset säkeet, jotka hän kehysti oheisin piirroksin.

I have sung when sorrow crushed me
 when the world was dark and grey
 when the shadows clond proud
 brooding fancies held their sway.
 Then the words flowed soft like music,
 and the song would ease my pain
 till, the music o'er, remembrance
 would come sweeping back again.
 Now the world is light and open
 and the load is off my breast . . . . .
 but the notes prevent me singing . . .
 in a hour not found my rest. ed. Matson

Suom. Olen laulanut, kun surut mua murskas'
 kun maailma tumma ja harmaa oli,
 kun varjot likeltä mua saars,
 mietteen kuvat kahlein aaltoili.

Silloin sanat juoksi, pehmeät kuin soitto
 ja laulu heräs' kipuani lientämään,
 siks' kunnes muiston hiljaisuus ol' voitto
 ja taas ryntää voittain laulut, soitto.

Maailma nyt valoisa ja avoin on
 ja povein tuskan painoton...
 mut' kantapäät ei anna laulaa...
 en löytänyt oo vielä rauhaa.

(Eero Mäkinen)

Ylioppilaskunnan Laulajien ensi tenoreiden riviin kuulun "Kuisman", Heikki Klemetin, puikon alle Viki hyväksyttiin syksyllä 1909³². Olihan hänellä tarkka intervallikorva, minkä kehittymiseen varhainen viulunsoitto oli myötävaikuttanut. Kuoroon pääsy aiheutti myös kustannuksia, joista vähäisin ei ollut frakkipuvun hankkiminen — ensimmäinen vuosi taisi sujua lainahöyhenissä, kun konserttiin ja esiintymiseen oli sonnustauduttava.

Viki pääsi ylioppilaaksi 1907 ja kävi Mikkelissä valokuvassa.

Seuraavana vuonna 1910—1911 tuli muitakin juhlavia esiintymisiä, kuten osakunnan vuosijuhlassa isänmaallisen puheen pitäminen.

Syksyllä Viki osakunnan kokouksessa referoi saksalaisen tutkijan J. Loeb'in monistien kongressissa pitämän esitelmän "Das Leben", joka käsitteli biologian uusimpia saavutuksia. Marraskuussa hänet valittiin osakunnan sihteeriksi. Nyt hän ryhtyi "hyödyntämään" opiskelun tarjoamaa tietoa laatimalla artikkelin "Nykyajan monismista", jonka hän julkaisi myöhemmin NUORI SUOMI -nimisessä albumissa. Tämä yritteliäisyys oli tarpeen sitäkin suuremmalla syyllä, koska hän Vappuna oli pyytänyt Vilanderilta tämän tyttären kättä ajan tavan mukaan. Voi vain kuvitella, että jäyhä uunintekijä oli pannut vilkkaan ylioppilasnuorukaisen tiukalle keskustelussa, jossa varmasti oli käsitelty tulevaisuuden suunnitelmia sekä opintojen päättymistä. Myöntävä vastaus oli annettu, vaikka leipään kiinnipääseminen näyttikin olevan kaukana. Kihlajaiset vietettiin Alppilassa, jossa YL lauloi tavanmukaisen Vappu-ohjelmansa, räntää satoi ja vossikalla ajettiin takaisin kaupunkiin.

Toukokuun 29. päivänä Hanna-sisko, joka oli ollut jo vuoden opettajana Sirkjärven koulussa Simolan liepeessä ja tutustunut sen aikana opettajatoveriinsa Niilo Visakantoon (ent. Vilen) — tämä oli samana vuonna valmistunut Rauman seminaarista — avioitui hänen kanssaan. Helsingissä vietetyissä vihkiäisissä olivat läsnä mm. Pöljän sukulaisisännät Heikki

Kihlapari Viki Väänänen ja Alma Vanamo 1911.

Väänänen ja Aaro Rissanen. Nuori pari kutsui Viki-veljen morsiamineen ”häämatkalle” Lappeen Kasukkalaan, jonka kouluun he siirtyisivät seuraavana syksynä.

Viki toimi vuoden 1911—1912 edelleen osakunnan sihteerinä ja muutenkin näkyvästi: hän piti vuosijuhlissa puheen osakunnan inspektorille; alusti keskustelukysymyksen, onko Suomen suomalaisilla syytä viettää Runebergin päivää. Asia oli tullut YL:ssä esiin Klemetin pitäessä juhlaa turhana (!). Osakunnassa katsottiin, että Runebergiä oli juhlittava kuten muitakin kansallisia suurmiehiä. Maaliskuussa Viki ehdotti mm. naamiaisten järjestämistä. Osakunta päätti, että niiden kannattavuus oli ensin tutkittava, ja asetti toimikunnan, johon sihteerin lisäksi valittiin cives Into Auer, Emil Juntto, Yrjö Raikas, Fritjof Cornér — nämä entisiä koulutovereita — Erkki Paavolainen, Elli Väänänen ja Fanny Laakso. Edelleen Viki teki aloitteen ylioppilaiden työnvälitystoimikunnan perustamiseksi. Naisiasiastakin keskusteltiin. Siinä Vikin varma mielipide oli: ”Naisasiassa, vaikka se on yhteiskunnalle turmiollinen tauti, on historialliset edellytyksensä uusimmalla ajalla tapahtuneessa teknillisessä kehityksessä, joka on aiheuttanut sen, ettei kodissa löydy yhtä paljon työtä naiselle kuin ennen.” Keskustelun lopputulos oli: Sekä puoltavien että vastustajien taholta pidettiin suotavana, että nainen hankkii opillista sivistystä, mutta että tässä olisi enemmän pantava painoa sille puolelle, mikä välittömämmin kuuluu naisen luonnollisiin tehtäviin, kodin hoitoon.

Näin keväällä 1912. Eipä aikaakaan, kun oli ryhdyttävä kodin perustamispuuhiin allekirjoittaneen ilmoittaessa olemassaolostaan (!). Ensin oli mentävä vihille, jolle Viki vei Maissunsa heinäkuun 7. päivänä 1912. Vihkiminen tapahtui Huopalahdessa Vilanderien huvilassa, jonka he olivat äskettäin ostaneet. Sen suoritti Eteläisen suomalaisen seurakunnan kommi-nisteri Jakob Stenberg. Morsianta huvitti, kun Vilanderien Mille-koira asettui papin ja morsiusparin väliin seuraamaan toimitusta häntä vapättäen. Muutakin erikoista tapahtui: YL-toveri Lauri Hannikainen oli ostanut liian pienet kengät ja saadakseen ne mahtumaan jalkaansa hän leikkasi sukante-rät pois. Kestitys tapahtui pihalla suuren koivun alla kahvin ja voileipien muodossa. Hääpari matkusti illalla junassa Lappeenrantaan ja sieltä hevos-kyydillä Hannan ja Niilon luo Kasukkalaan.

Nyt oli Vikin ryhdyttävä ansaitsemaan. Siinä häntä auttoi tarkastaja Matti Pesonen kiinnittämällä Vikin tuntiopettajaksi kansakouluun. Sivutu-loja saadakseen Viki ryhtyi kirjoittelemaan pakinoita tarjoten niitä mm. pilalehti TUULISPÄÄLLE, jossa niitä peitenimillä ”Kerä” julkaistiin kesällä ja syksyllä neljä kappaletta.

Opinnot oli hoidettava ja niihin liittyen Viki ryhtyi kääntämään eräitä maantieteen alaan kuuluvia tutkimuksia, joista hän laati yhdistelmän nimellä ”Bulgarian maa ja kansa”. Se tuli julkisuuteen vuoden 1913 joulukuussa³³. Puuhat lisääntyivät vuoden 1912 lopulla, kun Maissu joutui joulukuussa sairaalaan ennen syntymääni, joka tapahtui Tuomaanpäivänä (21.12.). Hänessä ilmeni komplikaatioita, lapsivuodekuume ynnä korvatu-lehdus, jonka seurauksena toisesta korvasta häipyi kuulo lähes kokonaan. Vikin isä oli tapahtumahetkellä sairaalan nurkalla ”passissa” isäni mittailles-sa koko yön hermostuneena lattiaa kotona. Ristiäiset pidettiin jouluna sairaalassa. YL-tovereiden kvartetti esitti laulua ja rovasti B. H. Päivänsalo toimitti kastamisen, kummeina olivat Vikin äiti Mari ja sisar Hanna sekä Aino Vuolio. Kun meidät tammikuun puolella päästettiin kotiin (13.1.1913), isäni tervehti runolla:

Kehtolaulu Jormalle

Nuku nuku lapsoseni
viihdy vienoseni
uuvu unten
helmaan rauhaisaan.
Uinu lapseni
kun äidin laulu vielä
voi sun viihdyttää.
Uinu lapseni
kun äidin syli hellä
sua lämmittää.
Uuvu uuvu unten

helmaan rauhaisaan.
Kun saapuu kerran myrskysäät
lyö elon laineet kuohupäät
ei äidin laulu sua sulloin
viihdyttää voi.
Kun maailmalla kulkus käy
ei kodin valot sulle näy
vain sammuvana sydämessäs
äidin laulu soi.
Ja rauhasta sä turhaan unelmoit
Siis uinu nyt kun uinua sä voit

kun äidin laulu sua lämmittää,
kun äidin laulu sua viihdyttää.
Nuku nuku lapsoseni

viihdy vienoseni
uuvu uuvu unten
helmaan rauhaisaan.

Jos ei pakinassa olevia paria säkeistöä oteta lukuun, tätä kehtolaulua voi pitää ensimmäisenä varsinaisena runona. Mahdollista on myös, että 1926 julkaistussa runokokoelmassa RUNOKAAKIN KAVIONKAPSEITA oleva "Hymni kesäiselle Helsingille" on se, jolla Viki osallistui osakunnan julistamaan kirjalliseen kilpailuun saaden II palkinnon vuoden 1913 tai 1914 tienoilla.

5 Kirjallisia harrastuksia — vapaussota

Pakinoita ("Tuulispää") 1912—13	Bulgarian maa ja kansa (suom.) 1913
Anoppikauhu (suom.) 1913	Periytyminen ja ihmissuvun jalostaminen 1916
Laulunäytelmä "Klubimestarin rakkaus" 1913	Luonnonkansojen häviäminen 1916
	Maks ja Morits (suom.) 1918
	Luonnontieteellisiä pakinoita 1919
	Vapaussota

Näyttää siltä, että Vikin kirjalliset yritykset jakautuvat alusta alkaen kahtaalle: kepeään kaunokirjalliseen ja asialliseen tietopuoliseen. Pakinat ja laulutekstit ilmeisesti tasapainoittavat raskasta asiatekstiä. Molemmat jatkuvat limittäin aina viimeisiin vuosikymmeniin yhtyäkseen silloin osittain polemiikkeissä ja muistelmassa. Seuraavassa ed. mainittu esimerkki pakinoista.³⁴

Runoilijan papereista

Minä olin köyhä, hyvin köyhä, sillä pitkään aikaan en ollut saanut työtä. Työn saanti oli vaikeaa ja etsiminen vielä vaikeampaa.

Niin, minä olin köyhä. Senvuoksi päätin minä olla hyvin surullinen ja näyttää murheelliselta. Ja niin teinkin. Köyhänä, surullisena ja murheellisen näköisenä kuljin minä kadulla.

Silloin tuli ystäväni Aku minua vastaan. Aku on hyvin hyväsydäminen ja osaaottavainen. Mutta hän näytti myös murheelliselta, siis hänkin oli köyhä.

Mutta minä koetin näyttää vielä murheellisemmalta. Minä näin, että hän näki että minulla oli suru. Ja hän päätti heti ottaa osaa suruuni. Ja niin hän ottikin, sillä hän oli hyväsydäminen ja osaaottavainen.

Hän kääntyi minun mukaani ja vaiken. Minä myös vaikenin.

Niin me kuljimme ja vaikenimme: minä surin ja ajattelin, että hänen pitäisi lohduttaa minua, sillä minä olin näyttänyt murheellisemmalta. Ja hän päätti-kin lohduttaa. Kun minä olin jo kyllin kauan ääneti surrut ja hän ottanut osaa, sanoi hän:

— Elä sure.

Hän sanoi sen hyvin surunvoittoisella mutta rohkaisevalla äänellä. Minä katsoin häneen vielä murheellisemmän näköisenä. Silloin hän sanoi:

— Rupea runoilijaksi.

Minä punastuin kainoudesta ja päätin ruveta runoilijaksi. Enkä näyttänyt enää yhtä murheelliselta.

Sitten me vaikenimme.

— Kirjoita jotain ja julkaise, sanoi Aku.

Minä päätin kirjoittaa ja julkaista.

Sitten me taas vaikenimme.

— Julkaise Tuulispäessä, jatkoi Aku.

Silloin minä katsoin häneen epävarmasti. Olin aina ihailut Tuulispäätä. En ollut koskaan mitään muuta lehteä lukenutkaan, kuin sitä ja Sotahuutoa. Mutta en ollut koskaan uneksinut, että kirjoittaisin Tuulispäähän. Senvuoksi katsoin Akuun epätoivoisena, pitikö hän minua kykenevänä julkaisemaan Tuulispäessä. Ja näin, että hän piti.

Silloin tulin minä liikutetuksi enkä voinut hillitä tunteitani. Olin mielelläni syleillyt Akua, mutta en tahtonut keskellä katua. Silloin juoksin nopeasti porttikäytävään kadun yli. Ja Aku seurasi, sillä hän huomasi, etten voinut hillitä tunteitani. Syleilin nopeasti, sillä en tahtonut, että ihmiset olisivat nähneet ja jatkoimme tyyntyneinä matkaa. Emmekä enää näyttäneet murheellisilta.

* * *

Sinä iltana en voinut nukkua. Ajattelin mitä kirjoittaisin. Heti päätin kirjoittaa runon, sillä se on kauniimpaa ja runollisempaa kuin proosa.

Mutta iloisenko vai surullisen? Se oli vaikea kysymys. Päätin kuitenkin kirjoittaa surullista, sillä se on kauniimpaa ja runollisempaa kuin iloinen. Siksi päätin kirjoittaa surullista ja nukuin.

Seuraavana päivänä suljin oveni enkä laskenut ketään puheilleni. Istuin, hikoilin ja kirjoitin koko päivän ja kun kello oli 5 minuuttia vaille puoli 8 illalla, panin viimeisen pisteen. Silloin oli runo valmis ja kuului:

Niin pimeä ja hämärä on ilta
kuin synkeä yö jo ois.
Kuu paistavi taivahilta,
mutt' aurinko haihtui jo pois.

Niin suruinen on mulla mieli
ja iloita en osaakaan.
Ja vaiennut on mun kieli,
ei enää se laulakaan.

Luin runon muutamia kertoja. Se tuntui minusta kauniilta ja runolliselta. Riensin heti lukemaan sitä Akulle, hänestäkin se oli kaunis.

Läksimme yhdessä viemään sitä lähimpään postilaatikkoon. Kävelimme vaieten, yhä lähestyen laatikkoa.

Olin syvästi liikutettu.

Aku myös.

Mutta en tahtonut viivytellä, vedin kirjeen taskustani ja pudotin laatikkoon.

Nyt se oli tehty, nyt olin runoilija.
 Kävelimme kauan ääneti.
 — Se oli juhlallinen hetki, sanoi viimein Aku.
 En vastannut mitään, olin liiaksi liikutettu.
 — Sinä olit tavallista kalpeampi, jatkoi hän. Olin yhä liiaksi liikutettu.
 — Mutta muuten olit ihmeen tyyni.
 Tunsin kuinka Aku ihaili minua.
 Kävelimme myöhään puhumatta mitään, olimme kumpikin liikutettuja.
 ennenkuin erosimme, sanoin Akulle.
 — On hauska olla runoilijana.
 — Niin, sanoi Aku.
 — Ja onhan varma tulevaisuus edessä, lisäsin.
 — On, sanoi Aku.
 — Eikä sitten enää tarvitse olla köyhä, sanoin vielä.
 — Ei, sanoi Aku.

* * *

Seuraavana aamuna en pessyt enkä kammannut itsenäni. Asetin kirjoja ja papereita huolimattomaan epäjärjestykseen pöydälleni ja kielsin huonetta siivoomasta.

Etsin vanhan leveälierisen hattuni ja kuluneen kesäpalttoni ullakosta. Panin päälleni ja lähdin ulos. Nostin kauluksen pystyyn ja käänsin sen taasen alas, mutta työnsin sensijaan kädet syvälle taskuihin.

Nyt olin runoilija.

En näyttänyt enää murheelliselta enkä iloiselta. Näytin välinpitämättömältä.

Huomasin kuinka kaikki tuttavani katselivat minua kunnioituksella. Eräänä päivänä tuli Aku vastaan. Hän kulki toisella puolen Aleksia kahden herran kanssa. Näin jo etäällä, että hän osoitti minua ja puheli vilkkaasti tovereilleen. Kaikki tulivat kadun yli.

En huomannut Akua, ennenkuin hän juuri ohi mennessään tuttavallisesti viittasi kädellään tervehdykseksi.

Tunsin kuinka Akun toverit häntä ihailivat ja kadehtivat.

Heidänkin olisi tehnyt mieli viitata tuttavallisesti.

Näin meni viikkoja. En saanut mitään vastausta Tuulispäästä. Silloin muistin, etten ollut kirjoittanut kuoreen mitään osoitetta.

Kerä

Helmikuussa 1913 esitettiin HELIKON- elokuvateatterissa laulunäytelmä ”Klubimestarin rakkaus”³⁵, jonka tekstit olivat Viki Väänäsen ja musiikki-osuus Arvi Karvosen. Tuulispäässä n:o 9 oli sisäsivulla seuraava mainos: Helikon-Teatteri on nyt taas noituuden maailmasta siirtynyt enemmän käsitettäviin esityksiin. Siellä esitetään nyt KLUBIMESTARIN RAKKAUTTA 1-näytöksisessä operetissa ja pääosissa esiintyvät Veli Someri ja Iivari Kainulainen eikä ne pojat osiaan pilaakaan. Th. Weismanin kupletti: Mun vaimoni on maalla, lisää sekin suuresti hauskuutta. — Takasivun ilmoituksessa mainittiin tarkemmin näytäntöjä olevan klo 6, 1/2 8 ja 9 i.p.

Lauantaisin klo 1/2 5,6, 1/2 8 ja 9 i.p.. Pilettien hinnat 1 mk, 75 ja 50 p. Ohjelma päivälehdissä. — Tekijät ilmeisesti kainoussyistä eivät antaneet nimeään julkisuuteen. Mistä sitten tiedetään, keitä he olivat. Partituuri, jonka äitini kertoi puhtaaksikirjoittaneensa, oli meillä kotona, mutta hukkaantui tai jäi ”Vasili Ivanovitsin” laulettavaksi Talvisodan myrskyssä. Tuulispään n:oissa 27/4.7.1913 ja 31/1.8.1913 oli vielä Vikin pakina nimeltä RAKKAUDESTA JA LASTENKASVATUKSESTA 1—2, jotka johdattivat minut tämän pilalehden palstoilta löytämään myös ennemmin mainitut, koska tämä pakina oli säilynyt papereiden joukossa ja koska Viki — sekä myöhemmin minäkin — sitä esitimme useissa tilaisuuksissa.³⁶ Tämä lienee ollut viimeinen pilalehdissä julkaistu Vikin tuote. Mahdollisesti hän joskus myöhemmin lähetti Veli Giovannin ”Pilajuttuja ja piirroksia” — viikkosiin joitakin vitsejä tai kaskuja.

Näihin aikoihin Viki oli kiinnostunut kepeistä laulelmista, ”kupleteista”, kuten eräästä Apeli Vuoristolle myöhemmin lähetetystä kirjeestä käy selville. Laulu ”Lycklige Jim”³⁷ kuului kokoelmaan ”Humoristiska visor och kupletter”. Arr. af Leonard Roos.Komp. af Ferd v. Bowers.

Rakentaessaan tekstiä edellä mainittuun laulunäytelmään Viki näyttää tutkineen erästä Clara Zieglerin saksalaista yksinäytöksistä farssia ja suomensen sen nimellä ”Anoppikauhu”.³⁸ Tässä ilveilyssä tekijä on neuvonut yhden sen neljästä roolihenkilöstä: piikatyön käyttämään puheessaan murretta koomisen vaikutuksen tehostamiseksi. Viki antoi tytön käyttää savonmurretta eikä esim. viipurilaista mitä yhtä hyvin olisi voinut odottaa. Ehkäpä valinta oli enteellinen tulevaa sanankäyttöä ajatellen!

Tiedossa ei ole, mihin aikaan vuodesta (1913) farssi tuli painosta, luultavasti viimeistään kesällä, koska laudatur-työ oli meneillään syksyllä ja pro gradu-kypsyyskokeen suoritus edessä joulukuussa. Tämä suoritus hyväksyttiin arvosanalla ”approbatur”. Materiaalin keruu oli tapahtunut yhdessä opiskelutoverien Vilho Torniaisen sekä Jussi Haavikon kanssa kesällä muutaman viikon aikana Eliel Lagercrantzin luona Taipalsaarella. — Vietimme sen kesän Huopalahdessa asuen Vilanderien huvilassa.

Aikaisemmin mainitun kilpailurunon julkaistessaan Viki pani otsikon alle viitteeksi sanat: Pilalehtirunoilun ajoilta. Runoja TUULISPÄÄSTÄ enkä muualtakaan ole onnistunut jäljittämään.

”Hymni kesäiselle Helsingille”³⁹

*Herttainen on Helsinki,
kun saapunut on suvi,
akat, lapset asumaan
kun maalle asettuvi.
Silloin kesäleskillekin
lystit ajat koittaa:
linnut laulaa espiksellä,
posetiivit soittaa.*

*Aamuin juna asemalle
maalaisserkut lappaa.
Heidän kanssaan pitkin päivää
janoaan saa tappaa.
Ja kun mailleen päivä painuu,
saapuu vilvas ilta,
monellaiset lystit löytyy
silloin kaupungilta.*

*Espiksellä armaitansa
etsii suuret sakit.
Usiamman hyvin käy,
vain harva saapi pakit.
Rauhallist' on kaupungilla
kulki vaikka kunne.
Tutut kun on kaikki maalla,
muut ei kutkaan tunne.*

*Yö kun joutuu, eri suuntiin
kunkin kulku kääntyy:
toinen päätyy kapakkahan,
toinen sänkyyn vääntyy.
Sama määrä kaikilla on:
hauskuutensa haku.
Joskin kunkin ohjeena
on oma eri maku.*

*Runoilijan tehtävä on
kesälläkin laulaa,
vaikk' ei sanat sattuisikaan
osumahan naulaan,*

*kuten nytkin. — Mutt' ei auta,
yritellä pitää,
vaikka kuinka huonostikin
runon sarka itää.*

*Niinpä tätä lauluani
ma jo hiukan häpeen.
Ehkä oisi paras panna
lukko leipäläpeen
eli aamen virren päähän,
lukijoita säästää
eikä enää virren virtaa
pitemmälle päästää.*

*Vaan jos vielä värssyn verran
runokaakki kantais,
ehkä silloin viitosen
jo toimittaja antais.
Tehtävänsä tehnyt oisi
tääkin virsi nolo:
päiväks mulle turvattu
ois olemassaolo.*

Tietopuolista tekstiä edustavat puolestaan seuraavat.

BULGARIAN MAA JA KANSA. Virsenin, Jensenin, Falkeneggin y.m. teoksista suomeksi mukaili K.V. Jyväskylässä 1913.³³

Viitattuaan esipuheessa Bulgarian lähihistoriaan ja Bulgarian valtion syntymiseen (joka oli saavuttanut täydellisen itsenäisyyden 1908) suomentaja esitti luvun lopussa — tietämättä vaikeuksista, joita oli alkanut kasautua 1912 tälle kuningaskunnalle ensimmäisessä Balkanin sodassa — odottavansa ”suuria näytteitä tältä kansalta, jolle ominaista on juuri kukistamattomalla rohkeudella ja tarmolla pyrkiminen siihen päämäärään, jonka se on itselleen asettanut”. Vertailu bulgarialaisen ja slaavilaisten (lähinnä venäläisten ja serbialaisten) kansallisuusluonteessa osoittaa, että jälkimmäiset ovat enemmän tunneihmisiä, uneksijoita, haaveilijoita, jopa yksilöllisiä anarkisteja, kun taas bulgaarit hyödyn ja käytännön ihmisiä, ahkeria ja säästäväisiä, talonpoikia ja sotilaita. Historiallisessa läpileikkauksessa, joka käsittää taloudellisen, poliittisen sekä sivistyselämän, suomentaja huomauttaa, ettei kirkon, huolimatta siitä, että sillä on suuria ansioita kansan vapautukseen nähden ja että se on todella kansallinen (kreikkalais-katolinen valtionuskonto), ole onnistunut saada lujaa otetta kansan johtavissa luokissa: ”osaksi riippuu tämä siitä, että politikointsijat suureksi osaksi ovat ateisteja”. Olettamus saanee tukea siitä, että maassa on uskonnonvapaus ja suomentajan mahdollisesta kirkonoppien vieroksunnasta — kreikkalais-katoliset menot vaikuttavat myös pinnallisilta! Loppulauseessa on huudahdus: ”Vikoineen ja ansioineen ovat bulgarialaiset epäilemättä kansa, jolla on tulevaisuus edessään. Eteenpäin! on heidän tunnussanansa...” Lähellä

on ajatus, että kysymys on parallelli-ilmiöstä omaan isänmaahamme nähden!

— — —

BENGT LIDFORSS: LUONNONTIETEELLISIÄ PAKINOITA. Suomentanut Kalle Väänänen. Helsingissä 1914.⁴⁰

Esipuheessa suomentaja mainitsee mm., että ruotsinmaalainen biologi Bengt Lidforss (1868—1913), joka toimi viimeksi Lundin yliopiston kasvitieteen professorina, on julkaissut kertoelmia etupäässä biologian alalta ja että tähän kirjaseen suomentaja on poiminut niitä joukon silmälläpitäen sitä, että ”niissä esitetyt kysymykset voisivat olla mielenkiintoisia luonnontieteisiin vähemminkin perehtyneelle lukijalle ja että aiheet olisivat mahdollisimman vaihtelevia.”

Huomio kiintyy siihen, että suuri osa — noin kolmannes — käsittelee syntymisen ja periytymisen ongelmia, mitkä epäilemättä ovat kiehtoneet kääntäjän mieltä — muistanemme hänen miettineen olemassaolonsa arvoitusta jo lapsena ja vastahan hän oli saattanut jälkeläisen arvaamattaan maailmaan (!) Tässä ei — kuten myöhemminkään — ole tarkoitus esittää arviointia suomennoksen laadusta.

KALLE VÄÄNÄNEN: PERIYTYMINEN JA IHMISSUVUN JALOSTAMINEN. Helsingissä 1916.⁴¹

Esipuheessa tekijä mainitsee pitäneensä otsikoidusta aiheesta kuluneena keväänä luentosarjan Helsingin Työväenopistossa ja toivoo, että julkaistessaan luennot nyt kirjallisessa muodossa ne olisivat helppotajuisina opastajina sellaisille lukijoille, jotka haluavat tutustua periytymisopin ja rodunparannuksen kysymyksiin. Teoksen johdannossa kirjoittaja viittaa Charles Darwin'n teorioihin, jotka oli esitetty Lajien synty -teoksessa 1859, muuntelevaisuudesta ja periytymisestä sekä uusien lajien syntymiselle välttämättömästä edellytyksestä: muutoksien periytymisestä.

Kirjan kolmessa alkuluvussa käsitellään periytymiskysymyksiä teemoin: Hedelmöittyminen periytymisen välittäjänä, Mendelin laki sekä Menevätkö hankitut ominaisuudet perinnöksi? Seuraavissa seitsemässä on pääpaino lajien jalostuksessa ja teemoina: Kasvi- ja eläinjalostus, Ihminen periytymistutkimuksen valossa, mikä puolestaan on jaettu seuraaviin osiin: Ruumiilliset ominaisuudet, Henkiset kyvyt, Taudit ja epämuodostumat, Rikollisuus sekä Alkoholismi; edelleen käsitellään aiheita: Yhteiskunnan loissukuja, Sukulaisavioliitot ja rodunsekoitus, Onko ihmissuku rappeutumassa? Rodunparannusliike sekä Miten ihmissuku on parannettavissa? Loppulauseesta kannattaa lainata tähän seuraavat sanat:

...Me pyrimme yhä korkeammalle tieteiden, taiteiden ja teknillisen kehityksen aloilla. Mutta eikö näitä kaikkia korkeammaksi ole arvioitava ja eikö ole suorastaan näiden kulttuuritekijäin edistymisen edellytyksenä ihmissuvun säilyttäminen ruumiillisesti, henkisesti ja siveellisesti terveenä! Tulevien

sukupolvien kohtalo on nykypolven hallussa. Meistä riippuu, tuleeko muutamien vuosisatojen kuluttua maapallolla asumaan yhä rappeutuneempi suku, joka onnettomuudestaan syyttää nykyaikaa, niinkuin me voimme syyttää pimeää keskiaikaa sen harjoittamasta rodulle vahingollisesta valinnasta, vai tulevatko jälkeentulevaiset sukupolvet siunaamaan tätä aikakautta, joka ymmärsi alkuunsa tukahuttaa kansoja uhkaavat rappeutumisen merkit ja ohjata ihmissuvun kehityksen terveeseen ja onnelliseen suuntaan. — Tämä tulevaisuuden perspektiivi silmiemme edessä ei meidän pitäisi voida välinpitämättömästi suhtautua vallitseviin oloihin. Yksilöiden ja kansojen on työhön tartuttava, yksilöjen noudattamalla omassa elämässään rotuhygienian vaatimuksia ja harjoittamalla valistustyötä tämän asian hyväksi, kunnes rodunparannusaate tulee koko kansoja läpitunkeväksi voimaksi ja muodostaa yleisen mielipiteen sellaiseksi, ettei hyväksytä sitä, mikä rodun tulevaisuutta vahingoittaa, ja kansojen on lainlaadintatyöllä asiaan tartuttava siinä, missä yksilöiden toiminta ei ole riittävä. — Se rakkauden oppi, jota me olemme oppineet korkeimpana kunnioittamaan, neuvoo meitä rakastamaan lähimmäisiämme, auttamaan ja lohduttamaan sorretuita, sairaita, vaivaisia ja vankeja. Rodunparannusliike pyrkii siihen, ettei olisi mitään sorretuita eikä vaivaisia eikä vankeja ihmiskunnassa. Rodunparannusaate on uskoa terveen, voimakkaan ja onnellisen ihmissuvun tulevaisuuteen ja sen nimessä työskentelytyötä tulevien sukupolvien hyväksi.

Kun kustantaja on tallentanut yksitoista arvostelua, jotka paria lukuunottamatta (Uuden Suomen nimim. E.F. ja Laatokan K. Hällström) ovat erittäin hyväksyviä ja jotka on kirjoitettu joulukuussa 1916 — yksi elokuussa 1917 — kohta kirjan ilmestymisen jälkeen, lienee ymmärrettävää, että vastaanotto innosti isääni ajatukseen jatkaa perinnöllisyystieteellistä tutkimusta, josta vielä maininta on tuonnempana. Linaan tähän Turun Sanomain 23.12.1916 arvostelijan H.A.S. kirjoituksesta seuraavan osan:

”Mielenkiintoisin on tietysti kirjan pääosa, jossa tarkastellaan ihmisen suhdetta periytymislakeihin, ruumiillisten ominaisuuksien periytyväisyyttä, kuten silmien, tukan ja ihon värin, ruumiin pituuden yms. sekä henkisten kykyjen yhtä yleistä periytymistä. Erittäin mieltäkiinnittävä on se luku, jossa kosketellaan eräiden tautien ja epämuodostumien sekä henkisten vajavaisuuksien periytyväisyyttä. Tekijän valitsemat esimerkit ovat erittäin valaisevia ja vakuuttavia periytymislain kaameista, sukupolvesta toiseen ulottuvista sairauksista. Samanlaisia ihmiskohtalojen synkkiä puolia selostavat luvut rikollisuuden ja alkoholismin perinnöllisistä vaikutuksista yksityisiin sukuihin ja samalla koko yhteiskuntaan. Miten pahoja mätähaavoja yhteiskunta siinä suhteessa sairastaa, näkyy päivän selvästi eräiden loissukujen vaiheista, joita tekijä selostaa sanoin ja kaavakuvin.”

Edellä mainittu Laatokan kriitikko K. Hällström sanoo moitittuaan tekijää mm. pintapuolisuudesta, että ”sen (kirjasen) ansiona on, että siinä kirjasen kokoon katsoen laajasti selitetään periytymisilmiöitä ihmisissä ja niiden merkitystä ihmissuvun ja yhteiskunnan terveenä pysymiselle.” — Tämän jälkeen arvostelija käsittelee saman vuoden keväällä maist. Wäänäsen toista kirjasta ”LUONNONKANSOJEN HÄVIÄMINEN”⁴² sanoen

mm., että ”kysymys kansojen kuolemasta koskettaa meitä oikeastaan varsin läheltä, olemmehan melkein ainoa — toivottavasti — täysin elinvoimainen haara suurta heimoa, jonka muut haarat joko ovat hävinneet kansojen joukosta taikka ilmeisesti jo ovat ehtineet pitkälle samaan kohtaloon vievällä tiellä. Wäänäsen kirjaselle on luettava suureksi ansioksi ja tekee sen meille erityisesti mielenkiintoiseksi se seikka, ettei siinä ole tyydytty käyttämään vain valmiita ulkonaisia lähteitä vaan omistettu suurta huomiota suomensukuisille kansoille.”

Vaikka edellä luetellut kirjaset eivät olekaan kaunokirjallisuuteen luettavia, olen tahtonut niistä tässä esittää julkisen sanan myönteisen vastaanoton, koska tulevalle julkisuuden henkilölle se aivan ilmeisesti oli kannustuksena ja toi hänen nimensä suuren yleisön tietoisuuteen sanankäyttäjänä.

Kevätlukukaudella 1915 loppupenttien luvun takia Vikin oli vähennettävä osakunnan touhuja. Lainarahastonhoitajan toimesta Viki sai vapautuksen, mutta valittiin kuitenkin kilpikirjoitusten palkitsemislautakuntaan yhdessä maisterien Väinö Tuurin ja Erkki Hannulan sekä civis Ale Paasion kanssa. Maaliskuussa kandidaatintutkinto oli valmis arvosanalla ”clarissimus” (9:llä puoltoäänellä): laudatur-arvosanat olivat maantieteessä ja eläintieteessä, approbaturit kemiassa ja geologiassa (yhdessä mineralogian kanssa). Maisterin arvo annettiin marraskuun 11. päivänä 1915, minkä yhteydessä ojennettavan sormuksen Maissun isä hänelle lahjoitti. Kuunneltuaan professori Edvard Westermarckin luentoja sosiologian alalta erityisellä kiinnostuksella Viki laati laudatur-työn, jonka hän julkaisi nimellä ”Luonnonkansojen häviäminen” vuonna 1917. Keväällä 1916 hän piti Helsingin Työväenopistossa luentosarjan aiheesta ”Periytyminen ja ihmissuvun jalostaminen”, jonka sai julkisuuteen samana vuonna (ks. edellä).

Näinä aikoina useat Viipurilaisen osakunnan jäsenet olivat ryhtyneet jääkärien värväystoimiin. Avainhenkilönä oli osakunnan kuraattori fil.maisteri Väinö Puhakka, joka toimitti mm. Aarne ja Jussi Sihvolle tarvittavaa materiaalia. Viki kuului myös sisärenkaaseen, joka piti kokouksiaan Uuden Ylioppilastalon ”murjussa”.

Kevätlukukauden päättymisen jälkeen ei Viipurilaisen osakunnan toiminnasta ole olemassa selvää kuvaa kahden vuoden ajalta, koska kokouksien pöytäkirjat ovat kadoksissa. Vikin ansioluettelomerkinnän mukaan hän kuitenkin toimi kuraattorina jo keväällä 1917. Aarne Sihvon muistelmien mukaan edellinen kuraattori Väinö Puhakka oli siirtynyt Viipurin läänin maanviljelysseuran sihteeriksi, vaikka hän edelleen toimi innokkaasti jääkäriiliikkeen asioissa. Tallella olevassa osakunnan kokouspöytäkirjassa 31.5.1917 mainitaan, että civis Fr. Cornér oli valittu väliaikaiseksi kuraattoriksi kesän ajaksi. Seuraavan tallella olevan merkinnän mukaan 23.10.1917 Viki Wäänänen toimi kuraattorina kokouksessa, joka ei valinnut sihteerää eikä historioitsijaa poikkeuksellisten olojen vuoksi, vaan antoi kuraattorille oikeuden valita sihteerin tehtäviin kulloinkin sopivan henkilön.

Tänä syksynä Aarne Sihvo palattuaan marraskuussa Helsinkiin ja ryhdyt-

tyään kouluttamaan ylioppilaskomppanioita⁴³ Yliopiston voimistelulaitoksessa, pohjalaisten sekä polyteekkarien taloissa piileskeli meillä Vladimirkadun kadun varrella olevassa asunnossamme. Hän oli Suomussalmella saanut passin nimelle ”konekauppias Jaakko Oikarinen”. Minä vajaa 5-vuotias ipana olin vähällä aiheuttaa ns:n ”tilanteen” raitiovaunussa huutaessani: ”Jaakko-setä, Jaakko-setä”! Onneksi ei sattunut olemaan mukana ”vaarallisia” kanssamatkustajia ja vanhempani pääsivät Jaakko-setän kera pelkällä säikähdyksellä. Viki oli saanut talossa järjestetyksi itselleen suojelupäällikön homman, joka sai hälytykset porttikäytävään asennetulla kellolaitteella. Tämä oli tärkeätä, koska Sihvo oli joutunut etsintäkuulutetuksi ja määrätty vangittavaksi. Hän sai tietää asiasta tavattuun Vikin Ekbergin kahvilassa tultuaan Viipurista joulukuun 26. päivänä. Hän onnistui lähtemään Saksaan liittyäkseen siellä jääkärien joukkoon.

Sen jälkeen asiat kehittyivät nopeasti, sillä punakaarti otti Helsingissä vallan käsiinsä ja talonmies, joka oli kiinnittänyt huomiota meillä liikkuneisiin vieraisiin, hälytti punakaartilaiset tekemään kotitarkastuksen kotonamme. Tämä tapahtui tammikuun 28. päivänä, mutta silloin Viki, A. I. Virtanen ja Jukka Alfthan istuivat jo junassa ja nousivat aamulla Pulsan asemalle mennäkseen vm:n kotiin Luumäelle ja sieltä Savon rintamalle. Äitini kertoi punikkien ryhmän saapuneen mainitun päivän iltana — minun ollessa jo nukkumassa — kyselemään isääni. Kun hän ei ollut kotona, kysyttiin aseita ja äitini hätäpäissään luovutti pari pistoolia ammuksineen, jotka hän oli kätkenyt kylpyhuoneen uuniin. Aseet saatuaan miehet poistuivat ja vaara oli ohitse.

Seuraamme Vikin ja hänen ystäviensä vaiheita nyt hänen Maissulle lähettamiensä kirjeiden avulla. Niistä rintamalla toiminut lääkäri Yrjö Miettinen toimitti ensimmäiset 3.4. — 10.4.1918 päivätyt yhtenä nippuna jollain keksimällään tavalla äitini käsiin. Sen jälkeen kirjoitetut 11.4. — 3.5. päivätyt Viki ojensi hänelle itse heidän tavatessaan 4.5. taistelujen tauottua. Kohtaaminen tapahtui Suomenniemen pappilassa. Kirjeistä olen poiminut vain muutamia otteita.

Vikin Maissulle lähettämät kirjeet rintamalta:

1. Nippu.

Maissun muistaman mukaan kirjeet joutuivat hänelle Helsinkiin useiden viikkojen kuluttua lähettamisestä tai päiväämisestä.

Tässä muutama kommentti niissä olleiden tietojen johdosta. 3.4. päivätyssä kirjeessä mainittu Yrjö O(ra), jolle Viki soitti matkan varrella, oli paremmin selvillä Viipurissa vallitsevasta tilanteesta ja pystyi neuvomaan, mihin toverusten oli suunnistettava. Savitaipaleella oli suojeluskunta vielä järjestämättä ja siksi Viki, Virtanen ja Alfthan ryhtyivät sitä organisimaan. Näissä puuhissa kului useita viikkoja. Helmikuun aikana he saivat vajaat 100 miestä (Lemin ja Taipalsaaren joukkojen kanssa yhteensä noin

350 miestä), joille kenraali Toll asetti ylipäälliköksi ratsumestari Tulanderin, jonka tilalle tuli kohta saksalainen ”Oberleutnant v. Zedwitz”. Tällöin joukot olivat joutuneet peräytymään Suomenniemelle, jonka suojeluskunta liittyi niiden mukaan ja esikuntaan sijoitettiin joukko ruotsalaisia upseereita. Tulokkaat eivät olleet mieluisia ja Viki ryhtyi puuhaamaan rintamalle pääsyä, mikä sitten huhtikuun alkupuolella tapahtui.

Näihin aikoihin hän mainitsee saaneensa tiedon Oki-veljen vangitsemisesta. Oki oli joutunut olemaan kolmisen viikkoa punaisten käsissä, mutta pääsi vapaaksi Vilho Torniaisen toimesta. Vilho oli ”toisinajattelevana” liittynyt punaisten joukkoon ja kohonnut upseerin arvoon. Hän oli sattunut tulemaan vankiryhmää vastaan sitä vietäessä Viipurin linnaan. Hän pysäytti miehet kysyen: mihin te tätä miestä viette, minä hoidan tämän! Vei Okin toimistoonsa ja järjesti kulkuluvan, jonka avulla Oki pääsi kotiinsa Neitsyt-niemelle. Vilho varoitti vain häntä pysymään siellä näkymättömissä. Torniaisen peräytyi punaisten mukana sitten Venäjälle, jossa viivyttyään muutamman vuoden pääsi Suomeen (Viki tasoitti hänen tietään sen jälkeen hänen pyrkiessään opettajan tehtäviin). Viipurilaisten punakaartilaisten tiedossa oli ollut, että Oki oli toiminut syksyllä 1917 perustetun suojeluskunnan koululaiskomppanian päällikkönä sekä osallistunut mm. neuvotteluun, jossa suojeluskunnan taholta oli selitetty, että venäläisten karkoittaminen maasta oli myös työväestölle soveltuva yhteinen päämäärä. Myöhemmät tapahtumat osoittivat kuitenkin, että punaisten osanotto neuvotteluihin ei ollut tapahtunut vilpittömässä mielessä, koska tammikuussa 1918 tilanne kärjistyi aseelliseksi selkkaukseksi: punaiset ryhtyivät anastettuaan vallan vangitsemaan valkoisia ja niin joutui Okikin heidän kynsiinsä ja oli vähällä joutua ammutuksi.⁴⁴ — Tästä kaikesta Viki ei tarkoin vielä huhtikuussa ollut tietoinen.

2. Nippu.

14.4. Viki kuvaa osallistumisestaan tulitaisteluun ja sen jälkeisiä tunnelmia. ”Liikkuva munuainen”, vanha vika uusiutui kahakassa ja osoitti, että hänen fyysiikkansa alkoi pettää ja vaatia kohennusta, soturin tehtävät olivat vähemmän sopivat. Mieliala vaihteli kuolemanpelon ja toivon välillä: huoli perheen kohtalosta Helsingissä, josta 16.4. oli tullut tieto sen vapautumisesta taistelun jälkeen, tunki etualalle. 17.4.... ”Olen taas yh’äkkiä hyvällä ja iloisella tuulella. Kävin päivällä kapteenimme Kiihdon kanssa Hovinmäellä (majoituspaikasta parin kilometrin päässä olevalla tilalla, jonka omisti venäläinen saksaa puhuva herrasmies) puhelemassa maailman asioista. Joimme teetä ja jäimme pyydettäessä päivälliselle....” — Nå morjens då! Från sus och dus jag stilla hemåt vankar. Vad äro alla jordens ljus mot en af himlens dankar?” (Suom. A. Sieberg, Gluntit n:o 8 ”Siis humusta ja sumusta/ mä kotiin raajat raivaan./ Ei valot maiset tuikuta/ kuin kitupiikit taivaan!) Muistelin tässä vanhoja ihania gluntteja ja veisailin yksinäni...”⁴⁵

Kun Maissu oli saanut Vikin lähettämään kirjenipun (todennäköisesti osakunnan väliaikaiseksi kuraattoriksi valitun tri Martti Siiralan välityksel-

lä, joka jo helmi-maaliskuun vaihteessa oli tuonut osakunnan kokouksen valtuuttamana kuraattorin palkkaa 200 markkaa ja huhtikuun 26. päivänä myönnetty 100 markkaa), hän alkoi pyrkiä Vikin luo rintamalle. Siihen tarjoutui tilaisuus toukokuun 3. päivänä Viipuriin lähtevässä "Mercator"-jänsärkijässä. Laiva puksutteli koko yön välillä pysähtyen piileskelemään saarten suojaan ja saapui aamulla Viipuriin toukokuun 4:ntenä. Maissu oli muutamien osakunnan neitosten kera joutunut keittelemään miehistölle hernerokkaa keittiössä, joka oli niin pieni, että toinen jalka mahtui lieden ääreen kynnyksen sisäpuolelle ja toinen oli pidettävä kannen puolella. Laivan heiluessa roka roiski isosta kattilasta sinne ja tänne. Klo 6:n tienoissa alus laski Viipurin satamalaituriin ja miliisi neuvoi siitä tien Okin asuntoon Mariankadun 10:een Neitsytaniemellä. Maissu saapui sinne kurjassa tilassa: reppu selässä, lippalakki päässä ja takin rintamukset hernerokassa. Okin kanssa hän kävi sitten Viipurin komendantinvirastossa ja sai samana päivänä matkustusluvan Mikkeliin lähtevään sotilasjunaan. Mikkelin komendantti antoi puolestaan matkustusluvan Savitaipaleelle, jossa Vikin tiedettiin olevan. Lupalapussa pyydettiin antamaan sen haltijalle kaikkea mahdollista apua matkan varrella. Hevoskyydillä hän saapui keskiyöllä Ristiinan majataloon ja sai sieltä siistin huoneen päästen siten ensi kerran Helsingistä lähdön jälkeen nukkumaan kunnollisesti. Aamulla matka jatkui hevoskyydillä jälleen, nyt Suomenniemen pappilaan, jossa Viki oli vastassa saatuaan puhelimitse Savitaipaleelle tiedon Maissun tulosta. Yhdessä ajettiin sitten vielä samana päivänä Savitaipaleelle, jossa oli sankarihautajaiset. Sen jälkeen oli jäljellä paluu hevoskyydillä Kouvolaan ja sieltä junalla Helsinkiin. "Kato partaa", sanoin minä ensi sanoikseni päästyäni isän polvelle. Osakunnan pöytäkirjassa on toukokuun 21. päiväältä maininta: "Vakinainen kuraattori K. V. Väinänen otti jälleen ohjokset tottuneisiin käsiinsä."

Maissu kertoi lähettäneensä vastauksen Vikin kirjeeseen, mutta vasta jälkeenpäin selvisi, miten sen oli käynyt. Hän oli antanut kirjeensä tutulle osakunnan neitoselle Helmi Pettiselle, joka oli lähtenyt rintamalle tavataksseen sulhasensa. Helmi oli vangittu junassa ennen Riihimäelle tuloa ja hän oli silloin syönyt kirjeen. Riihimäellä junan seisoessa hän oli saanut luvan mennä käymälään, jonka ikkunasta hän oli hypännyt pois junan lähtiessä ja siten pelastautunut. Hän ei kuitenkaan ollut päässyt sille rintamalohkolle, missä Viki oli. Tällä Helmillä, jonka myöhemmät vaiheet ovat romaani sinänsä, oli erinomainen osuus siihen, että Aleksanteri II:n patsas seisoo Senaatintorilla: Hän sattui kulkemaan patsaan ohi Venäjän vallankumouksen tapahduttua ja näki, kuinka matruusit aikoivat ryhtyä patsasta "käsittelemään". Hän pysähtyi ja piti heille kiivaan puheen puhtaalla venäjän kielellä, jonka hän lapsuudessaan oli Pietarissa oppinut siellä syntyneenä ja kasvaneena. Komensi heidät menemään matkoihinsa julmin uhkauksin — ja mirabile dictu! matruusit kaikkosivat jättäen Aleksanterin paikoilleen.

Monista sodan aiheuttamista kohtaloista Vikiä järkytti erityisesti osakun-

nan edellisen kuraattorin maisteri Väinö Puhakan kuolema. Punikit olivat hänet vanginneet jo tammikuussa Viipurissa ja lähtiessään huhtikuun 27. päivänä kaupungista pakoon surmasivat joukon vangitsemiaan valkoisia. Ikkunasta sisään heitetty räjähtävä kranaatti katkaisi Puhakalta jalan ja muutaman tunnin kuluttua hän verenvuotoon uupuneena apua saamatta heitti henkensä.⁴⁶

Vikin sotakirjeisiin sisältyy kuvauksia, jotka osaksi selittävät myöhempiä vaiheita. Sodan jumala MARS, joka oli ollut sankariuden symboli jo poika-ajoista, näytti nyt julmat mielettömät kasvonsa, kun vankeja teloitettiin niin omalla kuin vastapuolella ja monet saavuttivat sankariutensa invalidisoitumisensa kustannuksella. ”Inter arma silent musae” (aseiden keskellä muusat vaikenevat), mutta toive tulla kirjailijaksi elää ja pyrkii proosan yksityiskohtaisilla kuvailuilla esiin. Maissun kertoman mukaan opiskeluaikalla Vikin runosuoni oli useasti puhjennut. Hän oli puhtaaksikirjoittanut silloin säkeitä vihkon verran. Vihko oli kuitenkin hävinnyt vai hävitetty? Olisiko sisältö ollut niin intiimiä, että tekijä tahtoi sen salata! Naisen kaipio tehostui pitkän abstinenssin aikana. Oli poikkeuksellista kohdata taiteellisesti lahjakkaita vieraan kulttuuripiiriin edustajattaria, jotka saattoivat herättää lemmeikkaita tunteita, mutta myös herättää virikkeen luovaan työhön. Neljäkymmentä vuotta myöhemmin Viki eräässä pakinasaan tunnustaa, kuinka hän kiinnostui *Wilhelm Buschista*⁴⁷ ja tämän tuotannosta. Välittömästi näet vapaussodan päätyttyä Viki hankki tämän kirjailijan tunnetuimman tuotteen MAKSA JA MORITS ja suomensi sen samana vuonna annettuani hyväksymiseni sen julkaisemiseen. Suomentaja jätti mainitsematta nimensä pannen näkyviin vain initiaalit K. V. Tämä Buschin hauskoilla piirroksilla varustama nykyajan sarjakuvien edeltäjä sai lasten suosion osakseen. Siinä esiintyneet muutamat saksalaiselle satukirjallisuudelle tyypilliset ”julmuudet” pehmenevät niitä sävyttävän huumorin ansiosta. Loppukohtauksessa, jossa mylläri on jauhanut nuo veijarit myllynsään:

”Pojat, joit’ ei saatu hyviks’,
on nyt jauhettuna jyviks”.

Piirroksessa jyvät muodostavat poikien ääriviivat; seuraavassa kuvassa hanhet ovat jyviä nokkimassa:

”Siitä syö nuo kelvottomat
myllärimme hanhet somat”.

Kolme sukupolvea osanee ulkoa tämän kertomuksen kahden pojan seitsemästä kepposesta!

6 Viipuriin

Savitaipaleen rintama
vapaussodassa 1921
Muistelmia Suomen

vapaussodasta (suom.) 1921
Hans Hokkisääri (suom.) 1922

Marin täyttäessä 60 vuotta poliisikonstaapeli Väänäsen perhe kokoontui "potrettiin" Lappeenrannassa 1921.

Sodasta oli selvitty, mutta perheen talous oli rempallaan, vihreätä oksaa ei ollut vielä löytynyt. Näkymät eivät siinä suhteessa olleet lupaavia. Niinpä Vikin katse kääntyi entiseen kotikaupunkiinsa Viipuriin, johon Oki-veli oli sijoittunut opettajantehtäviin 1913. Tiedustelu johti tulokseen: Viki sai toimen Viipurin Reaalikoulussa ja muutto Helsingistä tapahtui kesän lopulla 1918. Aika oli ankea, leipä suorastaan harvinaista. Jonkin kerran Maissu oli onnistunut ostamaan leivän saksalaiselta sotilaalta 40 markalla. Sen verran kuitenkin saatiin ruokaa, että Viipurissa voitiin tarjota mm. jouluateria Alpo Kupiaiselle, jolle Viki oli anonut luvan vankilasta jouluaatoksi velvoituksin palauttaa hänet takaisin seuraavana päivänä, mikä tietenkin tapahtui. Alpon Aune ja lapset Unto ja Outi olivat silloin Kerimäen Raikuussa, jossa Aunen isällä lehtori Kaihovaaralla oli huvila. Lyseon aikaisen koulutoverin Roine Rikhard Ryynäsen muutettua talvella Helsinkiin, vuokrattiin hänen tilava asuntonsa Konstantininkadun (myöh. Merikatu) varrelta Neitsytniemellä ja elämä näytti valoisammalta, varsinkin kun asunnosta voitiin antaa vuokralle huone — ja vuokralainenkin oli sympaattinen lääketieteen kandidaatti Yrjö Reenpää, joka "praktiseerasi" Viipurin Lääninsairaalassa mainittuna keväänä.

Myötätuuli muuttui yht'äkkiä kevatlukukauden loppupuolella, kun Viki

sattumoisin huomasi, että eräälle saman tasoiselle kollegalle maksettiin korkeampaa palkkaa. Seurauksena oli kiivastuneen, syrjityksi itsensä tunteen Vikin sanoutuminen irti. Siinä hän menetti kesäpalkkansa, mistä oli seurauksena konkurssi. Velkojen maksuksi oli myytävä irtaimisto — paitsi kirjat, joihin Viki oli vuosien kuluessa sijoittanut kaikki lienneet vaaransa. Kesän alussa ei työtä Viipurista löytynyt. Sen sijaan Savitaipaleella tarvittiin suojeluskunnan paikallispäällikköä ja siihen työhön Viki hyväksyttiin. Asunto vuokrattiin neiti Ida Mobergilta kirkonkylän Hiidenmäeltä. Vikin touhutessa Savitaipaleella Maissu hoiti huonekalujen myynnin Viipurissa. Mobergin huvila kävi asunnosta kesällä, mutta talvella ”lumi tuiskusi nurkista sisään” niin, että makuuhuoneessa oli 4 astetta lämmintä. Onneksi Hanna ja Niilo, jotka toimivat lähistöllä Lappeen Kasukkalassa, ottivat Maissun ja minut hoiviinsa pahimpien pakkasien ajaksi. Viki pääsi siksi ajaksi apteekkari Ahtialan (ent. klassikko koulutoveri) ruokamieheksi. Tämä tutustutti Väänäset sisareensa, jolla oli kaunis huvila kirkonkylän laidassa Nuijaniemessä Kuolimojärven rannalla. Siitä saatiin kesäksi mukava asunto.

Talven mittaan Viki oli tutustunut seudun arvohenkilöihin: apteekkarin ohella kirkkoherraan, lääkäriin, nimismieheen ja kauppiaseen. Ja heidän lisäksi ehkä mielenkiintoisimpaan: osuuspankinhoitajaan Jonni Myyrään,

Vapaussodan päätyttyä Vikin isä Kalle Ville palkittiin mitalilla vuonna 1919.

keihäänheiton maailmanennätysmieheen. Jatkuvasti urheilusta kiinnostunut Viki houkutteli Oki-veljensä perheineen kesänviettoon Savitaipaleelle (1920). Seudulla oli muitakin etuja: Kuolimojärvi oli luonnonkaunis — eräässä myöhemmin julkaistussa maantiedon oppikirjassa siitä oli maisemakuva varustettuna tekstillä ”Kappale Suomen kauneinta luontoa”. Se oli myös kalaisa. Siinä oli saari ”Riuttanen” otsonipitoisine havumetsineen ja huvila vuokrattavana. Viki ja Oki seurasivat Jonni Myyrän keihäänheiton harjoituksia eräällä pellolla. Heittojen parhaat olivat noin 70 metrin pituisia ja ylittivät voimassaolevan maailmanennätyksen lähes viidellä metrillä. Ei ihme, että Väänäsen veljekset olivat täynnä innostusta ja varmat kohta alkavien Antverpenin olympiakisojen suomalaisesta kultamitalista. Suomi keräsi keihäänheiton neljä — kaikki mahdolliset — ensimmäistä sijaa. Viki oli seuraamassa kisoja sanomalehtimiehenä ja sai tilaisuuden ranskan kielen taitoisena tulkita Belgian silloiselle kruununprinssi Leopoldille keihäänheiton niksejä Myyrän suorittaessa heittoa.⁴⁸ Olympiajoukkueemme kotimatalla Viki kronikoitsi:

”Finska djävlar alla fyra
 första platserna ha tagit,
 de’ ä’ en satan de’ där Myra!
 Våra män ha oss bedragit”,
 noitui Ruotsi, kun se näki,
 mihin kelpaa kenen väki.

Viki poimi myös kaikki palkinto- ja pistemiehet, johtajat, hierojat, valmentajat ja huoltajat säkeisiinsä lopettaen seuraavasti:

Kaikki, jotka oli myötä
 kiitoksen saa samallaisen.
 Kaikki tekivät he työtä
 maamme hyväks armahaisen.
 Paini, loikki taikka juoksi,
 sen he teki Suomen vuoksi.

Paras kiitos ompi heille
 tieto, että maamme maine
 maailman kaiken valtateille
 vierivi kuin hyökylaine.
 Pitkin joka maata, rantaa
 Suomen nimen kaiku kantaa.

.....

Kotiin palattuaan Viki laati artikkelin, joka käännettiin ranskaksi ja julkaistiin myöhemmin sarjassa LA VIE AU GRAND AIR 1922 nimellä ”L’Entrainement des Athlètes Finlandais” (Suomalaisten urheilijoiden harjoittelu).⁴⁹ Savolaisia sykähdytti erikoisesti Hannes Kolehmainen maratonvoitto, jota osattiin odottaa, kun hän oli 1912 juossut Suomen maailmankartalle. Kuopion puolessa kerrottiin, että Hannes harjoitteli kisoja varten juoksemalla lenkin Niuvanniemen ympäri. Kerran hänen pysähtyessään sairaalan portin kohdalle joku huusi:

— ketä sinä ajat takkoo?
 — en kettää, oli vastaus.
 — no ajjaako sinua joku?

— ei kukkaa.

— no jo on ihme!

Savitaipaleen kesävieraat, joihin on luettava myös emigrantit, joista mainittakoon Martensit ja Mansdorfit, ⁴⁷ järjestivät hupaisia puutarhajuhlia, joissa nuorisokin kilpaili mm. kroketinpeluussa ja kilpasoudussa ja joissa saksalainen ”Gemütlichkeit” ilmaiseksen parhaimmillaan laulujen ja soiton parissa. Rakennettiin esimerkiksi pulloxylofoni ripustamalla puun oksaan pulloja, jotka täytettiin eri määrillä vettä, jotta saatiin skaalan sävelet, kun niitä naputeltiin puukapuloilla, refrengit laulettiin tuttuihin lauluihin moniäänisesti sekundeeraten tai improvisoiden. Viki suomensi sittemmin useita näin oppimiaan saksalaisia juomalauluja ja ”schlaagereita”. Kyläläisille vieraat valmistivat jonkin yksinäytöksisen huvinäytelmän. Siinä eivät suomen kieltä osaamattomat emigrantit olleet mukana, sen sijaan ainakin Oki vaimonsa Helmin kanssa ja Viki näyttelivät Maissun ollessa syrjässä, kun oikean korvan kuurous teki hänelle haittaa kuulla vuorosanoja. Minä sekä muutamaa vuotta nuoremmat serkut Ilkka ja Liisa seurasimme jännityksellä harjoittelua ja havaitsimme, että näyttelijöillä ilmeisesti yhtä hauskaa näytelmää valmistaessaan kuin sitten yleisöllä sitä esitettäessä. Thalian maailmaan Väänäsen veljekset — kuten muistamme — olivat päässeet tutustumaan kouluaikanaan enonsa August Niskasen avustuksella. Niinpä he eivät pelänneet käydä käsiksi itse näytelmää valmistaamaan, kun tällainen ”talkootyö” tarjoutui ja kanssaihmisille voitiin tuottaa sopivaa hupia. Olihan Viki seurannut myös laulunäytelmänsä valmistamista muutamaa vuotta aikaisemmin Helsingissä.

Suojeluskunnan paikallispäällikön tehtävät lienevät olleet enemmän hallinnollis-organisatorista laatua kuin kenttäharjoitusten johtamista. Viimeksi mainittuun puuhaan Viki oli saanut vain parin viikon valmennuksen kursseilla Helsingissä ennen sodan syttymistä, jolloin Aarne Sihvo oli toiminut kouluttajana ja piileskellyt Vikin luona (ks.ed.s. 152). Joskus jälkeinpäin kysellessäni käytössä olleita komentosanoja sanoi isäni, että esimerkiksi terävät MAAHAN —YLÖS -komennot eivät vielä olleet Savitaipaleen aikoina vakiintuneet, vaan näitä Savon liepeillä asuvia skotomiehiä puhuteltiin heidän omalla kielellään: MAHALLENNE MUAHAN MÄTKÄYTTÄ-KEE — EI VIELÄ (venyttäen) — MUTTA NYT(!).

Kun paikallispäällikön tehtävät eivät kuitenkaan osoittautuneet miksi-kään tulevaisuuden päämääräksi, Viki pyrki ja pääsi oppikoulu-uralle Viipuriin sikäläisen Realikoulun, Maanviljelys- ja Kauppalyseon biologisten aineiden opettajanvirkaan syksystä 1920. Viipuriin siirtyminen ”pelkkien kirjojen” ollessa ainoana omaisuutena ei ollut aivan yksinkertaista: ensimmäinen syyslukukausi asuttiin Oki-veljen vinttikamarissa ja joulun jälkeen leskirouva Anna Liukun vuokrakamarissa Torkkelinkadun N:o 7:ssä, joka kuului kaupungin keskustaan ja josta siten olivat sekä isän että pojan koulumatkat huomattavasti lyhyemmät kuin Neitsytniemeltä Turunsillan

takaa. Syksyllä Viki valmisti historiikin ”SAVITAIPALEEN RINTAMA VAPAUSSODASSA”, joka tuli painokuntoon helmikuussa 1921.⁵⁰ Siinä hän käytti osaksi edellä mainittuja sotakirjeitään äidilleni nyt päiväkirjaotteina. Niin vakavista asioista kuin kirjassa olikin kysymys Viki sijoitti siihen keventääkseen kuivaa selostustaan joukon juttuja, joissa oli hirtehisuumoria enemmän tai vähemmän. Näyte jälkimmäisestä laadusta: Muuan hevosties, joka oli koko kevään ollut mukana, mutta ei ollut vielä kuullut kuulien ääntä läheltä, halusi nähdä ja kokea, minkälaista on olla aivan tulilinjalla. Hän lähestyi turvallisia teitä sitä paikkaa, mistä pauke kuului, kulki loppumatkan ryömien ja asettui makaamaan ketjuun erään miehen viereen. Tuskin hän oli oikaissut itsensä aivan litteäksi vatsalleen, kun kuula tuli vihaisesti viheltäen, hipaisi hiukan päälakea, poltti samassa vähän pakarointia ja meni viheltäen matkaansa. Mies säikähti hirveästi, luuli jo tuhonsa tulleen ja alkoi huutaa: ”Hyvät toverit, tulkaa auttamaan! Minä kuolen, minä kuolen! Kuula meni päästä sisään ja tuli p-stä ulos!” Lähimmät miehet riensivät luo. Mies vietiin pois, pantiin rekeen ja kuljetettiin kilometrin päässä olevaan ambulanssiin. Koko matkan hän valitti ja voivotteli surkeasti. Perillä mies tutkittiin. Havaittiin, ettei ollut yhtään liikoja reikiä ruumiissa. Ainoastaan päälakea pieni naarmu. Mies ei tarvinnut mitään lääkkeitä enemmän kuin lääkäriäkään, vaan parani kuin ihmeen kautta silmänräpäyksessä.

Saman vuoden 1921 kesäkuussa Viki sai julkisuuteen suomennoksen ”MUISTELMIA SUOMEN VAPAUSSODASTA” (Ernst Linder). Tekijä oli ruotsinmaalainen upseeri, joka kunnostautuessaan vapaussodassa saatuaan kenraalimajurin arvon oli siirtynyt reserviin. Hänen kuvauksensa perustui pääosin päiväkirjamuistiinpanoihin sekä virallisiin asiakirjoihin, sikäli kuin niitä oli ollut hänen saatavissaan sodan loputtua, osaksi myös muistinvaraisiin tietoihin.⁵¹

Ruustinna Liukku (os. Nylander) oli edellisenä vuonna jäänyt leskeksi. Hänen veljensä John William Nylander oli aktivisti, ”John Grafton”-nimisen aselaivan päällikkö vuonna 1905 ja Venäjälle suuntautuneiden vaarallisten tiedusteluretkien johtaja. Ruustinnan oli pakko talouttaan kohentaakseen ottaa alivuokralainen: hänen oli kustannettava kahden poikansa koulunkäynti, tytär meni vihille meidän siellä asuessamme. Näihin aikoihin Liukulla vieraili Oki Räisänen, joka oli 1910-luvulla kirjoitellut pakinoita mm. TUULISPÄÄHÄN sekä piirtänyt pilakuvia — ainakin jotkut niistä olivat ilmentäneet savolaisuutta samoin kuin vitsit, joita hän myöhemmin julkaisi päivänsäntensä yhteydessä Helsingin Sanomissa. Viki tapasi Räisäsen Liukulla ystävystyen tähän huumormieheen. Kohtaamisesta jäi varmaankin itämään mieleen savon murteen siemen kirjallisessa muodossa, mikä kypsyi muutaman vuoden kuluessa murrerunoiksi. Vielä nyt oli runontekoa menossa ikään kuin harjoitusmielessä — Wilhelm Buschin ”Hans Hückebein” -teoksen suomennos nimellä HANS HOKKISÄÄRI⁵² tuli julkisuuteen seuraavana vuonna 1922. Tämä lapsille osoitettu veijarita-

rina ei saanut kuitenkaan Maksin ja Moritsin veroista innokasta vastaanottoa. Vasta 1960 kustantaja otti siitä uuden painoksen.

Hyryyläisvuoden jälkeen muutettiin lähellä sijaitsevaan puutaloon Suokadun ja Brahenkadun kulmauksessa, jonka omisti kuulu ravintoloitsija Pekka Toropainen. Hänellä oli useita ravintoloita, joista huomattavin oli Espilä. Tähän keskellä kaupunkia Torkkelin puistossa sijaitsevaan ravintolaansa Toropainen kutsui näyttelijöitä teatterin ensi-iltojen jälkeen ja usein muitakin kirjallisuuden ja taiteen edustajia illallisille. Hänen omistamassaan puutaloryhmässä oli useita huoneistoja, eräs neljän huoneen ja keittiön kokoinen entisen omistajan siirtyessä pienempään oli vapautunut. Meille se oli tietenkin liian suuri, kun ei ollut edes huonekalujakaan. Siinä oli kuitenkin työrauha ja ekonomiaa yritettiin kohentaa ottamalla minulle koulupoika asuintoveriksi. Kalustot ostettiin velaksi eikä niitä kyetty maksamaan useaan vuoteen. Onneksi velkojat suostuivat akordiin ja murrerunot tuottivat sitten aikanaan sen verran, että velat saatiin maksetuiksi.

7 Aviokriisi — I sanarrieskat

Viipurin läänin maanviljelysseura
— II (1923)

Kuvauksia ja kokemuksia eräretkiltä
Pohjolassa I (A. Fr. Londén) Suomen-
nos (1923)

Minkä mitäkin Lauluveikoista (1923)

Savommua (Viipurin savol. juhl. 1923)

Savolaesta sanarrieskoo (1924)

Lauluveikon virsikirja I (1924)

Laulusuomennoksia (1924):

Mä katvehessa kellarin...

Paavi ja sulttaani...

Juomarin testamentti...

Kun Noa astui arkistaan...

Kulki halki laajan Saharan...

Viimein oi Luoja...

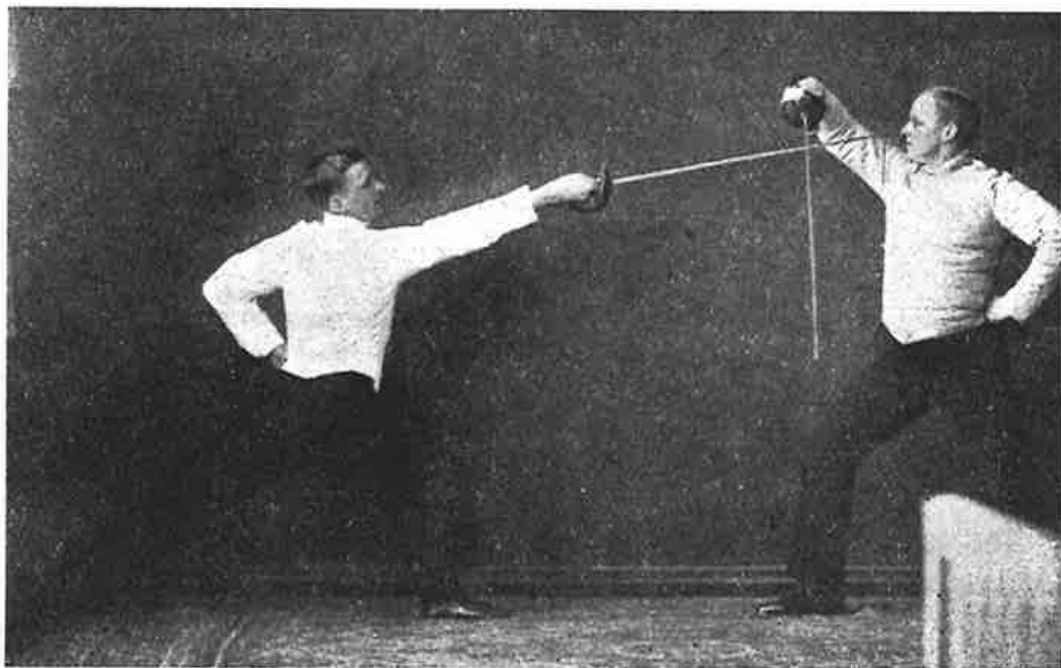
Kun Vikin palkkatulot eivät riittäneet velkojen maksamiseen, hänen oli pakko etsiä jälleen tilapäistöitä, jollaisena on pidettävä MAANVILJELYSSEURAN HISTORIIKKIA. Tämä käy ilmi kirjaseen esipuheesta, jossa Viki mainitsee historiikin kirjoittamisen joutuneen hänen osakseen sattumalta ja niin myöhäisessä vaiheessa, että aikaa oli jäänyt sen laatimiseen vain kaksi kuukautta ja että hän joutui sen suorittamaan sivutyönään jokapäiväisen toimen ohessa. Käsikirjoitus oli vuoden 1923 maaliskuussa painovalmis. Tekstiä oli sentään kertynyt 30-vuotisen toiminnan kuvauksena puolisen-toistasataa sivua.⁵³

Lisätulon hankkimiseksi Viki teki suomennoksen (ruotsinkielestä): KUVAUKSIA JA KOKEMUKSIA ERÄRETKILTÄ POHJOLASSA I. Teki-

jä oli metsänhoitaja ja tilanomistaja Axel Fredrik Londén. Sen aiheet olivat hyödyksi luonnontieteen opettamisen kannalta. Kun Viki ei kuitenkaan ollut harrastuksiltaan metsämies, hän ylytti Oki-veljensä teoksen toisen osan suomentamiseen. Sen verran Viki innostui metsästysretkien ja erityisesti ajokoirien kuvauksista, että hankki pystykorvan pennun, joka sai kirjan erään koiran mukaisesti nimen "Jekku". (Setäni kirjoitti II osan suomennoksessa samaisen nimen ruotsalaisittain "Jäcku".)⁵⁴

Veljekset auttoivat toisiaan: Okin saadessa vuoden 1923 alussa Miekkailun käsikirjansa (I)⁵⁵ tekstin valmiiksi ja tarvitessa siihen liittyvää kuvamateriaalia, jossa kaksi miekkailijaa esittää tiettyjä asentoja havainnoistamistarkoituksessa, Oki ja Viki menivät valokuvauttamaan nämä asianmukaisesti varustettuina. Oki oli perheineen muuttanut Ouluun kesällä 1922 saatuaan sikäläisessä lyseossa paremman viran voimistelunlehtorina, mutta hän suunnitteli jo silloin Helsingin Yliopiston miekkailunopettajan viran hakemista tietäessään sen viranhaltijan muutaman vuoden kuluttua siirtyvän eläkkeelle.

Saatuaan edellä mainitut työt käsistään Viki ryhtyi suunnittelemaan tutkimuksen laatimista perinnöllisyystieteen alalta. Sitä varten hän keräsi materiaaliksi oppilaitten sormenjalkia, mikä herätti minussakin mielenkiintoa, koska luokkien oppilaat tulivat jonossa kotimme eteisestä olohuoneeseen. Sen pöydällä oli pino puhtaita paperiarkkeja, tuollaisia herbariolehden kokoisia. Niiden vieressä oli väriastia täynnä jotain mustaa tönköttiä, johon kukin vuorollaan kastoi kämmenensä isäni kirjoittaessa oppilaan nimen puhtaaseen paperiin ja asettaessa sen sitten vaakasuoraan, jotta

Oki ja Viki näyttävät miekkailutaitoaan v. 1922.

mustat kämmenen ja sormien kuvat saatiin vierekkäin paperille. Sen jälkeen seurasivat puhdistustoimenpiteet keittiön puolella, missä äitini valvoi sotkun selvitystä — eikä erityisen innostuneena! Tutkimuksesta ei kuitenkaan tullut valmista, kun isäni huomasi jälleen kerran kulujen ylittävän budjetin. Hän esittikin sen jälkeen mielipiteenään, ettei tutkijan ura köyhässä Suomessa kannata muille kuin varakkaille. Olisikohan luopuminen tämän työskentelyn jatkamisesta aiheuttanut jonkinlaisen masennuksen, jota Maissun negatiivinen suhtautuminen koko hommaan osaltaan lisäsi!

Näin jälkeenpäin voi niinkin ajatella, että Viki etsi ymmärtämistä — ainakin sitä, ehkä muutakin — kauniimman sukupuolen parista. Perhetuttujemme joukossa oli eräs nuori nainen, jota nimitän tässä Muusaksi ja jolla oli ilmeisen voimakas vaikutus Vikin ailahtelevaan mieleen siinä määrin, että hän oli valmis jättämään Maissun ja minut kesällä 1923. Olimme silloin kesälomalla Kerimäen Raikuussa eräässä maalaistalossa. Muistan, kuinka Viki lähti matkalle ja Maissu sanoi minulle, että tuskinpa hän enää tulee takaisin! Kun hän kuitenkin jonkin ajan kuluttua palasi, elämämme jatkui — ehkä ei kuitenkaan samana kuin oli ollut. Myöhemmin äitini kertoi, että isäni ei ollut raaskinut hylätä meitä erityisesti minun takiani. Kohtasiko hän Muusaa tapahtuneen välien selvittelyn jälkeen, en tiedä, mutta perheviisittejä ei sittemmin heille enää tehty.

Viki on itse kertonut, kuinka kimmoke murrerunon tekoon syntyi. Klassillisen lyseon rehtori Frans Petter Oinonen, joka oli tullut koulun uskonnonlehtoriksi silloin kun isäni oli VIII luokalla (1906), oli ”oekee immeinen” ja sopi siinä mielessä ja muutenkin Viipurin savolaiskolonian ”piällysmieheksi”. Hän pyysi Vikiä tekemään savonmurteisen runon Viipurin savolaisten kalakukkojuhlaan 1923. Tähän tilaisuuteen Viki teki runonsa ”SAVOMMUA”. Rehtori Oinonen oli kaupunginvaltuuston puheenjohtaja ja varsin hyvin selvillä kaupungin elämästä, kuten esimerkiksi Viipurin Lauluveikkojen (Wiborgska Sångarbröder) 25-vuotisjuhlasta, jossa isäni oli esittänyt laatimansa runomuotoisen kronikan kuoron vaiheista. Edellisenä vuonna kuoro oli tehnyt konserttimatkan Latviaan ja Saksaan. Berliinin konserttiin, jossa Väinö Sola esitti yksinlaulunumeroita, Viki oli kääntänyt matkan aikana kansanlaulun ”Voi äiti parka ja raukka..” saksaksi, jolla Sola yllätti niin lauluveikot kuin saksalaisen yleisön. Viki oli runoillut matkan vaiheista pilkahduksia, joista hän kokosi parhaat yksiin kansiin eräiden muiden tilapäisrunojen kanssa ja julkaisi myöhemmin (ks. s. 183).

Oli selviö, että savolaisille oli parasta haastella heidän omalla kielellään. Niin voimakkaat kesäiset muistikuvat palautuivat Vikin mieleen ja asettuivat runon rytmiin: rehevät murteelle tyypilliset ilmaisut osuivat kuin itsestään loppusointuihin vaikuttamatta haetuilta. Jos tarkastelee SAVOMMUA-runon kokonaisrakennetta, huomaa, etteivät sen ajatukselliset osat liity toisiinsa kankeasti, pakotettuina yhtä suuriin jaksoihin. Näin Viki vältti teennäisyyden vaikutelman. Eräs tunnusmerkkinen piirre, joka ilmenee

myöhemminkin hänen runoissaan useasti ja joka ikäänkuin peittyä kirjallisen ilmaisun alle, on runojen lausuttavuus: useimmat ovat nimenomaan esitettäviä, "lausuttavia", mikä kyllä tuottaa muunheimoiselle, niin sanoakseni "savolaisen nuotin" (intonation) taitamattomalle melkoista vaikeutta. Savolaisen korva erottaa heti, onko sävy oikea. Jollei, ei sanoma mene perille. Selviö on myös, ettei lausuntataiteilijoiden maneerinen paatos tehokeinona sovi lainkaan näiden esittämiseen! Tästä keskusteltiin paljon ennen esiintymisiä. Isälläni oli tapana lukea runonsa ja puheensa ääneen joskus useaankin kertaan — olisiko tuo harjoitus saanut idun näyttelijäin valmistavan työnteon "sisäistämistä", vaikeata sanoa. Saattoi olla luontaistakin sanallisen mahdin ymmärtämystä. Valmistusharjoitukset esiintymistä varten eivät sinänsä myöskään olleet vieraita konserttiohjelman valmistamiseen tottuneelle kuorolaulajalle. Uudet valmistuneet työnsä isäni aina alisti perheensä, alkuaikoina: äitini kritikoitaviksi. Tässä oli runoilijan kannalta hankaluutena se, että äidilläni ei helsinkiläisenä ja hämäläisperuisena ollut mahdollisuutta ymmärtää savon murteen vivahteita. Hän kuunteli tekstiä ainakin alkuaikoina kuin vierasta kieltä, kunnes tulevina kesäkausina oppi sitä paremmin ymmärtämään Savossa vietettyjen lomien aikana. Siksi kritiikki tässä suhteessa jäi vähäiseksi, sen sijaan sisältöön hän saattoi joskus kohdistaa terävääkin huomiota.

Ennen kuin seuraavat murrerunot syntyivät, Viki oli joutunut kosketuksiin monien saksalaisten urheilijoiden kanssa Antverpenin olympiakisojen (1920) aikaan. Sitten kun heitä saapui kilpailumatkoillaan mm. Viipuriin, hän kielitaitoisena saattoi olla heille avuksi. Muistan, että esimerkiksi saksalainen mestaripikajuoksija Richard Rau kävi niihin aikoihin meillä asuessamme Toropaisen talossa. Pitääkseen kielitaitoaan yllä hän antautui mielellään keskusteluihin varsinkin kesäisillä laivamatkoilla saksalaisten turistien kanssa.

Eräältä tällaiselta matkalta on mieleeni jäänyt, kuinka muuan saksalainen turisti kyseli maissa käydessämme kiinnostuneena kasvien nimiä, etenkin sellaisien, jotka hänen mielestään muistuttivat joitakin Saksassa kasvavia. Nyt sattui niin, että oli tarpeen ottaa niiden tieteelliset nimetkin avuksi identifioinnille, vieläpä jatkaa puhetta osaksi latinan kielellä. Tämä oli minusta ihmeellistä ja kunnioitettavaa, koska vasta olin päässyt latinan alkeitten opintoihin koulun II luokalla. Myöhemmin totesin, että isäni sukupolvi pystyi käyttelemään latinaa huomattavasti meitä paremmin. Viki kehuikin eräässä myöhemmässä pakinassaan lukeneensa koulussa ulkoa muutakin kuin Horatiusta, kuten useat muutkin hänen luokkatoverinsa, ja niin hyvin, että vielä puoli vuosisataa myöhemmin pystyi rakentelemaan tällä kielellä lauseita ja ymmärtämään kun niihin vastattiin.

Tämä oli ns. wandervogelien aikaa. "Studio auf einer Reis' juchheidi juchheida..." kaikui usein näillä matkoilla. Ei ollut kumma, että kun Viki joutui issias-säryn kouriin Kerimäen Raikuussa kesällä 1924 ent. opettajansa, lehtori Aksel Kaihovaaran, jota "Korkaksi" nimitettiin, huvilan vinttika-

Pukujuhlassa Raikuun Kanavalla 1924 Unto ja Outi Kupiainen, Anna-Liisa Orava ja Ola Lundström sekä Jorma Väänänen.

marissa, hän aikansa kuluksi ryhtyi suomentelemaan ulkomaanmatkalta hankkimansa saksankielisen ylioppilaslaulukirjan tekstejä, sellaisia kuin Juomarin testamentti (Des Trinkers Testament)⁵⁶, Paavi ja Sulttaani⁵⁶ (Papst und Sultan), Nathan ja Saara (Nathan und Sara)⁵⁶ sekä meillä julkaisemattomia, kuten Noan tarina (Historie von Noah) ja Viimein oi... (Und zum Schluss...). Tässä näytteeksi viimeksimainituista Noan tarina. Sen säveltäjänä C. G. Reissiger Aug. Kopisch'in tekstiin.

NOAN TARINA

Kun No-a as-tui ar-kis-taan, sai Her-ra hän-tä vas-ta-han. Nous
suo-raan uh-ri-sau-hun-sa, niin Her-ra an-toi ar-mon-sa: On
hurs-kau-te-si kel-po tää, saat pyyn-nön mul-le e-sit-tää.

1 Kun Noa astui arkistaan sai Herra häntä vastahan. Nous' suoraan uhrisauhunsa, niin Herra antoi armonsa: On hurskautesi kelpo tää, saat pyynnön mulle esittää. 2 Niin puhkes' Noa lausumaan: Saan vettä juoda ainiaan, vaikk' tiedän siihen hukkuneen kaikk' karjat kansat synteineen. Siks' joisin minä poloinen jotakin muuta tilkkasen. 3 Käy Herra paratiisissa, tuo viinipuusta oksia. Tään neuvon antaa Noalle: Sä pistä kasvamahan ne, ja hoida sitten hyvin vaan — kuink' onkaan Noa riemuissaan!	4 Saa eukot lapset piiatkin hän koolle huudoin riemuisin. Käy viinimäen töihin hän, hän kaikki hyvin järjestäin. Hän viinin korjaa tynnyriin ja tynnyrit vie kellariin. 5 Ja Noa kun on hurskas mies, hän tehtävänsä kyllä ties': hän Herran kunniaksi nuo kaikk' tynnyrinsä tyhjäksi juo. Niin joi hän loppuikänsä vuossata puolen neljättä. 6 Sen viisas tästä huomaa vain: ei viini vahingoita lain. Ja hurskas mies ei viiniä siks' jatka koskaan vedellä, kun tietää siihen hukkuneen kaikk' karjat kansat synteineen.

Opetettuaan lukuvuoden 1920—21 Viipurin Realikoulussa Viki siirtyi syksystä 1921 Uuteen Yhteiskouluun vastaavaan virkaan ja toimi sen ohessa tuntiopettajana parina seuraavana vuonna Viipurin Suomalaisessa lyseossa sekä kirjanpidon opettajana Viipurin Suomalaisessa tyttökoulussa. Yhteiskoulussa hän ystäväystyi erityisesti rehtori Yrjö Paasivirran kanssa, joka opetti äidinkieltä ja harrasti kirjallisuutta. He huvittelivat mm. junamatkoilla keskenään runoilemalla sopien etukäteen runomitan käytöstä. Erityistä hulluttelua syntyi, kun riimit rakennettiin jommankumman alettua niin, että jälkimmäinen joutui vuorollaan käyttämään samaa kaavaa keksimällä riimin edellisen laatimaan säepariin. Huumoripitoisen runon ”Eräälle Yrjölle”, jonka Viki oli Paasivirralle Yrjön päivänä omistanut, hän sijoitti kokoelmaansa **RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA**.

Yhteiskoulun musiikinopettajalta Theodor Björklundilta päättyi joinakin päivinä opetus samaan aikaan kuin Vikiltä ja kotimatka tehtiin osaksi Torkkelinkatua pitkin. Koska se oli kaupungin pääkatu ja myös oppilaitten kulkuväylä, heitä tuli samoihin aikoihin kymmenittäin, ehkä sadoittain vastaan. Siitä oli seurauksena, että he tunsivat vuoroon jommankumman opettajansa. Nämä joutuivat niin ollen kulkemaan ”hattu kourassa”. Ilmojen viiletessä Viki sitten ehdottikin eri paluuaikoja! Viki kertoi myös, että alkuaikoina, kun hänellä oli useasta koulusta oppilaita, hän halusi olla kohtelias ja nosti hattuansa sormilla uuden huopahatun lieristä. Siitä oli seurauksena, että parissa kolmessa viikossa hattuun ilmestyi kaksi reikää. Niinpä hän säästävyysyistä alkoi tervehtiä nostamalla vain yhtä sormeaa hatun reunaan. Kohta tytöt luokittelivat tervehtijät seuraavasti: Sotilaat tervehtivät viidellä sormella, upseerit neljällä, partiolaiset kolmella, tontut kahdella ja Kalle yhdellä.

Varsinaiseen opetustyöhön Viki suhtautui innostuksella valmistamalla tuntinsa säännöllisesti edellisenä päivänä. Hän seurasi alansa valtavan nopeaa kehitystä tieteellisten aikakauslehtien ja kirjallisuuden avulla, nimenomaan saksankielisiä tutkimuksia ja kuvauksia hän hankki kirjastoonsa. Näin kertyi myös runsaasti kuvamateriaalia, jota voi käyttää opetuksen elävöittämiseksi näyttämällä sitä skioptikonin avulla valkokankaalle.

Tähän assosioi hänen oppilaansa Jorma Pasanen⁵⁷ — ikätoverini — joka oli samoihin aikoihin yhteiskoulussa, seuraavan jutun: ”Oli toisluokkalaisten mielestä tavallista harmaampi syyspäivä, aamupuolella oli ollut kokeita ja päätettiin yhteisesti kysyä ”Kallelta”, voitaisiinko läksy jättää tällä kertaa kuulustelematta ja tehdä sen sijaan jotain muuta, katsottaisiin vaikka varjokuvia. Kysyttäessä havaittiin, että sitä ei voida tehdä, koska se oli mahdollista vain erikoisluokassa ja oltiin nyt tavallisessa luokkahuoneessa — seurasi pitkä ja masentava hiljaisuus. Sitten joku rohkaisi itsensä ehdottaen, että kerrottaisiin vaikka kummitusjuttuja! Ja lupa saatiin! — mutta sillä ehdolla, että otetaan hiukan lisää läksyä ja ensi kerralla kuulustellaan sekä vanha että uusi läksy. ”Kalle” lämpeni niin meidän leikkiimme, että hän sammutti vielä valot, jotta tunnelma paranisi. Saimme vetää verhotkin eteen, jottei hämärtyvän iltapäivän kajo haittaisi. Lisättävä on, että läksy luettiin todella hyvin seuraavaksi kerraksi, jopa niin hyvin, että meillä oli vielä pari ”uusintaa” kummitusjutuissa. Pidimme kuitenkin visusti huolen, etteivät muut luokat saaneet tietää tästä ”erioikeudestamme”. Mutta tuskinpa ”Kalle” itsekään aavisti, miten tämä ymmärtämys lisäsi arvonantoa häntä kohtaan ja kiinnostusta opetukseen.

Samassa yhteiskoulussa jonkin verran ylemmän luokan tytöt harrastivat samoihin aikoihin ”schlaagereita”. Sitten kävi niin, että rukoussalissa piti opettajan, jolla oli luokan ensimmäinen tunti, seistä tämän luokan vieressä. Vikillä ei ollut virsikirjaa, koska hän yleensä osasi virret ulkoa, mutta hän pyysi lähimmältä työltä virsikirjan sitä ajankuluksi selailakseen. Kirjan takakannen sisäsivulla tuli vastaan lyijykynäteksti:

”Ich will dich lieben die ganze Nacht,
ich will dich küssen, wenn du erwachst.
Es gibt Momente, wo man nicht spricht,
wo man nur heimlich denkt: ich liebe dich.”

Suomeksi:

Tahdon rakastaa sinua koko yön.
Tahdon suudella sinua, kun heräät.
On hetkiä, jolloin ei puhuta,
jolloin vain ajatellaan salaa:
minä rakastan sinua.

Kun tyttö tuli rukouksen jälkeen noutamaan kirjaansa, Viki ei ollut häntä huomaavinaan, vaan tavaili värssyä kirjan kannesta. Hän seisoi vähän aikaa käsi ojossa, kunnes Viki huomasi hänet ja antoi kirjan takaisin. Tunnin

alkaessa odottivat oppilaat mitä tapahtuisi. Ei tapahtunut mitään. Kaikkien kasvot venähtivät. Läksyä kysellessään opettaja huomasi, ettei virsikirja-schlager-tyttö viitannut. Viki kysyi häneltä, mutta hän seiso i ääneti. Silloin Viki sanoi: "Ja es gibt Momente, wo man nicht spricht." — Sitten naurettiin yhdessä.

Kun en ollut isäni oppilaana, en voi hänen oppitunneistaan esittää omakohtaisia huomioita, vaan niin sanoakseni vain toisen käden tietoja. Kertoihan hän tietenkin kotona, jos jotain erikoista oli sattunut ja usein huumori oli ollut lääkkeenä monien ongelmien ratkaisemiseen. Otettakoon vielä Tyttölyseon silloisen lukiolaisen Tuovi Pitkäsen (myöh. Tähtiö)⁵⁸ kertoma juttu IX:n luokan biologian tunnista. Käsiteltiin elinten siirtoa, transplantaatiota, joka oli 1930-luvun alussa varsin uusi asia. Viki oli esittänyt, mitä oli siitä saanut tietää, ja kertoi lopuksi seuraavan jutun: Kirurgin luo oli tullut potilas, jolta oli leikattava silmä. Kirurgi ryhtyi toimeen: otti silmän, pani sen puhdistavaan liukseen, puhdisti silmäkuopan ja aikoi ryhtyä korjailemaan silmää, mutta se ei ollutkaan siinä, mihin hän oli sen pannut. Hänen huomaamattaan kissa oli tullut huoneeseen ja istui nyt huuliaan lipoen lattialla. Suutuspäissään kirurgi otti kissalta silmän ja sijoitti sen miehen silmäkuoppaan. Kun operaatio oli suoritettu, hän kehoitti miestä tulemaan jälkitarkastukseen parin kolmen viikon kuluttua. Potilas ei tullut ja kirurgi oli huolissaan. Mies oli rautatieläinen ja kirurgin oli tehtävä kohta junamatka. Kun hän tuli asemalle, äskeinen potilas tuli häntä vastaan ja kirurgi kysyi, onko näkö parantunut. Mies vastasi: Kyllä se on hyvä, mutta mikä siinä on, kun tuo operoitu silmä tahtoo pimeässä tähyillä hiiriä. Kertoessaan tämän Tuovi Tähtiö lisäsi, että tuollaiset oppikirjatekstien ulkopuolelta esitetyt tiedot kasakuilla höystettuinä varmaankin jäivät paremmin oppilaitten mieleen kuin pelkät kuivat faktat.

Pedagogin työpäivä jakaantui kahteen jaksoon, jonka keskeytti ruokautunti normaalisti klo 11—13. Työjärjestykseikkojen johdosta se saattoi ylimmillä luokilla joskus supistua tunniksi. Se tapahtui varsin usein Vikin kohdalla, joka opetti useassa koulussa, hänellähän oli ajoittain opetustunteja parissakin muussa koulussa pääviran ohella. Niinpä tultuaan kotiin klo 11:n tienoissa aamiainen syötiin nopeasti ja sen jälkeen Viki käytyään iltapäiväläksyt lävitse vetäytyi huoneeseensa pitkälleen sanoen: Herättäkää minut 10 minuutin päästä!, sulki silmänsä ja vaipui samassa uneen. — Viipurissa oli jo 1920-luvulla useita pienehköjä oppikouluja, joiden opettajilla oli tunteja eri tahoilla. Siksipä matematiikan opettaja Aukusti Kupiainen laati monena vuonna kaikille kouluille lukujärjestykset, jottei jollekin opettajalle olisi tullut tuntien päällekkäisyyttä tai kohtuuttomasti hyppytunteja.

Viipuriin asettuminen oli Vikiltä käynyt helposti luonnollisista syistä. Äidiltäni, joka helsinkiläisenä tuns i itsensä vieraaksi tässä uudessa ympäristössä, kesti kauan, ennen kuin hän "akklimatisoitui". Alussa olivat vain Oki ja hänen perheensä lähes ainoat tutut. Vähitellen ryhdyttiin sitten seuruste-

lemaan juuri Aukusti Kupiaisen, hänen rouvansa Idan kanssa. joka oli voimistelunopettaja, Osmo-pojan kanssa, joka oli minua neljä luokkaa ylempänä, kuten serkkunsa Unto Kupiainen. Oki muutti 1922 Ouluun ja sieltä seuraavana vuonna Savonlinnaan. Rehtori Paasivirran myötä tutustuttiin muihinkin Uuden Yhteiskoulun opettajiin. Näinä vuosina oli opettajien tapana tulla perheineen koulun järjestämiin juhliin, joissa tunnelma oli siten kotoinen. Erityisesti Viki touhusi kuraattorina toverikunnassa ja järjesti myös alaluokille sopivia ohjelmallisia ”iltamia”. Niiden seuraaminen opetti minut jo varhain huomaamaan, että kouluelämässä on hauskojakin puolia tai että niitä ainakin voidaan siihen sisällyttää. Kun lyseon alaluokilla ollessani ryhdyin opiskelemaan sellonsoittoa, Viki innostui soitinmusiikista, jätti lauluveikot ja kokosi muutamia ystäviään, jotka tiesi musiikin harrastajiksi, soittamaan helppotajuisia kappaleita, sellaisia kuin ”Da Capo-Albumin” Torgauer Marsch tai Hohenfriedberger Marsch, Ivanovicin valssi ”Rumänisches Liebesleben” tai Die Wundergeigen pikku kappale ”Reigen seliger Geister” Gluckin oopperasta ”Orfeus” jms. Näitä yhteissoittoiltoja pidettiin musiikinopettaja Eetu Kyyrön (ent. klassikko) kotona isännän johdolla hänen istuessaan pianon ääressä. Mukana oli kansakoulunopettaja Tahvo Vainikka I viulussa, isäni II viulussa ja kamreeri Emil Koponen sellossa. Kotoisia säveliä ohjelmassa edustivat mm. Erkki Melartinin ”Laatokan laulut” ja Eemil Kaupin laulusikermä (salonkiorkesterille). Välipaloiksi Viki esitti ”Tettu” Weissmanin ja ”Affu” Tannerin kupletteja tanssittaen sormiaan Kyyrön klanilla; yhdessä laulettiin mm. Nortamon lauluja hänen 1925 julkaisemastaan ”Laulajapojasta”. Joskus Kyyrön illanvietoissa oli läsnä varsin pitkälle opiskelleita pianonsoittajia: Eetun poika Kauko, jolla oli absoluuttinen korva, sekä hänen luokkatovereistaan Tauno Nurmela (myöh. akateemikko) ja Reino Kanerva (myöh. fil.maisteri ja kalatutkija). Kaukosta tuli filologi ja sittemmin oppikoulunopettajakauden jälkeen kotimaisen kirjallisuuden professori — he pääsivät ylioppilaiksi klassillisesta lyseosta 1925. Kaukon nuorempi sisar Anelma, joka pääsi ylioppilaaksi 1930, soitteli hänkin jo niinä vuosina Chopinin valsseja, kun edelliset laskettelivat Beethovenin sonaatteja.

Kauko asui opiskeluaikanaan Helsingissä sukulaisperheessä, jossa häntä pyydettiin usein viihdyttämään vieraita emännän järjestämissä ompeluilloissa. Kun nuo illat alkoivat käydä vaivaksi, hän keksi sepittää romanttiseen tyyliin pienen kappaleen. Kysyttäessä sen nimeä hän sanoi sen olevan SCHUBERTIN ”Elegian”, ja arvoisat naiset tunsivat sen heti ja muistivat päätään nyökytellen sitä soitelleensa nuoruudessaan(!) Viipurissa yhteissoittoillat loppuivat Eetu Kyyrön kuoltua äkillisesti kesällä 1926. Kauko oli kandidaatti suorittaessaan asevelvollisuuttaan ja joutui kerran sotapojan asussaan toimimaan tulkkina postitoimistossa. Siellä oli hänen edellään jonossa pari saksalaista upseeria, jotka eivät saaneet asiaansa selvitettyksi luukun takana olevan postineidin heikon saksan kielen taidon takia. Kauko tarjoutui auttamaan ja käänsi saksalaisten puheen suomeksi ja postineidin

sanat saksaksi. Kun hän pääsi omaa asiaansa toimittamaan, toinen upseereista sanoi toverilleen heikohkolla ranskankielellä: Kummallista, että tavallinen sotamies puhuu noin hyvin saksaa ja on vielä noin ruman näköinen! Kauko kääntyi silloin upseereihin päin sanoen puhtaalla ranskan kielellä: Pyydän saada huomauttaa herroille, että se on meillä hyvin tavallista! (Hänellä oli korkeimmat arvosanat molemmissa kielissä.)

Palaamme vuoden 1924 kesään. Vietimme sen lehtori Kaihovaaran huvilassa Kerimäen Raikuussa. Paitsi vanhaa lehtoria ja hänen toista vaimoan Emmaa o.s. Savelainen, siellä majailivat lehtorin Aune-tytär, jonka avioliitto Alpo Kupiaisen kanssa rakoili, hänen lapsensa Unto, lyseomme V luokkalainen, ja Outi, joka oli pari luokkaa alempana Vanhassa Yhteiskoulussa, lehtorin poika Aulis Kaihovaara, kansakoulunopettaja vaimoineen, kaukaisempi sukulainen vanha rouva Lundström poikansa Uulan (Ola) kanssa: tämä oli minun ikäiseni ja oli ensi luokalla Kokkolan lyseossa, ja meidän perheemme, joka majaili vinttikamarissa — minä Unton kanssa toisessa kamarissa. Unto luki ehtojaan.

Kävi niin, että heinäkuussa vietettiin Unton nimipäivää huvilan alakerrassa ja yläkerrassa asian havaitsi myös Viki, joka siellä vääntelehti issiaksen kourissa. Kun hän ei kyennyt alakerran juhliin, hän lähetti onnentoivotuksen tälle ”kummipojalleen” runomuodossa. Unto kertoili asiasta neljännesvuosisata myöhemmin ”HAAVIN” nimellä kirjoittamassaan pakinassa mm., että runossa oli toistakymmentä värssyä, joista hänen muistissaan oli säilynyt seuraavia kohtia:

Oi, terveppä sulle, sa Unto
sinä Bartholomeus Napa.
Mua vaatisi nyt omatunto
ja vaatisi kaunis tapa,
että pöydästä pois
en olla vois,
enkä suinkaan sitä minä muuten sois,
mutt' tulla en pöytäsi saata,
kun täytyy mun sängyssä sairaana maata.
Jos urheilutiedot ja -oppi
myös koulussa aineena ois,
tämä viistoistavuotias kloppi
vaikka opettaja olla vois.
Kaikki tiedot nääs'
sillä pojalla on pääss',
onko juostu ne hyvässä vai huonoss' sääss'
mikä matka on lyhyt, mikä pitkä,
kaikki hypyt ja loikat ja jos mitkä.

— —
Runo loppuu näin:
Jos luokalle jää,

kun tuollainen pää,
koko urheilumaailmalle häpiäks' on tää.
Mutta läksyjen luvussapa taiskin
tämä poika olla luokkansa laiskin.

Kielioppia, sen knoppia
ja sen monia salaisia soppia
sinä tarkasti tutkia koita,
se juoksu ihan ensiksi voita.

Ja kun päässyt oot maaliin tuohon,
jossa valkoinen lakki se vilkkaa,
niin kirjat sinä paiskaa suohon,
niiden bokstaviviisautta pilkkaa.

Unto vastasi parin tunnin päästä isolla kirjoitusarkin pituisella runolla, joka oli humoristisilla piirustuksilla koristettu.

Tuossa vinttikamarissa issiaksen kourissa maatessaan Viki keksi kokeilla suomenneltuaan juomalauluja saksan kielestä, millainen tulisi suomalaisesta savonmurteisesta juomalaulusta. Siitä ei kuitenkaan syntynyt juomisen vaan syömisen ylistystä: ”Talakoovirs” — ja siitä päällimmäiseksi jäi talkoo-ajatus, joka huomenissa purkautui ”Talakoopolokkana”. Se puolestaan sijoitti polkkatanssin rytmiin saunan löylyn sihinän ja veden lotinan — pohja tuli tunnetusta sävelmästä:

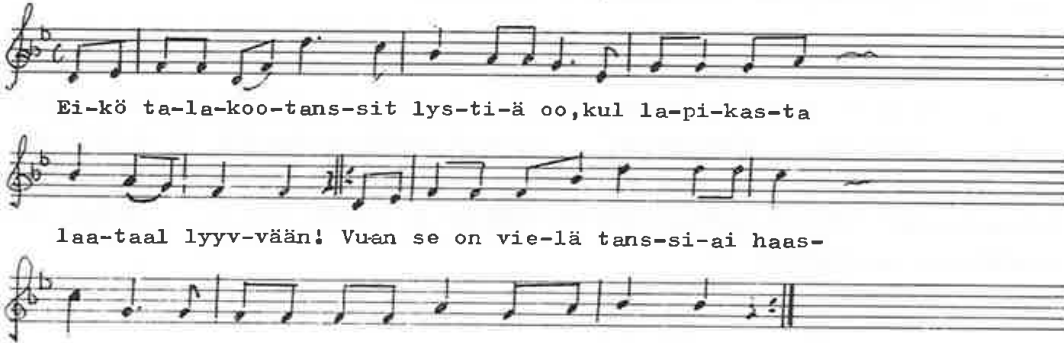
”Riihestä kuuluu se riusan jyske,
se riusan jyske se riusan jyske,
riihestä kuuluu se riusan jyske
ja saunasta vastan lätinä.”

Näin tuli runosta saunan ylistys: ”Saanassa”: ”Jo saanasta kuuluu vastan roeske/ jo kuuluu roeske ja huiske ja loeske/ ja litisöö ja lätisöö vesj”. Runon loppu välähti siitä, että naapuritalon vanha Ierikka oli vahingossa kaatanut täyden vesikorvon kiukaalle, ei siitä kuitenkaan ollut hätkähtänyt vaan kiljaissut: ”Missee ne immeiset on kaekki, jotta sais tuota löylyä vähän lissee!” Alun ja lopun väliin syntyi muu kylpemisen kuvaus yön hiljaisuudessa. Muistelen, että ”kotikriitikko” ei tainnut oikein pitää runon lopun humoristisesta käänteestä, kun sen edellä oli päästy mitä herkipään lyyriseen tunnelmaan: ... ku aurinko laskiissaan tuota järven rantoo kultoo/ ja nöpöstellä paljaalla varpaallaan tuota märkee ja lämmintä multoo! Näin hersyi runosuoni vajaat kaksi viikkoa herkeämättä synnyttäen lisäksi 18 murrerunoa eri aiheista, jotka Viki ryhmitti seuraavasti: I Savonmua, II Viikov vaehteessa (4 runoa), III Syvämmualta (3), IV Muantiev varrelta (6), V Lystin pitto (3) ja VI Lotjan kannelta (5). Nämä julkaistiin loppusyksyllä kokoelmana SAVOLAESTA SANARRIESKOO.⁵⁹

Polkat ja monet muutkin tanssit olivat Vikille mieleisiä jo kouluvuosilta. Siksi ei ollut ihme, että hän kokeili myös kitarallaan näppäillä sävelmää ”Talakoopolokalleen”.⁶⁰ Kun hän sitten parin kolmen viikon päästä

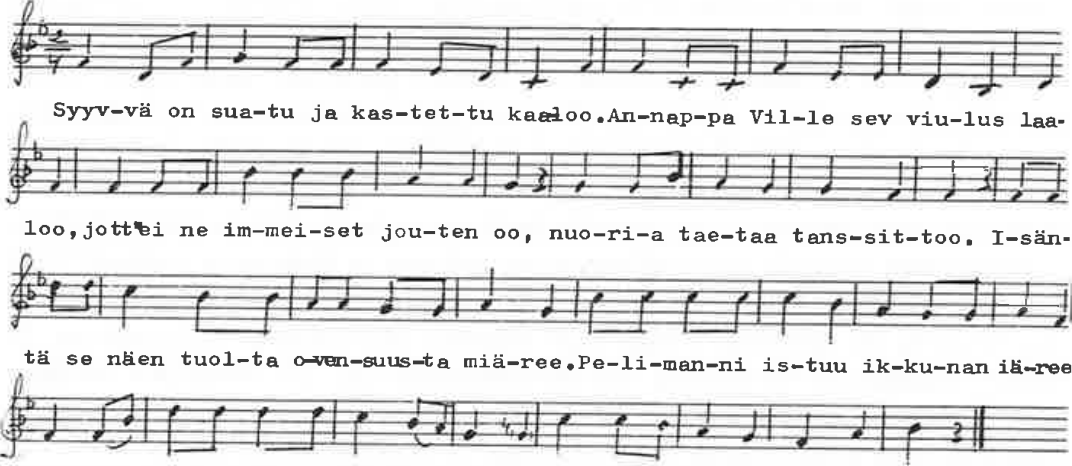
issiaksen hellittäessä pääsi kömpimään alakertaan ja sai paikkakunnan pelimannilta viulun käsiinsä, saattoi hän esittää polkkansa soittaen ja laulaen. Kerrottakoon sävelmästä, että kun Taneli Kuusisto muutamaa kesää myöhemmin keräili kansansävelmiä Säämingistä Kerimäen naapurista, hän merkitsi eräältä viuluniekalta muistiin tämän sävelmän. Pelimanni ei tiennyt, kuka oli tehnyt sävelmän, mutta tiesi kyllä sanojen kirjoittajan. Kuusisto antoi muistiinpanonsa Savolaisen Osakunnan käytettäväksi SAVO-KARJALAISTEN LAULUJA-nimiseen kirjaseen, joka ilmestyi vuonna 1928. Minä saatoin myöhemmin nimetä professori Kuusistolle myös säveltäjän, kun siitä tuli puhe tavatessamme. Vikin laatimat sävelmät runoihinsa ovat seuraavassa.

TALAKOOVIRS

Ei-kö ta-la-koo-tans-sit lys-ti-ä oo,kul la-pi-kas-ta
laa-taal lyyv-vään! Vuan se on vie-lä tans-si-ai haas-
kem-poo,kun ki-li-val-la juuv-vaan ja syyv-vään.

TALAKOOPOLOKKA

Syyv-vä on sua-tu ja kas-tet-tu kaalo. An-nap-pa Vil-le sev viu-lus laa-
loo,jottei ne im-meiset jou-ten oo, nuo-ri-a tae-taa tans-sit-too. I-sän-
tä se näen tuol-ta o-ven-suus-ta miä-ree. Pe-li-man-ni is-tuu ik-ku-nan iä-ree
tap-piin sy-ly-köö ja täl-lee niin viu-lu-sa en-sin täm-min-kiin.

Unto Kupiainen sanoi sittemmin professorina ollessaan kerran kohteli-aasti, kun muisteltiin yhdessä Vikin kanssa tämän polkan kansanomaistu-mista: ”Olisin ylpeä, jos jokin runoni sitten eläisi kansan suussa kuin tuo Sinun Talakoopolokkasi.”

1920-luvun alussa esiintyi muotitanssina shimmy, jonka rytmiin Viki kirjoitti runonsa ”Kuutamossimmi”. Hän sepitti sille myös sävelmän, mutta pyysi Väinö Haapalaiseltakin erikseen sille melodian. Nämä molemmat sävellykset jäivät kuitenkin Viipuriin ”Vasili Ivanovitsille”.

Kun Vikin rieskoja saattoivat sävelasuun mm. Nils-Erik Fougstedt (”Löylyä outtaissa”, mieskuorolle 1925), Väinö Pesola (”Juakko ja Tilta”, naiskuorolle 1931 sekä ”Porsasjahti” runosta ”Se rakkaaven ruusu...”, sooloäänelle pianon säestyksellä; 1931), Tauno Marttinen (”Saanassa”, lauluyhtyeelle 1974) ja Ilkka Kuusisto (”Lotjan kannelta” sikermästä 3 runoa sooloäänelle 1974)⁶¹, saanen esittää käsitykseni savonmurteisten runojen — niin näiden kuin muidenkin kuulemieni — soveltavuudesta sävellettäviksi.

Jos tarkastelemme murre sanojen rytmiä, huomaamme mm. runsaasti ns. väliääntiöitä, jotka kahdentavat tavuja, kuten esimerkiksi sanassa tala — koo — polok — ka eli rytmi (nuotein merkittynä: ♪ — ♪ — ♪ — ♪, kun se kirja(normaali)kielessä merkitään: ♪ — ♪ — ♪ — ♪ (tal — koo — polk — ka). Kahdennus vaikuttaa koomiselta; se tuo tahattomasti mieleen polkkasävel-mien teksteissä usein esiintyvät mitään merkitsemättömät eräänlaiset täyte-sanat: ha—li — tu—li ti—li — ta—li, taikka hi—la — pa—ta ha—la — pa—ta, joilla sanasepon tarkoituksena onkin huvittaa kuulijaa. Kahdennus ei nopeatempoisessa tanssisävelmässä ole kuitenkaan ”vaarallinen”, jollei tekstin sisältö ole ristiriidassa koomisen vaikutuksen kanssa. Savon murteel-le tyypilliset kaksoisääntiöt, jotka esiintyvät normaalikielen pitkien vokaa-lien paikalla, herättävät samoin huvittavia vaikutelmia, kuten esimerkiksi mainitun runon 1. säkeistössä suatu pro saatu, iäree pro ääreen: Tai päinvastoin: pitkän vokaalin tilalla on diftongi, kuten samassa säkeistössä syyvä pro syödä, kaaloo pro kaulaa, laaloo pro laulaa jne. Jälleen voi sanoa, että se ei juuri häiritse muukalaisenkaan korvaa — hän pian ymmärtää miten muutokset sattuvat, kun tempo on nopea. Mutta koomi-suus lisääntyy, kun tempo hidastuu.

Kuinka säveltäjä voi välttää sen, että hänen panoksensa ei lisää koomi-suutta tai että koomisuus ei syrjäytä runon sisällän mukaista lyyrisyyttä, traagisuutta tai vastaavaa vaikutelmaa. Heikki Klemetti sanoi joskus: Laulaminenhan on vain harvennettua puhetta; mutta kyllä sillä näyttää olevan muitakin funktioita! Toisaalta: olisi omituista, jos muukalaisen korva kuulisi savonmurteen vain koomisena ja esimerkiksi pohjalaisen mahtipontisena, ikäänkuin nämä murteenkäyttäjät olisivat karsinoituneet vain naurattajiksi tai ylvästelijöiksi.

Kysyä voi myös: onko murteen (muidenkin kuin savon-) kirjallinen käyttö toisen luokan kyhäilyä. Eikö siinä, että koulussa on 10—12 vuotta

opetettu ”mikä on oikein”, ole tehty väärin kansan kielen ilmaisuja kohtaan! On myönnettävä, että viime aikoina äidinkielen opettajat ja monet muut sanankäyttäjät ovat ottaneet asian esille vaatien vahingon korjaamista. Rieskain ilmestymisen aikoina paneuduttiin usein kotonamme ja varsinkin aina silloin kuin jokin uusi teos, joka oli nimenomaan murteella kirjoitettu, ilmestyi, murreilmaisun tutkimiseen.

Parista ensi kokoelman runosta on isäni kirjoittanut pakinassaan *KUINKA RUNONI OVAT SYNTYNEET*⁶² (Täss’ on teille terveisiä. 1954). ”Yö Ruuskasen torpassa” sekä ”Tuavetin kuoltua” ovat siinä saaneet syntyhistoriansa. Edellisen alku oli lähtöisin erään pikku mökin tuvasta Kerimäen Kummunrannan kylässä, tunnelmasta, joka vallitsi tuon torpan miehen ja hänen monilapsisen perheensä ahtaassa yössä, jota aamulaivaa odottelevat matkustajat pakkautuivat sateen takia ihmettelemään. Selvityksessään isäni tärkeimpänä momenttina Ruuskasen perheen olemisesta kertoo, että hän ikäänkuin näkee sen jäsenet kuvina sielunsa silmin, joten ne vaikuttavat yhtä todellisilta kuin tavallisetkin ihmiset. Voin puolestani tämän hyvin käsittää: konkreettisina muistoina väikkyä mielessäni kohtauksia, joissa isäni katse sisäänpäin kääntyneenä istui kirjoituskone polvillaan kuulematta ja näkemättä, mitä ympäristössä tapahtui. Kun kuvat olivat asettuneet järjestykseen, alkoi niiden naputtaminen paperille. Kuinka moninaiset olivat ne sysäykset, jotka panivat mielikuvituksen liikkeelle, käy osaltaan selville ”Tuavetin kuoltua” -runon syntymästä. Tässä näet vaikuttavat nuo lausutut sanat— ’Meijän Tuavetti-vaenoo’ sekä erityisesti sävy, joka lausujalla oli niitä lausuessaan — mökin akalla, jolla ei kuuna päivänä ollut ollut mitään, millä olisi voinut huomiota herättää, oli nyt kuin kehuen mahdollisuus primitiivisesti tuoda itsensä esiin muille sopiviin repliikkeihinsä sijoittamalla nuot tärkeät ylittämättömät sanansa: meijän Tuavetti-vaenoo (!). Kerrankin oli hänellä jotain sellaista sanottavaa, jota ei ollut muilla akoilla, kun hautajaishahvilla istuttiin. Tällainen huomio saattoi kehittää ympärilleen omansävyyisensä runokokonaisuuden.

Runokokoelma ”Savolaesta sanarrieskoo”, joka ilmestyi painosta loppusyksyllä 1924, sai hyvän arvostelumenestyksen ja vielä suuremman yleisömenestyksen. Kustantaja (Otava) säilöi 23 arvostelua, joista vain kuudella oli kriittistä sanottavaa. Useimmat olivat sitä mieltä, että savolaiset olivat saaneet Vikistä Nortamon veroisen murteen käyttäjän. Nortamo oli jo silloin vakiinnuttanut maineensa Rauman murteen mestarina. Vertasipa joku Vikiä myös Ernst Lampéniin, jota pidettiin savolaisuuden apostolina. Lampén, joka oli pedagogin toimensa ohessa myös kirjallisuusmies, arvosteli jonkin verran ”rieskain” kirjoitustapaa, mutta toi myös esiin runoissa esiintyvän leikkimielisyyden merkityksen, jolla savolainen yleensä pyrkii keikauttamaan liialliset juhlallisuuden ja imelyyden ilmaukset tekemällä jonkin hassunkurisen huomautuksen ja taittamalla ylitsevuotavasta tunteesta sen terävimmän kärjen. Lampén savolaisena täsmälleen oivalsi kuinka ehättämällä esittää itsensä naurettavaksi välttyä joutumasta muitten ivatta-

vaksi. Lampén sanoo mm.: "...ei mikään ole Savossa niin pelottavaa, kuin joutua tökeryydellään naurunalaiseksi. Kalle Väänänen, jos joku, osaa konstin lopettaa oikealla ajalla ja oikealla tavalla välttää sen kompastuksen, että hän liikoja laskisi tunteitaan vallalle. Runojen joukossa on monta, jotka hipovat hentomielisyyttä, mutta silloin yhdeksännellätoista hetkellä joku sananen pelastaa ajatuksen imeltymästä."

Hentomielisyys, johon Lampén edellä viittaa, saattaa kuitenkin lähentyä romanttisuutta. Ehkä naiset ovat siihen taipuvaisempia kuin miehet päätellen siitä, että jokin realistinen — olkoonkin sävyltään samalla humoristinen, kuten esimerkiksi "Saanassa", jossa "Ierikka isäntä se laateiltaan nii ärreellä iänellä iäntää...". mikä runossa tapahtuu kauniin auringonlaskun jälkeen — käänne aiheutti äitini ihmettelyä ja kritikointia: miksi kääntää tunnelma niin äkkiä toiseksi!

Kokoelman avausrunoa "Savommua" arvostelijat yleensä kehuivat siteerivat ja jotkut ennustivat tai toivoivat siitä uutta "Savolaisen laulua". Useimmat pitivät myös runoista "Saanassa" sekä "Yö Ruuskasen torpassa". *LYSTIM PITTOO* -osaston kolmessa runossa "Talakoovirs", "Talakoopoloikka" sekä "Kuutamosimmi" huomattiin ripeätä rytmikkaa; sen sijaan osasto *LOTJAN KANNELTA*, jossa oli "Puustisem Puavon elämäv viisaatta", jakoi mielipiteet kahtia. Nuo kaksi osastoa kuitenkin nimenomaan saivat säveliä puvukseen, kuten edellä on sanottu. Useimpia runoista pidettiin lausuttavina — siihen Viki ryhtyikin.

Viipurissa Arvi Mansikka, joka oli tunnettu erityisesti humorististen lausuntanumeroiden esittäjänä, otti keväällä 1925 ohjelmaansa myös sanarieskoja. Tästä tilaisuudesta Wiljo Saaristo⁶³ (myöh. Ilomantsin apteekkari) on kertonut kirjeessään seuraavaa: ...Lausuntoillan loputtua kokoontui Arvin kotiin ystävien joukko tapahtunutta juhlimaan. Arvin rouva Tyyne oli laittanut maukkaan voileipäpöydän ja ryypättävääkin oli. Siinä illan kuluessa jo pikkutunneille alkoi Arvi olla melko hyvässä hönössä ja rupesi tiukkaamaan Kalle Väänäselä, miten lausunta oli hänen nim. Kalle Väänäsen runojen kohdalta mennyt. Oli näet ollut ensimmäinen kerta, jossa Väänäsen runoja lausuttiin julkisessa tilaisuudessa. (Tämä taisi olla keväällä 1925). Kalle näytti vähän kiusaantuneelta ja koetti väistää kysymystä, mutta sanoi sitten: "Kyllähän se muuten meni, vaan kun Sinä lausuit sitä "Yö Ruuskasen torpassa", niin ei olisi pitänyt kohotella frakkipaidan rintaa kohdassa "Ja nii on pyöree ja pullee povi, ett paejan sissään se kaekki ei sovi". Minä jo siitä eilen kenraaliharjoituksessa Sinulle sanoin varoitukseni, vaan lie tuo ollut spiritus e vinon ansiota, ettet taas muistanut. Silloin puuttui puheeseen arkkitehti Otto Wartiovaara, joka heilui näissä keimeissä niinkuin hovi- ja huvimestarina. Näin latasi Otto: "Älkäämme Arvia moittiko, vaan antakaamme hänelle anteeksi, sillä syntisen lihan vaikutuksesta hän lausui sen niin, kuin olisi käsillään punninnut niitä kilomääriä!"

Luullakseni Mansikan eleet antoivat Vikille kimmokkeen ryhtyä itse

esittäjäksi, minkä hän sitten teki Lappeenrannassa. Siellä paikallinen arvostelija heitti kylmää vettä niskaan (Etelä-Savon 16.6.1925 nimim. W) sanoessaan mm.: ...hänen (Väänäsen) taitonsa esittäjänä — niinkuin useimpien muittenkin luovien taiteilijoiden — on heikompi. Hän ei kykene loihtimaan kuulijalle niitä nautinnollisia hetkiä, joista hänen lukijansa ovat niin kiitollisia. Tämä ei ole ihmekään, sillä vaikeimpia lausunnallisia aloja on juuri k.o.-lainen, jossa täytyisi samassa hengenvedossa tulkita mitä naturalistisinta realismia ja herkintä lyyriikkaa intelligenssin puitteissa. Niihin pystyvät vain armoitetut...” Tämä huomio sinänsä on epäilemättä varteenotettava, sillä siihen aikaan — kuten vielä paljon myöhemminkin — lausunnumeroiden esittäjiä leimasi epäilemättä monesti liikatunteellisuus, olkoon se sitten kuiskailua tai jylinää. Vikin silloisesta esiintymisestä ei minulla ole mitään muistoa, sen verran vain, että kyllä runoja kotona harjoiteltiin ja ahkerasti! Miten yleisö oli suhtautunut, ei arvostelijan tekstistä käy ilmi.

Viki ei antanut periksi, vaan keksi yrittää yhteisillan järjestämistä talvella 1925—26 laulaja Aapo Similän kanssa Helsingin Työväentalossa sekä Toijalassa. Similä esitti pohjalaispuvussa maakuntansa lauluja säestäen itseään kanteleella ja Viki rieskojaan savolaisukon sarkapuvussa ja pieksuissa. — Myöhemmin Siilinjärvellä hänen esiintyessään eräs hänen kuulijansa nauroi alaleukansa sijoiltaan. Onneksi yleisön joukossa oli lääkäri, joka veti leuat paikoilleen!

Runokirja meni yllättävän hyvin kaupaksi: lyhyessä ajassa kustantaja (Otava) otti siitä 5 painosta. Se oli myyntiennätys tämän lajin kirjojen kohdalla. Vikille se tiesi helpotusta velkojen lyhennykseen, huonekalujen ja muun tarpeellisen hankintaan. Nyt voitiin muuttaa ajanmukaisempaan asuntoon, joka löytyi Massisen talosta Kullervon- ja Kannaksenkadun kulmauksesta. Se oli sinä aikana Viipurin mittavin vuokratalo: kuusi kerrosta, hissit, keskuslämmitys jms. Nimen se oli saanut omistajastaan Massisesta. Muuten löysi Viki saamilleen ylimääräisille rahoille heti reiän panemalla kasaan kymmenen laulua käsittävän kokoelman, jolle hän antoi nimeksi ”LAULUVEIKON VIRSIKIRJA” I.⁶⁴ Omalla kustannuksellaan sen julkaistessaan hän merkitytti alkulehdelle ”Laatinut Laulajapoika”. Vihkonen sisälsi ”Talakoopolokan” ohella muotilaulelmiä, joiden sanat hän oli suomentanut eri kielistä, myöhemmin tämäntyyppisiä alettiin nimittää iskelmiksi (saks. Schlager). Jokunen oli peräisin jo 1910-luvulta, kuten esim. virolaisen J. Kappel’in laulu ”Lapsuudenkoti” ja norjalainen merimieslaulu ”Ja Englannista Tanskaan...”, muut olivat nimeltään ”Ol’ lauantaki-ilta kun läksin...”, ”Kicki”, ”Daisy-valssi”, ”Pikku-Liisa”, ”Jim ja ma”, ”Tyttö kulta kuule” sekä ”Zuzu”. Joitakin niistä on myöhemmin kuultu radion kevyissä musiikkiohjelmassa ”Pallen” suomennoksina. Vikin lauluviikko ei tullut aikanaan laajemmalti tunnetuksi.

8 Kesiä Pöljällä — II sanarrieskat — murreproosaa — arkielämää

Uutta sanarrieskoo 1925	Kaksi pakinaa:
Pari häärunoa 1925—1926	Ku Uatu olj akanottopuuhiissa (Lipeäkala 1926)
Olavinlinnan juhlaruno 1925	Imppa (Lipeäkala 1926)
Runokaakin kavionkapsetta 1926	Ylistyksen hymistystä Puijom mäelle (Lipeäkala 1927)
Pöljäm pysäkiltä palamupuihen siimekseen 1926	Letkugarren viereltä 1927

Viettäessämme kesän 1925 sukulaistalossa Pöljällä Viki käytti aikansa haastatellen suulaiksi kehuttuja ukkoja ja akkoja, joita löytyi lähistöltä ja joita kylän avuliaat sukulaiset ja muut hyvät tuttavat suosittelivat. Sinä kesänä hän tapasi parhaat lähteensä: Rissas-Antin, Kiärmeharjun Riikan, Pellikan Tiltan ja Martikaisen Uatun. Antti oli Pulasteen isännän Aaron veli, joka asui tilan maille pystytetyssä savutuvassa; Riikka ja Tilta tavoitettiin loppukesällä, kun heidän torppiensa maanomistaja Särkiniemen isäntä Eino Savolainen järjesti kohtaamisen Vikin kanssa. Uatu Martikainen oli Pulasteen työmiehiä.

Pulasteen talon isäntäväki oli meihin sukulaissuhteissa niin, että isäni oli Aaron isoäidin kautta kolmannen polven ja Iida-emännän kautta toisen polven serkku heidän lastensa kanssa. Talossa saatiin käyttöömmekaksi kamaria ja osuus keittiöön. Suuri tupa ja kaksi kamaria alakerrassa ja ullakkokamari olivat isäntäväen käytössä, rengit nukkuivat enimmäkseen tuvassa ja naisväki kesällä aitoissa. Erikoista meille etelän asukkaille oli juhannuksen ajan valoisuus, jota menimme yöksi muutaman viikon aikana riiheen pakoon unta saadaksemme — tämä huvitti tietenkin isäntäväkeä! Emäntä hoiti kahden täysikasvuisen tyttärensä Hilman ja Huldin kanssa karjan ja sisääskaret, enimmäkseen näin hänet suuri avainkimppu vyössään aamuvarkaisesta iltamyöhään liikkumassa juoksujalkaa tuvan, navetan, aittojen ja kaivon välillä miesväen ollessa ulkotöissä. Kolmesta pojasta keskimäinen Eino oli asevelvollisuuttaan suorittamassa, vanhin Hannes ja nuorin Kalle kotona, Kalle oli tänä ensimmäisenä kesänä päässyt Kuopion lyseon IV luokalle. Aaro-isäntä ei juuri maanviljelystöihin puuttunut — entinen ”merimies” kun oli; milloin ei seurustellut Vikin kanssa oli hän liikekannalla muualla ja varsinkin ”seuroissa”, joissa hän raamatuntunteuksellaan pani tiukoille niin papit kuin piispatkin.

Ennen tämän kesän ”rieskoja” Viki synnytti sukulaishäihin ja hopeahäihin heinäkuussa onnentoivotusrunon kalevala-mitalla saatuaan siihen innoituksen häätalon pihaniityn pientarella ja luki sen kaksisataisen häävään nauttiessa kahvia: talontytär Lyyli Väänänen oli vihitty naapurikylän

isäntään Niiles Niskaseen ja Lyylin vanhemmat Heikki ja Iida juhlivat samanaikaisesti hopeahääpäiväänsä.

Nämä olivat mahtavat vanhan ajan juhlat, jotka jatkuivat illan ja yön yli sulhasen kotona Niskalassa, missä Viki soitti viululla tanssimusiikkia hanurisoittajan säestyksellä. Tässä muutamia säkeitä runosta:

Saisinko sanan sanoa
tahi pari pajatella
tämän hetken täytteheksi
päivän kuulun kunniaksi.
Päivä muita on parempi
hetki muita herttaisempi,
kun on pietty pitoja
juhlia ylen jaloja,
kun on kultakytkyellä
tässä pantuna pariksi
kaksi vehryttä vesaista
ihmislasta ilomieltä.
Missä milloin astunette
kussa kulloin kulkenette,
onni myöski on mukana
asunevi askelilla.
Missä astutte aholle
missä istutte kivelle,
päivän kehrä kirkkahana
poluillenne paistanevi,
onnen kultainen omena
valon antavi vakaisen
päivän kuulun kunniaksi.
Päivä muita on parempi
hetki muita herttaisempi,
kun on pietty pitoja
juhlia ylen jaloja,
kun on kultakytkyellä

tässä pantuna pariksi
kaksi vehryttä vesaista
ihmislasta ilomieltä.
Jos on juhla meillä jalo
hetki herttainen käsissä,
kaksin verroin päivä kaunis
hetki vielä herttaisempi,
kun on kerran keskellämmä
ihanpa isäntäväkenä
toinen hääpari parempi
pari muita muhkeampi,
jolla häät on härövämmät
pääät on hohtavi hopeiset.
Teill' on taivalta takana
elon polkua palanen
kulettua kunnialla
onni otsalla asuen.
Jos jo näillä nuorillaki
ilo mielessä asuvi
toivo mieltä nostattavi
riemu rintoa repivi,
teilläpä ilo isompi
teillä riemu rikkahampi,
kun on toivot jo totena
toivon touot tähkäpäinä.

Pääosan tästä runosta Viki käytti seuraavana vuonna ystäviensä hammaslääkäri Liisa Väänäsen (Viipurista) ja kapteeni Yrjö Schildt'in häissä. Hän lisäsi siihen kuitenkin toisen mokoman huumoripitoisia neuvoja kummallekin osapuolelle, josta tässä morsiamelle suunnatut:

Jospa joskus mielessäsi
tunnet tuskaksi olosi
syämesi synkkenevi
tahot harmista haleta,
kun on ukko ulkosalla
eikä ennätä kotihin

ajallansa aiotulla
vaikka varmasti lupasi,
elä rumpuna rumise
jänisräikkänä rämise
elä kauan kaakattele
äkäpussina puhise.
Vaan sä sievästi sipise
sulosuullasi supise
leikitellen lempeästi
miestä taiolla taluta.⁶⁵

Runon loppu oli näin sävytetty kohteittensa mukaan, kun oli äkkiväärät leukapielet kummallakin!

Palataan ”rieskojen” pariin.

Heinäkuun lopussa matkustimme koko perheen voimalla Savonlinnaan viettämään Olavinlinnan 450-vuotisjuhlia. Niihin oli Vikiltä pyydetty savonmurteinen runo. Tämän *Kivet mittee huastella voes* Viki esitti 30.7. linnan pihalla pidetyssä yleisötilaisuudessa. Se otettiin suosiollisesti vastaan. Uusissa rieskoissaan syksyllä 1925 Viki julkaisi sen ja useimmat arvostelijat pitivät sitä kirjan painavimpana antina. Runo jakautuu neljään jaksoon: I Jos tuntisi kivet ku immeisen miel, II Rajaraahan kur ryssät ne rikki sae, III Vua aena eijoo tok sottoo pietty, IV Kivet iänetöntä kiitosta veisoo. Sotien ja rauhan aikain tunnot sekä kiitokset nimettömille linnan rakentajille, pystyssäpitäjille ja puolustajille, esi-isien monille sukupolville on runossa tuotu vahvasti esiin.

UUTTA SANARRIESKOO on edellistä jonkin verran laajempi: se sisältää viisi eriaiheista ryhmää *Karjapiham puolelta* (3 runoa), *Ukkoja ja akkoja* (4), *Ruuskasen torpasta* (3), *Kevät tulloo* (5) sekä edellä mainittu *Kivet mittee huastella voes* (4).⁶⁶

Tämän kokoelman arvosteluja kustantaja tallensi 15:lta kriitikolta, joista yhden käsitys (Suomen Sosialidemokraatti) oli siitä täysin negatiivinen, kuten edelliselläkin kerralla; kaksi ankaraa löysi jotain hyvää: Savo-lehden kriitikko Olavinlinnan ”kivien” kuvauksesta ja Suomen Talonpoika ”Ruuskasen torpasta” muista ei; loput kaksitoista hyväksyivät runot varauksetta.

Ruuskasista ja varsinkin Kaisasta, joka olemukseltaan muistutti Mariäitiä, isäni kertoili pitävänsä kuten todellisesta ihmisestä: ”Jos tulisi vastaan, tervehtisin ja haastelisin hänen kanssaan.” Synnytettyään tämän perheen hän yhä uudelleen ja uudelleen palasi sen kuvaamiseen. Tässä sillä on oma osastonsa aiheineen: Uamuhetki torpassa, Uamupäevän kuva sekä Iltahartaas. Erityisesti isäni mainitsi tarkoituksellisesti sijoittaneensa ”Uamupäevän kuvaan” Kaisan sanat imeväisen vieroittamisesta: ”Ei äet nuin tuhmalle poejalle anna./Jo pittäähi tervoo tittiin panna.” Niihin aikoihin, kun isäni oli lapsi, oli kansan keskuudessa ollut tapana antaa rintamaitoa parinkin vuoden ikäiseksi asti, mutta tämän lopettamiseksi oli

käytetty tehokkaana keinona tervan sipaisemista nänninpäähän. Tämän aiheelman ympärille isäni rakensi muun asiaankuuluvan kuvailun.

Toinen syntyhistoria käsittelee runoa ”Pyykkirannassa”, joka kuulune sinänsä useimmin esitettyjen sanarrieskain joukkoon. Runon tapahtuma sijoittuu Pulasteen lammen rantaan, jossa vanhojen tervahautojen alapuolella oli ryhdytty kesäisin pesemään suurpyykkiä ja sitä varten lämmittämään pesuvesi suuressa padassa. Myöhemmin sotien jälkeen siihen rakensi majansa Pulasteen perheen nuorin, tarkastaja Kalle Rissanen, joka nimitti paikan ”Tervalahdeksi”. Hän oli ilmeisesti jo silloin, kun Viki pysähtyi pyykinpesua seuraamaan, huomannut paikan soveliaaksi saunarannakseen. Taisipa Pulasteen Kalle kysyä, mitä runoilija muistilehtiöönsä raapusti, kun tämä seuraavana päivänä pysähtyi ja kirjoitti: ”On rannassa pyykipata, se mustilla kivillä porisoo ja kiehuu.” Näinä aikoina oli näet tapana iltaisin kokoontua Pulasteen kuistille iskemään tarinaa. Siinä isäni enimäkseen haastatti Aaro-isäntää ja hänen poikiaan, niitä, jotka olivat jo saaneet työnsä päätökseen samoin kuin renkejä, joita talossa myös tarvittiin. Luvun alussa mainittu Uatu Martikainen kuului niihin; naisväelle, joka hyöri iltalypsulle, riitti usein kiinnostuneita kysymyksiä, joiden vastaukset rekisteröi runoniekka talteen myöhemmin sopivasti käytettäväksi rehevinä höysteinä. Rieskan juurien etsiskelymatkoiltaan polkupyörän selästä hypätyään joutui Viki puolestaan kysymysten tuleen, joka ”maan tavan” mukaan pakotti muotoilemaan vastaukset niin, että sytykkeet riittivät jatkuvaan leukailuun puolin ja toisin. Kun toissa kesänä — viisikymmentäkahdeksan vuotta myöhemmin — haastattelin Tervalahden (silloista: Pulasteen) Kallea noista vanhoista ajoista, hän sanoi, että Särkiniemen isäntä oli kutsunut Kiärmeharjun Riikan ja Pellikan Tiltan — nämä alustalaistorppien akat — ja häرنännyt heidät riitelemään keskenään isäni läsnäollessa ja siitä oli kertynyt ”mojovaa” tekstiä, jota jäi vielä tähteeksikin ”Pyykkirannan” synnytyksen jälkeen! Isäni puolestaan kertoi muistelmissaan vuonna 1954 TÄSS’ ON TEILLE TERVEISIÄ,⁶⁷ että hän oli suunnitellut isännän kanssa kutsua akat kahville ja narrata heidät riitelemään keskenään, mutta että suunnitelma oli jäänyt toteuttamatta, kun vihainen sonni puski Riikan kuoliaaksi. Miten häرنnyyn laita on ollut, jää epäselväksi. Riikan kuolema on kyllä tosiasia ja sen todistaa myös isäni hänestä laatima oheinen muistokirjoitus: (Savo 12.9.1928)

Kiärmeharjun Riikan muistolle

Siilinjärven pitäjässä, Pöljän kylässä, Särkiniemen talon mailla, siellä missä Ylä-Pöljän aallot lyövät kättä Kevättömän laineille, kohooa rannasta nousevalle mäentöyryllä vähäinen Kiärmeharjun mökki. Tämän mökin siltapalkeilla ja pihatanterilla asteli vielä muutamia päiviä sitten reippaana ja elinvoimaisena, yhtä uutterana töissänsä kuin sanavalmiina kielenkäytössään Riikka-

emäntä, joka nyt, niinkuin murheviesti kertoo, on lähtenyt sille taipaleelle, josta ei takaisin tulla.

Kiärmeharjun Riikka oli yksi niitä koulitsemattomia kielitaitureita, joita Savon puheliaan kansan keskuudessa, Savon sanarikkaan ja värikylläisen murteen käyttäjissä siellä täällä tapaa. Monet hetket on tämän kirjoittaja istunut Riikan mökissä kuunnellen ihastuksella hänen vuolasta puheluaan, josta aina ehtymättömästi kumpusi uusia kielen aarteita, nauttien hänen kuvaustensa ja kertomustensa värikkästä kuvarikkaudesta, mikä todisti kertojassa asuvan harvinaisen väkevän ja eloisan mielikuvituksen, ja hänen räiskyvästä huumoristaan, millä hän joka hetki puhettaan höysti. Kiärmeharjun Riikka oli allekirjoittaneen savolaisista kielimestareista numero yksi. Hän oli synnynäinen puhetauri ja taiteilija, jonka taiteesta saivat nauttia vain ne harvat, jotka sattuiivat joutumaan hänen kanssaan puheikkain.

Ei ole monta viikkoa vierähtänyt siitä, kun Riikka verrattomalla leikillisyydellään kuvaili hengenvaarallista seikkailuaan metsässä vihaisen sonnin ajamana — saman, joka nyt äskettäin aiheutti hänen traagillisen loppunsa raadellen Riikan hänen kotimökkinsä veräjälle.

Minä aavistan, miten järkyttyjä ovat Riikan naapurit ja ystävät kuullessaan iloisen ja elämähaluisen ihmisen näin äkillisestä ja surullisesta poismenosta. Olen kuulevinani leppien humisevan ikäänkuin suruaan kuiskien Kiärmeharjun yksinäisen mökin ympärillä, mikä varmaankin tuntuu entistä yksinäisemmältä ja hiljaisemmalta iloisen emännän poistuttua sen tanhuvilta. Olen näkevinäni Riikan lehmien surullisina odottelevan lepertelevää lypsäjänsä Kiärmeharjun mökin veräjällä. Olen tuntevinani sen yksinäisyyden, mikä asuu harvasanaisen Kiärmeharjun Aaron sydämessä.

Nämä jäähyväissanat eivät enää tavoita häntä, jolle ne olivat tarkoitettut. Mutta osoittakoot ne hänen sureville omaisilleen, että Kiärmeharjun Riikalla on — niinkuin aina hyvillä ihmisillä — ystäviä, etempänäkin ystäviä, jotka kaipauksella häntä muistelevat.

Viipurissa 10.9.28.

Kalle Väänänen

Pyykkirannassa on rieskarunoista jännittävin dramaattisuudessaan: kauli-
niin kesäisen päivän rauhan tunnelma vaihtuu vastakohtakseen — tavallaan
laukeamatta — vaikka:

Soep heinässä sirinä sirkkaen,
ja ilimassa siivin kirkkaen
suvenkorennot korreet liitelöö.
Ja kivviir raosta alta paan
savu sinisenä lähtöö leijoomaan.
Ja akat ne rannalla riitelöö.

Niin syömistä sovuj ja raahan
se juuria myöten kiskas,
ku vanahar rottelo-kaahan
se rienooja rantaav viskas.

Vastaanotto oli näin toisellekin kokoelmalle yleisön keskuudessa myön-
teinen: Vikiä verrattiin jälleen Nortamoon ja ”Vaasan Jaakkoo” -nimimer-

killä pakinoivaan J. O. Ikolaan, joku arvostelija nosti hänet jopa Ivan Andrejevits Krylovin rinnalle. Kuitenkin huomautettiin myös aihepiirien samantoisteisuudesta ja toivottiin uusia aluevaltauksia. Olisiko siitä ollut vaikutusta kustantajaan, joka saattoi arvella menekin pienenevän eikä uusinut enää eteenpäin kustannussopimusta, koskapa seuraavasta vuodesta alkaen (1926) Ky Kirja esiintyy tässä ominaisuudessa: RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA — *Leikillisiä tilapäisrunoja. PÖLJÄM PYSÄKILTÄ PALAMUPUIHEN SIIMEKSEEN*⁶⁸ ynnä kaksi suorasanaista murrepakinaa: *Kun Uatu oli akanottopuuhiissa* ja *Imppa* kokoelmassa "LIPEÄ-KALA," johon osallistuiivat — voi sanoa — kaikki maan johtavat humoristikirjailijat, olivat Vikin käsialaa.

Vuonna 1927 — taisi olla kevätpuolella — Viipurin Työväen teatteri valmisti Shakespearen "HAMLET" -näytelmän. Kun näytelmään sisältyy myös miekkailukohtaus (Hamlet contra Laertes), pyysivät osain esittäjät Vikiä ohjaamaan kohtauksen, jotta se ei näyttäisi pelkältä sohimiselta, ja niin hän harjoittikin sarjan pistoja ja väistöjä, jotka esittäjät sitten suorittivat yleisön seuratessa taistelua henkeään pidättäen. Tästä Viki innostui niin, että pani toimeen miekkailukurssin, joka muutaman viikon aikana suoritettiin Uuden yhteiskoulun voimistelusalissa ja johon osallistui kuutisen keski-ikäistä liikemiestä, joukossa mm. Valion johtaja Väinö Pitkänen ja sairaalan talouspäällikkö Väinö Tuuri. Näille kahdelle Viki antoi pyynnöstä vielä yksityistuntejakin Valion konttorin toimistossa, kertoi Pitkäsen tytär, joka kainostellen — koululainen kun oli — nuoremman siskonsa kanssa kurkisteli porraskäytävän pienestä yläikkunasta miekkain mittelöä. Tähän kehonrakennukseen taisi Vikinkin kuntoilu sitten rajoittua.⁶⁹

Edellä mainittu runokokoelma sisälsi kaikkiaan 22 aikaisemmin paperille eri tilaisuuksiin sepitettyä runoa. Niistä neljä savonmurteista. Ne oli ryhmitetty kolmeen jaksoon: Avausrunon jälkeen: *Tilkkeitä* (10), *Rieskoo ja ruoskoo mustille ja valakeille* (3) sekä *Laulajan poluilta* (8). Aikaisin näistä lienee "Hymni kesäiselle Helsingille", joka on esitetty sivuilla 147—. Alex Matson⁷⁰ muisteli, että ensimmäinen Vikin julkaisuista on ollut jokin polkkarytminen tanssilaulu (TUULISPÄÄSSÄ), jonka aiheen hän olisi saanut eräältä ravansaarelaiselta. Matson jatkoi: "Vähän myöhemmin, jolloin minäkin asuin Helsingissä, hän (Viki) myi Tuulispäähän itse keksimiään vitsejä. Palkkio muistaakseni marka kappaleelta." Matson oli kyllä pannut Vikin "runollisen" sanavalmiuden merkille jo silloin, kun hän ohjasi ravansaarelaisen Peltosen Hiljan opintoja, joka oli vaihdeltuaan silmäyksiä mustasilmäisen venäläisen merikadetin kanssa innoittunut runoilemaan:

Oi tokko saan ma milloinkaan
sua nähdä, kutrиси tummat
ja silmien niin suloisten,
nuo katseet polttavan kuumat.

Ma tiedä en, vaan tunnen sen,
on ainut onneni sulla

Näin pitkälle tyttö oli päässyt esille jättämällänsä paperiarkilla. Kalle oli enempiä miettimättä kirjoittanut jatkon:

Vaan jos en saa sua omistaa,
on toinen parempi mulla.

Tähän ”runokaakin kopse-kokoelmaan”⁷¹ sijoitti Viki yhden suomentamistaan saksalaisista ylioppilaslauluista: *On paavin elo ihanaa*, joka sittemmin julkaistiin eräissä ylioppilaitten laulukirjoissa (kuten edellä s. 165 on mainittu). Ryhmästä Laulajan poluilta kannattaa poimia runo Kuisma (Prof. Heikki Klemetille ”Suomen Laulun” 25 vuotisjuhlassa 12.4.25) Riimiviljelykokeita,/ Runovärssyjä synnyntäsokeita,/ joita Kuismalle kuululle, suurelle/ minä lasken jalkainsa juurelle.) Runon Viki matkusti juhlaan itse lukemaan kunnioittaakseen johtajaa, jonka viittauksen alla oli YL:ssä saanut unohtumattoman ohjauksen kuorolaulantaan. Tästä huumorin sävyttämästä yli kahdensadan säkeen mittaisesta runosta seuraavassa poiminta:

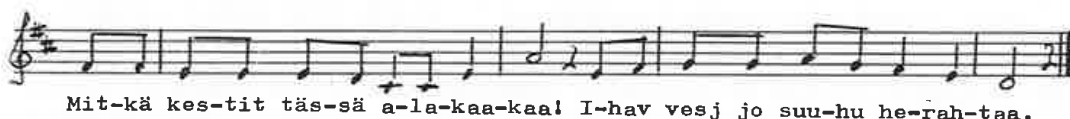
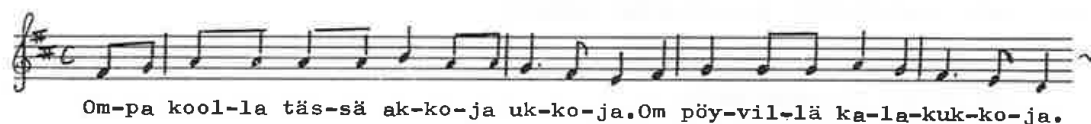
Kun viimein niin tämä mies
ihan tarkallensa jo tiesi,
miten Suomessa kurkut veisasi,
hän maille jo muille reisasi.
Monenmoisia kurkkuputkia
sillä matkalla sai hän tutkia.
On tutkinut italialaisten
niin herrojen kuin myös naisten
hän kuulujen kurkkujen eroja,
— nehän on niitä laulajaneroja.
Monen donnan kurkun on aivan
hän mittailut mutkasta mutkaan,
johon ei — paitsi vaateissa vaivan
moni mies ole kurkistanutkaan.

On saanut hän hämmästyttävänsä
monen laulajan italialaisen
näet vatsalle painaa kättänsä,
niin herran kuin myös naisen.
Tämä laulaja-lahkon Tuomas
— näin aroille aloille menen —
sen selvästi todeksi huomasi,
mitä epäillyt oli jo ennen:
Kun oikia laulaja veisaa,
niin ”pönnistää” siinä ei saa,
ja laulu se lähtee, vaikka
on pehmiänä joka paikka
ja jännityksestä vapaa
aina kaulasta myöten napaa.

Muista tämän kokoelman runoista mainittakoon vielä *Ylioppilaan valitusvirsi*, joka julkaistiin aikoinaan myös TUULISPÄÄSSÄ sekä *Pieni leikillinen laulu Allah Sulimannin kunniaksi ja kiitokseksi* (”Viipurin Lauluveikkojen” johtajan Allan Schulmanin 25-vuotisjuhlassa 28.10.22),⁷² jonka ”Lauluveikot” olivat Vikin muiden kuoron vaiheita kuvailevien runojen kera tuolloin painattaneet. Arkkitehti Schulman oli silloin lähestymässä 60-vuotissyntymäpäiväänsä ja viimeistä vuottaan tämän kuoron johdossa — hänen jälkeensä tuli kapellimestari Lauri Näre johtajaksi. Vikin väännös hänen nimestään oli satuttava, koska Schulman vastasi kasvojen muodoltaan valkeine partoineen ja viiksineen kuvaa arabien Allahista. — Murrerunoista ”Kalakukon avvauslaulu” tuli käyttöön monissa kalakukkojuhlissa; kun se laulettiin ”Olin minä poika ja nuori”-laulun sävelmällä, se oli helposti

omaksuttavissa yhteislauluksi. ”Kiitoslaulu Kuopijolle” oli puolestaan Vikin ylistys synnyinkaupungilleen.

KALAKUKON AVVAUSLAALU

Tämän vuoden keväällä Viki ryhtyi yksityiskohtaisesti suunnittelemaan pitkää ulkomaanmatkaa, kotoa aina Afrikkaan asti. Lähtö Viipurista tapahtui 7.5. ja matkareitti toteutui seuraavanlaisena: Helsinki — Stettin — BERLIN — Köln — PARIISI — Grenoble — Arles — Marseille — NIZZA — Monte Carlo — VENETSIA — ROOMA — NAPOLI — Capri — Vesuvius — Palermo — TUNIS — Karthago — Marseille — Milano — Simplon — Berlin — Stettin — Helsinki, josta kotiin Viipuriin 28.6. (Vuorokautta pidemmät pysähdyspaikat suurin kirjaimin.) Merkityissä paikoissa oli opetuksen kannalta kussakin mielenkiintoisia kohteita — muista-kaamme, että maantiede oli Vikin mieliaine myös opetuksessa. Matkakertomus, joka oli oleva savonmurteinen, oli myös vain kepeästi tietoa jakava ja ensi sijassa huumorin silmälasien lävitse luettava. Näin ollen on siinä myös yhtä ja toista ”licentia poetican” nimiin luettavaa, kuten alku — joka olisi tapahtunut Kuopiosta — ja loppu — joka olisi päättynyt Pöljälle. Pöljän pysäkki reklamoitui kuitenkin kirjan nimen perusteella: PÖLJÄM PYSÄKILTÄ PALAMUPUIHEN SIIMEKSEEN.⁷³ Matkan päätyttyä kylä matkustimme kaikki Viipurista Pöljän Pulasteelle. Kotona Viipurissa seurasimme matkan edistymistä Vikin jokaisesta pysähdyspaikasta lähettämien kuvallisten korttien avulla, jotka minä kiinnitin nastoilla tulojärjestyksessä tapettiin.

Tämän matkan vahvimpia elämyksiä Viki kertoi olleen ratsastuksen Vesuviuksen huipulle. Hän kirjoitti siitä kuvauksen erikseen sanomalehti KARJALAAN. Nykyisin turismin muututtua koko kansan huviksi moni ulkomailla — Etelä-Euroopassa käynyt — on istunut aasin seljässä jonkin vuoren rinnepolkua kiiveten eikä ehkä pidä sitä kummempänä, mutta puolen vuosisataa takaperin siitä saattoi kertoa suorastaan jännittävänä tapauksena Suomenmaassa.

Matkakirjansa Viki päätti Pöljän Pulasteen ja sen Aaro-isännän kiitokseen: ”Ja ku olj otettu hyvä löyly ja istuttiin kuistim penkillä jäähyttelemässä, niin kysy se isäntä että — sanoppas nyt, ku oot kulukenna niim pitkät matkat, että mikä se on nyt se paras muampaekka ja missee tuota olj kaekkeim parasta immeiselle tarjona.

Ja minä sanoen että — siihe on hyvin heleppo vastata. Se paras paekka on justiinsa tämä Pulasteen kuisti, missee nyt ollaaj, ja sem parempoo eijoo immeiselle missää tarjona kun tuolla teijän saanassa.”

LIPEÄKALA, kokoelma kotimaista huumoria ilmestyi jouluksi 1926. Siinä olivat edustettuina mm. murrekirjailijat *Nortamo*, *Vaasan Jaakkoo* ja Kalle Väänänen tunnettujen pakinoitsijoiden *Kersti Bergrothin*, *Tiituksen*, *Lampénin* ja *Ollin* ohella. Näin oli Viki päässyt todella hienoon seuraan. Kustantaja mainosti kirjan takakannessa sekä PÖLJÄM PYSÄKKIÄ että RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA. Vikin kaksi murrejuttua⁷⁴ perustuivat osaksi tositapahtumiin: Uatun käsnänleikkuu oli pitänyt suorittaa vihillemenon takia. Kysymyksessä oli ollut Pulasteen Kallen setä Antti. Vihkimisen Kalle muisteli tapahtuneen Maaningan pitäjässä sikäläisen kirkkoherran ”Jakin” (Jack) toimesta. ”Imppa” oli ollut mökkiläinen Immanuel Ryyänen Lapinlahden pitäjässä ja kuuluisa siitä, että ”ei jänyt kellenkään vastaasta velekoo”. Koska monet olivat hänet tunteneet, hänestä kerrottiin runsaasti 1920-luvulla juttuja. Olipa niitä, joiden luona Imppa oli asunutkin, kuten esimerkiksi opettaja Albanus Sonnisen lapsuudenkodissa Lapinlahdella. Kuulopuheet lisäsivät juttujen määrää, kuten usein tapahtuu vitsiniekän maineeseen päässeen kohdalla. Niinpä ei Vikinkään kertomista voi kaikista varmasti sanoa, ovatko ne todenperäisiä eikä varmaan tarvitsekaan, samoin kuin Pallen kirjaksi laventamasta kaskujoukosta, joka ilmestyi nimellä ”Imppa ja hänen ilmapiirinsä”⁷⁵ neljäkymmentä vuotta myöhemmin. Palle mainitsee esipuheessaan niin Vikin kuin Albanus Sonnisen tärkeinä lähteinään.

Alkuvuodesta 1927 julistettiin Viipurin klassillisen lyseon luonnonhistorian ja maantieteen nuoremman lehtorin virka haettavaksi eläkkeelle siirtyneen Aksel Kaihovaaran jälkeen. Tämä virka näytti tavoittelemisen arvoiselta, ja niinpä Viki valmistautui antamaan virkaa varten vaadittavat opetusnäytteet Helsingin Normaalityseossa. Hän selvisi niistä laudatur-arvosanalla (28/30) sekä nuoremman että vanhemman lehtorin vakanssille. Ehdollepanossa ilmaantui kuitenkin nuorempi entinen koulutoveri Johannes Kaikko ensimmäiselle sijalle. Olisiko järjestyksestä kannattanut valitaa, oli epävarmaa. Viki luopui siitä, varsinkin kun tietoon tuli, että seuraavana lukuvuonna julistettaisiin Viipurin Tyttölyseon vastaavien aineiden vanhemman lehtorin virka haettavaksi — sehän oli ekonomisesti edullisempi. Niinpä Viki ryhtyi täydentämään pätevyyttään sitä silmälläpitäen alkaen uudelleen opiskella perinnöllisyystiedettä. Tähän tutkintoon ei ollut mitään kiirettä, joten kesällä Vikillä oli vielä aikaa tehdä murrehaastattelumatkoja, joiden seurauksena syksyllä tuli valmiiksi proosateos LETKUVARREN VIERELTÄ. UKKIVAENOON JUTTUJA.⁷⁶ Siinä Viki kuvaili, paitsi ukkinsa Lassi Samulin persoonaa (ks. s. 109), myös hänen kertomansa pohjalta vajaan sadan vuoden takaisia tapahtumia sekä kansan suussa polvelta toiselle siirtyneitä tarinoita esimerkiksi Maaningan vahvasta papista ”Jakista” (johon edellä on jo kajottu), voimamiehestä sellaisesta

kuin ”Hurjasta Torstista, joka ei pelännä pappia ei vallesmannia mut akalleen olj alamaenen”, tai esitti ”Muisteluja matkoteiltä elikkä mitenkä sitä kuljaeltiin, ku ennev vanahaa Oulussa ajettiin” tai ”Nilsijär rosvoesta, jotka rikkaelta otti ja köyhille anto”, vieläpä ”Jussi Kaekkoesta, joka ei tarvinna apulaesta ei syömisessä eikä työn teossa” ja ”Siitä Venskistä, joka osasj pittee elämässä sen huljvilipuolen piällä päen”.

Erkki Siitosen piirros ”Viipurin tornit” Klassillisen lyseon 50-vuotisjuhlajulkaisuun 1929.

9 Lyseon juhlat — Sanarrieskoo — normaaliproosaa

Junkkarien joukko (1928)
Schnitzler: Tohtori eksyy
erotiikkaan (1928 suom.)
Pakina (Lipeäkala 1928)
Runo (Lipeäkala 1929)
Viipurin klassillinen lyseo
1879—1929 (toim. 1929)

— Sanarrieskoo kolomaas kannikka
(1930)
Runot isälle ja äidille (1930)
Tulipa Kytrelahden naisillekin
kesä (1930)

Viipurin klassillisen lyseon entiset oppilaat olivat jo joulukuussa 1927 asettaneet toimikunnan valmistelemaan lyseon 50-vuotisjuhlia, jotka tulisivat vietettäväksi syksyllä 1929. Tarkoitusta varten asetettu toimikunta päätti sitten keväällä 1928, että juhliin laadittaisiin muistojulkaisu, johon sisällytettäisiin myös opettaja- ja oppilasmatrikkeli. Tämän tehtävän sai Viki suorittaakseen. Opettajien kohdalla työ onnistui helpommin, olihan kysymys vain 20 viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneista muutoksista, mutta oppilaskunnassa lisäyksen kerääminen edelliseen 1909 tehtyyn julkaisuun osoittautui varsin hankalaksi ei vähiten vuoden 1918 tapahtumien vaikutuksesta. Viki ryhtyi kuitenkin tarmokkaasti keräämään tietoja välittömästi.

Paneutuessaan näin lyseonkäyntiaikoihin hänelle juolahti mieleen käsitellä romaanin muodossa oman luokkansa toveripiiriä todellisuuspohjaisesti. Materiaaliakin oli käytettävissä toverikunnan arkistossa sekä useita luokkatovereita haastateltavissa. Tämä koulupoikaromaani ilmestyi huhtikuussa 1928 nimellä JUNKKARIEN JOUKKO. (ks. s. 133).⁷⁷ Kysyessäni joskus myöhemmin Vikin luokkatoverilta Yrjö Oralta sen todellisuuspohjaa Ora myönsi, että ilmeisesti pojilla oli todelliset vastineensa samoin kuin tapauksillakin, mutta ei pitänyt asiaa mitenkään tärkeänä eikä mainitsemisen arvoisena.⁷⁸ Mielestäni romaani antoi kuitenkin täydennyksen hänen myöhemmälle omaelämäkertakuvaukselleen ja kiinnosti erityisesti minua, joka astelin saman lyseon ovesta sisään 16 vuotta myöhemmin, kun isäni oli siitä astunut ulos. Kustantaja otti kirjasta toisen painoksen 1956.

LIPEÄKALAAAN, joka ilmestyi jälleen jouluksi, Viki kirjoitti pakinan *savolaisten suulaudesta ja kaunopuheisuudesta*.⁷⁹ Hän käsitteli siinä mm. eräitä savolaisille tyypillisiä ominaisuuksia ja tapoja, joita kaikki muunheimoiset eivät aina pidä positiivisina. Eräs sellainen on vierasta harmittava utelu: Kuka työ ootta? — Mistee työ tuletta? — Mihinkä työ mänettä? Ja niin edelleen. Viki selittää pakinassaan moisen tungettelen itse asiassa kohteliaisuudeksi: keskustelun avaamiseksi, jossa kysyjä myös punnitsee vastauksen laadun mukaan vieraan nokkeluuden ja toisaalta kysyjä pääsee laventamaan tietopiiriään. Jos vastaaja pystyy välttämään pelkän ja kuivansuoran vastauksen, on tie nokkeluudelle avattu ja hymy huuleen tulee niin kysyjälle kuin vastaajalle. Pari esimerkkiä huumorilla höystetyistä vastauksista. Savolaismies matkustaa laivassa. Toinen kysyy: minnekkä sitä ollaan matkalla? — Vastaus: Kukapa sitä näen alakumatkasta tietää, minnekkä sitä lopulta joutuu! (Vastaukseen sisältyy myös haluttomuutta ilmoittaa matkan päätepiste.) Tarinan kehitystä osoittava viisastelu: Kaksi henkilöä odottelee kolmatta ja toinen päivittelee odotetun viipymistä. Toinen tuumaa siihen: ”Kylläpähän tulloo kun kerkii.” Siihen laushtaa edellinen: ”Niin — no liika hättäestähän tuo oeskii tulla ennen kun kerkii!” Kysymyksiä tehdessään ei savolainen näin odota suoraa tosikkomaista vastausta. ”Impan” (Immanuel Ryyänen ks. ed. s. 185) suuhun on pantu mm. seuraava juttu: Kesävieraat olivat uimaan menossa ja kysäisivät Impalta: ”Tappookkoon tuossa rannassa jalat pohjaan?” Imppa: ”Kyllä kaet siinä jalat pohjan tappoo, vua en tiijjä, mitenkä piä yltää pintaan!”

Toinen, ehkäpä myös myötäsyttyinen ominaisuus savolaisessa on puheen höystäminen moninaisilla kielikuvilla. Eräällä lailla se on sukua edelliselle suoran vastauksen kiertämiselle: ”Siinä ei ennätä paljo vanaheta yhdessä paekassa”, savolainen tuumii jostain erikoisen nopeasta vauhdista puheen ollen. Tyypillistä kielikuvien luontia osoittavat lukemattomat verbeihin liittyvät lisät, joista Viki ottaa esimerkiksi syömisen laadun muunnokset, esimerkiksi: Ahne ihminen Savossa syyvvä *hotkii*, *pakkoo* tai *ahmii*, niuharuokainen syyvvä *natustaa*, *hiveltää*, *napostelloo* (tämä sana yleistyi muuallakin Suomessa erään muotitanssisävelmän suomennoksen johdosta

1960-luvun lopulla), tai *sipostelloo*; joku huonohampainen syyvvä *mutustelloo**, isäntä syyvvä *ryllistää*, talkooväki kilvalla syyvvä *hokeltaa*. Määrätynlaista syömistä osoitetaan seuraavilla syyvvä *vohlasoo*, *märsyvää*, *loskoo*, *mursuvaa*, *mätveltää*, *näpöstellöö*: pieni lapsi syyvvä *lekittää* maitoa tai *lankuttaa*; lehmä syyvvä *muokottelloo*, porsas syyvvä *lättyyttää* jne.

Nämä syömisestä kuvailevat verbit eivät liene mukana NYKY-SUOMEN SANAKIRJASSA! Kun kuuntelee tätä puheen moninaisuutta, ei voi olla ihmettelemättä savolaisen sanasepon rehevää kekseliäisyyttä. Asian harrastajat ovat panneet edellä esitetyt seikat merkille myöhemmin, kuten esimerkiksi insinööri MIKKO NORDQVIST vuonna 1950 ”Satakunnan Kansassa” julkaisemassaan artikkelissa ”Vähän huumorista ja erityisesti savolaishuumorista.”

Vuoden 1928 kirjallisiin puuhiin kuului myös Vikin suomennos *Tohtori eksyy erotiikkaan* saksan kielestä — alkuteoksen kirjoittaja oli itävaltalainen ARTHUR SCHNITZLER (1862—1931).⁸⁰ Tätä teosta ehkä voi pitää eräänlaisena seksikirjana, tuskin sentään pornograafisena tuotteena. Siinä on kyynistä — kirjailijalle tyypillistä — viettielämän käsittelyä, joka myös jo tiettyyn suuntaan osoittavan nimensä perusteella saattoi kiinnostaa asianharrastajia. Älykkyyttähän juonen käsittelystä ei puutu, mutta juuri tämän tyyppisen kirjasein valitseminen suomennettavaksi vaikuttaa jossain määrin laskelmoinnilla.

1920-luvun lopulla oli Viipurissa kuuluisa trio: Sulo Aro (viulu), Georg Harpf (sello) ja Arvi Valkonen (piano), joka esiintyi iltaisin Torkkelinkadun varrella olevassa AULA -kahvilassa. Sinne kokoontui viipurilaisia musiikin ystäviä pöytäkunnittain — eräissä tapasivat toisiaan mm. Kauppa-

Viki 40-vuotias Viipurissa 1928.

*Nämä sanat ovat mukana Nykysuomen sanakirjassa.

opiston rehtori Ale Reinikainen (ent. klassikko) ja saman laitoksen opettaja, maisteri Martti Saario (myöh. Kauppakorkeakoulun professori), Puhelin Oy:n toimitusjohtaja, dipl.insinööri Lauri Ståhlhammar, Uuden Yhteiskoulun äidinkielen opettaja, fil.maisteri Viljo Nissilä (myöh. Suomen nimiarkiston johtaja ja Helsingin yliopiston professori) sekä Viki, jonka Nissilä muistaa erityisesti vitsiniekkana, seuran hauskuttajana. Tässä herraseurassa Vikin vitsit saattoivat pistäytyä eroottisellakin alueella. Kun kouluhallituksen tarkastaja kävi kyselemässä IKL:n toiminnan johdosta mielialoja oppilaitten keskuudessa ja kysyi mm.: saanko panna toimeen tarkastuksen tyttölyseossa, oli Viki sanonut, ettei hänellä ole mitään tarkastusta vastaan, tytöt voivat riisua vaikka paitansakin. Nissilä arveli Vikin jo silloin kiinnostuneen nauruvitseistä ja -kaskuista myöhempää julkaisemista varten. Ehkäpä näinä vuosina, jolloin Schnitzler-suomennos oli menossa, ”Kytrelahti” piilopornoiluineen tulossa ja naisvaltainen ympäristö työkenttänä, ulkoisen kuoren alta eroottinen viritys huomaamatta pyrki esiin.

Matkustellessaan vieraissa maissa, joissa seksi oli vapautumassa viktoriaanisen ajan kahleista, Viki oli joutunut näkemään pornokirjallisuutta. Muistan, että kirjahyllyssä oli maantieteen ja kansatieteen alalta vieraskielistä kirjallisuutta, sellaista, mikä osui käsiini tutkistellessani tätä vajaat parituhatta nidettä käsittävää kokoelmaa ja löysin esimerkiksi suuren kuvateoksen ”Das Weib bei den Naturvölkern”. Siinä esitettiin primitiivisten kansojen naissukupuoli koko alastomuudessaan; oli myös toinen, ehkä vielä kiintoisampi kirja nimeltä ”Sittliche oder unsittliche Kunst”, johon oli poimittu nimensä mukaan näytteitä myös ns:sta siveettömistä taideteoksista, puhumatta sitten ranskalaisesta kuvastosta, jollaisia Pariisissa kaupiteltiin kaduilla turisteille. Tämä ei kylläkään ollut kirjahyllyssä, vaan osui silmiini kirjoituspöydän laatikkoa tyhjennettäessä asuntoa vaihtaessamme. Näistä asioista ei muuten varsinaisesti keskusteltu, ennen kuin kesällä 1931, jolloin minun oli valmistauduttava kotoalähtöön aloittaakseni yliopistopinnot Helsingissä. Siinä keskustelussa isäni kiinnitti erityistä huomiota ehkäisyvälineiden tarpeellisuuteen, jos seurustelu toisen sukupuolen kanssa tulisi johtamaan niin pitkälle. Hän huomautti tietenkin sukupuolitautilien tarttumisvaarasta sekä mahdollisuudesta saattaa tyttö raskaaksi, jolloin kuten hän sanoi: — ettei kävisi niin kuin minulle, että jouduin liian aikaisin isäksi! Tässä keskustelussa oli läsnä myös eräs luokkatoverini ja hänen isänsä. Viki ei tiennyt sitä, että isot pojat olivat meitä valistaneet näissä kondomiasioissa jo useita vuosia aikaisemmin.

Musiikki kiinnosti Vikiä aina politiikkaa myöten: hän, vaikka ei kuulunut kirkkoon, ryhtyi puuhaamaan vuoden 1929 puolella avoimeksi julistettuun Viipurin tuomiokirkon urkurin virkaan taiteilija Venni Kuosmaa, joka oli jo muutamia vuosia toiminut Viipurin Kirkkomusiikkiopiston urkujensoiton opettajana ja johon Viki oli tutustunut savolaisten juhliissa. Agiteeraus tuottikin toivotun tuloksen: Kuosma sai enimmäkseen äänet ja nimitettiin mainittuun virkaan. Hänestä tuli sitten sotien jälkeen Helsingin pohjoisen

seurakunnan urkuri ja eräs arvostetuimmista senaikaisista maamme urkutaitelijoista. Venni Kuosma nai tanskalaisen opiskelutoverinsa Sigge Holstin, joka muutti viipurilaisten visiittien luonteen siirtyessään obligatoorisen kahvinjuonnin jälkeen välittömästi herrain puolelle polttaakseen totunnaisen sikarinsa. Siitä oli seurauksena — ei niinkään tupakoinnin yleistyminen naisväen keskuudessa, vaan yhteisseurustelun jatkuminen herrain kera kahvinkin jälkeen!

Näinä vuosina seurustelun tärkeänä osana oli kvartettilaulanta. Se sai vauhtia mm. kaunisäänisen Aulis Kaihovaaran muutettua Viipuriin. Hän pystyi tarvittaessa laulamaan myös II tenoria. Muita innokkaita ja varmoja laulajia olivat rautat.virkamies Iippo Miettinen (I tenori), maanmittausinsinööri Simo Vainio (II tenori), dipl.insinööri Martti Suurpää (I basso), apteekkari Antero Hyttinen (II basso) ja seppä Konsta Krivitzky (II basso). Viki lauloi I bassoa. Erityistä hohtoa toi laulantaan varatuomari Veikko Vartiovaara käynneillään Helsingistä. Hänen bravuurinumeroitaan oli mm. humoreski "Tammerforsin fabriikin...", jossa hänen laaja-alainen bassonsa pystyi nousemaan yksiviivaiseen oktaaviin kadenssin mielikuvituksellisissa kiemuroissa. Näissä illanvietoissa kostutettiin kurkkua myös kotiviinillä. Sen valmistaminen oli muotiasiana, isännät eivät vain aina malttaneet valmistunutta erää säästellä, näin oli pulputus keittiön nurkassa alituista. On ehkä syytä kuitenkin painottaa, että laulaminen oli illanvietossa joka tapauksessa pääasia. Sitä todistaa laulujen muistiinpaneminenkin, koska samana iltana ei yhtään laulua esitetty kahdesti ja lukumäärä usein nousi toiselle sadalle. Naiset saivat aina kaikki serenadinsa. Välipaloiksi esitettiin silloin kun säestäjä oli käytettävissä, suosittuja yksinlauluja (Aulis Kaihovaara, Kerttu Vainio), myös laulelmia usein Vikin suomentamiin mennessä.

Viki oli innokkaana laulumiehenä mukana, kun Viipurissa esitettiin Pasi Jääskeläisen laulunäytelmä "Laivan kannella" amatöörivoimin; olipa hän mukana jossakin salonkikomediasakin muutaman virkatoverinsa kanssa. Näistä maisteri Sivi Pietinen oli kenraaliharjoituksessa pukeutunut komeisiin hepeneisiin ja tapasi Vikin kulisseissa odotellessaan näyttämölle astumistaan. Viki lausui oitis julki ihastuksensa: Sinustapa on saatu kaunis! Mutta vastaus, joka vei Vikille jauhot suuhun, kuului heti: Mutta sinuun ei ole tarvinnut paljon uhrata, että sinusta on saatu tuollainen rantarosvo! Tämä kaikessa ystävytydessä, sillä Viki piti sanavalmiutta ja nokkeluutta älykkyyden merkinä ja oli tottunut sitä Siviltä odottamaan.

Kun muistelen nyt jälkeen päin äitini "Maissan" — kuten häntä perhe- ja lähipiirissä nimitettiin — osaa elämässämme, näen ikäänkuin selvemmin hänen yksinäisyytensä arkipäivän askareissa. Koulunkäynnin keskeytyminen koulun ylimmillä luokilla, toisen korvan vähittäinen kuuroutuminen ja vieraaseen ympäristöön siirtyminen vaikuttivat eristävästi. Viki hankki vuoden 1925 paikkeilla kirjoituskoneen, jota opetteli parilla sormella naputtelemaan. Hänellä ei ollut malttia eikä aikaakaan käyttää kymmensor-mijärjestelmän harjoitteluun. Kone oli kuitenkin tekstin selventäjä ja

parempi kuin kynä. Äitini opetteli naputtelemaan kaikilla sormilla ja sai sitten kirjoitustöitäkin, muun muassa tri Erik Ahlman antoi ”Totuudellisuuden probleemi” -tutkimuksensa puhtaaksikirjoitettavaksi. Ahlman oli niihin aikoihin klassillisen lyseon latinan ja kreikan kielen vanhempana lehtorina.

Pöljän Pulasteella solmi äitini kesällä 1928 suuren ryijyn kangaspuissa, samoin kesällä 1930 Viipurissa toisen sekä vielä yhden 1936. Ne hopeitten ohella olivat ainoat tavarat, jotka äitini sai otetuksi sitten mukaansa lähtiessään evakkotaipaleelle joulukuussa 1939. 1930-luvun alkupuolella innostui Maissu myös maalaamaan porsliinia, kun rouva Sirkku Tuurna antoi opetusta järjestämällä sitä varten kurseja. Kaunis kiinalaisaiheinen maljakko koristi pöytää tai ”šenkkiä” viimeisinä Viipurin vuosina. Ymmärtääkseni Maissulla oli tämänlaatuisiin taitoihin taipumusta; sitä oli varmaankin äidin puoleisessa suvussa, koska serkku Maire Jousimaa oli Ateneumis- sa ollut oppilaana.

Samoilla porsliinimaalauksurseilla kävi tuttavapiirimme kuuluvan insinööri Simo Vainion Kerttu-rouva ja tämän perheen kanssa jouduttiin läheiseen kanssakäymiseen, varsinkin kun muutettiin Massisen talon asunnosta samaan taloon Vainioiden kanssa 1932 kesän alussa. Viki osti tästä Eliaankadun ja Suonionkadun kulmatalosta kahden huoneen, palvelijahuoneen ja keittiön käsittävän osakkeen (osittain lainavaroin). Se oli oleva kotimme talvisotaan saakka.

Syksyllä 1929 Viipurin klassillinen lyseo vietti perustamisensa puolivuosisataisjuhlaa ja siihen tilaisuuteen ilmestyi koulun juhla-julkaisu, johon yli 500-sivuisen opukseen oli silloisen rehtorin F. P. Oinosen ohella eri aiheista kirjoittanut kaksikymmentä koulun entistä oppilasta. Toimitustyöstä, jonka raskain osa oli noin 300-sivuisen opettaja- ja oppilasmatrikkelin laatiminen, vastasi Viki. Häneltä oli myös varsinaisessa tekstiosassa muistelmä sekä kaksi runoa.⁸¹ Illanvietossa Viki esitti koulutoverinsa Iippo Miittisen kanssa sepittämänsä kupletin koulun kunniaksi. Minä, joka olin albuminteon aikana tutustunut edellisiin oppilaspolviin koulun hamasta alusta, seurasin jännittyneenä juhlaan tulevia valokuvista tunnistamiani koulun alkuaikojen ylioppilaita, jotka esiintyivät arvokkaasti ”bonjoureissaan”, samoin kuin niitä, jotka olivat kiivenneet Parnassolle ja olivat tunnistettavissa jo kaukaa korkeitten silkkihattujensa ansiosta. Luullakseni nämä silloin jo ”geruusiaan” siirtyneet katsoivat puolestaan erikoisesti kirkassilmäisiä ensiluokkalaisia mielenkiinnolla.

KYLVÖMIEHEN KUNNIAKSI

Lehtori Kalle Auerin
täyttäessä 60 v. 20.5.-24

On tuttua tuo: ei peltomies
sitä kylvön hetkenä tiedä,
miten monenkin siemenen voi kenties

kevättulvat ja tuulet viedä,
miten monet ne muuten joutuu hukkaan,
ja harvat ne kasvaa ja kehkee kukkaan.

Sanankylväjä iloinen olla voi,
jos harvakin siemen itää,
jos nuorten mieliin jotakin toi,
mitä nuoret arvossa pitää,
mikä vuotten viertyä mielissä elää,
kun kauniina sointuna syömissä helää.

On eessämme kylväjä sellainen,
jonka kylvö se kasvaa ja varttuu.
Sydän nuorena sykkivi povessa sen,
vaikka vuosien taakka se karttuu.
On jumalten armosta kylväjäksi pantu,
marroksi ettei jäis elon mantu.

Sanan muutaman poimia tahtoisin
jalon kylväjän kylvöistä niistä,
jotka syvälle juurtuivat sydämiin,
joita kato ja halla ei riistä:
hyvän, suuren ja kauniin kaipaus,
yli kaiken isänmaanrakkaus.

Mitä kaikkea meille hän antoikaan,
nepä aina on ylennä kaiken.
Kuin lumotuun mielin me kuulimme vaan.
Muu kaikki se mielissä vaiken.
Oli sanansa niinkuni tenhoova taru.
Se jos kylvö ei itänyt, — pelto on karu.

Tämä kylväjä elämän arvoja loi,
jotka koskaan vanhene eivät.
Siks' kylvönsä kauniisti vihannoi,
monen muun kevättulvat kun veivät.
Se kylvö se ei ole kylvetty hukkaan,
se kauniisti kasvaa ja kehkee kukkaan.

(Julk. Viipurin klassillisen lyseon 50-vuotisjuhla-albumissa 1929).

Tänä syksynä Viki astui vanhemman lehtorin virkaan Viipurin Tyttölyseoon — hän oli keväällä suorittanut perinnöllisyystieteessä cum laude -arvosanan ja asetettu ensisijalle hakijain joukossa. Valittajia ei ollut ilmaantunut. Nähtävästi nimityksen varmistumista juhlittiin meillä keväällä lähiystävien kesken, mistä tilaisuudesta Yrjö Paasivirta otti oheisen kuvan, jossa nähdään Maissun lisäksi maisterit Asko Pulkkinen, Siiri Fredriksson ja Sivi Pietinen Vikin näppäillessä kitaraa viinin maistelun säestykseksi.

Jouluksi 1930 ilmestyi Vikin työpajasta "SANARRIESKOO KOLO-MAAS KANNIKKA", joka sisälsi viisi osastoa murrerunoja otsakkein: *Hiljaesia hetkiä* (4 runoa), *Kesäyön kuljaaksia* (5), *Mualiman toelaaksia* (9),

1929 juhlittiin Vikin nimittämistä Viipurin tyttölyseon vanh.lehtorin virkaan: Maissu, Asko Pulkkinen, Siiri Fredriksson, Sivi Pietinen ja Viki.

Savolaesten voema ja väkevyys (2 aiemmin kirjoitettuja) sekä *Ylistyksen hymistystä Puijom mäelle* (1) yhteensä 21 runoa.⁸²

Vanhempiaan Viki muisti runoilla: isäänsä, joka täytti 70 vuotta huhtikuun 6:ntena 1930 mm. säkein:

Korven pojan, salon lapsen, mikä maailmalle sai sun?
— Tunsit sivistyksen janon, valistuksen vaiston vaisun.
Itsellesi täytyä ei tosin saanut toivehesi.
Mutta mit' et itse saanut, sen sa annoit omillesi.

Turhaan eipä, taatto armas, mennyt pitkä elontyösi,
hyväksi kun lapsiesi toimit päiväs, valvoit yösi.
Ilomielin näet nyt, kun harvenneet jo on sun hapses:
sivistyksen rinnemaita kyntää lapses, lapsenlapses.

Toukokuun 11:nneksi 1930 "äitien päiväksi" Viki muisti runolla äitiänsä aloittaen sen näin:

Oi äiti armas, Sua muistan aina
jos maailmalla missä kulkenen.
Ah, mikään syvemmin ei mieltä paina
kuin että kyllin rakastanut en
ma Sua äiti, joka lapses tähden

niin paljon kärsit, paljon rakastit.
Kun kauas luotasi ma taasen lähden,
ma muistan kätes, joilla tuuditit
sa mua silloin, kun ma olin lapsi;
ma niitä muistoissani suutelen.
Kun tiellä tuskan hopeoituu hapsi,
ma näen elämäsi kauneuden,
ma näen hyvyyden, mi sydämesi
sai aina lempeästi sykkimään,
kun mulle uhrasit sä rakkautesi —
oi, kuinka hidas olen kiittämään.

Edellisen kesän 1929 olimme osaksi viettäneet Terijoella, missä läheisenä naapurina oli mm. Ernst Lampén, savolaisten *Iso-Keisari*. Terijoen merikylpylä oli niinä aikoina suuressa maineessa: monien viipurilaisten kesäasukaiden ohella siellä oli kylpyvieraita kaikkialta Suomesta ketkä pitemmän ketkä lyhemmän ajan. Vuoden 1930 kesä kului Vikiltä pääasiassa uuden romaanin kimpussa, joka valmistui syksyksi nimellä "TULIPA KYTRELAHDEN NAISILLEKIN KESÄ" — kevyttä normaaliproosaa, huumoria ja osaksi satiiriakin.⁸³

Terijoella kesänvietossa: takana Kerttu Vainio ja Jorma, edessä Viki, Ilma Reinikainen, Simo Vainio, Ale Reinikainen ja Maissu 1929.

10 Sanarrieskat koottuina — politiikkaa — perhejuhlia — II aviokriisi

Kootut sanarrieskat 1931	Runotervehdyksiä sukulaisille 1932—3
Murrepakina (Joulupuuro) 1931	Issias ja miten siitä paranin 1934
Oi Suomi puoluehumpuugin maa 1932	Toimitustöitä (Uusi Terveys) 1934—35
Kaksi nuorta sydäntä 1932	Nuapurit (Lipeäkala) 1934

Kustannus O/Y Kirja, joka oli perustettu 1912, teki konkurssin 1931 ja WSOY osti sen koko osakekannan. Asia oli varmasti harmillinen kirjailijoille, jotka olivat tehneet vanhan omistajan kanssa jo sopimuksen. Viki sai nyt sopimuksen Arvi A. Kariston kanssa, joka julkaisi murrerunot koottuina yksiin kansiin. Niitä kertyi kaikkiaan 62, mihin määrään edellisten kolmen kokoelman runoihin oli lisätty kolme kokoelmasta RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA: ”Kalakukon avvaaslaalu”, ”Kiitoslaalu Kuopijolle” sekä ”Sanarrieskoo sanomalehtneekeriin juhliin”.⁸⁴ Jouluksi ilmestyi myös Vikin pakina ”Olj se Tuavetti kumma mies” kokoelmassa JOULUPUURO. Pakinassa kerrottiin Pulasteella työmiehenä olleen Aatu Martikaisen parhaat valheet, joita hän oli eräänä kesänä (ks. ed. s. 177) talon kuistilla iltaa istuttaessa tarjoillut niin totisella naamalla, että näytti itsekin niihin uskovan.⁸⁵ Sitä eleettömyyttä voi pitää mestarivalehtelijän tyyppillisenä tunnusmerkkinä.

Minulle, joka kirjoitin sinä keväänä 1931 ylioppilaaksi, jäi toukokuun 30. päivän juhla Viipurin Raatihuoneen salissa mieleen eräänä siihenastisen elämäni kohokohtana. Tapana oli, että Viipurin kaikkien koulujen valmistuville ylioppilaille rehtorit tässä yhteisessä tilaisuudessa painoivat lakin päähän, minkä jälkeen seurasi juhlapuhe, jonka sillä kertaa piti Viipurin Tyttölyseon lehtori Kalle Väänänen. Hän siteerasi Romain Rolland’in eräitä ajatuksia tämän kirjoittamasta romaanista JEAN-CHRISTOPHE, romaanista, jonka kirjailija oli saanut valmiiksi vuonna 1912 ja joka oli tuottanut hänelle Nobel-palkinnon. Kirjailija oli lausunut romaanin päätösosassa mm.: ”NYKYPÄIVIEN IHMISET, TE NUORET MIEHET VUOROSTANNE! TEHKÄÄ MEISTÄ JALKOJENNE ASTINLAUTA, JA RIENTÄKÄÄ ETEENPÄIN. OLKAA SUUREMPIA JA ONNELISEMPIÄ KUIN ME. — MINÄ PUOLESTANI HEITÄN HYVÄSTIT ENTISELLE OLEMUKSELLENI; MINÄ RIISUN SEN YLTÄNI KUIN TYHJÄN KOTELON. ELÄMÄ ON SARJA KUOLEMISTA JA YLÖSNOUSEMISTA. KUOLKAAMME, CHRISTOPHE, UUDESTISYNTY-ÄKSEMME.”

Olin saanut romaanin isältäni edellisenä jouluna lahjaksi. Kesän jälkeen matkustin Helsinkiin ja kirjoittauduin isäni toivomuksesta Yliopiston lainopilliseen tiedekuntaan.

Kirjallisen ilmaisun tarve oli Vikissä edelleenkin voimakas ja etsi muotoaan. Voi olla niin, että opetustyö tyttöoppilaitoksessa sai Vikin ajatukset suuntautumaan murrosikäisen tytön ongelmiin. Hän keskusteli niistä lähiystävien, erityisesti Siiri Fredrikssonin ja Sivi Pietisen kanssa (ks.ed. 193). Sivi muisti, että hänen tyttärensä Anna-Maija oli ollut kirjeenvaihdossa kesällä ikätoverinsa Katri Paavolaisen kanssa. Sivin toimiessa välittäjänä Viki sai lukeakseen Katrin kirjeet, joissa oli asiaan soveltuvaa valaisua. Viki sai niiden myötä vilkaista nuoren kehittyvän tytön mielialoihin ja sommitteli siltä pohjalta pienoisoromaanin ”KAKSI NUORTA SYDÄNTÄ”. Katri oli kertonut erityisesti romanttisesta ihastuksestaan erääseen maalaispoikaan, tämän kohtaamisesta tansseissa sekä saattomatkoista, mitkä olivat tulleet vanhempien tietoon. Romaanissa Viki käsitteli asiaa isän kannalta niin sanoakseni ”sormi pystyssä” — lähettämällä renkipojan pois kartanon maisemista (maatalousoppilaitokseen). Todellisuudessa Katrin isä (Erkki Paavolainen, joka juuri istui ministerinä hallituksessa) osoitti maltillisella keskustelulla suhteen jatkumisen tyttärensä kannalta mahdottomaksi. Juonen kuljettaminen Anna-Maijan mielestä — kun Viki pani päähenkilöt kohtaamaan toisensa 30 vuoden kuluttua, heidän toisiaan silloin tuntematta — oli kotimaisissa elokuvissa käytetyn tekniikan mielikuvituksellinen kirjallinen vastine.⁸⁶

Syksyllä 1931 IKL:ää (Isänmaallista Kansanliikettä) lähellä olevat piirit olivat Viipurissa pitäneet kokouksia, joita Vikikin oli ollut seuraamassa — hän oli vuoden päivät ollut mainitun järjestön jäsen — ja joissa tämän ”Maakuntain Liike”-nimisen järjestön monet luennoitsijat olivat esittäneet Vikin mieleisiä yhteiskunnan korjaamiseen tähtääviä ajatuksia. Pyydettäessä Viki suostui kirjoittamaan runon ja esittämään sen juhlassa, jonka mainittu järjestö tuli järjestämään Viipurin Raatihuoneessa yleisölle. Näin teki Viki runon ”*Oi Suomi puoluehumbuugin maa*” (Runo remontin tarpeesta). Siinä oli pituutta 266 säettä, joissa ruodittiin mm. hallituksen tuhlaavaisuutta, puoluehumbuugia, kieltolakia, joka sitten seuraavana keväänä kansanäänestyksellä kumottiin, rikollisten lihottamista valtion täyhoidossa, virkamiesten huonoja palkkoja yms.⁸⁷ Maakuntain Liikkeen toimimiehet painattivat runon, joka ei tietenkään voinut kaikkia piirejä miellyttää, ja esim. maalaisliittolainen ”Suomenmaa” polemisoi sitä vastaan ja piirsi oheisen kuvan joulukuun 31. päivän numeroonsa. Viki käsitteli asiaa sittemmin muistelmissaan 1959 ”Tukkanuottasilla” nimisessä pakina-kirjassa.

Sinä keväänä Viki muisti enonsa August Niskasen 60-vuotispäivää onnentoivotusrunolla ja syksyllä vanhempiaan, jotka marraskuussa viettivät kulta-häitään Lappeenrannassa. Kalle Villen osalta runo, josta alempana on muutama säe, jäi viimeiseksi huomionosoitukseksi, koska vajaat pari kuukautta myöhemmin joutui perhe seisomaan hänen kuolinvuoteensa ääressä.

Päivän piirros

35

Suomen maa 31/12 1931.

OH SUOMI KÖYHÄ JA SIKSI JÄÄ -
HÖLYHÖLTÄ NYT OHI LAUJE TÄÄ.
MUUT KAIKKI JOS VIINAAN HUKKOU,
ME KELLUMME KYLLÄ PIMMALLA.

Sinä seisoo remonttimiesten uudenvuodenkuoro esittämässä säkeitä ja säve-
liä Väänäs-Kallen kirjoittamasta ja kansanedestyskohussa jaetuista uudesta "vir-
sikirjasta", jonka nimi on "Oi Suomi puoluehumbuugin maa". Runo remontin
tarpeesta. Kustantaja: Maakuntain Liike. — Sopiva nimi sekä kirjalle että il-
levalle "valokuvalle".

Oki Räisäsen näkemys Vikin runosta "Oi Suomi puoluehumbuugin maa 1931.

Kultahääpäivän onnitteluruno alkaa näin:

Kun kerran kaksi nuorta ihmislasta
liittää käden toisen kätehen,
he näkee silloin unta onnekasta
ja luoden katseen kaukaisuutehen
he uskoo: kahden, käsi käissä käyden
he kerran tavoittavat onnen täyden.

8—9 säkeistöt:

Siks', isä, äiti, elämäne tieltä
nyt muistot kaunehimmat poimikaa.
Ne kirkastakoot aina teidän mieltä
ja onneansa luokoot valoisaa
kuin aurinko, mi vielä laskussansa
luo maalle lempeätä hohdettansa.

Kun syömenne nyt täyttää riemun tunne,
ja muistot armaat mielehenne saa,
niin yhtyy sykähdellen riemuhunne
myös syömet, jotka teitä rakastaa,
myös syömet lapsienne, joiden tähden
te uurastitte unet kauniit nähden.

Vuoden vaihtuessa Kalle Villen voimat vähenivät — sydän oli heikentynyt huolimatta siitä, että hän oli koettanut hoitaa itseään: esimerkiksi hän oli vähentänyt tupakanpolttoaan muutaman vuoden aikana vähitellen, niin että oli päässyt yhteen savukkeeseen askillisesta; tätä yhtä paperossia hän kävi väliin imaisemassa päivän mittaan. Okin saapumisesta jäähyväisiä jättämään isälleen oli kerrottu aikaisemmin (s. 111) — hänhän oli nähnyt enteellisen unen. Kalle Villen kuolinsanomman saavuttua meille Viipuriin tammikuun 19. päivänä (1933) Viki välittömästi pani paperille seuraavat säkeet:

Isän paarien äärellä

*Ihmiselo — lyhyt laina,
niin on sääntö pyhän sanan.
Kuitenkin on meille aina
outo kuulla kutsu manan.*

*Outo aatella on tuota
todeks' tapahtuneheksi,
että lähtenyt on luota
isä armas ainaiseksi,*

*että hetki sitten käsi
lämmiin tarttui käteen omaan,
— nyt on poissa läheltäsi,
muuttui oloon elottomaan,*

*että lakannut on meille
isän ääni kuulumasta,
joka ennen hyveen teille
opasteli omaa lasta,*

*että isän kotiin mennen
kynnysen kun astut yli,
vastassa ei, kuten ennen,
ole sua isän syli.*

*Mutta tyyntäin sydäntämme
kuuluu meille sana vakaa,
että ei hän, ystäväimme,
kuollut ole, vaan hän makaa.*

*Makaa unta, josta kerran
herää, nousee eloon uuteen,
konsa kutsuu ääni Herran
ihmislapset ikuisuuteen.*

*Vaikka onkin isä poissa,
yhä elää keskellämme
muisto kaunis isän koissa
lämmittäen sydäntämme.*

*Elää muisto kaunis siitä,
mitä uhras omillensa.
Sanat köyhät eivät riitä
tunnustukseks' taistojesa.*

*Isä armas, kiitoksemme
ota matkallesi myötä.
Siunauksin sitelemme
kulmillesi kukkavyötä.*

Ruumiinsiunaus tapahtui Lappeenrannan kirkossa 28.1. perheenjäsenten ja lähiystävien läsnäollessa ja muistotilaisuus pidettiin Visakannoilla haudukselta palattua. Minä, joka suoritin asevelvollisuutta Helsingissä ja olin saanut hautajaisia varten loman, palasin Helsinkiin kuin myös Oki, jota tänä alkaneena vuonna koeteltiin kovasti hänen joutuessaan lyhyen ajan kuluessa menettämään vaimonsa Helmin sekä tämän sisaren ja veljen. Serkkuni Ilkka kirjoitti tänä keväänä ylioppilaaksi Normaalilyseosta.

Vapauduttuani sotaväestä jäin vuodeksi Viipuriin opiskelemaan Musiikkiopistoon, koska olin huomannut, ettei minusta olisi lakimieheksi veren vetäessä muusikoksi. Onneksi Viki ja Maissu suhtautuivat muutokseen hyväksyvästi, vaikka isäni olikin sitä mieltä, että lakimiehen ammatti olisi ollut tuottoisampi, mikä tietysti olikin totta. Hän oli kuitenkin vuosien mittaan jo havainnut innon, jota olin osoittanut soitannollisia harjoituksia kohtaan. Joulukuussa tänä vuonna tullessani täysi-ikäiseksi Viki kunnioitti minua pitkällä runolla, jonka loppusäkeitten sisältämän näkemyksen olen nyt valmis vuosien kuluttua allekirjoittamaan:

*"Ma annan neuvon, muista se
kun pääset miehen ikään:
ei liian jyrkkä miehelle
saa polku olla mikään.
Jos liiaksi on helppo tie,
se pyrkimisen tahdon vie.
Mut vaikehinta vaivaa ken
vain uhmaa rohkeana,
saa kerran tuta onnen sen,
mi tutaan voittajana.*

*Ma toivon: kärsimyksien
keskitse kävis tiesi.
Vain kärsien, vain kärsien
saa nöyrän mielen miesi.
Ja se ken nöyrän syömen saa,*

*sisäisen rauhan saavuttaa.
Jos uhmatenkin taistelet,
niin nöyry itses eessä.
Jos voittanet tai sortunet,
niin säilyy syömes seessä.*

*Nää värssyt lasin ääressä
isäsi laverteli,
kun vuosiamme menneitä
muistoissa jälleen eli.
Voin antaa neuvon sanat nää
nähneenä hiukan elämää.
Unohdat ehkä neuvon tuon —
on oma asiasi. —
Mut onneksesi maljan juon.
Siis: nosta lasiasi!"*

Tämän lukuvuoden aikana, jolloin opiskelin kotoani käsin musikkiopistossa, kehittyi ilmeiseksi Vikin ja Maissun välirikko, jossa kolmantena osapuolena oli läheisen perheystävän Simo Vainion vaimo Kerttu. Mehän

olimme seurustelleet jo usean vuoden ajan: Simo oli Vikin laulajatoveri ja heidän poikansa minun luokkatoverini klassillisessa lyseossa. Simolla oli vatsahaava, jonka takia hänellä oli ankara ruokavalio, sekä heikko sydän. Kerttu oli miestänsä kymmenisen vuotta nuorempi ja nähtävästi tyytymätön avioliittonsa tilaan. Kevätpuolella 1933 Viki sairasti iskiasta ja hoidatti itseään parin kuukauden ajan Kirvun luontaishoitolassa. Kävin siellä Vikiä keväällä katsomassa: hän istui synkkänä kuhnepytyssä hämmentäen vettä kauhalla, toisessa pytyssä istui Pekka Ervasti ja kolmannessa myös joku ”kirjallinen” herra, jonka nimen olen unohtanut. Näky oli koominen — jollei olisi ollut kyse hoitotoimenpiteestä, olisin kyllä nauranut!

Kuinka vakavasta suhteesta oli kysymys, paljastui minulle eräänä syysiltana, jolloin olin kävelyllä tulevan morsiameni kanssa: hämärässä näimme jo kaukaa Vikin tulevan käsikoukkua naishenkilön kanssa, joka ei ollut äitini ja jota en ensin tuntenut. Käännyimme sivukadulle tuumien asiaa keskenämme. Tuumailun tuloksena käännyimme korttelin kulmasta takaisin tullen pariskuntaa vastaan. Siitähän se selvisi — myöhemmin kotona tilanne oli ”tragikoominen”: Viki näytti vihaista naamaa, mutta ei tiennyt mitä sanoa. Me pidimme asian omana tietonamme. Vainiot ja Väänäset tekivät syksyn korvalla yhdessä huvimatkan Piikkiöön, jossa he kävivät mm. sikäläisessä parantolassa. Kotimaan matkoja oli myöhemminkin mm. seuraavana kesänä 1934 Pöljän Lassilassa, Väänästen sukutalossa. Viki runoili talon vieraskirjaan elokuun 12 päivänä:

Niin soma on taas ollut kävästä
esj-issäen syntymämaella.
On ihankum mualima kaaniimp oes
ja tuul niin somasti korvissa soes.
Ja tuntuupa syöimestä syvältä
niil lämmittävältä ja hyvält.
— Eipä miel oo mittää vaella.
(Allekirjoitus: Kalle Väänänen
Kerttu Vainio, Kaarlahti)
Talon herttaista isäntäväkeä kiittäen.
Alma Väänänen

Nyt jälkeinpäin ajatellen näyttää siltä, että ihastuminen tähän naapurin rouvaan ja siitä aiheutunut sielullinen kärsimys heijastuivat psykosomaattisesti tuona ruumiin suurimman hermon särkeä. Ero kymmenen vuotta aikaisemman vaivan välillä oli vain siinä, että ”lohduttaja” oli toinen, tällä kertaa kypsytynyt ihminen, vaikka tätä rakkautta Viki ei kyennyt ”sublimoimaan” siinä vaiheessa luovalla kirjallisella työllä.

Viki maksoi ainakin osan Kirvun hoitokuluista 1934 kirjoittamallaan kirjasella ”ISSIAS JA MITEN SIITÄ PARANIN”⁸⁸ sekä toimittamalla Suomen Vegetariaanisen Seuran kustantamat *Uusi terveys* -lehden numerot 6—12 (1934) ja numeron 1 (1935).⁸⁹ Edellä mainitussa 72-sivuisessa

kirjasessa Viki selvitteli issiäksen oireita, taudin hoitamistapoja, tervehtymistään luonnonparantolassa antaen lopuksi neuvoja issiaspotilaille.

Syyspuolella 1934 Viki lähetti savonmurteisen pakinan LIPEÄKALAAN, joka ilmestyi jouluna. Tässä pakinassa hän asetti kaksi lähekkäin asuvaa isäntää Pietarin ja Paavalin, joiden keskinäinen sopu ei ollut parasta laatua, tekemään monenlaista ilkeyttä toinen toiselleen. Sanomatta on selvää, että lukijalle sivustakatsojana oli vain hupaista seurata näiden kaverusten kepposia.⁹⁰

Jouluaihetta Viki käsitteli vakavasti ainoassa appivanhemmille osoittamassaan runossa. Tämä tervehdys syntyi sen vuoksi, että Maissun isä oli joutunut vuoteenomaksi sairastaessaan jalassa olevaa kuoliota, joka hänet satoi siihen vuodeksi seurauksella, että keuhkokuume vei tämän sitkeän vanhuksen 78 vuoden iässä hautaan heinäkuussa 1935.

Jouluruno 1934

Joulu, rauhan juhla jalo
vierahaksi taas se saa.
Kynttilöiden lämmin valo
ihmismielet kirkastaa.
Toivon, että myöskin teille
nääntyneille, kärsineille,
joulu rinnan rauhan soisi,
vaimennusta tuskan toisi.

Konsa syttyy joulukuusi
kirkkahine valoineen,
on kuin syttyis usko uusi
myöskin ihmissydämeen,

on kuin uuden voiman saisi,
aatot arka kohoaisi
ylös maasta, ohi ajan,
yli ikuisuuden rajan.

Joulu-illat lapsuutemme
kuusi meille mieleen tuo.
Onnen tuntein sydämemme
valtaa monet muistot nuo.
Sieltä lapsuutemme koista,
rakkahista muisteloista
lahjan parhaan ammennamme:
joulurauhan rintahamme.

11 Pakinoita ja runoja — asiatekstiä — oma elämä

Murrepakina (Lipeäkala) 1935
Murreruno (Pellervo n:o 23) 1936
Juhlat Bagdadissa (Viipurin Pamaus) 1936
Runo äidille 1936

Aamukävelyllä muinaisia
muistelemassa 1936
Suomen maantieto 1937
Poliisin poika 1938

Lipeäkala, joka jälleen ilmestyi jouluksi, oli pyytänyt Vikiltä murrepakinan, jonka hän valmisti syksyllä. Hän käsitteli siinä kahden kaveruksen rahan puutetta ja kommelluksia, joita syntyi sen poistamiseksi vekselillä. Aihe oli päivänkohtainen, koska rahatilanne oli yleisesti vielä kireä.⁹¹ Pakko oli juoksevienkin menojen peittämiseksi keksiä keinoja. Allekirjoittanut joutui sen kokemaan etsiessään takaajia opintolainaa varten; onneksi

Viipurissa vielä oli pari äveriästä liikemiestä, joiden lisäksi takuumiehiksi tulivat maisterit Kauko Kyyrö ja Unto Kupiainen.

Kuopion läänin Maanviljelysseura täytti 1935 seitsemänkymmentäviisi vuotta. Sen kunniaksi Suomen maataloudellisten osuuskuntien keskusjärjestö ”Pellervo” omisti samannimisen julkaisunsa n:n 23 Pohjois-Savon maakuntavihkoksi elokuussa. Siihen Viki kirjoitti runon *Kivpuron Ierikka kyntää* savolaisten omalla kielellä ja Oki Räisänen varusti sen kyntäjän piirroksella.⁹² Tässä pari säkeistöä alusta ja säkeistö lopusta.

Kevät tuasiisa on niät tullunna
niin teijän kum mejän kyllään.
On aarinko pellostä orraeta
ylös autellu sätteilyllään.
Muana multa se satteesta märkee on,
ja siemenet siinä ne itttää.
Ja kuuluu kurnutus sammakon,
joka lammessa häetään pittää.

On kuulunna kaavvan jo kiurun iän
ja kertonna kevvään tulloo,
ku alakovat, tultua laahkeen siän,
lumnietokset pelloella sulloo.
Jopa kaaniisti niin kevätlaalajat muut
ilovirttäsä ilimassa veisoo,
ja kohtapa hiirenkorvalla puut
niin silimänsomina ne seisoo.

— — —
Ihan luulis, ku oekeen on tottunna
tuan Kivpuron Ierikan iäneen,
jos sitä ei alakas kuuluva,
koko kevvään jo tulemata jäneen.
En minnäi luota en kukkiin niin,
en kiuruun livertelevvään.
Mut Kivpuron Ierikan öykkeisiin
minä uskon merkkinä kevvään.

Seuraavan kevään alkaessa Helsingissä oli suuri kansalaisjuhla erään tunnetun henkilön kunniaksi, josta raportoin kotiin, koska siinä oli mielestäni tapahtunut jonkinlainen etikettivirhe. Viki käytti aihetta hyväkseen, koska virheen tekijät olivat viipurilaisia, sellaisia, jotka jostain syystä olivat aikaisemmin antaneet hänelle aihetta tallettaa yhtä ja toista hampaankoloon ja hän oli vain odottanut sopivaa tilaisuutta saadakseen puolestaan antaa ”ojennuksen”. Tämän hän teki nyt ”sadunkertojana” itämaiseen malliin ja sai kertomuksen ”*Juhlat Bagdadissa*” julkisuuteen VIIPURIN PAMAUS -nimisessä julkaisussa, jonka päätoimittajaan hänellä oli hyvät suhteet. Kun pamfletti oli julkaistu, soitti toinen tapetille asetetuista herroista välittömästi lehtisen toimittajalle narkästyneenä:

— Kuinka te uskallatte julkaista minusta ”sellaista” tekstiä!

— Ai, teistäkö tarinassa oli kysymys! Enhän minä toki sellaista olisi tehnyt, jos olisin tiennyt... jne.

Keskustelu oli päättynyt tähän, mutta monet lehtisen lukijat saivat sadusta naurun aihetta, jota päätoimittajan näppärä paljastus tunnetuksi tultuaan oli omiaan lisäämään.⁹³

Näihin aikoihin koulussa sattui tapaus, joka joutui Vikin tietoon ja nosti hänen karvansa pystyyn. Hän päätti ottaa asiasta selvän, koska kysymys oli arvostelun objektiivisuudesta. Eräällä luokalla oppilas sai kotiaineistaan jatkuvasti viitosta, vaikka virheet olivat kovin vähäisiä. Viki kehotti tyttöä kirjoittamaan vanhemman sisarensa aineen teeman tullessa tehtäväksi. Tämä oli saanut aineesta aikanaan seitsemäisen. Tyttö kirjoitti vieden vanhan aineen, päällepäätteeksi korjattuna, kouluun ja sai jälleen viitosen! Hän kysyi, miten saisi numeron nousemaan. Vastaukseksi tuli, että hän voisi ottaa tunteja, esimerkiksi lehtori voisi antaa niitä kymmenen kappaletta, koska ”sinun isälläsi on kyllä varaa maksaa sen verran, mitä siitä kertyy!” Tyttö teki niin ja numero nousi seitsemään.

Päivän puheenaiheena oli silloin ns. Tattarisuon juttu. Viki oli käynyt Helsingissä ja tultuaan takaisin näytti tarkoituksella mainitulle äidinkielen lehtorille opettajahuoneen nurkassa ikäänkuin ”salaisuutena” sormen, joka oli ympäröity pumpulilla ja sijoitettu tupakkalaatikkoon — se oli muka peräisin Tattarisuolta. Vikin repliikki oli: Enhän minä noille naisille tätä näyttäisi, saattaisivat vaikka säikähtää. Sormi oli pujotettu tupakkalaatikkoon sen alapuolelle tehdystä reiästä.

Äitien päiväksi, toukokuun 10:nneksi 1936 Viki julkaisi sanomalehti KARJALASSA äidilleen omistamansa runon:⁹⁴

Äidille

Kun ma aatoksissain liitelen
kauas kulta-aikaan lapsuuteni,
moni kuva kaunis, suloinen
kirkkahana kohoo mieleheni.
Kuva yksi muita armaampi,
kuva vanhetessaan kirkastuva,
rakkaudella täyttää syömeni:
oman äidin on se armas kuva.

Elon eksyttävää polkua
vuosikymmenestä toiseen polen.
Paljon hyvää, paljon kaunista
matkan varrella kai saanut olen.
Yks on paikka, jonka armaus
muistossani kohoo kaikkein yli
niinkuin onnen mailta kajastus:
oman äidin on se armas syli.

Muistan, kuinka muinoin lapsena,
murheiseksi jos sai mieli milloin,
turvapaikan äidin helmassa
sekä lohdutusta löysin silloin.
Sanat somat, ääni lämpöinen
mielen murheisen voi viihdytellä.
Huoli haihtui, kun sai hetkisen
päästä silitellä käsi hellä.

Äidin osa: öitä valvoa,
huolet kantaa, nähdä tuskat kovat —
lausumahan lapsen kiitosta
kielen sanat liian köyhät ovat.
Mutta langat näkymättömät,
jotka sydämiä yhteen liittää,
helinähän herkkään heltyvät,
sanoitta kun Sua lapses kiittää.

Elon kulku kuvasarjojaan
ihmismieleen matkallamme piirtää.
Kuvat monet kestää hetken vaan,
kuva toinen toisen unhoon siirtää.

Kuva äidin läpi elämän
askeltamme aina noudattaapi,
vanhetessaan kirkkaan, lämpimän
sädekehän ympärilleen saapi.

Näin sai Vikin äiti kauniin kiitoksen runossa, joka lajissaan jäi viimeiseksi, sillä seuraavan vuoden heinäkuussa Lappeenrannan mamma siirtyi ajasta ikuisuuteen; äidin paarien ääressä ”Runotar” vaikenä — liian läheinen oli äiti Vikille.

Viki ikuisti kotikaupunkiaan kirjoitussarjalla, joka julkaistiin sanomalehti KARJALAN viidessä sunnuntailiitteessä keväällä 1936.⁹⁵ Hänen kävelyretkillään tekemänsä huomiot niihin liittyvine muistikuvineen saivat nimekseen AAMUKÄVELYLLÄ MUINAISIA MUISTELEMASSA. Seuraavassa on niistä lyhennelmä.

Somaa on lähteä syksyisenä sunnuntaiamuna kävelylle hiljaisen kaupunkimme katuja pitkin, vaellella vailla päämäärää, suunnata kulkunsa vain sinne, mihin hiljaisuus houkuttelee ja näkymätön käsi askeleita ohjailee. Somaa on kulkea katuja, käväistä paikoilla, silmäillä taloja, jotka ovat tuttuja vuosikymmenien takaa, ja kuunnella kulkiessaan muistojen kuiskeita. Talot ovat tosin toisiksi tulleet ja kadut muiksi muuttuneet, kuin olivat sanokaamme neljäkymmentä vuotta sitten. Mutta sitä enemmänpä niillä on sitten kerrottavaa, sillä ovathan paikat kuitenkin entiset, ja juuri näille, uuden muodon saaneille paikoille alitajuiset muistot näkymättömän käden tavoin kulkijaa ohjailevat.

Polkupyörämaneesi ja ensimmäiset elokuvat

Useasti tulee tämän kirjoittaja pyhäamuin ohjanneeksi kulkunsa Karjalankadun eteläpäähän, ohi sen aukeaman, missä nyt Luostarinkadun ja satama-alueen välillä, vanhan vallin juurella on kaunis nurmikoitten reunustama leikkikenttä kukkaistutuksineen aivan vallin juurella. Varmaankin siksi tämä aukeama askeleita houkuttelee, että siihen liittyy eräitä varhaisen lapsuuden muistoja.

Tasan neljäkymmentä vuotta sitten sijaitsi tällä paikalla, joka silloin oli epätasaista kivikkoa, missä nokkoset, maliheinät ja takiaiset olivat valtakasveina, pitkä laudoista rakennettu rakennus, Viipurin polkupyörämaneesi.

Polkupyörä, joka 1880-luvulla oli alkanut Englannista levitä kaikkiiin Euroopan maihin, lienee tullut samoihin aikoihin Suomessakin ja niinpä myöskin Viipurissa käyttöön. Mainitun kymmenluvun lopulla perustettiin kaupunkiimme polkupyöräklubi, jonka toiminnasta ei tämän kirjoittajalla tosin ole tietoja, mutta 1890-luvun alkupuolella valtaa viipurilaiset oikea polkupyörävillitys, jonka ilmauksena oli mainitun maneesin rakentaminen.

Yrityksen alkuunpanijana lienee ollut kaupungin silloinen poliisimestari, kapteeni, sittemmin eversti Stenström, ellei koko laitos ollutkin hänen yksityistä omaisuuttaan.

Maneesi oli arviolta 40 á 50 metriä pitkä yksikerroksinen puurakennus, jonka sali oli niin avara, että keskilattialla sopi hyvin olemaan tenniskenttä. Salin eteläpäässä oli katsojaparveke, ja sen alla joitakin pienempiä huoneita; pohjoispään sivulla, vallin puolella, oli pieni vahtimestarin asunto ja saliin johtava käytävä. Toinen ovi saliin oli rakennuksen pohjoispäädystä.

Tämä maneesi oli muutamien vuosien aikana viipurilaisten polkupyöräharrastuksen keskipiste. Siellä kävi kaupungin hienosto, niin herrat kuin myös naiset, opettelemassa polkupyöräilemisen taitoa ja konstin opittuaan toisilleen taitoaan näyttämässä ja tätä muotiurheilua harrastamassa.

Etenkin talvisin oli elämä maneesissa vilkasta. Toiset ajelivat vain huvikseen ympäri salia tai kiertelivät kahdeksikkoo, jotkut harjoittelivat erilaisia taitoajon vaikeuksia taikka nopeus-

ajoa. Sitä varten oli salin kummassakin päässä kaarevat, kaltevat kohosillat kurvien helpottamiseksi nopeassa ajossa.

Silloin tällöin järjestettiin erityisiä näytäntöjä, joissa oli erilaisia kilpailuja: nopeusajoa, hitausajoa, kuvioajoa m.m. erilaisia pujotteluja pystyyn asetettujen pulikoitten välitse y.m. Esittipä joku eräänlaista sirkuspyöräilyä ajamalla erilaisissa asennoissa pyörällä, jonka kehys oli käännetty ylösalaisin, niin että polkimet olivat satulan paikalla.

Näihin näytäntöihin kuului myöskin kauniita joukkueajoja komennon mukaan. Komentokieli oli ruotsi, sillä klubi oli ruotsalainen. ”Höger om!” ”Venster om!” ”Höger, venster om!” Niin jakoi etummainen ajaja komentosanoja, ja ajajain jono hänen jäljessään kiemurteli kauniita kuvioita muodostellen, kuin kummallinen käärme, joka aina paloittui kappaleiksi ja jälleen tuli eheäksi ja kokonaiseksi.

Kesäisin ajettiin vähemmän itse maneesissa, mutta sitä ahkerammin ulkona kaupungilla. Maneesilla oli vuokrattavia polkupyöriä, joita ahkerasti käyttivät ne, joilla ei omaa ollut. Ja ajelivatpa silloinkin maneesin salissa sellaiset, jotka eivät vielä rohjenneet lähteä taitoaan sivullisille näyttämään.

Varmaankin monet viipurilaiset, joiden ikä alkaa viiden, kuuden tai seitsemän numerolla, muistavat tämän maneesikauden Viipurin elämässä ja pyöräilyharjoittelunsa maneesin salissa. Ja muistanevat myöskin vahtimestarin vaimon, joka heille tätä vaikeata taitoa opetti satulasta ajajaa tukien kevein askelin sivulla juosten, kunnes pyörä rupesi pystyssä pysymään ja ajajaansa tottelemaan.

Polkupyörämaneesilla näki sellaisiakin polkupyöriä, joita ei enää ole vuosikymmeniin Viipurissa näkynyt. Näki m.m. kahden ajettavaa tandempyöriä, joissa oli tavallista pitempi kehys ja kaksi satulaa peräkkäin. Näki myöskin sellaisia ”esihistoriallisia” pyöriä, joissa etupyörä oli hyvin korkea ja takapyörä pieni ja joissa ajaja istui satulassa ylhäällä etupyörän päällä jalat polkimissa, jotka liittyivät etupyörän akseliin. Näissä kömpelötekoisissa pyörissä olivat täyteiset kumit ja ne olivat raskaita rumiluksia ja taisivatpa korkeutensa vuoksi olla hiukan hengenvaarallisia, koskapa niitä perin harvoin näki käytännössä.

Olipa eräänä talvena maneesilla sellainenkin polkupyörä, jossa ei ollut kumeja ollenkaan ja pyörinen rautavanteissa oli hampaat kuin joissakin rattaassa, se oli suunniteltu sileällä jäällä ajamista varten. Vehe taisi osoittautua kuitenkin epäkäytännölliseksi, koskapa sitä ei liene käytetty kuin kerran kokeiltaessa.

Polkupyörämaneesi oli käytännössä kolmisen vuotta. Sitten se purettiin pois. Olisiko ollut asia niin, että pahimman villityksen ohi mentyä se tuli tarpeettomaksi tai lieneekö ehkä laitos alun pitäen ollut huonosti kannattava.

Tätä maneesia käytettiin aikoinaan muuhunkin kuin polkupyörähuoneeksi. Niinpä siellä pelattiin talvisin tennistä, joten se oli kaupunkimme ensimmäinen tennishalli. Lattiaan oli mustasta nauhasta tehty tenniskentän rajat, ja ikkunat samoin kuin katossa oleva iso kaarilamppu olivat suojatut metallilankaverkolla, joten siellä voi huolettomasti hujautella verkkopalloa, silloinkun sali ei ollut polkupyöräilijöillä käytännössä. Ja monet kaupungin nuoret naiset ja herrat siellä talvi-illoin kävivät tennispelissään lämpimänsä ottamassa.

Myöskin jokin sirkusseurue monine ihmeineen vieraili maneesilla ja samoin näytteli siellä itseään viipurilaisille eräitten markkinain aikana partasuu-nainen. Innokkaasti kävivät kaupunkilaiset tätä ihmettä katsomassa, ja olikin siinä ihmettä kerrakseen, kun naisella, joka muuten oli kasvoiltaan sieväköinen täti, oli komea ruskea täysparta leukansa koristuksena.

Tärkeintä on kuitenkin mainita se historiallinen tapaus, että polkupyörämaneesilla esitettiin elokuvia ensi kerran Viipurissa ja todennäköisesti ensimmäisiä kertoja koko maassamme. Tämä tapahtui muistaakseni 1896 eli vuotta myöhemmin kuin elokuvat keksittiin.

Eivätpä olisi tyydyttäneet ne kuvat nykyajan hemmoiteltua elokuvayleisöä. Ei siinä tarjottu mitään tuntikaupalla jatkuvia draamoja tai komedioja jännittävine juonineen ja filmitähtineen, puhumattakaan tietysti äänielokuvista. Olipahan vain pieniä muutaman minuutin kestäviä irrallisia palasia sieltä täältä, jotka eivät olleet missään yhteydessä keskenään. Oli jokin kuva, joka esitti junan saapumista asemalle ja matkustajien purkautumista ulos vaunuista —, eikä siinä kuvassa ollut sitten sen enempää. Oli toinen, joka esitti korkeaa laituria meren rannalla

ja miehiä, jotka hyppäsivät laiturilta uimaan, että vesi roiskui korkealle — eikä siinä taas ollut sen enempää. Ja oli muita samantapaisia pikku pätkiä. Mutta jotakin oli sellaistaikin — mitä lie sitten ollut —, joka oli lapsilta kielletty, mutta jolle aikaihmiset salissa kovasti nauraa hohottivat.

Sopinee näin neljän vuosikymmenen kuluttua palautella muistiin näitäkin polkupyörämaneesin aikoja, sillä eipä tiedä se sukupolvi, joka lapsuutensa leikkejä leikkii nykyisellä kauniilla kentällä Karjalankadun eteläpäässä vanhan vallin juurella, että samoilla paikoilla on aikoinaan ollut tällainen talo, jolla on ollut oma merkityksensä kaupunkimme kulttuurielämässä.

Santarmin lehmät ja Puurtisen lumilapio

Paljon on viime vuosikymmeninä muuttunut edellä mainittu vanha valli, Pantsarlahden bastioni, jolla nykyään seisoo Viipurin Taidemuseon kaunis rakennus. Nuorimmankin polven muistissa on aika, jolloin tämä bastioni oli hoitamaton epätasaista nurmikenttää, jota vallin harja reunusti. Mutta vanhempi polvi muistaa senkin ajan, jolloin tämä valli oli lehmien laitumena.

Näihin aikoihin oli myöskin bastionin merenpuoleinen rantakaistale, joka nyt on kasvanut satama-alueeksi, kokonaan toisenlainen kuin nyt. Tuskinpa missään kohdin kaupungissamme onkaan viime vuosikymmeninä tapahtunut itse maastoon nähden niin suuria muutoksia kuin mainitulla rannalla. Oikeastaan ei siinä, missä nyt leveä satama-alue rautateineen ja varastuosojineen sijaitsee, neljäkymmentä vuotta sitten ollutkaan mitään ”maastoa”, sillä siinä lainehti meri, ja ranta oli vain kapeana kaistaleena — parikymmentä metriä, paikoin vieläkin kauempana — vallin juurella.

Aivan lähellä Karjalankadun puoleista vallin kulmausta oli tässä rannassa vähäinen kallioniemeke, jota sanottiin ”kirppukallioksi”, kaiketi siksi, että venäläiset sotilaat kävivät siinä kesäisin uimassa ja paitojaan pesemässä. Siitä vanhaan satamaan päin, kaasutehtaan luona olevan valliportin ja tullihuoneen välillä olivat kaupungin uimahuoneet, joita siinä oli vähän matkan päässä toisistaan neljä kappaletta.

En tiedä, mitkä olivat näitten uimahuoneitten viralliset nimet, mutta rahvaan keskuudessa tai ainakin pikku poikien keskuudessa ne kulkivat nimillä: miesten, naisten, herrojen ja rouvien uimahuone. Miesten ja naisten uimahuoneet olivat yksinkertaisempia laitoksia ja niissä sai käydä maksutta, jota vastoin ”herrojen” uimahuoneella oli hyttejä ja pitkä silta, jonka päästä voi hypätä veteen, ja siellä kävijän oli suoritettava pääsymaksua 15 penniä. Samoin lienee ollut ”rouvien” uimahuoneen laita.

Myöhäisempään aikaan kuului Pantsarlahden uimalaitos, joka on tietysti nuorempienkin viipurilaisten muistissa säilynyt.

Suuresti on muuttunut sekin osa rannasta, missä mainittu uimalaitos sijaitsi. Aivan Karjalankadun päässä, nykyisen sähkölaitoksen ja Ilmarisen kirjapainon rakennuksissa oli ”mekanisti versta”, jolla nimellä kansan kesken kulki Gallenin konepaja. Tämä laitos oli alallaan maamme suurimpia, ja siinä oli useita satoja miehiä työssä. Mieleen on jäänyt alituinen vasarain kalke, joka tehtaasta kuului ja joka, tehtaan höyrypillin ilmoittaessa työn päättymisen hetken, aina silmänräpäyksessä muuttui kovin oudostuttavaksi hiljaisuudeksi. Ja kohta sen jälkeen alkoi tehtaalta purkautua mustia miehiä, jotka juoksujalassa riensivät kotiinsa. Se oli senaikaisen Viipurin katukuvassa säännöllisesti joka päivä toistuva ilmiö.

Kadun päässä aivan rannassa oli konepajan laivatelakka ja siitä Haville päin laaja Pantsarlahti, joka ulottui aivan lähelle niitä taloja, jotka reunustavat S.O.K:n myllyn ohi Haville vievää katua.

Tämän lahden rannalla oli laivatelakan luona ensin joitakin vähäisiä lautatarhoja ja sitten jokin puinen asuinrakennus, vai liekö ollut parikin. Lahden pohjukassa, nykyisen Vaasankadun ja Brahenkadun jatkeiden välillä oli n.s. ”ruuninryki”, kivistä tehty laivalaituri, joka oli pahasti sortunut, niin että sitä tuskin lienee voitu käyttää ollenkaan siihen tarkoitukseen, mitä varten oli rakennettu. Sortuvilla satamilla on kaupungillamme tällä rannikolla siis jo vanhat traditionsa.

Pantsarlahtea käytettiin talvisin kaatopaikkana, johon kaupungin kaduilta korjatut lumet vedettiin, ja lumisina talvina sinne karttuikin korkeat lumivallit. Nämä lumivallit johtavat mieleen pienen jutun, joka saakoon tässä sijansa.

Nykyinen satama-alue, joka sadan, parinsadan metrin levyisenä jatkuu jokseenkin suoraviivaisena tullihuoneelta Haville, on syntynyt viime vuosikymmenien aikana entiseen mereen haudaten alleen edellä kuvaillun rannan, jolla sijaitsevat uimahuoneet ja kirppukallio, edelleen peittäen matalan Pantsarlahden, jonka kivikossa seudun pikku lapset aurinkoisina päivinä uida rypläsivät, ja sileät rantakalliot, joilta käsin kaupungin itäpuolen aikaihmiset kuumina kesäpäivinä hakivat meren aaltojen tuomaa vilvoitusta.

Siihen missä nyt isot höyrylaivat purkavat tai ottavat lastia ja korkeat nosturit törröttävät pystyssä ja missä liike-elämän valtasuoni sykkii voimakkaana kuin jossakin Euroopan suuressa satamakaupungissa, siihen rantaan liittyi neljä vuosikymmentä sitten osa senaikuisen Viipurin elämää hiljaisena ja idyllisenä ja omalla tavallaan kauniina.

Suolle rakennettu kaupunginosa

Kun kävelee Brahenkatua satamasta keskikaupungille päin, muistuu vanhalle viipurilaiselle mieleen aika, jolloin monet paikat siitä kaupunginosasta, jonka halki kulku käy, olivat villiä nurmikkoja ja suota. Nyt ei mainitusta suosta ole jäljellä muuta kuin Suokadun nimi, mutta vanhimmat kaupunkilaiset muistavat ajan, jolloin Pantsarlahden kaupunginosaa yleisesti nimitettiin "Suoksi". Mutta sekin, jonka muisti ulottuu vain kolme- tai neljä vuosikymmentä taapäin, muistaa mainitut seudut kokonaan toisenlaisina kuin ne nyt ovat.

Se alue, missä nyt on vanha urheilukenttä Vaasankadun ja yhteiskoulun välillä, oli siihen aikaan pajupensaita kasvavaa mättäikköä, ja kentän eteläpäässä oli joitakin vesilammikoita, jotka syksyisin saatuaan ohuen jääpeitteen tarjosivat koulupojille erinomaisen tilaisuuden "retkuttamiseen". En tiedä, tuntevatko nykyajan koulupojat tämän viehättävän urheilun, enkä suinkaan sitä suosittele, sillä siellä, missä vesi on syvää, se huvi voi muuttua murhenäytelmäksi.

Mutta mainitut lammikot olivat matalat, eikä retkuttaminen niillä ollut hengenvaarallista. Mutta hupaisaa se oli. Kun oli ollut yksi tai pari pakkasyötä, kokoontuivat koulupojat välitunneilla tai koulumatkalla mainitulle lammikolle, ja rivissä juostiin hitain, liukuvin askelin lammikon yli, sitkeään syysjään notkuessa laineina jalkojen alla. Jos jää oli liian ohutta kannattaakseen yhtäkaa useampia retkuttajia, juostiin yksitellen pienin väliajoin.

Saattoihan sattua, että jää murtui ja joku kasteli housunsa. Mutta vähäinen hinta olivat määrät nousut sellaisesta huvista. Eikähän siitä ollut sen kummempia seurauksia, kuin että asianomainen, jos vahinko sattui kouluun tullessa, istui märin housuin pari tuntia koulussa, sillä "akkamaista" olisi ollut lähteä kotiin moisen syyn tähden.

Reslakkoa, urheilun alkeita ja santarmivihaa

Brahenkatu johtaa mieleen muitakin muistoja kolmen vuosikymmenen takaa.

Mainitun kadun satamanpuoleinen jatke on katkaissut sen leveän ajotien, joka itäisten patterien juurella kulki ennen johti Pantsarlahdesta Sammonkadulle päitse Patterinmäen linnakkeelle poikki sen alueen, missä nyt sijaitsee m.m. ammattikoulun komea rakennus. Tämä tie "ruumintie", oli erinomainen pallonlyöntipaikka Pantsarlahden pojille.

Silloin ei tunnettu pesäpalloa, sehän oli verrattain uusi keksintö ja hyvä keksintö onkin, vaan pelattiin "kuningasta", jos oli tarpeellinen määrä poikia koolla, ja pienemmän joukon oli tyydyttävä pelaamaan "reslakkoa" (reslakko = tre slag = kolme lyöntiä). Mutta iloa tarjosivat nekin pelit, ja liikuntaa sai kukin kyllikseen, jos oli käytettävissä hyvä musta kumipallo, joka kunnon lyönnin satuttamana varmaankin lensi pitemmälle kuin nykyiset pesäpallot. Oikean pallon piti olla musta, sillä sellaiset olivat paksumpia ja kimmoisampia kuin valkeat, jotka olivatkin vain herraslasten leikkikaluja. Niinpian kuin maa keväisin lumesta vapautui, alkoi reslakon peluun rununtiella, ja siitä riitti huvia syksyyn saakka.

Talvisin taas olivat patterin rinteet, kuten ovat vieläkin, hyviä suksimäkiä, silloisena aikana vain parempia kuin nyt, sillä nyt ovat Mallaskadun ja patterin väliset talot esteenä. Silloin voi sujauttaa suksilla patterilta, halki jokseenkin tasaisen kentän aina Mallaskadulle saakka.

Tuo mainittu ruununtie johtaa mieleen muitakin, paljon tärkeämpiä silloisen ajan urheiluasioita kuin reslakon peluun. Ruununtien tasainen reunus oli oivallinen ruohokenttä — tosin kapea, mutta sitä pitempi — jossa sopi hyvin harjoitella erilaisia urheilulajeja. Ja siinä pitikin usein harjoituksiaan muiden muassa eräs 1900-luvun alkuvuosien huomattavimpia urheilijoita koko maassamme, Uno Tuomela, joka asui lähellä ruununtietä, samassa talossa kuin tämän kirjoittaja.

Olihan selvää, että me koulupojat olimme sangen ylpeitä sellaisesta naapuruudesta ja tiesimme tarkkaan T:n saavutukset eri urheilulajeissa. Eikä hän ollutkaan mestari ainoastaan meidän silmissämme, vaan olipahan, kuten jo tuli sanotuksikin, yksi koko maamme huomattavimpia kykyjä. Viipuri oli jo niihin aikoihin jommoinkin urheilukaupunki sen ajan oloihin katsoen. V. 1905 oli koko maassamme ainoastaan kahdeksan ”urheilumaisteria” ja niistä oli kolme viipurilaisia, tietysti T. oli yksi. V. 1906 oli Suomella nelimiehinen joukkue Ateenan olympialaisissa kisoissa, ja niistä neljästä oli kaksi viipurilaista. Ja tietysti T. oli näistä toinen.

Vielä toinenkin urheilumuisto ruununtieltä. Oli ollut kerran kesällä urheilukilpailut kaupunginhaassa, jolla nimellä kutsuttiin erästä osaa Koivistontien ja Havin välisellä alueella. Siellä pidettiin kansanhuveja ja niiden yhteydessä tavallisesti urheilukilpailuja. Nekään eivät tulostaltaan olleet aivan nykyisten kilpailujen veroisia, esim. kuulantyyntöön voittoon saattoi riittää, kun mukana eivät olleet parhaat tekijämiehet, 8,10 metrin tulos. Mainituissa kilpailuissa olivat katsojina — tai olivatko ehkä palkintotuomareina — mm. edellä mainittu Uno Tuomela ja toinen viipurilainen suururheilija ja Ateenan olympialaismies Heikki Pennola.

Kun kilpailut olivat päättyneet ja palkinnot jaettu, kohotti joku eläköön-huudon Suomen urheilulle. Mutta sitä ei olisi pitänyt tehdä. Vieressä seisoi venäläinen santarmi, sen vihatun ja inhotun virkakunnan edustaja, joka lähetti nuuskijoitaan joka paikkaan, missä vain oli syytä epäillä olevan tekeillä jotain, mikä ei ollut sopusoinnussa ”suuren isänmaan” asian kanssa. Sillä silloin elettiin Bobrikoffin aikoja. Santarmi tarttui heti asiaan väittäen, että oli huudettu ”eläköön Suomen urhoollisuus”, mikä oli hirveä rikos ja hän uhkasi saattavansa ankaraan edesvastuuseen eläköön-huudon kohottajan.

Asiasta syntyi ankara sanasota, jota suomalaisten puolesta hoiteli pääasiassa Pennola, joka osasi venättä. Santarmin suomen kielen taito oli heikko — eihän hän muuten luultavasti olisi sekoittanutkaan urheilua ja urhoollisuutta toisiinsa — ja siksi väittelyä käytiin venäjäksi. Me koulupojat seisoimme jännittynein mielin ympärillä koettaen ymmärtää niin paljon kuin mahdollista siitä mitä sanottiin. Ja paljonhan me ymmärsimmekin. Sillä Viipurissa puhuttiin siihen aikaan paljon venättä, ja koulupoikienkin korvaan oli monta sanaa jäänyt tätä vihattua kieltä.

Riita jatkui Kaupunginhaasta poistuttaessa ja vielä pitkin ruununtietä Pantsarlahteen päin, missä santarmi asui. Muuta ei ole jäänyt itse sananvaihdosta mieleen, mutta kaksi repliikkiä muistan vieläkin, sillä niihin katsoimme me koulupojat koko riidan huipentuneen. Santarmi ja Pennola olivat innoissaan seisahtuneet ruununtieellä ja seisoiivat nokikkain, parvi koulupoikia ja muutakin yleisöä ympärillä. Ja silloin ne muistossa säilyneet sanat lausuttiin.

Santarmi: ”Jaa staarshe tebjaa” (= minä olen vanhempi sinua.)

Pennola: ”A jaa umnieje tebjaa”. (= mutta minä olen viisaampi sinua.)

Heikki Pennola saavutti vähän myöhemmin (1905) Suomen ”urheilukuninkaan” arvon, mutta sillä hetkellä hän meidän koulupoikien silmissä oli suurempi kuin kuningas. Oli melkein kuin olisi hän lyönyt murskaksi koko mahtavan Venäjän valtakunnan. Tunsimme jotain samanlaista kuin sitten monia vuosia myöhemmin silloin, kun Suomi julistautui irti Venäjästä.

Heikki Pennola oli aikoinaan Suomen parhaita painijoita. Mutta sillä hetkellä siinä ruununtieellä hän meidän mielestämme saavutti yhden suurimpia voittojaan. Se oli sellainen ”koko Nelson”, että santarmilla olivat varmasti ”hartiat maassa”.

Muuan muistelma musiikkielämästä

Joka kerta kun tämän kirjoittaja aamukävelyllään sivuuttaa Brahen- ja Torkkelinkatujen risteyksen ja näkee V.P.K:n talon, johtuu mieleen eräitä tähän taloon liittyviä muistoja. Niitä on oikeastaan useampiakin, mutta muuan muisto, joka liittyy kaupungin musiikkielämään neljäntäkymmentä vuotta sitten, kun Viipurissa vaikutti Koulunuorison orkesteri, joka kerran antoi konsertin äskenmainitussa V.P.K:n talossa. Asiasta voin kertoa asiantuntijan pätevyydellä, koska olin mukana soittamassa. Riennän heti sanomaan, että oli siellä toki parempiakin soittajia. Luultavasti useimmat muut — tai sanokaamme suoraan: varmasti kaikki muut olivat parempia pelimanneja. Mutta luulen, että useita oli suurin piirtein samaan musikanttien luokkaan kuuluvia kuin allekirjoittanutkin.

Soittajat olivat pääasiassa koulupoikia, kummastakin silloisesta suomalaisesta ja osaksi ruotsalaisesta lyseosta, taisipa joku olla venäläisestäkin kimnaasista, mutta parhaat tekijät lienevät olleet ei-koululaisia. Ja johtajana oli oikea musiikkimies, eräs silloisen orkesterin jäsen. Harjoituksia pidettiin ”Pirun kirkossa”, nykyisessä Suojeluskunnan talossa Karjaportinkadun varrella, ja pari kertaa esiinnyttiin julkisestikin. Toinen kerta oli kansakoulun salissa, en muista, mikä tilaisuus lienee ollut, se tapaus on niin tarkkaan peittyneet unhotuksen sumuun, etten muista muuta kuin lavalle kokoontumisen ennen esiintymistä tai kenraaliharjoitusta. Mutta toisen tilaisuuden muistan tarkemmin, ja se oli oma konsertti V.P.K:n salissa.

Sitten on minun tehtävä pieni hyppäys kymmenkunta vuotta ajassa eteenpäin ja kerrottava eräs juttu, jonka olen toisilta kuullut ja joka koskee erästä samantapaista tilaisuutta, jossa myöskin soitti nuorista soittajista kokoonpantu orkesteri. Tapaus on vuoden 1910—12 vaiheilta, ja se kuuluu siihen musiikkielämään, josta historian kirjoittajatkin joskus tulevat kertomaan.

Tämä orkesteri oli korkeampaa luokkaa kuin tuo meidän, sillä johtajan paikalla seisoi, niin kerrotaan, Erkki Melartin. Orkesterissa oli soittamassa muuan poikanen, varrelta niin vähäinen, että hänen oli nähdäkseen nuotit soitettava seisoallaan, kun toiset istuivat. Orkesteri esiintyi jossakin juhlassa kansakoulun salissa, ja kesken erään kappaleen mainittu pikku mies kääntyi ja loi vihaisen silmäyksen erääseen takanaan soittavaan mieheen. Kun hänen isänsä kotimatalla kysyi, miksikä hän oli katsahnut tuohon toiseen, vastasi poika: ”mitä hää sit soittaa a:n, kuulha jokahine, ett sen piti olla ais.”

Tästä pojasta kasvoi sittemmin mies, jonka nimi Martti Turunen oli kaikille viipurilaisille tuttu ja onpa tuttu YL:n viimekesäisen matkan jälkeen koko Euroopalle. Tapaus todistaa vain, että Martti Turusella eli Pyssyllä, kuten häntä laulajapiireissä nimitetään, on jo lapsesta asti ollut epänormaalit tarkat korvat, eli sanoaksemme asian erään YL:n kronikoitsijan sanoilla Pyssy on ”kaikesta absolutisti so. korvalta, tupakalta ja väkeviltä nesteiltä”.

Punaisenlähteen tori

Punaisenlähteen tori — sen nimen kuulemme joka päivä ehkä montakin kertaa ja sitä itsekin lausuilemme, mutta harvoin kai tulemme ajatelleeksi, mistä tällainen nimi. Tori siinä on, senhän näemme, mutta missä on lähde ja miksi se on punainen!

Lähde taikka paremminkin kaivo oli torilla vielä niinä aikoina, joihin tämän kirjoittajan kaukaisimmat muistot ulottuvat, ja kaivon ylle oli rakennettu koppoli, joka oli väriltään punainen, mutta tuskinpa tämä lienee antanut lähteelle nimeä, sillä nimi kai on vanhempi kuin tuo punainen lautakoppoli. — Tämä kysymyshän kuuluu historiantutkijoille, eikä allekirjoittanut pyrikään sitä ratkaisemaan, aikomukseni on vain kertoa tarina, jonka lapsena kuulin.

Tällainen oli tarina: kerran mestattiin viipurilaisia herroja lähteen luona, ja verta virtasi niin paljon, että lähteen vesi tuli punaiseksi: siitä lähde sai nimensä.

Historiassa kerrotaan, että v. 1599 Kaarle herttua valloitettuaan Viipurin mestautti eräitä aatelismiehiä, kuningas Sigismundin puoluelaisia kaupungin ulkopuolella olleen Munkkilähteen luona. Senaikaisen kartan mukaan Munkkilähteen paikaksi soveltuu kylläkin Punaisenlähteen tori, mutta kaupungin historia, jota olen selailut, ei mainitse mitään veden värjäytymisestä.

Toisenkin selityksen olen kuullut lähteen nimen syntyyn. Joku vanha viipurilainen on maininnut, että lähteen ympärillä olevasta maasta valui siihen punaista hiekkaa, joka antoi vedelle värin.

Jokin syyhän on olemassa tuollaiseen nimeen. Mielenkiintoista olisi tietää, ovatko historian-tutkijat asian ratkaisseet ja minkä selityksen päteväksi huomanneet.

Nelisenkymmentä vuotta sitten oli siis, kuten mainittu, Punaisenlähteen torilla kaivo, josta koppolin seinässä olevalla rautavivulla pumputtiin vettä. Koppolin seinästä ojentautui ulos puinen torvi, jonka alle vesiasia sijoitettiin taikka jonka päässä olevaan rautakoukkuun ripustettiin ämpäri vettä pumputtaessa. Tämän kaivon vesi oli kuitenkin, niin kerrotaan, keinoa eikä sitä käytetty juomavedeksi. Ainoastaan tulipalojen sattuessa ja katujen kasteluun sitä käytettiin. — Juomavettä saatiin toisista kaivoista, joita oli yksi Pantsarlahden puolella lähellä Linnan- ja Brahenkatujen risteyksessä, yksi lähellä asemaa, yksi Saunalahdessa ja ainakin yksi Kolikkoinmäellä. Nämä olivat suurempia yleisiä vedenottoaikoja. Lisäksi lienee siellä täällä ollut yksityisiä pienempiä kaivoja.

Juomavesi vedettiin tavallisesti isoissa sammioissa talojen pihaan, ja niistä asukkaat saivat sitä ämpäreillään noutaa. 1880-luvulla kerrotaan olleen kaupungissa kolme ajuria, jotka ammatikseen kuljettivat vettä taloihin myyden sitä 5 à 10 penniä ämpäri tai saavi, aina astian suuruudesta riippuen. Mutta niissä taloissa, joiden pihamiehillä eli vornikoilla, kuten siihen aikaan sanottiin, oli hevonen, kuului veden haku pihamiehen tehtäviin.

Punaisenlähteen tori oli niihin aikoihin muutenkin toisennäköinen kuin nyt. Talot ympärillä olivat pieniä puutaloja. Apteekin ja nykyisen työväenopiston rakennukset olivat ainoat kiviset. Tori itse oli kiveämätön. Sen ja Salakkalahden väli oli hyvin vesiperäistä maata, korkeanveden sattuessa nousi vesi lähelle Punaisenlähteen toria. Kertoopa muuan viipurilainen, jonka muisti ulottuu kymmenisen vuotta kauemmaksi kuin allekirjoittaneen, poikasena soudelleensa ja istuneensa ongella torin ja Pohjolankadun kulmauksen vaiheilla.

Nykyisen Karjalankadun kohdalla oli 1880-luvulla vielä, niin kertovat, maantie ja Pohjolankadun paikalla Salakkalahden pohjukassa vei jonkinlainen silta vähäisen jokipahasen poikki. Revonhännässä lähellä nykyistä asemarakennusta oli siihen aikaan Levanovan sauna, ja kerrotaan, että edellämainitun sillan oli rakennuttanut saunan omistaja sitä varten, että kaupunkilaiset pääsisivät kuivin jaloin käymään hänen saunassaan.

Ne isot, komeat kivitalot, jotka nyt koristavat Punaisenlähteen torin seutuja, eivät siis ole suinkaan kalliolle rakennettuja. Toivokaamme kuitenkin, että ne tukevasti seisoisivat perustal- laan ja että yhä useampia niitä nousisi torin ympärille. Ja kun vielä joskus Punaisenlähteen ”pörssi” ja markkinat ja kauppakojut siirtyvät torilta johonkin muuante, niin silloinhan tämä aukeama jolloinkin meidän jälkeentulevaistemme aikana on kaupungin juhllallisimpia paikko- ja.

Pekka Heiskasen konsertti

Se talo Punaisenlähteen torin varrella, jossa viime syksystä asti majoilee Työväenopisto ja joka sitä ennen ainakin kolmisen vuosikymmentä oli kaupungin kirjaston ja lukusalin huostassa, johdattaa mieleen erään erikoislaatuisen konsertin, joka oli mainitun talon salissa 40 tai 41 vuotta sitten. Siihen aikaan oli tuossa talossa raattiusravintola, ja sen salissa pidettiin pienempiä juhlatilaisuuksia. Siellä piti myöskin sokea kanteleensoittaja ja laulaja vaatimatto- man konserttinsa, ensimmäisen musiikkitalaisuuden, jossa tämän kirjoittaja oli läsnä.

Kantelehan on meidän kansallisin soittimemme, ja maassamme on ollut, kuten tunnettua, eräitä mainetta saavuttaneita kanteleensoittajia. Kreeta Haapasalo lienee näistä ensimmäinen aikakirjoissa mainittu, ja hänen sepittämänsä kaunis laulu ”Mun kanteleeni kauniimmin taivaassa kerran soi” on yleisesti tunnettu. Kuuluisampi kuitenkin ja nykypolvellekin tuttu on Pasi Jääskeläinen, joka hauskoilla lauluillaan ja rehevällä olemuksellaan aikanaan saavutti suurta suosiota.

Pekka Heiskasen nimi lienee vähemmän tuttu, vaikka hänkin aikanaan kierteli eri puolilla maatamme soittaen kanneltaan ja laulaen sen säestyksellä lauluja, osaksi hupaisia, kuin Pasiin laulut, osaksi vakavampia. Tämä soittaja oli Savosta syntyisin, jostakin Kuopion puolesta, oli

pikku poikana sairastettuaan ison rokon menettänyt silmiensä valon ja sen jälkeen opetellut soittotaidon, jolla hankki elatuksensa.

Muistan miehestä, että hänellä oli harmahtavat viikset, rokonarpiset kasvot ja keltaiseksi väritetty kannel. Hänen ohjelmastaan on ainoastaan kaksi laulua jäänyt mieleen. Toinen oli ”Tuuli hiljaa henkäilee, aalto vapaa välkkyilee”, kaunis kevätlaulu, jota lapset vieläkin laulanevat, ja toinen oli Pasi Jääskeläisen ohjelmistosta ja nykyisin kai gramofonilevylläkin monelle tuttu laulu, jossa kerrotaan muitten muijasta ja omasta, ja jossa on mm. seuraava säkeistö:

”Muitten muijalla nenä on,
mut ei minun muijallani.
Löysin vanhan lankakerän,
tein siitä muijalle uuden nenän.
Niin näin edespäin:
uusi nenä, lankakerä
oli minun muijallani.”

Olihan siinä montakin säkeistöä, joissa kerrottiin, miten laulajan muijaa korjailtiin ja paranneltiin: löysin vanhan tervaleilin, tein siitä muijalle uuden peilin; löysin vanhan paatin kokan, tein siitä muijalle uuden nokan, ja löysin vanhan merran nielun, tein siitä muijalle uuden sielun, ja niin edespäin. Ja kelvollinen kapinehan siitä lopuksi taisi tulla.

Vielä pikku muistelmä mainitusta konsertista. Sanomalehti-ilmoituksessa oli konsertin pitäjä maininnut, että pääsymaksu on ”vapaaehtoinen”. Tämän sanan käsittivät eri henkilöt eri tavalla. Muuan rouva tuli ”tilaisuuteen” suuren lapsilauman kanssa maksamatta mitään. Toiset maksoivat kuka 25 penniä kuka enemmän, mutta olipa sellaisiakin jotka konserttiin tullessaan maksoivat uudestaan ja suuremmalla rahalla.

Eihän ne tulot kai suuret olleet, mutta sen verran sokea Pekka sai, että kykeni taas toiseen kaupunkiin lähtemään sävelillään ihmisiä ilahduttamaan.

Eikä tuo tilaisuus mikään merkkitapaus ollut kaupungin musiikkielämässä, mutta tällaisessa vaatimattomassa pakinnassa voinee tuollainen vaatimaton taiteilijakin sijansa saada.

Ja jos lopuksi on soveliasta esittää eräs aivan henkilökohtainen muisto sokeasta Pekasta, niin voisin mainita, että tämän kirjoittajalla on takin taskussa a-rauta, jonka sokea soittaja konserttimatkallaan lahjoitti ja jota hän ensin viilaamalla paranteli, koska se ei hänen korvaansa täysin tyydyttänyt. En tiedä sitten, kumpiko lie ollut oikeassa, alkuperäinen rautako vai Pekan korva.

Mutta jätämme sokean soittajan ja jääme odottelemaan, suoltuuko muistojen kerältä vielä muuta paperille panemisen arvoista.

Entistä Lopottia etsimässä

Kun kuljeskelee Lopotin suoraviivaisia ja säännöllisiä katuja, joita monin paikoin jo komeat kivitalot reunustavat, ja koettaa sieltä etsiä lapsuusajan Lopottia, jossa kapeat mutkikkaat kadut olivat kiveämättömiä ja talot pieniä puutaloja, joutuu kulkija monta kertaa vaikeuksien eteen. On useammankin kerran palattava samaan kohtaan, onpa lopulta turvauduttava karttaan löytääkseen sen, mitä haluaa. Sillä ei missään koko kaupungissamme ole uusi aika niin armottomalla kädellä hävittänyt vanhaa luodessaan uutta kuin täällä Lopotissa.

Mutta eihän nuoremman polven viipurilainen edes ehkä tiedä, mitä on Lopotti. Lienee senvuoksi syytä selittää.

Kun seisoo Punasenlähteen torin kulmassa, puiston puolella, ojentaa kätensä Torkkelinkadun suunnassa kohti Kolikkoinmäkeä ja sitten tekee niin suuren kierron itään ja pohjoiseen päin, että käsivarsi joutuu kohti rautatieasemaa, niin on se kaupunginosa, joka jää käsivarren muodostamaan kulmaukseen, Lopotti. Ulkorajoiksi jäävät Patterinmäen rinteet ja Lääninsairaalan itäpuolella olevat alueet.

Ja jos näin käsivarttaan pyöryttäessään samalla pyyhkäisee mielikuvituksessaan pois kaikki kivitalot tuolta alueelta - ehkä voi jättää sentään kolme paikoilleen: Punasenlähteen apteekki-

talon, osan Lääninsairaalan rakennuksista ja Yhdysoluttehtaan myöskin osittain — ja jos sitten siroittelee alueelle mahdollisimman suureen epäjärjestyksen pieniä puutaloja, jättäen välille asumattomia kivikkoja ja pensaikkoja, on jonkinlainen pintapuolinen kuva syntymässä siitä Lopotista, joka oli olemassa nelisenkymmentä vuotta sitten. Mutta että se kuva tulisi osapuulleenkaan täydelliseksi, on meidän koetettava palautella muistiin edes joitakin yksityiskohtia.

Ensin pari sanaa itse Lopotti-nimestä. Nimi tulee venäläisestä samasta sloboda, joka merkitsee esikaupunkia. Kaupunginosan virallinen nimi oli vanhastaan Pietarin esikaupunki. Kansan käyttämä nimitys oli Lopotti, jolla tarkoitettiin kokonaisuudessaan aluetta Torkkelinkadusta Eliaankirkon mäkeen asti, mutta tästä alueesta erotettiin vielä Myllymäen ympäristö eli Kannaksenkadun ja Torkkelinkadun välinen osa, jota sanottiin Sotamies-Lopotiksi.

Muistellemme ensin hiukan tätä Sotamies-Lopottia. Nimitys johtui siitä, että tähän esikaupunkiin oli asettunut asumaan useita entisiä venäläisiä sotamiehiä vapauduttuaan sotapalveluksesta. Ensimmäiset asukkaansa oli Lopotti saanut siten, että Tervaniemeltä oli viime vuosisadan puolivälin jälkeen hajoitettu siellä ollut esikaupunki ja velvoitettu asukkaat muuttamaan muuante. Tämä Tervaniemen esikaupunki oli ollut huonomaineinen paikka, ja kun asukkaat sieltä siirtyivät Lopottiin, veivät he maineensa mukanaan. Siten Lopotinkin, etenkin Sotamies-Lopotin nimellä oli huono kaiku.

Tässä kaupunginosassa oli kaksi pääkatua: Pukkikatu ja Kilikatu, muut kadut olivat vain epäsäännöllisiä pieniä kujia. Pukkikadusta on osa vielä jällellä Otavankadun nimellä, mutta suuri osa on hävinnyt melkein jäljettömiin. Tämän hävinneen osan voimme loihkia siten, että kuvittelemme kulkevamme nykyistä Otavankatua keskikaupungille päin ja jatkamme matkaa siinä, missä katu loppuu, yhä entisessä suunnassa pysyen, siis läpi korkean kivitalon. Pellervonkatu 16, viistoon poikki viimeksimainitun kadun, suoraan halki Salama-teatterin ja viereisen tontin, siitä Viipurin Autolan portista sisään (Brahenskatu 24) ja lopuksi Punasenlähteen apteekkitalon vieritse Punasenlähteen torille.

Tästä kadonneesta Pukkikadun osasta ei liene jällellä muuta kuin jokin vanha rakennus Brahenskadun 24 tontilla, missä silloin oli Pukkikadun varrella. Lopotin poliisivartiokonttori. Otavankadun varrella näyttää sensijaan monikin talo vielä soveltuvan sen Lopotin rakennustyyliin, mistä tässä on kysymys, Talot olivat nimittäin Lopotissa pieniä ja rakennetut niin, että pääty oli katuun päin. Päädyssä oli ikkuna tai parikin suuremmissa ja pihamaan erotti kadusta korkea lankkuaita, jossa oli iso ajoportti ja siinä erikseen pieni ”kalitka” jalankulkijoita varten.

Toisesta Lopotin pääkadusta Kilikadusta on myöskin jällellä osa, nykyinen Aionkatu. Se osa, mikä on mennyt menojaan, kulki nykyisen Aionkadun päästä halki Uuden Yhteiskoulun ja Myllyaukion tonttien ja tehden kaaren yhtyi Pukkikatuun nykyisen Brahenskadun ja Pellervonkadun kulmauksen vaiheilla.

Vanhan Kilikadunkin varrella olleita taloja on jokunen säilynyt. Aionkadun talo n:o 2 on tyyppillinen. Tämä talo oli muuten aikoinaan kuuluisakin, tosin hiukan huonolla tavalla kuuluisa: siinä sijaitsi 40—50 vuotta sitten ”Laakovan” (Glagau) pahamaineinen huvittelu-paikka.

Pellervonkatua ei silloin ollut, se on myöhemmin syntynyt tuhoten tullessaan Lopotin entisiä taloja. Ei ollut Kullervonkaan katua, ei Brahenskatuakaan kuin osaksi, sillä paikatellen asuintontit ulottuivat keskelle nykyistä katua. Vilkkeenkatu lienee ollut jokseenkin nykyisessä kohdassaan. Mutta muuten oli Lopotti, kuten jo mainittukin, vain hajanaisia asuttuja tai asumattomia tonttimaita ja niiden välisiä kujia.

Mutta se oli idyllistä kaupunkia ja somaa oli siellä ainakin lasten asua. Oli hiljaisia kapeita kujia, joilla eivät ajajat häirinneet leikkiviä, oli näillä kujilla pehmeä hiekkapeite, jossa oli mukava istua, oli koreanvärisiä lankkuaitoja, jotka silmää ilahuttivat, ja oli auringon paistetta näiden lankkujen vierellä. Oli myöskin pihamailla villiä kivikkoa, joissa takiaiset tiheinä kasvoivat ja oli asumattomia tonttimaita yhtä villiä, mutta paljon avarampia kuin pihat.

Allekirjoittaneen varhaisimmat Viipuri-muistot liittyvät juuri Pukkikadun varrella olleen vartiokonttorin pihaan ja lähimpään ympäristöön, mutta eivät ulotu ajassa kauemmaksi kuin 45 vuotta taaksepäin. Vanhemmat viipurilaiset joiden muisti kantaa toistakymmentä vuotta

kauemmaksi, ovat kertoilleet, että Torkkelinkatu ei jatkunut siihen aikaan Punaisenlähteen toria kauemmaksi. Ainoastaan jalkapolku jatkui siitä viistoon Pantsarlahteen päin. Kun pastori Lybeck rakensi itselleen talon Brahen- ja Torkkelinkatujen kulmaan (nyk. Torkkelink. 5), ihmettelivät ihmiset, minkälaiseen syrjäseutuun pappi lähti asumaan.

Munanliitsausta Myllymäellä

Siirrymme sitten Myllymäelle. Miltä näytti 40 vuotta sitten Myllymäki, jonka reunoilla nyt kohoavat korkeat kivialot?

Tämä mäki oli epätasaista kivikkoa ja pensaikkoa, jonka kivien kupeella keväisin joutilaat miehet pitivät kestiä olutpullojen ääressä, korttipeli mielityönään. Pääsiäisen aikana oli Myllymäki taas suosittu munanliitsauspaikka. Munanliitsaus alkaa olla häviämässä kuten monet muut vanhat tavat. Jos sitä joskus kotioloissa leikin vuoksi harrastetaan, niin se on vain heikkoa jälkimaininkia niistä liitsausmarkkinoista, jotka olivat muodissa neljä vuosikymmentä sitten.

Mutta siltä varalta, että on lukijoita, jotka eivät koko asiaa tunne, on selitettävä, mitä oli munanliitsaus. Pääsiäisen aikaan oli tapana värjätä munia, kuten vieläkin oikeat viipurilaiset tekevät. Mutta sitten harjoitettiin näillä munilla eräänlaista uhkapeliä siten, että lyötiin munia vastakkain ja kenen muna särkyi, hän menetti sen sille, jolta jäi eheäksi.

Tätä liitsausta harjoitettiin tuttavien kesken kotipiirissä. Mutta harrastuksen ollessa voimakkaimmillaan kokoontui joillekin pihamaille, toreille tai erikoisesti Myllymäelle kymmenittäin, jopa sadoittain miehiä aivan kuin millekin markkinoille ja siellä liitsasivat, kutka vain sattuiivat ja asiasta sopivat. Eikä se ollut niinkään yksinkertaista toimintaa, vaan kaikki tapahtui erikoisten menettelytapojen mukaan.

Ensin pyydettiin saada koettaa vastapelurin munaa. Tämä tapahtui siten, että hiljaa nakutettiin munalla etuhampaihin ja äänestä koetettiin arvioida munan vahvuutta. Koetettiin sekä "noskaa" eli munan suippoa päätä että myöskin "puukaa", sen tylppää päätä. Koetettiin niin toisen munaa ja koetettiin omaa. Tunnusteltiin ja harkittiin ja annettiin toisenkin vuorostaan koettaa. Sitten jompikumpi teki ehdotuksen: "Lyyvvää suoraa!" tai: "Vaihetaa ja lyyvvää!" Taikka vielä: "Lyö sie puukall', mie lyö noskall!" Tahi: "Lyyvvää puukii, ja noskat seinää!" — Tämä viimeainittu tuli kysymykseen, jos jommallakummalla oli noska rikki.

Näin teki kumpikin ehdotuksia, lopulta sovittiin menettelytavasta ja liitsattiin, mikä tapahtui siten, että toinen piteli munaa kouransa sisässä pää näkyvässä peukalon ja etusormen välillä, ja toinen löi hiljaa siihen omallaan. Siitäkin oli erikseen sovittava, kumpi piteli ja kumpi löi. Sen, jonka noska särkyi, oli käännettävä puuka esiin. Jos sekin särkyi, oli toinen voittanut.

Näin saattoi joku erikoisen vahvalla munalla voittaa kymmeniä. Allekirjoittaneen saavuttama suurin voitto, mikä tapahtui pääsiäisenä v. 1900, oli 24 oikeata kananmunaa ja yksi steariinimuna — kaikki yhdellä munalla voitettuja. Ettei epäiltäisi minun kertovan satuja, selitän, että siitä steariinimunasta, jonka eräältä luokkatoveriltani voitin, olivat päät jääneet ontoksi hänen sulattaessaan sivuun tehdystä reiästä steariinia munan sisään. — Toivottavasti ei silloinen toverini pahalla muistele tapausta jos sattuu tämän lukemaan.

Mutta palatkaamme Myllymäelle. Asumuksia ei itse Myllymäellä ollut. Sen rinteillä vain oli pikku taloja toisella puolen Kilikadun varrella ja toisella puolen pitkin Pietarin katua, jolla nimellä Kannaksen katua silloin — kuten vielä paljoa myöhemminkin — nimitettiin.

Yksi rakennus, joka sijaitsi Myllymäen laidassa, ansaitsee kuitenkin maininnan. Se oli "rantkuuri", mikä sana silloisessa viipurilaisessa kielenkäytössä tarkoitti paloasemaa. Tämä rantkuuri sijaitsi jokseenkin samoilla paikoilla, missä nykyinenkin paloasema. Sen vierellä oli puinen palotorni, josta tuuttaamalla annettiin kaupunkilaisille tieto tulipalon sattuessa.

Rantkuureja oli kaupungissa kaikkiaan neljä. Niistä puhumme enemmän joskus toiste ja siirrymme nyt siihen Lopottiin, joka sijaitsi nykyisestä Kannaksenkadusta asemalle päin, nähdäksemme, mitä ovat vuosikymmenet siellä aikaan saaneet. Täydellisyyden vuoksi on kuitenkin vielä mainittava, että se myllykin, josta Myllymäki on nimensä saanut, on joskus ollut olemassa, vaikka allekirjoittanut ei olekaan sitä nähnyt. Vanhemmat viipurilaiset

muistavat sen seisseen Myllymäen laidassa lähellä sitä paikkaa missä nyt on Repolan kansakoulu. Ja kaupungin historia kertoo sen tulleen hävitetyksi v. 1883 lisäten, että se oli "jomonía vuosia seissyt siivettömänä tarjoten suojaa vain taivaan lintusille ja kodittomille taivaltaajille."

Monta muuta lopottilaisille mielenkiintoista paikkaa voisi näiltä main mainita. Nykyisen Lallukan- ja Äyräpääkadun kulmauksessa oli yksi kaupungin neljästä rantkuurista, jonka seinällä olevalla kellolla palokuntalainen lyödä läppäsi täydet tunnit. Vastapäätä — nykyisen Oman Pirtin paikalla oli anniskelu, jossa "Anniskelun Mari" myi lopottilaisille olutta. Ja Nimettömän kadun, samoinkuin Karjalankadun ynnä Pietarin kadun varrella oli paljon kauppapuoteja, melkein kaikki venäläisten.

Tässä kaupunginosassa asui myöskin paljon juutalaisia. Sen vuoksi se oli oikeastaan kauhun paikka muitten kaupunginosien pikkupojille, sillä äidit peloittelivat lapsiaan kertomalla sellaisia kauhujuttuja, että juutalaiset juovat kristittyjen lasten verta.

Tämä Lopotin itäosa, Eliaankadusta ylöspäin oli myöskin kokonaan toisenlaista kuin nyt. Nykyinen Suonionkatu (siis Aaprahaminkatu) ei jatkunut sinne asti. Siellä oli joitakin puutaloja ja avoimia tontteja. Eliaankadulta vei siinä nyt olevan komean kivitalon kohdalla kaaressa kulkeva tie ns. Piikki-torpan mäelle, nykyisen Arvinkadun vaiheille. Tuosta torpasta, joka mistä lie nimensä saanutkaan, taitaa olla vielä jäljellä jokin rakennus, vaikka uusittuna, Arvinkadun kulmassa olevan Siltasen tontin pihamaalla. Kertovat sen rakennuksen luota kaadetun muutamia vuosia sitten ison, sata vuotta vanhan omenapuun, joka lienee kasvanut Piikki-torpan pihassa tai puutarhassa. 1880-luvulla tässä torpassa oli asunut "Rasva-Kalle", joka pääsiäisen aikaan myi värjättyjä munia.

Nykyisistä rakennuksista oli näillä main ainoastaan Yhdysoluttehdas olemassa ja tietysti myöskin Eliaan kirkko. Tulkoon tässä mainituksi, että eräs vanha viipurilainen kertoi siinä Yhdysoluttehtaan rakennuksessa, joka on Eliaankadun ja Suonionkadun kulmassa, toimineen 1880-luvulla Vilken koulun, jossa J.H. Erkko oli silloin opettajana. Vilken koulun poikiin sopinee palata toisessa yhteydessä.

Eliaankirkon mäki oli silloin laajempi kuin nyt yhtyen välittömästi oluttehtaan mäkeen. Senhän voi kyllä päätellä siitakin, että välillä oleva, rautatien tavaratoimistoon johtava katu sijaitsee syvässä leikkauksessa.

Se kuva, minkä tämä osa Lopottia kokonaisuudessaan tarjosi oli aivan erikoinen. Kadut kapeita, talot niiden varrella useimmiten sangen matalia, monet melkein maan sisään vajoamassa, valot, jotka illoin ikkunoista tuikuttivat, näyttivät tulevan melkein maan tasalta, — mutta elivätpä vain lopottilaiset niissä talopahasissaan ja toimeentulivat ja onnellisia olivat, kuten ihmiset muuallakin. Olihan joitakin hiukan kookkaampiakin taloja, ja oli siellä täällä puutarhojakin, ainakin Nimettömänkadun ja Eeronkadun varrella eräissä taloissa. Ja pikku pojat kävivät niistä puutarhoista omenia varastamassa, kuten ovat käyneet muuallakin maailmassa.

Erästä sellaisesta puutarhasta on jäännöksenä mm. se komea piilipuu, joka kasvaa Eliaankadun varrella vastapäätä Yhdysoluttehtaan porttia. Paljon täydellisemmän ja elävämmän kuvan entisen Lopotin elämästä, kuin tässä esitetty, voisi antaa tuo vanha piilipuu, joka varmaankin on vanhempi kuin vanhimmatkaan lopottilaiset. Ja kyllä kai se kertookin sille, joka mielikuvituksensa avulla korvansa avaa ja kuunnella haluaa. — Se, jota entinen Lopotti kiinnostaa, voi siten mielikuvituksensa avulla luoda elämää tuohon omalaatuisensa kaupunkimme osaan, josta tässä olen koettanut jonkinlaisia piirteitä hahmoitella.

Kun vanha viipurilainen pyhäämuna suuntaa kävelynsä pitkin Kannaksenkatua ja sen jatkoa Kannaksentietä Ristimäelle päin, tulee mieleen aika, jolloin se, joka halusi säästää kengänpohjiaan tai jolla oli kiireellistä asiaa tuolle taholle, voi käyttää harvinaisen huokeata ajurikyttä. Siitä ajasta ei ole neljääkään vuosikymmentä kulunut.

Vuosisadan vaihteessa ei ollut autoja eikä raitioiteita käytettävänä, joiden avulla nyt voi pyyhkäistä matkan Punaisenlähteen torilta Rosuvoinmäelle kolmessa, neljässä minuutissa. Mutta silloin ei ihmisillä koskaan ollutkaan niin kiire kuin nyt. Jos kuitenkin tahtoi pitää senaikaista kiirettä, voi nousta ajurin rattaille eli sanoaksemme silloisen murteen mukaisesti vossikan roskaan Punaisenlähteen kulmassa ja ajaa nytkytellä Rosuvoin mäellä olevan

Sergejeffin oluttehtaan portille maksamalla 25 penniä. Ja se ei ollut paljon silloisessakaan rahassa.

Vertauksen vuoksi sanottakoon, että nyt maksaa sama matka autolla ajaen 9 markkaa. Tosinhan hinnat nykyisin yleensä ovat kymmenkertaiset silloisiin verrattuina, mutta mainittu kyytimaksu on kasvanut 36-kertaiseksi. Tämä ei johdu siitä, että hinta nyt olisi suhteellisesti kallis, sillä taksamittaristahan hinta luetaan. Siis se oli silloin aivan suhteettoman huokea.

Nyt voi autonajaja tuolla yhdeksällä markalla saada kilon sokeria tai kolme laatikkoa savukkeita, silloin ei 25 pennillä saanut sokeria kuin neljänneskilon ja savukkeita ostettaessa ei se riittänyt yhdenkään laatikon maksuksi. Eipä ihme, ettei mainitun matkan ajaminen ollut vossikoille mieleinen. Mutta ajettava oli, kun taksa oli sellaiseksi määrätty. Kaupunki oli silloin jaettu piireihin ja piirin sisällä oli kyytimaksu 25 penniä. Punaisenlähteen torin nurkalla, silloisen Pietarinkadun päässä alkoi eräs piiri, jonka toinen päätekohta oli Rosuvoinmäellä olevassa kaupungin rajapatsaassa.

Mutta kellä ei kiirettä ollut, sen sopi hyvin kävellä jorpotella jalankin pitkin Pietarinkatua, sillä katu reunusti puinen paneli, kuten jalkakäytävää silloin nimitettiin aina Lääninsairaalan kohdalle asti. Avojaloin kulkijalle saattoivat nämä panelit, joiden laudat olivat vanhuuttaan lahonneet, olla sikäli vaarallisia, että niistä helposti sai tikun jalkaansa. Muistan ainakin kerran saaneeni. Mutta jalan kulkiennätin paremmin katsella sitä, mitä katuvarressa oli nähtävää, ja se näky oli kokonaan toinen kuin nykyisin.

Kivitaloja ei ollut koko matkan varrella Punaisenlähteen torilta lähtien muita kuin Lääninsairaala ja sitten oluttehdas Rosuvoinmäellä sekä sen luona, alhaalla tiestä syrjässä kaupungin vesijohdon pumppulaitos. Puisia olivat talot ja useimmat pieniä ja matalia. Onhan niistä jokunen vieläkin jäljellä aivan sisään vajoamaisillaan Vilkkeenkadun ja Kulkutautisairaalan välisellä matkalla.

Pietarinkadun alkupäässä oli useita venäläisiä kauppapuoteja, joista pikku pojat ostivat ”rutskii”. Ne olivat pitkiä, ruskeita, äitelänimeliä, kuivattuja palkohedelmiä, joita vieläkin saa ainakin eräistä venäläisten kauppiaitten myymälöistä, kun pyytää Johanneksen leipäpuun hedelmiä. Nimi rustkii on tietysti väännös venäläisestä nimestä, siltä se ainakin tuntuu, mutta en tiedä kuinka paljon siinä on alkuperäistä nimeä jäljellä. Ohimennen sopinee mainita, että nämä hedelmät ovat juuri niitä samoja, joilla Raamatun historian tuhaajapoika pyysi täyttää vatsaansa, kun nälkä häntä ahdisti. Niitä syötetään nimittäin Itämailla suuren sokeripitoisuutensa vuoksi sioille ja hevosille, mutta käytetään myöskin ihmisten ravinnoksi.

Mutta jatkakaamme matkaa pitkin Pietarinkatua. Ainakin parissa pikku talossa katuvarrella oli ”vorttuskapakari”, jollaisia taisi kaupungissa siihen aikaan olla muuallakin. Talon ikkunanpieleeseen kiinnitetty pieni peltilevy, ja kun sitä koputti, ilmestyi sisäpuolelle ikkunan taakse joku tati, joka avasi ”vorttuskan” s.t.s. aukeavan ikkunan ruudun, jonka kautta sopi ruveta kaupantekoon. Myytävänä oli vehnäleipomotuotteita, ainakin korppuja ja ”ritseliä”, joita nyt nimitettäneen korvapuusteiksi, ja lienee ollut muutakin, ison ritselein sai viidellä pennillä ja pienet sokeroidut korput ja vähän isommat sokeroimattomat maksoivat pennin kappale.

Kelvottomilla pojilla kuului olleen tapana koputtaa ikkunan levyyn ja saatuaan kauppiaan avaamaan vorttuskan kysäistä esim. paljon pennin korput maksoivat kappale tai jotain muuta sellaista ja suututettuaan täten kauppiaan livistää tiehensä. Sitä oli näet pahankurisia poikia siihenkin aikaan olemassa.

Vähän ulompana katuvarresta oli eräitten talojen pihossa suuria puistoja, joita vieläkin osittain on jäljellä Arvinkadun vaiheilla. Silloin oli tällainen puisto mainitun kadunkin kohdalla ja lienee se tai ainakin osa siitä kuulunut aikaisemmin mainitulle Piikkitorpalle.

Lääninsairaalan nurkalla alkoi asumaton aukea maasto. Ainoastaan yksi talo oli olemassa siinä, missä Pietarinkatu loppui ja Pietarin maantie alkoi. Talo on vieläkin jäljellä ja on siinä nyt Lastenystävain lastenkoti. Silloin asui siinä ”korotniekka”, venäläinen puutarhuri Sedoff, jonka laajat kaaliviljelykset olivat talon ympärillä. Nämä korotniekan pellot olivat kesäisten sadepäivien iltoina mainioita pyyntimaita kastemadonkerääjille, vaikka monasti pojille tuli sieltä kiire lähtö, sillä korotniekka ei ollut oikein suojea madonpoimijoille, joiden pelkəsi sotkevan hänen viljelyksiään.

Näiden korotniekan peltojen läheisyydessä, nykyisen Valion talon takana kasvoi muutamia

komeita koivuja, jotka olivat jäännöksiä suuresta puistosta, joka muutamia vuosikymmeniä aikaisemmin oli ollut viipurilaisten suosittu huvittelupaikka. Tämä puisto, nimeltä ”Kesäsatu”, ulottui Valion talon paikoilta Papulanlahteen, ja oli siellä ollut aikoinaan ulkoravintolakin. Siellä oli pidetty kansanhuveja kesäisin ja poltettu juhannuskokkoja. Niinä aikoina, joihin allekirjoittaneen muisti ulottuu, oli tämän Kesäkadun satu jo lopussa. Nimi Kesäsatu johtuu arvattavasti venäläisestä sanasta sad (ablatiivi: sadu), joka merkitsee puistoa.

Maantie samoin kuin Pietarin katukin oli aivan kiveämätön, kesällä pölyinen ja syksyisin kurainen. Lääninsairaalaasta eteenpäin ei ollut mitään jalkakäytävää, vaan jalankulkijat koettivat syyssateiden aikana keinotella eteenpäin astuen pitkien tienviertä edellisten kulkijain jalanjälkiin. Mutta sittenkin pyrki joskus jalka uppoamaan nilkkaa myöten kuraan. Iltapimeällä, kun ei voinut yhtään varotella, oli kävely ainakin jaloille pehmoista.

Korotniekan talon vastapäätä oli matalia pattereita, jotka vasta aivan äskettäin on purettu pois. Senjälkeen oli kaupungista mennen tien oikealla puolen avoin mättäinen ruohokenttä, jonka toisella puolen näkyi Tiiliruukin taloryhmä. Koko se alue, missä nyt ovat kaupungin suuret sairaalarakennukset ja vesitorni, oli aukeata ja kivikkoista patterinmäkeä, jossa ei ollut muita rakennuksia kuin vähäinen kaakelitehdas jokseenkin nykyisen Kunnallissairaalan paikalla.

Rosuvoimmaellä oluttehtaan kohdalla oli siihen aikaan todellakin mäki — tie on nyt koko joukon alempana kuin silloin — ja tien oikealla puolen (kaupungista mennen) oli ryhmä pieniä taloja ja notkossa niiden äärellä ”kulppia”, pieniä lammikoita, joista aikoinaan oli otettu savea tiilitehtaita varten. Oluttehtaasta eteenpäin oli tien vasen puoli aivan asumaton ja oikealla puolella oli laaja niittyntokelma, jonka toiselle puolen sitten, lähellä hautausmaita oli Ristinmäen pienoinen kylä. Siinä, missä nyt on raitiotien päätekohta, oli maantie useita metrejä nykyisestään korkeammalla.

Tekee mieli kuvailla hiukan Ristinmäen taloryhmää, joka vuosisadan vaihteessa oli kokonaan toisenlainen kuin nyt, mutta sitä ennen esittelemme pari mielenkiintoista paikkaa, jotka ovat niin tyystin hävinneet, että niiden nimikin taitaa jo olla tuntematon nykyiselle nuoremmalle polvelle.

Tiikannurmi ja Koiramäki

Maantien vierellä, siinä missä nyt on Pyöräsuon rakennus, oli aukea, pensaikkaa kasvava pienoinen suo, jonka poikki vei tie rautatien toiselle puolen olevalle Tiikannurmelle. Rautatie oli silloin yksiraiteinen ja nykyisen ratapihan paikalla aina Papulanlahteen ja Maaskolan jokeen asti ulottui aukea niittymaa, joka paikoin oli hiukan korkeampaa, katajia kasvavaa, mutta suurimmaksi osaksi niin alavaa, että veden ollessa Papulanlahdessa vähän korkeammalla suuri osa Tiikannurmestakin oli matalan, nilkkaan ulottuvan veden peitossa. Kuumina kesäpäivinä oli pikkupoikien lysti juoksennella tällä auringon lämmittämällä, vetisellä nurmella.

Tiikannurmi oli ollut jo 1700-luvulta asti kaupunkilaisten laidunmaana, ja taisivat siellä vielä niinäkin aikoina, joita allekirjoittanut tässä muistelee, jotkut kaupunkilaiset pitää ainakin hevosiaan — ehkäpä lehmiäänkin — laitumella. Mutta pikkupojille tämä alue oli mielenkiintoinen toisista syistä.

Tätä kosteata niittyä pitivät muutamat kuoviperheet pesimispaikkanaan. Kun poikaset olivat kuoriutuneet, oli hupaisaa etsiskellä noita pehmoisia untuvapalloja, jotka osasivat niin taitavasti kätkeytyä suojavärinsä turvin sammalikkoon. Kun poikanen saatiin kiinni, tutkittiin sitä vähän aikaa kämmenellä, päästettiin sitten irti ja iloittiin sen kömpelöistä liikkeistä, kun se pitkillä koivillaan koetti loikkia pakoon.

Mutta Tiikannurmella oli myöskin venäläisen sotaväen ”ampumalaani”, jonka mutavalleista käytiin kaivamassa lyijyisiä berdaanin kuulia. Niitä myytiin sitten Peloffin puotiin, joka oli muistaakseni Katariinan ja Sammon katujen kulmassa. Ukko Peloff maksoi, ellen väärin muista, kuulista kaksikymmentä penniä kilolta, ja joskin monet Rosuvoimäen ja Ristinmäen pojista pitivät näitä valjeja yhteisinä kaivoksinaan, niin ainahan sieltä kuulia sen verran löytyi, että yksi ja toinen kymmenpenninen tuli ansaituksi.

Kuten edellä mainittiin, kohosi Pietarin maantie Ristimäen hautuumaata lähestyttäessä useita metrejä korkealle mäelle. Tämän mäen vasemmalla puolen, kaupungista mennen, oli syvät hiekkakuopat, joista vedettiin hiekkaa kaupungin tarpeisiin. Kuoppien jyrkät rinteet olivat talvisin mainioita suksimäkiä Ristimäen pojille. Eikä kaikkien jyrkimmistä joka poika laskenutkaan. Mutta taitavimmat sitoivat nuorat kajaanilaistensa notkeisiin kärkiin ja vetäen nuorista kuin ohjaksista taivuttivat kärjet niin keivelöiksi, ettei ollut pökkäämisen vaaraa, ja kyyryksillään laskea sujauttelivat maantien reunalta syvän kuopan pohjalle.

Näiden entisten hiekkakuoppien pohjalla on nyt kaupungin rakennuttama asumusryhmä, raitiotien loppupään vierellä. Hiekkakuoppien ja ruotsalaisen seurakunnan hautausmaan takana aina rautatiehen saakka oli mäntymetsää kasvava Koiramäki. Nimi johtui siitä, että tätä petäjikköä käytettiin koirien hautuumaaksi.

Tämä Koiramäki oli myöskin pikkupojille mielenkiintoinen paikka. Sen petäjikössä pesi kesäisin suuri joukko räkättirastaita, jotka äänekkäällä räkätöksellään panivat vastalauseitaan Ristimäen poikien puuhiin, kun nämä kävivät hiukan pesiä tutkimassa ja myöskin verottamassa.

Pieni muisto näiltä tutkimusmatkoilta. Meitä oli viisi miehen alkua, jotka muka aivan luonnontieteellisestä harrastuksesta etsimme linnunpesiä Koiramäellä ja muuallakin ympäristöstä, sillä joukkueen johtaja, joka kävi jo lyseota, keräsi linnunmunia. Kerran kesäisenä päivänä keksittiin Koiramäellä rastaan pesä, jota ei vielä oltu tutkittu, ja allekirjoittanut sai määräyksen kiivetä puuhun. Sankarillisella mielellä kestin rastaan pesällä käynyt, tietää kyllä niiden lintujen vähemmän sivistyneen puolustautumistavan — ja tein asianmukaisen ilmoituksen pesän munien lukumäärästä. Kaksi munaa sain luvan ottaa pesästä mukaani. Toisen pistin nenäliinan sisään taskuuni ja toisen suuhuni. Mutta mitenkä lienen liikkunut niin varomattomasti, että muna kolahti hampaihin ja särkyi. Sehän oli vähäinen vahinko, mutta suurempi harmi oli se, etten huomannut sylkeä suutani tyhjäksi, ennenkuin olin kömpinyt puusta maan kamaralle. Vieläkin harmittaa se ilo, minkä toisille tuotin taitamattomuudellani, mutta puolustukseksi tahdon sanoa, että olin ensi kertaa pesän ryöstössä.

Mutta jätämme kuovin poikaset ja rastaan munat palataksemme hetkiseksi Ristimäelle.

Kelkkala voimistelun kehto

Nykyisin on koko alue Rosuvoinmäeltä Ristimäen hautausmaihin saakka ja vielä kauemmaksikin yhtäjaksoista, tiheään rakennettua kaupunkia. Vuosisadan vaihteessa oli, kuten jo mainittu, Rosuvoinmäen taloryhmän takana aukea notkelma, jossa oli muutamia savikulppia, ja nykyisen Uunikadun paikalla tiilitehdas (en ole saanut tarkistetuksi, oliko se Tichanoffin vai Tudermanin) ja tähän tehtaaseen kuuluvia asuinrakennuksia. Sitten oli jälleen avointa niittyä, kunnes nykyisen Kaarlontien päässä alkoivat Ristimäen talot.

Kaarlontien varrella olevien talojen luona oli rivi kulppia, ja niiden takana laaja niitty, joka jatkui kauas Tiiliruukille asti. Sen halki kuljetti leveä valtaoja kulppien vettä pohjoista kohti, mennen aikaisemmin mainitun korotniekka Sedoffin talon läheisyydessä maantien alitse ja päätyen Papulan lahteen.

Nämä kulpat, joista Ristimäen pojat onkivat pieniä ruutanoita ja joissa he opettelivat uimataidon alkeita, on nyt täytetty. Täytetty on myöskin vanhan hautausmaan vierellä ollut syvä "Riihen hauta", jonka reunalla silloin seisoi Jahnukaisen riipi, ja mennyt lamaan on myöskin tämän haudan toisella puolen kasvanut petäjikkö, jossa joskus Ristimäen pojat kävivät vihaista kivistä Tiiliruukin poikien kanssa.

Edellä on mainittu Ristimäen pikkupoikien urheilullisista harrastuksista "linnustus", "kalastus", uinti ja mäenlasku. Näihin voisi vielä lisätä luistelun jota harrastettiin kulppien jäällä ja hiihdon, mutta ennenkaikkea rekkivoimistelun, joka vuosisadan vaihteessa alkoi saada jalansijaa. Monen talon pihamaalla oli voimistelutanko, joka usein ehkä oli vanhasta aisasta tehty, mutta joskus aivan rautakangesta. Näillä alkeellisilla rekeillä harjoitettiin kieppiä, selkätieppiä, jonka nimi oli "selän kautta päälle", kippiä, "frittiä", "päiveliä", "sunia" (ehkä

väännös sanasta Schwung), vieläpä joskus jättiläistäkin. Erikoisesti on näistä voimistelijoista mainittava muuan pikku mies, joka tepasteli erään nykyisen Kiviaidankadun varrella olevan talon pihamaalla ja joka oli niin pienikokoinen, ettei omin voimin päässyt rekille, mutta joka sinne kerran päästyään alkoikin näytellä toisille ihmeitä väkevien käsivoimiensa avulla.

Eihän tämä mies vuosien vierieksäkään paljoa kooltansa kasvanut, mutta sitä enemmän taidoltaan ja maineeltaan, sillä hänestä varttui viipurilaisille tuttu "Jyrä" eli Yrjö Nykänen, joka voimistelijana oli eurooppalainen kuuluisuus. Kun tällä pienellä miehellä on oikeastaan ensimmäinen suuri nimi Suomen voimistelumaailmassa, niin voimme hyvin sanoa Kelkkalaa — johon Ristimäkikin kuuluu — voimistelumme kehdoiksi. Sitäkin suuremmalla syyllä, kun Jyrän jälkeen Kelkkalan kylästä on noussut muitakin ensiluokkaisia telinevoimistelijoita.

Sillä se harrastus, mikä vuosisadan vaihteessa virisi Ristimäen poikien keskuudessa, ei ole suinkaan sammunut, vaan elänyt erittäin virkeänä myöhemmin Kelkkalan Kisailijoissa, jonka seuran riveistä on noussut useampiakin erinomaisia voimistelijakyyjiä. Saman voimisteluhengen kasvatteina voisi mainita myöskin "Talikkalan veljesten" nimellä tunnetun akrobaattiseuroen, jonka permantovoimistelun esityksiä monet viipurilaiset varmaankin ovat ihmetelleet.

Tiiliruukki tulimerenä

Kun historiasta luemme tulipaloista, jotka entisinä aikoina ovat hävittäneet kokonaisia kaupunkeja, niin varmaankin joskus jääme ihmettelemään, kuinka voi tulen voima olla niin valtava, etteivät ihmiset saa sitä rajoitetuksi, vaan että se saa kokonaisen kaupunginkin tuhotuksi. Mutta sille, joka näki Tiiliruukin tulipalon 35 vuotta sitten, sille on tuollainen kaupungin palo kammottava todellisuus ja sille on jäänyt mieleen muisto, joka ei sieltä lähde.

Tiiliruukki oli jo silloin tiheään asuttu esikaupunki, pienen kaupungin kokoinen. Pariin kertaan oli tuli vuosisadan vaihteessa yrittänyt tehdä tuossa esikaupungissa tuhojaan, hävittäen kesällä 1900 toistakymmentä taloa. Mutta näiden pikkupalojen jälkeen sattui sitten heinäkuun 19 p:nä 1901 suurtulipalo, joka kahdessa tunnissa tuhosi 97 taloa ja jätti 2.000 ihmistä kodittomiksi.

Tuli oli ryöstäytynyt valloilleen erään talon keittiössä, levisi nopeasti koko taloon, siitä naapuritaloihin, ja kun pitkän poudan johdosta koko maailma oli erikoisen tulenarkaa ja sattui vielä olemaan tuulineen sää, alkoi tuli hirvittävän hävitystyön, ja ennen pitkää oli koko Tiiliruukki tulimerenä.

Palotorvien tuutaukset, jotka aina synnyttävät jonkinlaisen kammon tunteen antoivat tiedon palon syttymisestä, ja kohta ilmaisivat korkealle kohoavat tulen patsaat ja sankat savupilvet, missä tuli riehui. Palokunnat saapuivat paikalle sammutusvälineineen, venäläistä sotaväkeä komennettiin avuksi — suomalainen sotaväkihän oli juuri hajoitettu — ja kaupunkilaisia kokoontui sadotta in palopaikalle, ehkä jotkut auttamaankin sammutustyössä, suurin osa kuitenkin vain ihmettelemään kammottavaa näkyä.

Parin tunnin kuluttua, kun tuuli tyyntyi, saatiin tulen leviäminen ehkäistyksi hajoittamalla joitakin taloja sen tieltä. Mutta tuhoisaa jälkeä oli tuo hirvittävä vieras ehtinyt tehdä. Ihmishenkiä ei tulipalossa toki tuhoutunut. Monet sadat tiiliruukkilaiset, jotka eivät kerinneet saada yösijaa itselleen, viettivät murheellisen yön kotiensa raunioilla.

Viikkoa aikaisemmin olivat kaupungin palokunnat antaneet näytöksen kauppatorilla ja saaneet osakseen erittäin suurta kiitosta esittämästään taidosta. Mutta tulipalon jälkeen eräs paikkakunnan sanomalehti antoi vähemmän imartelemaan arvostelun palokuntien toiminnasta, moittien miehistön kuria huonoksi ja koko sammutustyön järjestelyä heikoksi. — Niinhän se on; leikkisota on sittenkin leikkiä oikean sodan rinnalla.

Tämän Tiiliruukin suurpalon muistavat senaikaiset viipurilaiset hyvin. Olen ottanut sen tässä puheeksi, vaikka pakinani kosketteleekin Kannaksentien seutuja. Kävelyretki Kannaksentietä pitkin tuo nimittäin mieleen sen murheellisen näyn, mikä avautui silloisen Pietarin maantien kulkijalle palon jälkeisinä aikoina hänen suunnatessaan katseensa Sedoffin mäen kohdalta Tiiliruukille päin.

Mustat savupiiput siellä töröttivät raunioitten keskellä tämän kammottavan tapahtuman

murheellisina muistopatsaina, kunnes elämä jälleen alkoi elpyä onnettomuuden jälkeen ja talo toisensa jälkeen nousi hävityksen tuhkaista ehompana entistään.

Syksyllä 1936 oli ystäväpiiriin lukeutuvan majuri Eeli Arton — rouva Kerttu Vainion veljen — kanssa keskusteltu myös maanpuolustusasioista ja siinä yhteydessä maamme maantieteellisestä asemasta sekä luonnon suomien mahdollisuuksien hyväksikäyttämistä mahdollisen sodan aikana. Nyt jälkeinpäin tuntuu siltä, että ilmassa liikkui jo sodan uhka, voi olla myös, että upseeristo aisti sen kehittymisen mahdollisuuden selvemmin kuin siviili-ihmiset. Kannattaa muistaa, että Simo Vainion nuorempi veli Väinö oli jääkäri sekä ylennyt juuri everstiksi. Keskustelujen käytännöllisenä tuloksena oli, että koulujen lukioasteella olisi hyödyksi tutustua Suomen pinnanmuodostukseen erityisesti maanpuolustuksen kannalta ja sitä varten olisi syytä laatia oppikirja, jossa nimenomaan näitä seikkoja käsiteltäisiin. Majuri Arto kirjoittaisi kirjan tämän osuuden. Niin tehtiinkin ja seuraavana vuonna (1937) maantieteen oheiskirjaksi tarkoitettu ”SUOMEN MAANTIETO” saatiin julkisuuteen (Otavan kustannuksella).⁹⁶

Julkinen arvostelu suhtautui suopeasti kirjan maanpuolustukselliseen näkökulmaan: pitkin vuotta kustantajan tallentamista viidestä arvostelusta vain yksi (Pohjois-Pohjan joulukuun 2. päivältä) oli negatiivinen. Sen kirjoittaja ei löytänyt kirjasta mitään hyvää, muut olivat kauttaaltaan kiittäviä. (Ajan Suunta, Kristillinen Kasvatus, Helsingin Sanomat ja Sotilas-aikakauslehti).

Maanpuolustusasioiden ohella Vikin mielessä liikkui silloin nuoruutensa vaiheitten kuvaaminen, jota varten hän alkoi kirjoittaa sitä romaanin muotoon. Ollessani joululomalla kotona jouduin lukemaan käsikirjoituksen isäni pyynnöstä; hän halusi, että tutkisin sen oikeakielisyyden kannalta ja tekisin huomautuksia. Olin niihin aikoihin työskennellessäni gradu-työtäni varten SKS:n kansanrunousarkistossa joutunut tekemisiin Lauri Hakulisen, Martti Haavion sekä eräiden muiden ”puristien” kanssa, mikä herätti Vikissä luottamusta äidinkielen kirjalliseen ilmaisuuni. Tein joitakin — pääasiallisesti tautologisuus-huomautuksia, mutta kieltäydyin kajoamasta tyyliseikkoihin, koska arvelin, ettei minussa olisi miestä niissä neuvojaksi. Jos olisin siihen ryhtynyt, olisin kahlehtinut tekijän omaa ilmaisua. Elämäkerta ilmestyi sitten Vikin 50-vuotispäiväksi 1938 nimellä POLIISIN POIKA (Kariston kustantamana). Teoksen aliotsikkona oli *Romaani routavuosilta*. Viki käsitteli siinä Viipurissa oloaikaa vuosina 1892—1907 (kirjaan on tukeuduttu usein aiemmin).⁹⁷ Kronikoitsijalle on tästä, samoin kuin lyseoajan kuvauksesta JUNKKARIEN JOUKKO, ollut hyötyä, koska kerronta on perustunut pääosin todellisiin tapahtumiin. Ylioppilasajan ja avioliiton ajan kuvaukseen Viki ei myöhemmin ryhtynyt. Kerran asiasta 1950-luvulla Tervakosken raitilla keskusteltiin ja hän vastasi kysymykseeni, että pitäisihän niitäkin aikoja kuvailla ja pistää teemaksi ”Outo mies”, mutta aiikeeksi jatkaminen jäi.

”Poliisin pojan” arvostelihoista Eino Railo teilasi kirjan pitäen sen teemaa, isän ja pojan välistä jännitystä, virheellisesti sommiteltuna (”Väärin ymmärretty aihe”, sanoi Railo). Siitä Viki pahoitti mielensä, tuskinpa häntä mitenkään muuten olisi voitu enemmän loukata kuin ymmärtämättömyydestä syyttämällä! Ehkäpä Railo odotti alarubriikin takia opukselta jännitystä, jota ei sitten tarpeeksi löytänyt. Muistaakseni näihin aikoihin Tatu Vaaskivi kirjoitti esseensä ”Vasara ja kipsikuva”, jolla suisti Railon satulasta — älymystö Erik Ahlman, Lauri Hakulinen, Martti ja Elsa Haavio, Lauri Posti ja Jussi Teljo, joka luki esseen oikovedoksen Mikonkadun kahvilassa — ollessani sattumoisin kokousta seuraamassa — oli silmin nähden huvittunut uuden kirjallisen älyniekan esiintulosta!

Luin maaliskuussa 1938 Vikin syntymäpäivän aikaan, jolloin elämäkertaromaani tuli julkisuuteen, lopputenttejä ja lähetin Vikille levyllä puhumani onnentoivotuksen, jota hän vierailleen päivän mittaan soitteli. Unto Kupiainen kirjoitti sanomalehteen kauniit kehut savolaisrunoilijalle.

Marraskuussa samana vuonna kuoli äkkiä sydänhalvaukseen naapurimme, maanmittausinsinööri Simo Vainio. Tällä tapauksella tuli olemaan merkittävä vaikutus elämäämme: olen oivaltanut, että näköpiiriin astui Vikin mielessä mahdollisuus erota Maissusta ja mennä lesken kanssa avioliittoon. Selvää on, että Maissu ei kykenisi sitä estämään. Tämän myöhäisiän lemmen sytyttäjällä oli ylivoimainen tausta: monen sukupolven kulttuuriperintö Grönlundien suvusta aina Harnesksjöldein aatelisvereen saakka. Aatelisvaakuna oli Kertun sukulaisperheen Vartiovaarain kodissa seinällä nähtävissä Helsingissä. Milloin tämän suhteen vakavuus oli Maissulle selvinnyt, en tiedä, mutta luultavasti verrattain pian vuosikymmenen alussa ja ehkäpä hänen tiivis seurustelunsa oli merkinä halusta saada selko, miten pitkälle tämän suhde Vikin kanssa kehittyisi: jäisikö se vain ohimeneväksi ihastukseksi. Monet viipurilaiset ihmettelivät tätä lähes päivittäistä Maissun seurustelua Kertun kanssa, yhteisiä torillakäyntejä ja iltaisia visiittejä Vainioilla — vielä nyt kymmeniä vuosia myöhemmin eräs rouva kertoi siitä kummeksuvassa äänensävyssä. Vikin peittelemätön ihastus Kerttuun oli tuolloin ollut monen tiedossa. Kaukolan Kaarlahdessa 1930-luvulla olimme myös viettäneet lähes joka kesä pääosan loma-ajasta Vainioitten toisessa huvilarakennuksessa samassa pihassa päärakennuksen kanssa, kunnes Viki 1938 osti pienen maapalan tämän tontin vierestä ja siirsi sinne erään vanhan asuinrakennuksen lähiseudulta seuraavana kesänä. Puoleksi maan sisään rantatörmään Viki ehti myös rakennuttaa saunan, josta tuli Vikille tärkeä etappi myöhemmin jatkosodan aikana. Sodan puhkeaminen sekoitti Vikin suunnitelmia, mutta hän pystyi kuitenkin ne muutaman vuoden päästä toteuttamaan. Omalla tavallaan perheitemme suhteet olivat lähentyneet, kun Vainioitten vanhempi poika Sakari luokkatoverini vihittiin kesäkuun alussa avioliittoon Laura Haapion kanssa ja minut juhannuksena Lauran vanhemman sisaren Helvin kanssa. Niin Sakari kuin minäkin olimme kumpikin muuttaneet Helsinkiin.

Kaarlahdessa Viki oli tutustunut erääseen lahjakkaaseen nuorukaiseen Topi Rauhalaan, jossa hän oli havainnut ilmeisiä runoilijan kykyjä. Eräiden ystävien tuella Viki järjesti Topille tilaisuuden opiskeluun Viipurissa: asuntokin järjestyi Vikin serkuntyttöären Aune Pitkäsén kodista. Topi suoritti keskikoulun yksityisesti ja pääsi Viipurin Merenkulkukoulun oppilaaksi 1939. Hän toimi lämmittäjänä eräässä laivassa, jonka miehistö sodan aikana kertoman mukaan internottiin Man-saarelle, minkä jälkeen Topin jäljet hävisivät. Viki sai jonkin Topin runoista julkisuuteen sanomalehti KARJALASSA.

Samassa talossa, missä asuntomme oli Viipurissa, asui mm. musiikkikapteeni Lenni Linnala, Karjalan kaartin rykmentin soittokunnan kapellimestari rouvineen ja kaksine ottotyttärineen. — Harriet-rouva oli Maissun tuttu Helsingistä, jossa hän oli ollut naimisissa tsaarin armeijassa palvelleen Blaw-nimisen upseerin kanssa. Tämä oli kuitenkin häipynyt maasta vallankumouksen aikoina. Harriet oli innokas naisasian kannattaja. Viki karttoi häntä sen takia, koska ei voinut sietää suffragetteja. Viipurissa Harriet touhusi teatterin piirissä eräänlaisena free lance-journalistina. Muistelen hänen kertoneen, että ensimmäisessä aviomiehessä oli ollut Tšingis-kaanin verta. Tytöt ainakin olivat kasvoiltaan meikäläisistä poikkeavan näköisiä kapeine kyömynenineen ja mustine silmineen. Harriet pistäytyi usein meillä päiväkahvilla, kun taas Viki tapasi Linnalaa mieluummin ”Aulassa”.

Vuoden 1938 kuluessa Viki valmisti Viipurin Suojeluskuntapiirin alueella luettavaksi useita kiertoesitelmiä, jotka olivat syntyneet ikäänkuin sivutuotteena hänen kerätessään aineksia tämän piirin historiaa varten. Näiden teemat olivat: *Aseellisten järjestöjen synty 1917 erikoisesti Viipurin Suojeluskuntapiirin alueella, Piirteitä Suomen itsenäisyystaistelun alkua ajoilta sekä Routavuosien taistelujärjestöt Etelä-Karjalassa.*⁹⁸ Edellämainittu historia valmistui joulukuussa nimellä VAINOTIEN VARTIJAT ja oli pitkien esitöiden mittava saavutus: 550 suurikokoista sivua, 343 valokuvaa ja tietoja koottuna 152 haastattelulta henkilöltä, 28 lähde teoksesta ynnä arkistoista ja lehtikirjoituksista.⁹⁹ Viipurin Suojeluskuntapiirin kunniajäsen tasavallan presidentti P. E. SVINHUFVUD oli kirjoittanut alkuun tervehdyksen piirin suojeluskuntalaisille tammikuun 28. p:nä 1939. Viki oli saanut kunnian käydä sen Luumäellä noutamassa — käynti oli tietenkin hänen elämänsä kohokohta! Ymmärtääkseni hän sai käynnistä ryhtiä osallistua voimiensa mukaan sotatoimiin, joihin maamme joutui vuoden loppupuolella ja jotka vuoden ja noin 3 kuukauden pituisen välirauhan mukaan lukien tulivat kestäämään lähes viisi vuotta.

**12 Talvisota — korsukolportöörinä — evakko aika —
jatkosota**

Vainotien vartijat (1939)
Kalakukon ylistyslaulu (1939)
Korsulauluja (1940)
Korsusta korsuun Kannaksella
(1941)

Runoruunalla ryssää päin (1942)
Marssilauluja (1942—1943)
Evakkolauluja (1944)

Kesällä 1939 pidettiin Väänäsen suvun ensimmäinen kokous ja sukujuhla kesäkuun 25—26 päivinä Kuopiossa sekä suvun pohjoissavolaisessa kehdo-
sa Kuopion mlk:n (nyk. Siilinjärven) Kehvon kylän Haapalahdessa. Suku-
seura oli perustettu pari vuotta aikaisemmin ja sai iloita noin 200 sukulaisen
(ja sukuun liittyneen) noudattaneen juhlakutsua. Ohjelmaan oli sijoitettu
mm. laivaretki Kehvolle kalakukon syönteineen ja pyydetty Kalle Väänä-
seltä savonmurteinen runo, jonka nimeksi hän pani *Kalakukon ylistys-
laulu*.¹⁰⁰ Pari säkeistöä runosta, joka sai nauttijoilla veden nousemaan
kielelle.

On kalakukko kumma paestikas,
niij jotta vertaestaan se ihan hakkoo.
On muo'oltaannii se niin aestikas,
kun maha pystyssä se tuossa makkoo.
Jos kuka immeinen ei siitä naati,
nii varmaannii on siinä mahataati
tahikka sitten kippeenä on kielj —
niät sillohan se syyvvä ei tie mielj.
Mut jäsenesä terveet vuan on kellee,
se kalakukota ei voe tok ellee.

....

Ei Savonmuassa mualiman tok parraen
ja ihmeellisin immeisten oes luatu,
jos siellei ihan pentuuvesta varraen
niin rasvasta oes ruokoo syyvvä suatu.
Niät niinkun silloin tällön vähä rasvoo
ne vuatii värkit ihaj joka konneen,
niin immeisennii voemat alakaa kasvoo
ja kyvykkääks se tulloo työhön monneen
ja paljo mualimassa tehä kerkii,
jos kalakukon varraan vuan se herkii.

Niin, kukon rasvalla jos sivelet
kulukkutorvestasj vuaj joka mutkan,
niin suatpa vetreet leukanivelet
ja kieleennii niim kummallisen kutkan
ja supliikin sellaesen suuhunnii,
se että kelepoo tok muuhunnii,

kun syönnin työhön tuahan aena sammaan:
niät kelepool tok huastoo lottuuttammaan.

....

Elokuussa sattui vielä tapaus, joka on jäänyt muistiini omalaatuisuudessaan ja senkin takia, että olin siinä itse mukana. Kaarlahdessa, missä Vikin kesämökki nyt seisoi paikoillaan, oli lähistöllä pieni metsälampi, jossa olimme käyneet useasti ravustamassa. Olin ollut Pohjois-Karjalassa kansansävelmiä keräämässä ja poikennut pariaksi päiväksi Vikiä ja Maissua tervehtimään. Päätimme laskea rapumerrat lampeen illalla ja läksimme Viki ja minä aamuvarhaisella niitä nostamaan. Olin airoissa ja Viki nosti kohon, vaan ei mertaa, koska naru oli poikki. Minä riisuin vaatteeni ja sukelsin veteen; pari kertaa yritettyäni löysin merran pohjasta. Onneksi oli yö ollut tyyni, kohot eivät olleet päässeet lipumaan kauas paikoiltaan. Samoin oli seuraavan sitä ja sitä seuraavankin laita, ja niin edelleen: kaikkien 20:n tapsit poikki. Merrat kuitenkin löydettiin ja rapujakin saatiin: lähes jokaisessa oli jokunen. Viki pahoitti mielensä, mutta saatiin aikaan kuitenkin pieni rapuillallinen ja seuraavana päivänä matkustin Helsinkiin. Saksa oli marssittanut joukkonsa Puolaan. Myöhemmin Viki kävi Pohjanmaalla ja tapasi ”peilipojan”, hän kirjoitti tapauksesta jutun johonkin lehteen.

”Peilipoika” oli selvännäkijä ja siksi Viki kävi kysymässä häneltä, kuka oli katkaissut tapsit. Peilipoika kuvaili ympäristön siksi tarkasti, että Viki tunnisti talon lammen kummallakin rannalla ja niiden asukkaat. Maalaistalon isäntä ei hyväksynyt Väänästen oikeutta ravustamiseen ja oli ottanut itselleen vapauden tapsien katkaisemiseen. Luullakseni emme virallisesti kuuluneet rapulankakuntaan, mutta Vainiot kuuluivat ja heidän kanssaan olimme monena kesänä olleet niitä pyydystämässä. Lammen toisella puolella asuva vanha rouva oli nähnyt meidän laskevan tällä kertaa merrat kahteen pekkaan ja hälyttänyt isännät liikkeelle. Kerttu-rouva oli kuitenkin mukana rapuja syömässä kanssamme, ja katsoimme niin ollen voivamme herkutella niillä puhtain tunnoin.

Viki kertoi nämä tosiasiat (nimiä mainitsematta) pakinassaan. Kun mainittu vanha rouva tuli sittemmin vastaan, hän ei tervehtinyt Vikiä eikä Maissua, mistä päättelimme nuolen osuneen maaliinsa! Kiitos peilipojalle!

Ravustaminen oli liittynyt saumattomasti Vikin kalastusharrastuksiin. Kysyessäni Pulasteen Kallelta, mitä hän muisti muista kuin Vikin kirjallisista harrastuksista, hän heti mainitsi kalastamisen, josta kertoi esimerkkejä. Viki oli mukana Pöljän kesinä usein nuotanvedossa ja halusi näyttää kerran, kun siihen tarjoutui tilaisuus, miten se käytännössä tapahtuu. Kesällä 1930 hän vei tyttölyseon abituraryhmän kiertomatkalle Itä-Suomeen. He pysähtyivät silloin myös Pöljälle, jonne saapuivat Kuopiosta junalla. Samassa junassa matkusti sinne myös agronomi Tatu Nissinen, joka

ei vielä ollut päässyt puheikkain Vikin kanssa, mutta laskeuduttaessa pysäkin laiturille tervehti Vikiä lausahtaen: ”Siunattu ollos sinä vaimojen seassa”. Illalla Viki järjesti nuotanvetonäytöksen Pulasteen poikien avustuksella Pitkänjärvellä talon saunarannasta. Saalis oli niin hyvä, että rantakalat keitettiin saunan suuressa padassa, jotta koko katras sai maistiaiset.

Uutta pöjläläisille oli pitkän siiman käyttö, satojen koukkujen madottaminen neliömäisessä telassa ja koukkutapsien kiinnittäminen pitkään siimaan, joka sitten laskettiin veteen. Siiman kokeminen tapahtui enimmäkseen seuraavana aamuna anivarhain. Maissu oli kertonut saaneensa istua airoissa jo vuosia ennen Pöljän kesiä, kun lomaa vietettäessä maaseudulla oli tärkeintä päästä vesien partaalle kalastamisen takia. Istuimme Pöljälle Pulasteen jokeen useita satoja rapuja, joita pyydettiin läheisistä rapujoista. Rutto tappoi sotien aikana hyvin levinneen rapukannan. Uistelua ja katiskoilla veden viljan pyytäminen kuuluivat myös Vikin kalastustapoihin.

Ankeaksi muodostuva syksy 1939 oli alkanut. Merkkejä siitä, mitä tuleman piti, oli Keski-Euroopassa kehittymässä, mutta harva arveli sodan syttyvän Suomessa. Yksi oli siitä varma: Oki-veli ja siitä hän sai tuttavapiirissämme liikanimen ”sotakuningas”; joka tapauksessa Viki tunsu mielensä levottomaksi, sillä hän tiesi veljensä ennustajankyvyn: siitä oli saatu monia toteenkäyneitä esimerkkejä vuosien varrella. Marraskuun 30:n päivän pommitus tuli kuitenkin kaikille yllätyksenä. Oli sovittu, että Maissu lähtee evakuoinnin sattuessa Lappeenrantaan Hannan ja Niilon luo ja niin tehtiin, mutta Viki jäi Viipuriin ilmoittautuakseen Suojeluskuntapiirin käytettäväksi koulutyön keskeytyessä. Tästä itse asiassa alkoi heidän avioliittonsa hajoaminen; yhteistä kotia ei Maissulla ja Vikillä sen jälkeen enää ollut. Maissun oli huolehdittava vanhasta äidistään, joka joutui sotaa pakoon Helsingistä Hirvensalmelle Elin-sisarensa luo ja siirtyi sieltä äitini tultua häntä hoittelemaan erääseen maalaistaloon Tuukkalan kylään, kun Elinin pojan perhe sekä tytär täyttivät vanhempiensa kodin. Minä puolestani jouduin joulukuussa koulutuskeskukseen ja vaimoni, joka oli Yleisradiossa toimessa, firmansa mukana evakuoituksi Harjavaltaan.

Viki keksi itselleen vakanssin, jollaista Suomen armeijassa ei ollut ollut sitä ennen: hän pääsi toimimaan mielialan huoltotehtäviin rintamajoukkojen parissa eräänlaisena ”korsukolportöörinä” ja sinä hän tuli sitten käyntiensä, kirjoitustensa ja laulujensa ansiosta tunnetuksi niin talvi- kuin jatkosodassa Kannakselta aina Aunukseen asti.

Viki oli esittänyt työsuunnitelmansa pääpiirtein majuri Eeli Artolle, joka hoiti sen ”ylöspäin” niin, että Viki merkittiin erään tietyn AK:n alaisuuteen rintamallaliikkumisoikeuksineen.

— — —

Tarkat ajanmääräyksestä tästä eteenpäin puuttuvat, koska alkuperäiset muistiinpanot ovat hävinneet.

Tammikuussa 1940 hän neuvotteli asiasta yksityiskohtaisesti "Pallen" (majuri R. V. Palmrothin) kanssa, joka innostui — laulumies ja runoilija kun oli — siinä määrin, että samana päivänä he yhdessä panivat kynänsä juoksemaan ja laativat kokoelman KORSULAULUJA jaettavaksi rintamalle sotilaitten käyttöön. Vihko painettiin helmikuussa merkinnöin "Koonneet Korsukolportööri ja Palle" (Ei julkisuuteen!) ja sen 30 laulua ensimmäkseen vanhoihin tuttuihin melodioihin sovitettuna.¹⁰¹ Vikiltä olivat *Sotapoikien lähtölaulu* ("Jori" Malmsténin laulama äänilevyllä), *Sotapojan heilit*, *Sotapoikia Suomen on kutsuttu*, *Kuninkaiden kokous*, *Kun Suomen puolella tykit sanoo pom pom pom*, *Molotovi tuumasi Moskovassa*, *Taipa-leenjoella on taisteltu*, *Kun hermot hermot kestäis vain*. PALLE kertoi tästä "pestauksesta" myöhemmin seuraavasti: "Eräänä tuikeana talvisodan pakasiltana koputetaan toimistohuoneeni oveen siellä jossakin ja sisään työntyy lyhyenlanta partasuinen uros suojeluskuntalaisen sarkapuku yllään ja kellanruskeat savolaispieksut jalassaan. Parta oli miehellä jäähileissä ja silmälasit huurteessa, kun hän koruttomasti alkoi esittää asiaansa: 'Herra kapteeni, olisikohan tällaiselle ikämiehelle minkäänlaista käyttöä näissä sotahommissa — läksin tietämään. Asetta ei ole mutta supliikkia kyllä, joten jos vaikka semmoiseksi korsukolportööriksi.'

Hän sai passituksen etulinjan korsuihin jakamaan pojille tupakkaa ynnä muuta kotirintaman tuomisia sekä hauskuttamaan heitä jutuillaan ja laulel-millaan. Kalle oli ylen tyytyväinen saadessaan näin kantaa kortensa yhteiseen kekkoon." — Näytteeksi Vikin tekemistä korsulauluista olkoon seuraavassa "Sotapoikien lähtölaulu", erityisesti siitä syystä, että tekstin ohella myös sävelmä on Vikin kynästä lähtöisin.

SOTAPOIKIEN LÄHTÖLAULU

Va-sen va-sen va-sen oi-ki-a, täs-sä-pä mars-sii puls-ki-a poi-ki-a

ki-vää-rit ne o-lal-lam-me kiil-tää. Nä-ky sy-dä-mi-ä syt-tää ja viil-tää.

Ty-töt ky-se-le-vät kuis-ki-vat:min-ne min-ne min-ne so-ta-po-jat mat-

kan-ne vie? Ja me vas-taam-me: sin-ne sin-ne mis-sä kun-ni-an ken-til-le

au-kee tie, sil-lä vaa-ras-sa on syn-nyin-maa.

- 2) Vasen vasen vasen oikia
 tässäpä marssii pulskia poikia
 Katsehemme karski on ja tuima
 ja on rinnassamme rohkeus huima.
 Tytöt kyselevät kuiskivat: miksi
 miksi katsehenne karski niin on?
 Ja me vastaamme: siksi siksi että
 taistelumieli meillä on horjumaton,
 kuin on suojattava synnyinmaa.
- 3) Vasen vasen vasen oikia
 tässäpä marssii pulskia poikia.
 Saattojoukko ympärill on ylpee,
 moni silmä joskin kyynelissä kylpee.
 Tytöt kyselevät kuiskivat: milloin
 milloin tulette taas omienne luo?
 Ja me vastaamme silloin kun on
 ehtynyt vihollisen hurmevuo,
 ja on pelastettu synnyinmaa.

Palle piti laulusta ja sanoi myöhemmin, että se tavallaan jäi Sillanpään marssilaulun jalkoihin.

Viki vaelsi sitten ensin Viipurin suojeluskuntapiirin valistusohjaajan ominaisuudessa ja sitten tammikuun 18. päivästä 1940 alkaen erikoistehtävissään Karjalan Kannaksen monissa rintamajoukoissa korsusta korsuun menettäen muutamassa viikossa painostaan 13 kiloa ja alkoi helmikuun puolivälissä olla loman tarpeessa. Hän sai parin viikon loman, minkä vietti lepäillen sukulaisissaan Pöljän Lassilassa, jonka vieraskirjassa on lakoninen merkintä: Kalle Väänänen, sk-sotamies, korsukolportööri lomamatkalla Pöljällä 20.2.1940. Samaan aikaan Lassilassa oli myös Kerttu Vainion sisar Iro Vila poikansa Orkon kanssa sotaa paossa. Lomansa jälkeen Viki ehti Viipuriin näkemään sekasortoisen asuntomme, jonka pihanpuoleinen huone oli osaksi sortunut; työhuoneestaan kadun puolelta Viki kokosi muutamia vaatteita, kääri ne mytyksi ja sulloi ne, jonkin kirjan sekä isovanhempien ja vanhempien valokuvat seinältä laatikkoon, jonka hän sai kuin onnen kaupalla kaupungilta tapaamansa tuttavain kuljettamaan autoon ja siten pelastetuiksi. Tulevia vieraita arvokkaasti tervehtimään hän jätti huoneen nurkkaan täytetyn lapinpöllön ”Jeremiaan” pantuaan sen päähän silinterihattunsa! Tämä tapahtui helmikuun 23. päivänä, seuraava käynti Viipurissa Vikillä oli maaliskuun 14:nä, heti rauhanteon jälkeisenä päivänä, mutta silloin hän ei enää päässyt kotiin; hän poikkesi kuitenkin muutaman tuttavansa asuntoon ja löysi mm. kapellimestari Sirpon huoneistosta erikoisen musiikkiaiheisen korkokuvan, jonka hän toimitti Sirpon omaisille aikanaan. Kuva on nykyään Lahden Musiikkiopiston (ent. Viipurin) seinällä.

Sodan päätyttyä Maissu lähti äitinsä kanssa Helsinkiin, jonne hän jäi, ja

Viki asettui sukulaisiin Pöljälle neuvoteltuaan alustavasti Kerttu Vainion ja Iro Vilan kanssa helluntaina Lassilassa; siskoksilla oli Viipurissa ollut muutaman vuoden yhteisyrityksenä jalkahoitola, jonka kaluston tärkeimiltä osin Viki oli toimittanut turvaan. Kesti jonkin aikaa ennenkuin Vikin uusi virkapaikka ratkesi, kun Viipurin tyttölyseo lakkautettiin. Virka osoitettiin Vikille Turun toisesta lyseosta elokuun alusta. Neuvonpitoon Pöljällä osallistui myös Maissu, joka sitten jäi loppukesällä sinne, kun minun perheeni vietti Pöljän kansakoulun suojissa elo- ja syyskuun ajan poikani syntymän johdosta. Maissu tarvittiin näin myös minun perheeni piiriin vaimoni ryhtyessä hoitamaan virkatehtäviään Yleisradiossa.

Viki vuokrasi huoneen Turusta ja ryhtyi koulun alkamista odotellessaan rakentamaan kuvausta korsukolportöörin touhuistaan. Samalla hän liittyi Aseveliliittoon, joka perusti Turkuun karjalaisten evakkojen alaosaston. Sen piirissä hän jatkoi rohkaisevaa mielialan huoltoaan.

Syksyllä Viki sai aikaan kirjallisen skandaalinkäryisen polemiikin ruotiesaan julkisesti Viljo Sarajan palkitun sotakuvauksen ”Luvattu maa”. Hän syytti tekijää E.M. Remarquen parikymmentä vuotta takaperin kirjoittaman sotaromaanin ”Länsirintamalta ei mitään uutta” plagioinnista, suorastaan kohdittaisista varkauksista sekä epäasiallisuudesta rintamaolojen ja taistelujen kuvauksissa. Kun teos oli voittanut sotaromaanikilpailun, palkintolautakunnan puolesta vastattiin syytöksiin ja — kuten usein tällaisissa polemiikeissa käy — mentiin henkilökohtaisuuksiin, mistä valistuneet lukijat yleensä asettuivat Vikin puolelle. Sivustatukea hän sai runsaasti varsinaisilta satureilta aina runoilijaa ja tulilinjalla komppanian päällikkönä toiminutta Yrjö Jylhää myöten. Selostuksen Viki laati tästä polemiikista myöhemmin kirjoittamaansa ”TUKKANUOTTASILLA” -nimiseen muistelmakokoelmaan (1959).¹⁰² Turkulaiset varmaankin alkoivat pitää Vikiä äreänä ja hankalana herrana. Se ei liene nostanut Vikin mielialaa.

Ilmapiiri Turussa oli karjalaisille vähemmän suojea: useat alkuasukkaat pitivät heitä likipitäen ”ryssinä”, Viki tunsu sen herkästi ja sai lämpöä ja lohtua Kertun ja Iron luota, kun he olivat saaneet ”firmansa” siirretyksi tähän Aurajoen kaupunkiin.

Kesän korvalla Viki kertoi käyneensä erään päivälehdenu toimituksessa, jonne samaan aikaan oli saapunut tunnettu ”kansallisrunoilija”. Hän oli marssinut kiivaasti kädet puuskassa edestakaisin mutisten: Jollei nyt syty sota, minä tulen aivan sairaaksi! Sota pian syttyikin, eikä runoilijamme ehtinyt tulla sairaaksi. Ennen uuden sodan alkua Viki sai käsikirjoituksensa valmiiksi ja loppukesällä 1941 muistelmansa ”KORSUSTA KORSUUN KANNAKSELLA” WSOY:n kustantamana julkisuuteen.¹⁰³

Viki lähti Turusta mieluummin jatkosotaan kuin jäi opettamaan. Virkavapautta hän sai virkansa hoitamisesta, koska ”korsukolportöörin” tehtäviä pidettiin tärkeämpinä. Hän ilmoittautui Pallen neuvosta Pääesikuntaan, josta käskettiin matkustamaan Vilppulaan Tiedoituskomppaniaan ilmoittautumista varten. Hän sai valita AKE:n Viipurin suunnalta, koska kiire oli

tullut kotikaupunkiin. Kesäkuun 28. päivän vaiheilla tapasimme Miehikkälässä, jossa minä olin Haltun patteristossa menossa Joutsenoa kohti. Viki joutui sittemmin liikkumaan paljon muiden taiteilijain kanssa yhdessä eri joukko-osastojen alueella etukäteen laaditun suunnitelman mukaisesti. Siitä oli etuna se, että yksityisen esiintyjän osuus keveni ja esimerkiksi Vikin kannalta hanuristin toimiessa säestäjänä rasitus yhteislaulannossa jäi pois. Etenemisvaiheessa Viki pääsi itsenäisesti ja yksin liikkumaan sekä käymään Viipurissa heti takaisinvaltauksen jälkeen. (Näistä sekavista tunnelmistaan hän kirjoitti myöhemmin kuvauksen. Ks. JOTAKIN EHKÄ TIETÄISIN s. 175—206). Rintamalinjojen vakiinnuttua syyskuun puolella Rajajoen vaiheilla pitkään venyvä korsuelämä alkoi, ja se tiesi Vikinkin kohdalla 1½ vuoden matkustelua Kannaksella sekä osaksi myös Aunuksessa aina Karhumäkeä myöten.

Seuraavan vuoden 1942 tuotteina hän julkaisi runokirjan RUNORUUNALLA RYSSÄÄ PÄIN,¹⁰⁴ joka sisälsi 31 runoa, jotka avausrunon *Runoratsulla taistelun telmeeseen* jälkeen oli ryhmitetty neljään osastoon: *Talvinen korsu, Ristiin ja rastiin, Loitsuja* sekä *Karjalan Kannas on meidän*. Erityisesti *Koo-koo miehen manaus, Tykkimiehen manaus* ja *Vilustumisviinan virsi* olivat kiitollisia esitysnumeroina. Minäkin esitin niitä korsujuhliissa.

Vilustumisviinan virsi

Tuoss' on tuikku tulivettä
vingerpori viinan lientä
pisara pirun pisiä.
Sepä loistavi lasissa
kimaltavi kirkkahasti.
Mut on myrkyä mukana
rosentteja rohkiasti,
jotta polttavi pirusti
tuikasevi turkasesti,
jos sen juoda julkeaisi
kiikuttaisi kielellensä.

Vaan kuitenkin kaikitenki
mieleni minun tekisi
tunkea se turpahani
kiskaista kitusihini,
jotta sieltä se soluisi
alamäkeä mänisi
mahalaukkuhun mataisi
sukeltaisi suolihini.

Kun se siellä kuumeneisi,
hällähtäisi se häkänä
kulmaluita luistamahan
päänkuorta kutittamahan,

sormenpäissä soutamahan
varpaissa vaeltamahan.

Kirpoaisi siinä kivut
tautipasillit pakenis,
siinä perna pehmiäisi
umpisuoletki sulaisi,
lämpeneisi siinä läskit
pilikukko kuumeneisi
(tai: munaskuutki kuumeneisi).

Mut en rohkene ruveta
yksin mä yrittämähän.
Velikullat veikkoseni
hyvät toverit* totiset,
joill' on kurkut kunnolliset
mahalaukut mainiommat,
(sekä siskoni soreat
tepä naiset nauravaiset,
joilla paikat on paremmat
rehevämmät rintapielet)
mulle tulkatte tueksi
astukatte auttamahan
tässä työssä tärkeässä
paikassa ylen pahassa.

Meill' on kiuvos kitaluissa
lölytorvi turvassamme,
jonne sopisi somasti
tämä pikkunen pisara.
Tuonne lyömme tuiman löylyn
iskemme ikenihimme

viinan voimalla vihaisen
väellä väkevän liemen.

Kun sen lyömme kuuman löylyn
simakupin sinkoamme,
juomme iltamme iloksi **)
koulun kuulun kunniaksi.

* tai laulutoverit, koulutoverit, sotatoverit, aatetoverit.

**) Vaihtoehtoja loppusäkeiksi tilaisuudesta riippuen:

- 1) juomme itsemme iloksi
ja iloksi isäntämme
ynnä ehtoisan emännän
onneksi talolle tälle
kodin kuulun kunniaksi.
- 2) juomme iltamme iloksi
tämän päivän päätteheksi
(tai: päivän kuulun päätteheksi).

- — —
- 3) simakupin sinkoamme,
siitä suonihin soluvi
syöksähtävi syömihimme
herttainen toverihenki
sekä veljeys väkevä.
(tai: lauluveljeys väkevä
tai: aseveljeys väkevä.)

Voidaan lopettaa myöskin säkeihin:
viinan voimalla vihaisen
väellä väkevän liemen.

(tai vielä jatkoksi:
ettei vilu miestä veisi
eikä pakkanen panisi).

Suurimman menestyksen Viki sai marssilaulullaan ISO-IITA,¹⁰⁵ jonka hän sepitti syksyllä 1942. Se julkaistiin ensi kerran *Hakkapeliitan* tammi-kuun numerossa 1943 nuotteineen *Erkki Tantun* kuvittamana. Sen lauloi samana vuonna äänilevyllä *A. Aimo*.

ISO IITA

Mi-nun ar-maani ei o-le Or-vok-ki, ei Lii-sa ei-kä Tel-ler-vo.

Ei kool-tan-sa o-le ko-vin pik-kui-nen, ei hen-to ei-kä hon-te-lo,

vaan se I-so Ii-ta on, vaan se I-so Ii-ta on ja sen I-son Ii-tan
rin-nal-la e-lo po-jan om-pi huo-le-ton.

Ison Iitan luontiin Vikin yllytti insinöörimajuri Martti Suurpää, taannoinen viipurilaisen laulukvartetin aktiivijäsen. Hän ihmetteli, miksi kaikki sotapoikien heilit ovat pieniä (Pikku-Liisoja ja Pikku-Tellervoja) — eikö hän niitä joillain ole suurempiakin — ja kehoitti Vikin tekemään laulun sellaiselle. Astellessaan asunnolleen illanistunnosta Vikin mielessä soivat sanat: Isohan se Iita on, hieman isohan se Iita on*) — ja siitä sitten kehkeytyivät jatkot sanoihin sekä säveliin. — Toinen laulu seurasi vielä vuoden lopulla: *Eestä Karjalan ja Kannaksen*. Hän kirjoitti minulle tammi-kuun puolella 1943 tehneensä sanat jo edellisenä keväänä, silloin erääseen Eemil Kaupin sävelmään, mutta ei siitä sitten erityisemmin pitänytkään, ja sepitti itse seuraavat sävelet:

EESTÄ KARJALAN JA KANNAKSEN

Ees-tä Kar-ja-lan ja Kan-nak-sen oom-me käy-neet tei-tä tais-to-jen. Hur-
met-ta maa on juo-nut. Voit-to-ja tais-to tuo-nut. Voi-maa on meil-le
suo-nut syn-nyin-maa. Tä-tä ar-ma-hin-ta i-si-em-me maa-ta ei or-jak-si
vie-ras val-ta saa-ta. Sik-si ar-mot-ta me vai-no-lais-ta lyöm-me, kun-nes
val-mis on va-pa-u-den työm-me. Tä-tä työm-me.

*) Korsuissa pojat pyrkivät sittemmin vääntämään tekstin: — hieman isohan sillä Iitalla on. — Riidatonta korsuelämän kevennystä!

EX LIBRIS

*Ex libris -merkit vuosilta 1938 ja 1945.
Laatija Lauri Välke*

Kirjeessään Viki mainitsi lähettävänsä minulle laatikollisen kirjoja kotiini Helsinkiin, noin neljäkymmentä nidettä. Se oli osa kirjoista, jotka olimme edellisenä syksynä työntörattailla kärränneet Vikin asuntoon, kun olin Kannakselta saanut pienen loman käydäkseni häntä Viipurissa katsomassa. Kirjat oli Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen koottu muiden tunnistettujen kanssa Viipurin Lääninhallituksen suojiin ja laskimme Vikin nimellä tai Ex libris-merkillä varustettuja opuksia löytyneen n. 400. Viki varusti nämä takaisinsaadut myöhemmin oheisella erikoismerkillä. Juhani Ahon teoksen "Panu" löysi Helsingin yliopiston slaavilaisen kirjaston hoitaja Sulo Haltsonen sattumalta Äänislinnasta (Petroskoi) käydessään sikäläistä kirjastoa tutkimassa. Sain sen häneltä tavatessamme sodan päätyttyä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.

Näin Viki oli muutamaa Turun koulun kuukautta lukuunottamatta ollut "korsukolportöörinä" kevääseen 1942, jolloin hän siirtyi Viipuriin Tyttölyseon alkaessa syksyllä 1942 toimintansa — saatuaan sitä varten määräyksen — jälleen opetustyöhön. Elämä Viipurissa näytti vakiintuneen eivätkä viipurilaiset voineet olla raunioitten keskelläkään laulamatta illanvietoissa Vikin sepittämää "ilolaulua" "Eldanka-järven" sävelmällä.¹⁰⁶

Tultu on Viipuriin,
tähän maailman parhaaseen kaupunkiin,
miss' on nuo Torkkelin puistot
ja nuoruuden muistot, juu!
Siksipä elo tää
on riemuntäyteistä elämää,
on kaikki murhe jo mennyt
unheeseen nyt, juu!

Vilua kärsien
silakkaa järsien
on tätä vuotettu,
lujasti luotettu:
Ei siihen kauaa oo,
kun ohi ompii surkea status quo,
kun taasen päästy me sinne on,
toivottu minne on, juu!

Vietetty vuosia
on evakkojen elämänkuosia.
Ei ollut mikkää, ei kukkaa
miu mau mukkaa, juu!
Nytpä se mieron tie
jo viimeinkin päästy me loppuun lie,
on taasen elämä niin lustii
ku jouluku ois justii, juu!
Riemussa rennossa,
kuin linnut lennossa,
kuljemme katuja,
tuttuja latuja.
On elon ankeus
ja kärsitty Babylonin vankeus
nyt niinkuin ikävätä unta
ja sulanutta lunta, juu!

Viipurin vertaista,
niin hengeltä hitonmonenkertaista,
niin sielulta suurenmoista
ei seutua toista, juu!
Kaikki on aitoa,
täällä tajutaan elämisen taitoa,
elo saanut erikoisen leiman,
väkevän ja reiman, juu!
Ei pikkuseikkoja,
ei kuperkeikkoja
keritä kuulemaan,
kun pannaan tuulemaan!
Muistoina sodista
on jällellä vain rauniot kodista.
Mut uudesti luomme me varmaan
tään kaupungin armaan, juu!

Alkuvuodesta 1943 satuimme samaan Viipuriin menevään junaan. Olin palaamassa Kannakselle lomamatkalta Helsingistä. Siinä keskustelimme läpi yön Viki ja minä elämänmuutoksesta, jonka Viki aikoi tehdä: erota Maissusta ja mennä avioliittoon Kerttu Vainion kanssa. Hän tiedusteli mielipidettäni asiasta. Kolmekymmentä vuotta kestänyt avioliitto purkautuisi kahden vuoden päästä, kun se myönnettäisiin asumuseron vuoksi.

Asiaa puntaroiitiin siinä monelta kannalta: Viki ymmärsi hyvin minun olleen tietoinen olosuhteista. Hän halusi vain, että voisin suhtautua asiaan myönteisesti, jotta keskinäiset välimme pysyisivät katkeamatta ennallaan. Tämän oivaltaen ei minulle jäänyt muuta mahdollisuutta kuin hyväksyä mitä tuleman piti. Ainut epäilykseni kohdistui uuden liiton solmimisen jälkeiseen perhesuhteittemme muotoutumiseen. Kun perheeni oli vuotta aiemmin lisääntynyt tyttärellä ja Sakari Vainiolla oli tällöin jälkikasvua jo kolmen lapsen verran ja kun Sakarista tulisi ”velipuoleni”, lapset tulisivat kaikki saamaan tavallaan yhteisen ”ukin”. Siinä sukuyhteisössä olisivat vielä mukana nuoremman Vainion veljen lapset minun jälkeläisteni ”puoliserkuina” (!). Vikin ja Maissun avioero myönnettiin 1945; sitä ennen Maissu oli siirtynyt vanhan äitinsä kanssa minun perheeseeni.

Vikin päästessä kesällä 1943 oleilemaan Kaarlahteen, lämmittämään rakasta saunaansa hän järjesti Kertun apulaisineen heidän huvilaansa, joka toiselta puolelta oli rajakkain Pessien tilan kanssa. Pessit saapuivat myös kotitanhuilleen, mutta heillä ei ollut karjaa. Viki hoiti asian järjestykseen, kertoi minulle jälkeinpäin Pulasteen Kalle:¹⁰⁷ ”Viki oli ottanut yhteyden Pulasteen Aaroon pyytäen häntä tuomaan karjastaan lehmän Kaarlahteen. Tuolloin Aaro — valmiina kuin lukkari sotaan — oitis ryhtyi tuumaa toteuttamaan. Alkuun oli Huldin (Kallen sisar) kertoman mukaan ollut melkoisia esivalmisteluja: oli ollut hankittava matkustusluvat, jopa rokotukset. Kun kaikki nuo juitsut olivat kunnossa, niin matkaan!

Lehmä ”Vilja” oli Pöljän pysäkillä lastattu tavarajunan härkävaunuun, johon myös melkoinen aumallinen heiniä lehmän eväiksi sekä saattomiesten Aaron ja Huldin vuodesijoiksi. Matkan teko noin ollen oli ollut kerrassaan mukava, vaikka siihen olikin kulunut pari kolme päivää. Mikäpä siinä, kaunis kesä, leipää, voita ja kalakukkoa korissa. Juomapuolen ”Vilja” oli luovuttanut kyyditsijöilleen utareistaan — lämmintä maitoa. Niin viimein oli saavuttu Kaarlahden asemalle, jossa Viänäs-Kalle oli ollut tulijoita vastassa. Hulda taluttamaan ”Viljaa” uuteen huusholliin, Kalle (=Viki) takana pikku piiskaa käyttäen oli ollut karpästen hätistelijänä. Luovutettuun ”Viljan” uusille omistajilleen olivat kyyditsijät olleet kaksi vuorokautta Puiroossa (Viänäs-Kallen mökissä), tuskin tuppisuina kylästelemässä. — Tietty, että pöljäläisille oli tarjottu makoisat ja ätäkät löylyt Puiroon kuuluisassa savusaunassa. Kaukaisen tykkien jylinän kuuluminen oli kovastikin vavahduttanut mieliä. Tulomatka Pöljälle oli sitten tapahtunut matkustajajunissa aivan tavattomassa väen tungoksessa, joten se ei ollut ollut lähtemäänkään niin tyylikäs kuin ”Viljan” vientimatka. (Näin Kalle Rissanen kirjeessään).

Seuraavan vuoden kesäkuussa kaikille tuli Viipurista äkkilähtö, niin nopea, että sinne jäivät kaikki löydetyt entiset sekä hankitut tavarat, mm. edellä mainitut Vikin kirjat, joista hän oli pienen osan lähettänyt minulle Helsinkiin. Siellä Katajanokan makasiineihin varastoitujen evakkojen tavaroiden seassa nähtiin sodan loputtua sitten vain Vikin 50-vuotispäivänään

Tyttölyseon opettajilta lahjaksi saama hopeapäinen kävelykeppi.
 Sodan päätyttyä sävelsi ja sanoitti Viki kesällä 1944 seuraavan evakkojen
 laulun:¹⁰⁸

MYÖ OLLAA EVAKKOI

Hitaasti

Mie muis-tan ku myö ol - tii Kar-ja-las,
 kui siel ol ain' nii lus-tii ja lo-ko-saa.
 Sit so-vat suu-ret käi tääl maa-il-mas
 - ne nyt o kaik' ku pah - haa un-ta vaa.
 - Ja nyt et tii-jä sie, en-kä tii-jä mie.
 mil-lai-set-ha o-lot viel täs ies - sä lie.
 Myö ol-laa e-vak-koi,myö ol-laa e-vak- koi,
 meit ko-va koh - ta-lo tän - ne toi.
 Jäi sin-ne ra-jan taa se kau-nis Kar-ja-la-maa.
 Se meist o kai-kist kal - liin maa.

Viimeinen säkeistö kuului näin:

Myö vuuest vuotee viettää saatu jo
 on evakkoihe outoo elämää.

On niiku pilvee peittyis aurinko,
nii kaik o ikävää ja hämärää.
Mut unessa myö vaa
ain männää Karjalaa.
Sitä onnee meilt ei ottaa kukkaa saa.
Myö ollaa evakkoi,
myö ollaa evakkoi.
Meit kova kohtalo tänne toi.
Jäi sinne rajan taa
se kaunis Karjalan maa.
Se meist o kaikist kalliin maa.

13 Niinisalo — depressio — II avioliitto — eläkkeelle

Runoja 1945—46

Kuvitetut sanarrieskat 1948

Laulutekstejä 1949 ja 1952

Interparrat opintiellä 1948

Peräkorven Ierikka ym. 1954

Täss' on teille terveisiä 1954

Olinpa minäkin turisti 1955

Helmikuussa 1943 Viki sanoi hyvästi Turulle saadessaan nimityksen Viipurin tyttölyseon lehtorin virkaan. Sitä hän hoiteli sitten jonkin aikaa koulun muututtua sodan päätyttyä Rauman tyttölyseoksi marraskuusta 1944. Mutta kun hän ei siellä viihtynyt, hänen onnistui vaihtaa virka Lappeenrannan lyseon vastaavan lehtorin kanssa, joka puolestaan halusi Raumalle, mikä tapahtui syyskuun alussa 1945. Näin Viki oli jälleen

Viki valokuvassa jatkosodan päätyttyä 1944.

Viipurin ”esikaupungissa” valmiina lähtemään kotiinsa, kun siihen tulisi tilaisuus. Että se tilaisuus tulisi, siitä hän oli täysin vakuuttunut monien kohtalotovereidensa lailla!

Jatkosodan loppuvaiheessa keväällä 1944 Viipurin tyttölyseo siirrettiin Kangasniemelle ja siellä oppilaskunta järjesti ”murheentorjuntailtoja”, joihin Viki osallistui opettaen ajan hengen mukaisia joukkolauluja, ”kauniita tai vähemmän kauniita, milloin suomeksi, milloin saksaksi tai viroksi”, kuten eräs hänen oppilaansa asian ilmaisi.¹⁰⁹

Sodan päätyttyä kouluviranomaiset huomasivat, että oli kiireesti järjestettävä siihen osallistuneille lukioasteen oppilaille tilaisuus keskeytyneiden opintojen suorittamiseen. Sitä varten perustettiin Taavettiin opetuslaitos, joka ehti toimia täysin sopimattomissa parakitiloissa vain kymmenkunta päivää; oppilaat ristivät sen Taavetin ”epänormaalilyseoksi”. Paremmat tilat ja olosuhteet löytyivät Niinisalosta, jossa työ sisäoppilaitoksena alkoi helmikuun 19. päivänä 1945. Siellä Viki opetti yhtäjaksoisesti kaksi vuotta virkavapaana Lappeenrannan lyseosta. Tästä Niinisalon ajasta hän kirjoitti myöhemmin kuvauksen antaen oppilaitokselle myönteisen arvosanan (1953).¹¹⁰

Eräällä lomallaan ollessaan Lappeenrannassa Viki tapasi Viipurin aikaisen tutun taidemaalarin *Väinö Raution*, joka teki hänestä 1946 kubistisen muotokuvan. Seuraavana vuonna myös Vikin vanha ystävä ja luokkatoveri Ilmo Voipio maalasi hänestä muotokuvan. — Juhani Viiste — samoin Vikin vanha viipurilaisystävä — toimitti 1945 teoksen ”Viihtyisä vanha Wiipuri” ja pyysi puolestaan Vikiltä runon kellotornista.¹¹¹ Viiste oli selvillä siitä, että Viki tunsii tornin sekä sisältä että ulkoa jo pikkupojasta. Viki oli kuunnellut kellonlyönnin sointia silloin ja viimeksi pysähtynyt sitä kuuntelemaan Viipurin viimeisenä päivänä 1944: ”Sehän äsken kaiutti lohdullisen äänensä yli tämän yksinäisyyden — on kuin sivuuttaisin elävän ihmisen... nythän siellä ei ole ketään — kello vain — eloton kone, joka lyönneillään katkoo ajan lankaa”, kirjoitti Viki.

*Vanha kellotorni*¹¹²

Vanha kellotorni, muurejasi
peittää vuosisatain sammaleet.
Monet sukupolvet juurellasi
monin aikakausin asuneet.
Ajan hammas ei, ei tuhot sotain
sortumaan oo saaneet muurejas.
Ikuisuuden tuntua on jotain
arvokkaassa olemuksessas.

Oot kuin eloon jäänyt jättiläinen
muistomerkki muinaisaikainen,
niinkuin vanhus ylhän yksinäinen
viesti takaa vuosisatojen.

Haastat kieltä mykkää, juhlallista
kieltä kirjattua kiviin.
Loihdit esiin unhon uumenista
elämätä varhais-Viipurin.

Kerrot, kuinka kellos kutsuvana
kajahtaissa yli kaupungin
kansa kulki hiljaa, hartahana
pyhättöhön pienen temppelein,
temppelein, mi aikain vaihtumassa
kaupunkia kaitsi siunaten,
milloin kimaltaen kunniassa,
milloin sodan liekkiin sortuen.

Vuosisadat vieri. Tehtäväsi
muuttui, kuten muuttui aikakin.
Kellosepän taitoniekan käsi
kytki kylkees ajan mittarin.
Tehtävän jos saitkin siten uuden:
paloitella ajan kulkua,
aamuvartiona ikuisuuden
yhäti oot saanut seisoa.

Kellos kajahduksen kuullessani,
ajan lankaa kun se poikki lyö,
en ma tunne yksin olevani,
yllä vaikk' ois yksinäisin yö.

On kuin kumppanina läsnä oisi
elollinen jokin, ihminen —
on kuin kellon kaiunnassa soisi
sana suusta sukupolvien.

Vanha kellotorni, muurejasi
peittää vuosisatain sammaleet.
Monet sukupolvet juurellasi
ammoin on jo nurmeen nukkuneet.
Monta polvea on vielä uutta
vuoroon kuunteleva kelloas
ihmetellen sitä ikuisuutta,
mikä on sun olemuksessa.

Seuraavana vuonna (1946) Väänästen Sukuseura julkaisi ”Wäänästen Sukupuun” 4:nnen osan, joka oli omistettu talvi- ja jatkosodassa kaatuneille suvun jäsenille. Siihen oli Vikiltä pyydetty aiheeseen liittyvä runo, jonka hän varusti otsikolla ”*Sankareille*” (myöhemmin 1957 hän julkaisi siitä erään muistelmansa yhteydessä 6:nnen säkeistön teoksessaan JOTAKIN EHKÄ TIETÄISIN s. 372).¹¹³ Tässä on runo kokonaisuudessaan:

Nyt sinä, Herra suo minun rauhaan päästä,
kun ovat silmäni nähneet kaiken tään,
nähneet, taisteluhengestä miehekkäästä
kuinka on kasvanut voittoon ylpeimpään
sankarihahmojen sankaritekojen luku.
Suureksi, kauniiksi saanut on Suomen suku.

Suurta ja kaunista tehdä on sankarin teko,
suurta ja kaunista käydä on taistelemaan
kyselemättä, helpolle, vaikealleko
tielle on käytävä, käskyä kuunnella vaan,
käskyä sisäisen äänen, tuntonsa oman,
tahtoa totella tuomarin lahjomattoman.

Suurta ja kaunista taiston on kalpaa käyttää.
Kaikkensa antaa vielä on kauniimpaa,
kaikkensa antaen tuntonsa tahtoa täyttää
kuoloon saakka, kun kutsuvi synnyinmaa,
kaatuessansa elämän kauneutta kiittäin,
kuolemallansa kunnian lehviä liittäin.

Sankarit nuoret, vuosisadat ennen meitä
maassamme tässä taatot on kamppailleet,
rauhan töissä tai kulkien taistojen teitä
verta ja hikeä vuoroon vuodattaneet.
Menneissä polvissa siellä on syntynne teidän,
sankarimielenne: mieltä ja henkeä heidän.

Sankarit nuoret, heimonne, sukunne suuret,
maaemon multa on verenne kostuttamaa.

Hurmetta teidän on juoneet kukkien juuret,
kukkien, joita nyt kumpunne kasvattaa.
Kukkia noita kun vaalivi Suomen kansa,
kalleintansa se vaalivi: vapauttansa.

Sankarivainaat, jotka jo peittää multa,
joittenka taisteluun kentältä katkesi tie,
turhaa teille on kiitos ja kunnian kulta,
tuntonne tuomio palkkanne parhain lie.
Alttiuttenne arvoiset ole emme.
Saakaa, sankarit, nöyrin siunauksemme.

Maaliskuussa 1947 Vikille lääkäri määräsi lepoa — sydän oli alkanut reistailla. Hän muutti Lappeenrantaan saatuaan loppukevään virkavapautta. Asunnon saaminen tuotti kaupungissa vaikeuksia: Viki joutui mm. nukkumaan tovin koulun kokoelmahuoneessa yhdessä luurangon kanssa. Tästä hän kirjoitti hirtehsin purkauksen paikalliseen lehteen. ”Palle” toimi samoihin aikoihin Lappeenrannassa ja muisti Vikin ärhäkän hyökkäyksen vuokralautakuntaa vastaan vuosia myöhemmin kirjoittaessaan Vikille seuraavan tervehdyksen.¹¹⁴

Täss’ on värssy Väänäselle,
kirja kirjojen sepolle.
Kuules, Kalle, kaverini,
rieskan riemukas tekijä,
Puijon suuri pukinparta,
Viipurinkin viisuveikko,
— erin veiterä peruukki,
luurangonkin lullulapsi.
Viis on vuotta vierähtänyt,
kai jo kuusikin kulunut,
siellä taannoin kun tavattiin,
keskusteltiin kahden kesken
Lappeenrannan laitumilla
sekä Kimpisen kivillä.
Kerroit silloin kesken kaiken,
jutustelit juoheasti,
kehos sait sä kestäväksi,
konsa pistelit piruset,
ottaa oli olkileipä.

Ylen aikaa yötä valvoit,
väentelehdit vuoteellasi,
kunnes keksit sä kuranssit,
löysit ropit ronkelilles.
Kerro mulle, kelpo veikko,
pakiseppas partapoika,
kuinka kutsuit sä unosen,
Nukkumatin maanittelit,
mitkä luottehet luetit,
taiat teetit tauillesi,
kun nyt itse oon kusessa,
rienaajalta riivattuna,
eikä tohtorit tokene,
lääkärit vain lassyttävät.
Terve sulle, tervaskanto,
Impan ihme-ilkamoija!
Eikös enää laulus luista,
miks’ ei rintasi rimaja?

Toivoo vanha runoilijaveljesi
Reino Hirvisettä (alias Palle)

Masennus oli vallannut Vikin mielen, mutta onneksi hän löysi keväällä vanhan ystävänsä agronomi Ilpo Voipion, joka asui perheineen lähellä kaupunkia Taipalsaarella hoitaen suurta kauppapuutarhaansa. Ilmolla ja Vikillä oli vanhastaan samansuuntaiset radikaalit ajatukset maailman me-

Väinö ja Ilmo Voipio.

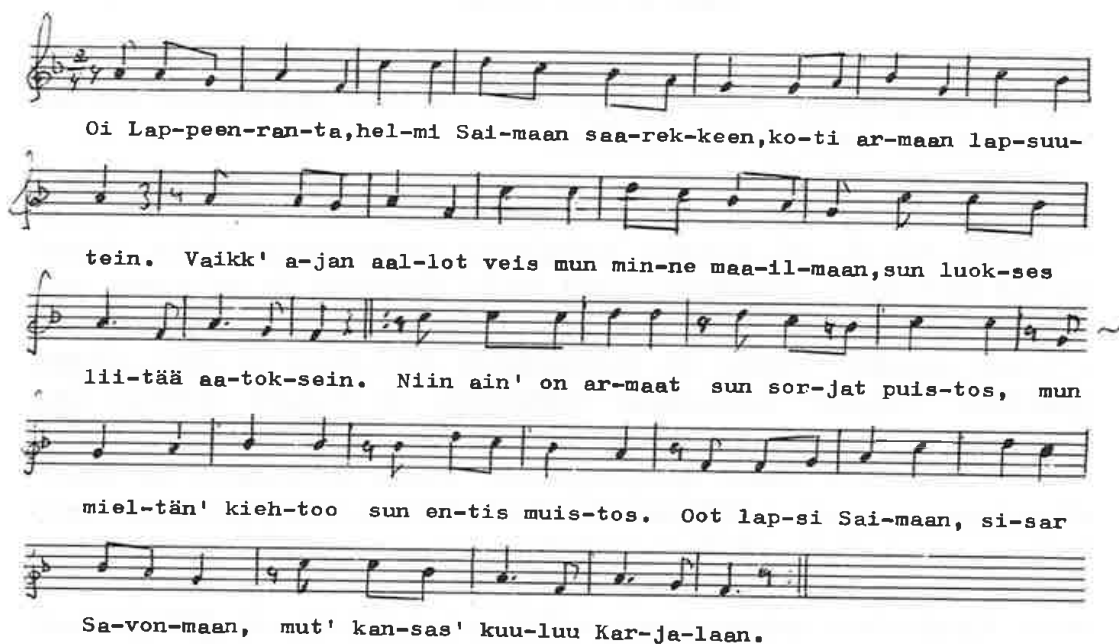
nosta ja mielipiteiden vaihdanta Voipioitten kauniissa ympäristössä kohensi Vikin kunnan ennen pitkää ennalleen.

60-vuotispäivänsä Viki vietti Lappeenrannassa, jonne matkustin Helsingistä häntä onnittelemaan. Hän asui silloin sisarensa Hannan luona. Viemisinä minulla oli mukana kotkalaisen puunveistäjän *Albin Ikosen* tekemä korkokuva ”Pyykkirannassa”, jonka tilatessani en muistanut, että juuri hän oli tehnyt samanlaisen veistoksen 10 vuotta aikaisemmin Viipurin kotimme seinälle. Yllätys oli kummallekin melkoinen ja antoi aihetta juhlintaan ”Patrian” kabinetissa. Kustantaja oli tilannut taiteilija Oki Räisäseltä kuvituksen koottujen sanarrieskain uuteen painokseen, joka ilmestyi kuukautta ennen syntymäpäivää. Tähän painokseen oli lisätty aikaisemmin (ks. ed. s. 222) mainitut runot ”Kalakukon ylistyslaulu” sekä ”Viänästen sukuvirs”, edellisen Viänästen sukujuhlaan 1939 ja jälkimmäinen vastaavanlaiseen tilaisuuteen kirjoitettu 1945. Molempia runoja luonnehti Räisäs-Okin satuttava kuva, erikoisesti huvittava oli jälkimmäisen säkeisiin ”Joku Viänänen liijaks jos viinoo jois, veis Viänänen Viänäsen putkaan”, mihin liittyen poliisi taluttaa ”väsnyttä” miekkosta talteen! Kustantajan ehdotuksesta vähennettiin 18 runoa, jotka oli julkaistu 1931 koottujen rieskain painoksessa.

Vähitellen Vikin elämä näytti valkenevan, kun Kerttu oli suostunut menemään vihille, mikä tapahtui 1948 loppukesällä.¹¹⁵ Runosuonikin vertyi suoltamaan jälleen melodian kera tekstin ”*Lappeenranta*”-lauluun, jolla piristettiin juhlayleisön mieltä Lappeenrannan kaupungin 300-vuotisjuhlain illallisilla 1949.¹¹⁶ Muutaman vuoden päästä Viki laati myös Lappeenrannan

tyttölyseon uuden koulutalon vihkiäisjuhlaan tekstin Taneli Kuusiston säveltämään kantaattiin "Valon temppeli" (1952)¹¹⁷ Tänä olympiavuonna saimme elokuussa Vikin ja hänen vaimonsa Kertun tämän kolmen lapsen-lapsen kera vieraiksi Pöljälle, jossa minulla oli kesäasunto. Tällä käynnillä Viki kirjoitti vieraskirjaamme ilonsa ilmauksen siitä, että olin toteuttanut hänen haaveensa rakentaa mökki näille maisemille, jotka olivat paljon antaneet hänelle "rieskain juuria" ja joita hän niin monena kesänä oli ihailut Pulasteelta käsin. Tämän tilan Pitkänjärveen pistävälle niemekkeelle, jolle olin mökkini rakennuttanut, Viki oli jo silloin antanut mielessään nimeksi "Rieskaniemi" (minä olin järveen laskevan puron johdattelemana nimittänyt paikan "Pitkänpuroksi"). Mainittu Vikin visiitti jäi ainoaksi käynniksi mökilläni. Hän ei halunnut seurustella Maissun kanssa enää eronsa jälkeen.

Oi Lappeenranta, helmi Saimaan
Sanat ja sävel: Kalle Väänänen

Oi Lap-peen-ran-ta, hel-mi Sai-maan saa-rek-keen, ko-ti ar-maan lap-su-
 tein. Vaikk' a-jan aal-lot veis mun min-ne maa-il-maan, sun luok-ses
 lii-tää aa-tok-sein. Niin ain' on ar-maat sun sor-jat puis-tos, mun
 miel-tän' kieh-too sun en-tis muis-tos. Oot lap-si Sai-maan, si-sar
 Sa-von-maan, mut' kan-sas' kuu-luu Kar-ja-laan.

Oi Lappeenranta, sulle luonto tuhlaten
 jakanut on kauneuttaan.
 Kuin harras harppu soittaa hongat harjujen
 ja laulaa raidat rantamaan.
 Kun suvi sulle suo sinipoutaa,
 kun rantamillas sun sorsat soutaa,
 ja hopein hohtaa laineet lahties,
 mi voittaa vois sun kauneutes.

Oi Lappeenranta, lasna Linnanmäeltä
näin sun saares, siinnot veen.
Oon talvin hiihdellyt ma Tyysterniemessä
tai kirmannut oon Kimpiseen.
On tuttu mulle lapsesta saakka
tuo kirkon kukko ja tornin naakka.
Niin monet, monet kummat kuvat nuo
ne kodin tunnun mulle tuo.

Oi Lappeenranta, taajaan taattoin hurmevuo
sai sun kumpus kostuttaa.
Nyt maasta tuosta voimaa kukkain juuret juo,
ja polvet uudet leivät saa.
Ja polvet uudet kuin taatot ennen
taas vainon vuotten on ohi mennen
sun raunioistas luoneet kaunihin
tään meille kalliin kaupungin.

Oi Lappeenranta, nyt sun sykkii rannoillas,
joita saartaa Saimaan vyö,
taas voimat uudet, kuohuu kiire kuumeikas,
käy uuden kauden uuras työ.
Mut mulle aina, sen tiedän varmaan,
on kuvas kallis kuin äidin armaan.
Vuosisadat vaihtuin kulkee kulkuaan
sä kaunihimmaks vartut vaan.

Lappeenrannassa Väänäset seurustelivat Kertun sukulaisperheen majuri Torsti Kotilaisen kanssa, joka oli Kertun äidin sukua — metsänhoitaja Karttusen kanssa he tekivät yhteisen ulkomaanmatkan. Italiassa tällöin Vikiltä varastettiin takataskusta lompakko rahoineen ja arvopapereineen, kun hän poistui bussista ja seuraavana päivänä samassa paikassa napattiin silmälasikotelo. Onneksi Suomen Italiassa oleva lähettiläs oli vanha tuttu jo Helsingin ajoilta ja hän auttoi lainaamalla kotimatkarahat, jotka sitten kotimaahan palattuaan Viki maksoi takaisin. Tapauksesta Viki kirjoitti pakinan kirjaansa "OLINPA MINÄKIN TURISTI" (1955).¹¹⁸

Maisteri Matti Järveläinen — vanha tuttu Viipurin ajoilta — järjesti innolla kirjailijamatineoita. Vuonna 1951 hän pyysi mukaan myös Vikin esiintymään, muina vierailijoina olivat mm. F.E. Sillanpää, "Outsider", Ville Repo ja Aale Tynni. Tätä ennen Viki oli oleskellut Tervakoskella jo vuoden pari opettaen sikäläisessä yhteiskoulussa, kun asuntokysymys Lappeenrannassa ei ollut ottanut luonnistuakseen. Päästyään 1951 Lappeenrannan lyseosta eläkkeelle Viki ja Kerttu muuttivat toistamiseen Tervakoskelle, jossa yhteiskoulu edelleen tarvitsi luonnontieteen opettajaa. Nyt alkoi kynä jälleen "juosta": pakinakokoelmien ja muistelmien saadessa muotonsa paperille.

Tervakosken yhdyskunta oli vanhastaan kuulu viihtyisyydestään: tehtaan

johto oli jo alkuvaiheissaan huolehtinut työntekijöittensä animaalistien sekä kulttuuritarpeitten tyydyttämisestä. Soittokunta, mieskuoro ja näytelmäpiirit toimivat myös innokkaasti heti sotien jälkeen. Musiikki oli rehtori Reino Salmelan oivallisissa käsissä. Hauskimpia muistoja sieltä on minulla muuan uudenvuoden vastaanottotilaisuus, jossa mieskuoro naisten hahmossa esitti Salmelan show-ohjelman. Klubi-illat tarjosivat jäsenilleen monenväristä ohjelmaa, jota m.m. Viki innolla järjesti ja jota säestettiin usein maitoa vahvemmillä ”liemiruoilla”. Paitsi Salmeloita ja Markkuloita pedagogipiiristä, joihin Viki oli tutustunut jo edellisellä kerralla, tuli yhteiskoulun opettajistoon nyt Otso Kianto (”Iki-Kiannon” poika); tehtaan toimihenkilöistä mukana seurustelussa oli mm. insinööri Rubinstein rouvineen. Ilmari Kianto kävi poikaansa katsomassa niin usein, että Vikin ja Ilmarin partaiset naamat alkoivat joidenkin muistissa sekoittua: junassa joku vastapäätä istuva naishenkilö erehtyi sanomaan: Anteeksi, Tehän olette kirjailija Kianto! — Ei mitään, vaikka en olekaan kirjailija Kianto. — Olettepas, kyllähän minä Teidät tunnen! — En valitettavasti ole, vaikka mielelläni kyllä olisin. — Älkää viitsikö, tunnenhan minä Teidät! — Anteeksi nyt, minä voin Teille kyllä pätevästi todistaa, että en ole, sillä vieressäni istuu kirjailija Kiannon tytär (hän oli juuri ollut Tervakoskelta veljeään terveittäessä) ja hän voi sanoa, olenko minä hänen isänsä vai en! Viki ikuisti myöhemmin eräässä pakinassaan (Uusi Kuvalehti 29.8.1958) joukon muitakin yhdennäköisiä (Bulganin, Kostja Kononoff, porilainen kunnallisneuvos, Koiviston asemapäällikkö) partaniekkoja.

Muuan pakinan aihe kehittyi lyhyestä keskustelusta junamatkalla Riihimäeltä Helsinkiin, jonka teimme yhdessä Kalevalan päivänä. Joltain väliasemalta tuli pari varsin nuorta neitokaista istumaan meitä vinosti vastapäätä. Viki kysyi hiljaksen mielipidettäni — taisi olla jollain vieraalla kielellä — Mitähän, jos tekisin neideille kysymyksen juhlapäivän johdosta. Arvelin puolestani, ettei se kannata. Mutta hän kysyi kuitenkin toiselta neitokaisista: — Anteeksi, että kysyin, mitä mieltä olette Kalevalasta! En tunne, en ole paikkakuntalainen! oli vastaus. Tapaus antoi aihetta käsitellä kansalliseepoksemme tuntemusta laajemmaltikin.

Vapauduttuaan masennuksestaan, mihin ”Palle” edellä olleessa runossaan viittasi, Viki siirtyi muistelmiensa pariin aloittaen pakinatyyllisellä teoksella ”INTERPARRAT OPIN TIELLÄ” (1953).¹¹⁹ Hän kuvaili siinä näiden aikamiespoikien koulunkäyntiä monelta kulmalta pantuaan aikaan muistiin kirjekyselyjä ja hankittuaan tilastojakin mm. oppilaitten menestymisestä opinnoissaan aina ylioppilaaksipääsyyn saakka. Poikien vapaista harrastuksista: omasta, sunnuntaisin ilmestyvästä sanomalehdestä, ohjelmallisista illanvietoista tietokilpailuneen orkesteri- ja kuoroesityksiin, valmistettuine näytelmineen, raamattupiireineen, urheilukilpailuneen ja karnevaaleineen Viki esitti välähdyksiä runsaasti ja huumoripitoisesti. Hän osallistui tietenkin itsekin moniin rientoihin ja suhtautui muutenkin myönteisesti opetettaviinsa.

Vielä kerran murre-suonikin puhkesi, ei tosin runona vaan proosana: seuraavana vuonna tuli julkisuuteen ”PERÄKORVEN IERIKKA JA MUITA MUKAVIA JUTTUJA” (1954)¹²⁰. Lipeäkalassa aikaisemmin julkaistun *Nuapurit* -jutun lisäksi se sisälsi kolme muuta: *Hellepäevän hetki Kämpälämäen Hintriikan mökissä*, *Piäs se Heta mahataavistaan* sekä *Kum Peräkorven Ierikka käv konsertissa* — tämän Viki luki myös magnetofoninauhalle — ehkäpä ajatellen sen jäävän lajissaan viimeiseksi, kuten sitten kävikin.

Samana vuonna oli meillä myös eräänlainen yhteistyö: päässäni takoi muutamana päivänä marssin rytmi, johon syntyi melodiakin. Mietin olisiko siitä lauluksi ja soitin kotoani Tervakoskelle rallattaen sävelmän puhelimesa. Sanoin, että tämä voisi olla koululaisille sopiva yhteislauluksi. Viki innostui ja pyysi nuotit. Muutaman päivän päästä sain häneltä tekstin ja pääsin sitä lapsille opettamaan. Ahti Sonninen otti sen sitten muutaman vuoden päästä laatimaansa laulukirjaan ja me — isä ja poika — omistimme sen Viipurin klassikoille, joiden juhlassa 1959 se esitettiin.¹²¹

Koululaisen marssi

Koululaisen tie vaikea jos lie,
kukkuloille korkehille viimein se vie.
Sieltä tiedon maa meille aukeaa.
Tehtävämme meidän on se valloittaa.
Kohtalomme kaunis meidän koulunuorison
hengen aamuairueina olla on.
Mahti mainen muu kun kerran maahan raukenee,
maailmalta hengen voima hallitsee.

Jos jo nuorina aina koulussa
tarmolla me tehtäviimme tartumme,
mielin puhtahin, syömmiin hehkuvien
hengen valon vartijoiksi vartumme.
Kerran toimet suuremmat ne meitä odottaa,
konsa meitä työhön kutsuu synnyinmaa.
Kaikki, mik’ on kaunista ja suurta, jaloa,
puolesta sen tahdomme me taistella.

1954 Viki valmisti painoon pakinakokoelman ”TÄSS’ ON TEILLE TERVEISIÄ”. Pakinat käsittelivät eri aiheita alkaen Vergiliuksen Aeneidin vanhoista käännöksistä ja jatkuen murrerunojen syntyprosessien kautta saunan, huumorikysymysten ja sotamuistelojen kirjaville alueille.¹²²

Seuraavan vuoden 1955 syksyllä julkaisemassaan pakina- ja muistelmakirjassaan ”OLINPA MINÄKIN TURISTI”¹²³, otsakkeen mukaisesti oli kysymys matkoilla sattuneista niin hauskoista kuin vähemmän hauskoista kommelluksista. Kirjasen alussa oli omistuskirjoitus: ”Kertulle vaimolleen ja arvostelija-ystävälleen sekä elämän taipaleen turistitoverilleen omistaa tämän pakinakokoelman kiitollisena KALLE.”

Näinä vuosina Tervakoskella juhlittiin riehakkaasti käytellen runsaasti ”liemiruokia”: käydessäni tervehtimässä tarjottiin aina ensiksi ”tervetuliaispoukaus”, ennenkuin alettiin keskustella ”päällimmäisenä” olevasta asiasta: kirjan rakentamisesta; ja iltaa kohti siirryttiin itsestään keveämpiin sävelleihin, joissa milloin saksalaiset, milloin Bellman-sävelmät joutuivat tutkitaviksi.

Tri Yrjö Penttinen — Vikin entinen oppilas, joka toimi oppikoulun rehtorina Riihimäellä — järjesteli kirjailijamatineoita, joissa esiintyivät Sillanpää, Viita, Meriluoto, Kupiainen Vikin ohella. Tilaisuuden jälkeisillä kahveilla ”nobelistin” keskustelutaito ja -ääni nousi ylitse muiden, musta kalotti ja kipparinparta tekivät hänen persoonastaan eräänlaisen nykyaikaisen Väinämöisen — puheen ”nuottia” myöten!

Näihin aikoihin Viki luki parhaat palat rieskoistaan sekä muutamia pakinoita nauhalle. Niistä koottiin 1960-luvulla tärkeimmät äänilevyille, joka valmistettiin Väinästen Sukuseuran kustantamana. Näin taattiin runoilijan ääni eräänlaisena harvinaisuutena tulevien polvien kuultavaksi.

Tervakosken vilkkaan musiikkielämän eräs tärkeimpiä kohokohtia vuonna 1956 oli *Lea Piltin* konsertti marraskuussa. Viki ylisti laulajatarta konsertin jälkeen pidetyssä karonkassa mm. seuraavin säkein:

....

Jos ois kieli kerkiämpi
suussani sanan salamat,
laulun laulaisin ylevän
kipenöivän kiitosvirren
Sulle sorja Suomen tyttö
Sulle laulaja suloinen.
Sanon nyt ki sanan kaksi
kankealla kielelläni,
nepä syömestä syseän
pohjimmasta ponnahutan.

....

Noinpa mulle linnut lauloi
noinpa varpuset visersi,
ett' oli Sulla syntyessä
tullessa emon tupahan
nuottikirja kainalossa
aika paksu partituuri,
josta joikuen esitit
kukuit kumman kaunihisti
aika joukon aarioita
soololauluja somia,
että ällistyi jo äiti
ihastui isä kovasti.
Siitä sitten saatuasi

kahen kyynärän kokoseks
Siepä itseki osait
koulutella konstias
leiviskätäsi lisätä,
jonk' oli Sulle syntyessä
Luoja lahjaksi luvannut.
Niinpä kasvoi kaunis ääni
yleni ylen ihana,
jolla kansan kaiken voitit
kaikki kuulijat lumosit.

....

Syämistä syämihin
sävelsiltoja sitelit.
Aina syttyivät syämet
sävel sieluja sipaisi,
siitä helmenä helähti
kirkkahan kyneleenä
valahtihe välkkymähän
kuuntelijan kulmaluille
timanttina tuikkamahan
silmän on sinimerehen.

....

Mit' en saa sanoiksi julki

eikä kieleni kykene
lausumahan, laatimahan,
niinkuin mieleni tekisi,
tuonpa tuokohon Sinulle

sanomana sanattomana
lämpimänä lainehena
viesti herkkä heliseväinen
sykkeestä joka syämen.

...

SKS:n kirj. arkisto

14 Viimeiset vuodet

Jotakin ehkä tietäisin 1957

Pakinoita 1958—60

Kyminlaakson lääkariseura 1909—59

Tukkanuottasilla 1959

Suomennoksia 1959—61

Koulukaskuja (postuumi) 1962

Ehkäpä 60:s ikävuosi on usein se raja, jonka ylitettyään harva taiteilija enää pystyy luomaan uutta. Vikin kohdalla olettamus näyttää pitävän paikkansa. ”Peräkorven Ierikan” kolme edellä mainittua tarinaa (= noin kolmekymmentä sivua; ennen julkaistua ”Nuapureita” ei ole laskettu mukaan) ei todella ole paljon. Merkittävää saattaa olla, että tämä murteen käytön loppupiste lähestyy murrerunojen luonnin alkupistettä: ympyrä sulkeutuu. Kekseliäisyys ei silti ole Vikiltä hävinnyt, kuten nähdään osaksi jo pakinain teemoista sekä suomennoksista.

JOTAKIN EHKÄ TIETÄISIN on erityisesti kokoelma jatkosodan muistikuvia ja myös valokuvia (ilmestyi painosta syksyllä 1957)¹²⁴. Vielä Viki näin halusi koota muistiinpanonsa yksiin kansiin ikäänkuin historioitsija, kuitenkin ilman taisteluselityksiä. Huumori oli mukana tässä kuten muissakin muistelmissa.

Muutaman yksinäisen pakinan jälkeen ”Uudessa Kuvalehdessä”¹²⁵ loppuvuosina 1955 ja 1956 Viki ryhtyi naputtelemaan niitä tiheämmin 1958: kahdeksan pakinaa tähän kuvalehteen neljän kuukauden aikana. Niissä oli aiheita ylioppilasajoilta, lahjonnasta — ajankohtainen näinäkin päivinä! — teema vanhan sanaparren mukaan ”Lohi luki, lahna lauloi”; nykyisiäkin ekologisia asioita sivuava ”Epäterveellinen maapallo”, sisävesilaivoilla matkustamisesta kertova ”Muistelenpa Saimaata”. Tästä kuvaava vanha juttu: ”...silloin kun olin vähän enemmän kuin polven korkuinen, ei ollut sellaisia vekottimia komentosillalla kuin nyt. Nyt kun kapteeni kampa kääntää, niin konemies siellä alhaalla tietää heti, mitä on tehtävä. Silloin oli vain torvi yläkerroksesta alas ja torven päät sen verran lieput, että siihen suu hyvin passasi. Ja tähän tapaan kävi keskustelu ylhäältä alas ja päinvastoin.

— Kekäläenen hoe!

— Mikä o hätänä?

— Antaapas sen kalakutella. (Se merkitsi: ”hiljaa eteen”.)

— No jo tok.

— Kekäläenen hoe!

— Hoe, hoe!

— Saeskos sitä varia lissee? (Se oli taas yhtä kuin ”vähän paremmin”.)

— Ka suaphan sitä.

Ja sitten kun oltiin tulossa laituriiin, haasteltiin näin.

— Kekäläenen hoe!

— Hoe hoe!

— Elä tuota ruojoo riäkkee.

— Ka hennoohan tuota helepottoo.

Ja joskus väylät kävivät liian kapeiksi, niin että yhteentörmäyksen vaara näytti olevan edessä. Silloin puhe siellä torven yläpäässä saattoi saada tämän sävyn.

— Pankeeten pakkia siellä allaalla. Myö päkätään yhteen tiällä ylläällä.”

Pakinointi jatkui samassa lehdessä vielä keväästä alkaen 1959, vaikka ensimmäinen niistä toukokuussa olikin kuvaus sairaalasta. Asiat eivät siis olleet vielä niin huonosti, ettei Viki olisi pystynyt siitä käynnistä kuvausta esittämään. Kuusi pakinaa kaikkiaan hän kirjoitti lokakuun loppuun mennessä. Ja vuoden 1960 ensimmäisenä päivänä oli Vikiltä luettavissa saman lehden ”Lukijat kirjoittavat” -osastossa kärkevä mielipiteensä ilmaisu otsakkeella ”Ruokottomuuksien taidearvo”, jonka hän aloitti seuraavasti:

”Muutamia viikkoja sitten näin eräässä sanomalehdessä kirjoituksen otsikossa mainitusta asiasta, jossa kirjoituksessa pyydettiin jotakin kirjallisuuden arvostelijaa valistamaan oppimatonta lukijakuntaa selittämällä, mikä on kirjallisuutemme viime aikoina ilmestyneen ruokottomuuksien kuvailun taidearvo — jos sellaista on. Ei kukaan ammattiestetikko ole osoittautunut halukkaaksi antamaan pyydettyä selitystä. Jostakin syystä arvostelijat ovat tällä kertaa hitaita. Eivät ne aina ole yhtä hitaita. Syyskuussa kymmenet esteetikot kirjoittivat arvostelunsa paksusta kirjasta jo ennen sen ilmestymistä, koskapa kustantajan ylistävien arvostelujen rumputuli oli sanomalehdissä samana päivänä, jona kirja ilmestyi kaappoihin.”

Tästä kehittyi sanasota puolesta ja vastaan. Se jatkui vielä vuoden 1960 puolella. Jätän Vikin kirjoituksesta osan siteeraamatta ja hyppään sen loppuun: ”...Meillä valitetaan, että runoteokset menevät huonosti kaupaksi. Helpostihan asia on autettavissa: ei muuta kuin panna tulemaan parannettuja painoksia aikaisemmista runokirjoista. — Panenpa tähän osviitaksi eräiden tuttujien runojen parannettuja alkusäkeitä:

”Siell’ on kauan jo kukkineet, perkele, omenapuut.

Siell’ on saatanan siintävät seljät ja salmien suut.”

Taikka

”Viel’ elää, saatana, Ilkan työt kenties kauanki kansan suussa.

Jumalauta, hän eli kuin Suomen mies

ja kuoli, perkele, hirsipuussa.”

Taikka:

”Virta niin pirusti venhettä vie.

Mihin helvettiin tässä päättyvi tie?

Lyö kuohut, perkeleet, purren puuta ja talkaa.”

Ja siihen malliin edelleen. Varmaa on, että tulee ylistäviä arvosteluja. Ja tulee kovasti painoksia. Ja tulee rahaa. Ja mielelläänhän lukijat maksavat, kun saavat lukea kiitettyä kirjallisuutta.”

Kirjallisesta saastasta ja pornografiasta Viki kävi polemiikkia ja kokosi sen 1959 julkaisemaansa teokseen TUKKANUOTTASILLA muiden aiemmin käymien sanasotiansa joukkoon. Hän huomasi itsekin äkäisyytensä ja ehdotti kirjansa nimeksi ensiksi ”Olen ryppyilevä luonne”, mutta hyväksyi sitten neuvottelun jälkeen ensiksi mainitun — paremmalla puoliskolla oli varmaan asiassa ollut myös sanansa sanottavana! Kärkäs Viki oli käymään käsiksi ja oli kauan ollut huomaamiaan epäkohtia vastaan — ehkäpä hänessä oli ”maailmanparantajan” vikaa — ja varmasti hän oli väittelyssä hankala vastustaja kelle tahansa; hämäästi muistelen hänen kertoneen, että koulun yläluokilla olisi ollut etukäteen sovitusta teemasta väittelytilaisuuksia toverikunnan kokouksissa ja että hän jo sellaisissa olisi niittänyt laakereita loogisen nokkeluutensa ansiosta. Sen muistan hyvin, että keskusteltaessa epäkohdista perhepiirissä ja Vikin tuohtuessa hänen puolisonsa — tämä toinen — ironisoi kuin kylmää vettä heittäen pahimman kiihkon pois; ja se tapahtui varsin yksinkertaisesti matkimalla sanoja ja niitä lausuttaessa käytettyä äänensävyä!

Viileän kuivaa tekstiä Viki laati vielä toimittaessaan KYMINLAAKSON LÄÄKÄRISEURAN historiikin, jonka alkulause on päivätty joulukuussa 1958. Se juhlisti seuran 50-vuotisjuhlia seuraavana keväänä.¹²⁶

Lahden kerrostalossa, johon Viki vaimoineen oli edellisen vuoden joulukuussa muuttanut, oli ohuet seinät ja naapurien äänet kuuluivat liiankin selvästi. Yläkerran koiran haukunta tiettyinä vuorokauden aikoina häiritsi Vikiä, joka oli tottunut rauhassa keskittymään kirjalliseen työhönsä. Saadakseen rakin lopettamaan — tai ainakin isäntäväen huomaamaan sen aiheuttaman häirinnän naapuristossa — Viki hankki koiranhaukunta-äänilevyn, jonka pani välittömästi käyntiin, kun rakki oli alkanut haukkunsa. Muutaman päivän päästä alkoi vaikutus näkyä ja ”kilpahaukunta” vähitellen lopetettiin tarpeellisen hiljaisuuden kehityttyä!

Rinnan asiatekstin kanssa Vikin mielessä kehittyi ajatus taas uudistaa tuttavuutensa Wilhelm Buschiin, jonka hupaisalla kuvakertomuksella MAKS JA MORITS hän oli alkanut leikillisen runoilunsa vuonna 1918. Hän hankki Saksasta kaksi suurta kokoelmaa, joihin oli koottu Buschin tuotanto, ja ryhtyi niitä tutkimaan siinä mielessä, että löytäisi jotain käännettäväksi soveltuvaa erityisesti lapsia kiinnostavaa. Kustantaja julkaisi pienten lasten sarjaa, johon Viki löysikin muutamia kuvakertomuksia sisällytettäväksi ja hän ryhtyi työhön.¹²⁷ Ikäänkuin ennakkomainokseksi, kun sopimus kustantajan kanssa oli tehty, Viki käänsi aikuisille osoitetun runokertomuksen ”Der Zylinder”, joka sisältyi saksalaisen kustantajan vuonna 1910 toimittamaan kokoelmaan ”*Humoristischer Hausschatz*” (vapaaasti käännettynä: Hupaisa perhekalleus). Tämä runo ja siihen piirretyt kuvat näytteenä Viki julkaisi Buschista pakinan ”Kuka on Wilhelm Busch?”

Uudessa Kuvalehdessä syksyllä 1959. Nimen "silinterihattu" hän oli jättänyt pois ja antanut päähenkilö "Josephille" nimeksi "Juuso". Tässä pakinassa Viki huomautti Busch-kiinnostukseensa saaneensa alun aikaisemmin mainitun emigranttiperheen parilta jäseneltä vuonna 1918 (ks. nootti 47). Hän julkaisi nyt (1959) Kuopuksen kirjasto -sarjassa suomennoksensa "*Leijat*", 1960 — toisen kustantajan vastaavassa sarjassa — uutena painoksena aikaisemmin julkaistun "Hans Hokkisääri" ja vereksinä käännoksinä runot "*Lippi ja Lappi*" sekä "*Sen pituinen se*". Vuonna 1961 vielä Kuopuksen kirjastossa runot "*Kukkotappelu*" ja "*Kissa ja koira*".

Minä puolestani pyysin käännoksen ruotsinmaalaisen tuntemattoman tekijän (tekijöiden?) oopperaparodiasta "*Rakkaus ja kuolema*" eli "*Maurin viimeinen huokaus*", jota ryhdyin valmistamaan esityskuntoon uudessa toimipaikassani Savonlinnassa. Tähän musiikkinäytelmään olin tutustunut YL:n piirissä vuonna 1935, jolloin kuoro matkakassansa lisätäkseen pani toimeen Vanhassa Ylioppilastalossa useita hupiohjelmajaisia illanviettoja, joita nimitettiin "rengasmatkoiksi". Viki lähetti käännoksensä minulle muutaman viikon päästä syksyllä 1959.

1960 Viki kirjoitti viimeisen pakinansa kuvalehteen aiheesta "*Housut ja hameet*". Siihen aikaan pitkät housut olivat tulleet muotiin naisten päällysvaatekappaleina. Pakinan ydin oli housujen käytön yleisyys ja niiden sopivuus tukevien tätien ylle. Samassa vartalon alaosan verhoiluun käytettyjen kapeitten hameitten hankaluudesta tietyissä tilanteissa Viki tarjosi seuraavan kaskun:

Raitiotiepysäkillä yritti muuan neitonen nousta vaunuun, mutta kapea hame teki yrityksen mahdottomaksi. Tietysti olisi auttanut asiassa, jos olisi nostanut hameen helmat ylemmäksi, mutta sehän olisi ollut sopimatonta. Sattui olemaan naisen takana niin avulias herrasmies, että tarttui tytön kainaloihin ja nosti hänet vaunusillalle. Mutta sen sijaan, että olisi kauniisti kiittänyt avusta, tyttö alkoi sättää herrasmiestä, jolloin tämä sanaakaan sanomatta tarttui uudelleen tytön kainaloihin ja nosti hänet takaisin pysäkille(!) — Viimeisen mielipiteensä — oletettavasti — Viki esitti siteeraamalla erästä vanhaa saarnakirjaa (Laurentius Petri 1644). Tämä julkaistiin saman kuvalehden osastossa "Lukijat kirjoittavat" otsakkeella "*Ryhtiliike 325 vuotta sitten*". Ehkäpä Viki hyväksyi Laurentius Petrin maksimit ja piti niitä niin arvokkaina, että ne yli 300 vuotta vanhasta saarnakirjasta *Selityxet Joca-Päiväisten Huomen- Ehto- ja Ruocaluquin eli siunausten* oli syytä välittää nykypolville — sivumennen sanoen SUOMEN KIRJALLISUUS ei mainitse, että L P -nimisiä henkilöitä on ainakin kaksi, joista tässä on jälkimmäisestä kysymys, edellinen kun eli jo noin 100 vuotta aikaisemmin. Tässä Vikin lainauksesta alkuosa:

— "Kolme erinomaist pikarit, kuin ne vanhat ovat myötääntaneet:

1. Poculum necessitatis (tekstissä painovirhe: "mecessitatis), tarpeen ja hädän pikari.
2. Salubritatis, terveyden pikari.

3. Hilaritatis, ilon pikari eli ”ilosiemet”.

Ja se neljäs, joka enämpi on, kutsutaan Poculum furosis, niiden kiukkuis-
ten pikariksi, joka saattaa ihmisen tomppeliksi, viisaat villitsee ja hullut tekee
vielä hullummiksi, turmelee taidon, sytyttää hekuman, saattaa kapinan ja
punaiset silmät, tekee köyhäksi ja kivuloiseksi, ilmoittaa salaisuudet, kehoit-
taa Jumalan vihaan ja saattaa kadotukseen.”

Ja lopuksi: ”Pitää siis vaarin ottaman, ettei yksikään määrämital ja ylönvalt-
tisuudel pakota ja yllytä toista juomaan (erinomaisest nuorukaista ja vaimo-
väkee) ylitse sen jumalisen tahdon, voiman, terveyden ja kunniallisuuden.

Ehkäpä Viki oli tuntenut alkoholipitoisten aineiden vaaran itsessään,
vaikka hän mielellään irvaili ”viinan jäytävän kansamme elinvoimaa”, kun
pikareita kohoteltiin. Mutta ehkäpä hän ei lääkäreiden neuvoja kyennyt
noudattamaan, kun angina pectoris vaati muita lääkkeitä, joiden kanssa
kuningas alkoholi ei ollut sopiva kumppaniksi. Joka tapauksessa katkokäve-
lyksi pyrki jo Tervakoskella promenadit raitilla kutistumaan. Eikähän
nitrojen käyttö enää pelastanut äkilliseltä sydämen pysähtymiseltä, joka
tapahtui Lahdessa elokuun 12. päivänä 1960. ”Opus posthumus”¹²⁸ oli
viimeistelyä vailla ollut käsikirjoitus ”KOULUKASKUIHIN”, jonka toimi-
tustyön saattoi loppuun keväällä 1962 kirjailija Veikko Haakana. Alkulau-
seen Viki oli myös kirjoittanut valmiiksi ilmoittaen siinä alkaneensa
keruutyön jo vuoden 1959 loppupuolella. Sadoille henkilöille osoitettu
pyyntö kaskujen lähettämiseksi oli tuottanut laihan tuloksen, mutta hara-
voituaan alan kirjallisuutta kirjaan kertyi yli 300 sivua, joista monilla oli
kaskuja tai niihin verrattavia vitsejä useitakin. Uuden Suomen arvostelija
Rauno Velling vertasi tätä kokoelmaa erääseen toiseen koulukaskukirjaan
saman vuoden lokakuussa antaen Vikin keräilylle ylivoimaisen voiton:
”...puutteineenkin kirja saa hilpeälle mielelle eli Väänäsen tapaan tieteis-
tään: kirja synnyttää meissä humoristisen mielialan, ja tämä mieliala
puhkeaa esiin nauruna.”

Hautajaiset pidettiin elokuun 19. päivänä Lahden Levon hautausmaalla
lähiomaisten ja parinkymmenen ystävän ollessa läsnä. Pastori Otso Kianto
toimitti siunauksen — kunhan haudalle päästiin: kuljettaessamme arkkua
(pareittain lueteltuina minä — poikani Kalle, Sakari Vainio — Veikko
Vainio, Unto Kupiainen — Sakarin poika Juha Vainio, Niilo Visakanto —
Väinö Vainio) edellä kulkeva Kianto pysähtyi yllättäen noin 100 metrin
päässä ja sanoi: Tässä vainajan toivomuksesta lauletaan hänen mielivirten-
sä. En ollut numeron perusteella selvillä, mistä virrestä oli kysymys, vaikka
olin virsiäkin opettanut koulussa 15 vuotta, tunneilla kun ei laulettu
hautajaisvirsiä, ja jouduin turvautumaan virsikirjaan, jossa onneksi oli
nuotit. Mutta siinä virttä hakiessa aikaa kului niin paljon, että pastori ehti
uudelleen sanoa: lauletaan... jne., hän kun odotti minun ammatilaisena
aloittavan veisuun. Laulettiinhan se sitten ja päästiin jatkamaan matkaa,
mutta ajattelin itsekseni, pitkö vielä kahdennellatoista hetkellä panna
poika koetteelle!

Muistopuheen olin pyytänyt Unto Kupiaisen pitämään, minkä hän teki Sakari Vainion kodissa järjestetyssä muistotilaisuudessa; pianotaiteilija Sigge Kuosma esitti siellä Chopinin PRELUDIN (opus 28 c-molli) ja Veikko Vainio lauloi J. S. Bachin RAKKAHIN JEESUS. Minä soitin pianolla tilaisuuteen sepittämäni *In Memoriam'in*.

Jälkikirjoitus

Kronikoitsijan ominaisuudessa lainaan Vikin henkilökuvan piirtäjiksi kaksi hänen ystäväänsä: Ilmo Voipion, luokkatoverin, joka vuonna 1948 palautti depression vaipuneen ystävänsä normaaleille raiteille, sekä Unto Kupiaisen, joka ammattimiehen tarkkuudella pystyi luonnehtimaan Vikin kirjailijaolemuksen ominaispainon ja aseman inter pares. Edellinen kirjoitti AATEVELJEN -nimellä Lappeenrannan sanomalehteen mm.: ”Ankaran tieteellisen totuudenrakkauden ruokkimana et voinut syöttää nuorille miehille enempää kuin oppilaillesi koulussa mitään autuuttavaa mytologiaa, vaan huumorin höystämää rehellistä uskoa sen elämän ihmeeseen, joka ihmisyydessä on kohonnut korkeimpaan kukkaansa.”¹²⁹ Jälkimmäinen Vikin 70-vuotispäivän aattona 1958 Yleisradion pakinassaan valaisi suurelle yleisölle sanarrieskain historian ja niiden perusarvot: suvisen tunnelman, humoristiset henkilöpiirrelmät ja laatukuvat. Runoissa hengittää raikas luonnontunne. Hän on aito ja tuore lyyrikko. Vuosisadan alun saloseutujen asujainten koko elämänmuoto on idyllinen, jonka hallitsevana piirteenä on suuri positiivinen harmonia. Siinä salokylän arki ja juhla kulkevat kesän kauneuden keskellä hymyilevänä saattona. Ihmisten väliset erimielisyydetkin saavat sovituksen osuvan huumorin avulla.¹³⁰

Tähän kronikoitsija voi omasta puolestaan lisätä vain: Vikissä oli myötä-elämisen tunne, joka vahvana vaikuttaa runoissa kuvattujen henkilöiden ja tapahtumien taustalla.

Lähdeviitteet sekä Kalle Väänäsen julkaisut

- 1 Motto KV:n runosta Viänästen sukuvirsj.kirj. Väänästen sukujuhlaan 1945, julk. teoksessa SANARRIESKOO 1948.
- 2 Savoia käsitteleviä maa- ja verokirjoja 1540-luv. alkaen. Ks. myös Soininen, A.M.: Pohjois-Savon asuttaminen keski- ja uuden ajan vaihteessa s. 91 ja 360.
- 3 Teräsvuori, K.: Väänästen sukunimen iästä ja alkuperästä. Wäänästen Sukupuu N:o 1945 s. 62—65. Vrt. Kopisto-Palokoski: Viipurin pitäjän historia 1967 s. 41.
- 4 H. Gebhardt oletti tutkimuksessaan Savonlinnan läänin oloista vuoteen 1571 (1889) s. 249, että Väänänen olisi ehkä yhdistettävä Venäläinen-sukuun. Tähän yhtyi E. Granit—Ilmoniemi teoksessaan Sukukuvasto 1935 s. 260. Samoin V. Nissilä K. Pirisen Savon historian II:1 s. 229 mukaan.
- 5 Matson, A.: Muistelen 1971 s. 222—223.
- 6 Granit—Ilmoniemi, E.: mt. s. 259.
- 7 Maaningan, Nilsiä ja Kuopion kirkonkirjoja main. ajoilta, VA.
- 8 KV: LETKUVARREV VIERELTÄ 1927 s. 11—14.
- 9 Acerbi, G.: Travels through Sweden, Finland and Lapland to the North Cape 1802 (suom.) s. 76—77.
- 10 Acerbi, G.: mt. s. 94.
- 11 Topelius, Z.: Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja 1822—31 II. s. 28.
- 12 Voionmaa, V.: Karjalaisen heimon historia 1915. s 193.
- 13 Mm. Väänänen, J.: Pietari Wäänäsen runot 1964 s. 8.
- 14 Laurila, V.: Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I. Useassa kohdassa, kuten s. 107, 150, 192. Heikki V. esim. s. 20, 38, 48, 50, 111, 136. Pietari V. s. 44, 51, 106, 126, 140, 192. — Väitöskirja julk. 1956.
- 15 Saarenheimo, M.: Savonlinnan kaupunki 1939—1812 1934 s.312. Ks. Soikkeli, K.: Suomen kirkon kanttorien ja urkuriin matrikkeli ynnä kanttorin- ja urkurinvirkoja koskevia y.m. tiedonantoja. 1909. S. VII. Vuoden 1686 Kirkkolain säädökset organisteista ja lukkareista määräävät mm. (§ XXXI), että ”luckkarin pitää oleman cunniallisen, uscollisen ja wiriän, kirjaintaitavan, ja taitaman weisata ja kirjoittaa, niin että hän sijnä Seuracunnas Nuorta Cansa opetta taita.” § XXXII mukaan mm. hänen pitää ”murhen pitämän soittamisest ja kläppämisest, cullakin ajallans, laitta Stundikelloja — (edelleen)... hänen tule caikel wireydel ja uscollisudella Lasten opettamisen päällä pitää... edeswiemän Capitlumin, Prowastin ja Kirckoherran Kirjoja Prowastin tygö.” jne. — K. Raitio: s. 26 Varhaisempi kansanopetus (sisältyy A.J. Tarjanteen 1916 toimittamaan teokseen Suomen Kansakoulu 1866—1916) mainitsee 1600-luvun lopussa mm. Rantasalmella olleen vakituisen koulumestarin.
- 16 Louise Mühlbachin e.m. novellin suomennos sisältyy SKS:n toimittamaan julkaisusarjaan Helppohintainen novelli- ja romaanijakso II n:o 8. 1882.
- 17 Väänänen, T.: Suomentaja ja kirjailija Antti Juhana Weänänen. Wäänästen Sukupuu N:o 2 1945 s. 87—90.
- 18 Granit, B.: Muistelmia Kuopion kaupungin satavuotisen olon ajalta 1782—1882 1882 s. 21—23.
- 19 Erik ja Aron Wenellin veli Johan pääsi ylioppilaaksi 1804, suoritti Turun yliopistossa kaupallisen tutkinnon, muutti 1805 Tukholmaan. Vuoden 1807 lopussa hän liittyi armeijaan ja toimi tammikuusta 1808 furiirina, mikä Savon pojalle sinä aikana oli merkittävä asema, joka vastasi muonitus- tai majoitusaliupseeria; Johan osallistui sittemmin tykkijunkkarina Siikajoen, Uusikaarlepyyn, Lapuan, Paljakan, Karjaluodon, Karijoen, Kauhajoen, Nummijärven, Härmän, Ähtävän ja Kalajoen taisteluihin, haavoittui ja joutui Kainuussa (Kalix) vangiksi keväällä 1809, pääsi vankeudesta saman vuoden marraskuussa ja palkittiin urhoollisuudesta hopeamitalilla. (Hedberg, J.: Kungliga Finska artilleriregementet. SLS nr. 404 s. 276 Underofficerare. Bilaga 12.)

- 20 Hanna Visakannon kirje/22.10.1962.
- 21 Rosendahl, Y.: Viipurin Suomalainen Klassillinen lyseo 1879—1909 s. 15 ja myöh. Ks. myös Nissilä, V.: Sunnuntaikoulusta ammattikouluihin. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3 1978 s. 66.
- 22 Hilikka Ilppolan (o.s. Pesonen) kirje/14.3.1982.
- 23 KV: TÄSS' ON TEILLE TERVEISIÄ 1954 s. 200—201 sekä 198—199.
- 24 Juvelius (Juva), E.V.: Suomen kansan aikakirjat IX 1937 s. 476.
- 25 Ora, Y.: K.E. Auer. Viipurin Klassillinen lyseo 1879—1929 1929 s. 78.
- 26 KV: Kylvömiehen kunniaksi. Runo 1929 mt. s. 79—80.
- 27 Ks. ed. s. 175. 1971.
- 28 KV: JUNKKARIEN JOUKKO 1928 s. 210—211.
- 29 Matson, A.: mt. s. 172 ja myöh.
- 30 Orimattilan ja Janakkalan kirkonkirj. main. ajoilta.
- 31 Viipurilaisen osakunnan kokouspöytäkirjoja 1907—1918.
- 32 Ilmavirta, V. (toim.): Sata, sata, sata.. Ylioppilaskunnan Laulajat 1883—1983 1983 I s. 427, II s. 13, 42.
- 33 KV: BULGARIAN MAA JA KANSA 1913.
- 34 KV: Runoilijan papereista. Pakina. Tuulispää/2.8.1912.
- 35 KV—Karvonen, A.: Klubimestarin rakkaus. Tuulispää/1.3.1913.
- 36 KV: Rakkaudesta ja lastenkasvatuksesta. Pakinat I—II Tuulispää/4.7. ja 1.8.1913.
- 37 KV: Jim ja ma. Suom. kupletista Lycklige Jim, joka sisältyy L. Roos'in toimittamaan kokoelmaan Humoristiska visor och kupletter. Viki julkaisi sen 1924 kokoelmassaan Lauluveikon virsikirja I.
- 38 KV: Anoppikauhu. Näytelmä. Suom. saksankiel. Clara Zieglerin farssista 1913.
- 39 KV: Hymni kesäiselle Helsingille. Julk. 1926 Vikin runokokoelmassa RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA.
- 40 KV: LUONNONTIETEELLISIÄ PAKINOITA (Ruotsal. B. Lindforsin alkuteoksesta suomennos 1913.)
- 41 KV: PERIITYMINEN JA IHMISSUVUN JALOSTAMINEN 1916.
- 42 KV: LUONNONKANSOJEN HÄVIÄMINEN 1917.
- 43 Sihvo, A.: Kolmasti komennettuna 1918 s. 48—49 ja 56.
- 44 Ora, Y.: Viipurin suojeluskunta vuosina 1917—1927 1928 s. 29 ja 63.
- 45 Gluntit (Wennerberg, G.) 1847—1850 s. 25. Suom. A. Sieberg 1920.
- 46 Boström, H.J.: Sankarien muisto 1927 s. 610.
- 47 Somer, P./kirjeessä 22.8.1983 ja Fagerström, A.:/kasettihaastattelussa 26.9.1983 kertoivat, että tehtailija Alex Martens oli naimisissa Sonja Platanin kanssa. P:n esi-isä oli ollut pappina Savitaipaleella, joka oli siten kesäpaikkana tullut heille tutuksi. Vallankumouksen jälkeen Martens kokosi Pietarissa sukunsa, johon kuuluivat veljet lääkäri Friedrich v. Martens (poikia Hans ja Arvid), Kostja (p:a Paul) ja sisaret Felicitas Mansdorf sekä Terese Platan, ja muutti asumaan Savitaipaleelle. Martensien tytär Elisabet (=Lilly) avusti Vikiä Buschin kääntämisessä. — KV: Kuka on Wilhelm Busch? Pakina. Uusi Kuvalehti n:o 43/1959. — Maks ja Morits. Suomennos 1918.
- 48 Belgian kruununprinssi, kuninkaana Leopold III vuosina 1934—1951.
- 49 Siukonen—Nyrén: Olympiakisat 2 1978 s. 884—885. — KV: L'Entrainement des Athlètes Finlandais (=Suomalaisten urheilijoiden harjoittelu). Julk. sarjassa Revue illustrée de tous les sports 1922.
- 50 KV: SAVITAIPALEEN RINTAMA VAPAUSSODASSA 1921.
- 51 KV: MUISTEMIA SUOMEN VAPAUSSODASTA. Suomennos Ernst Linder'in ruotsinkielisestä teoksesta. 1921.
- 52 KV: HANS HOKKISÄÄRI. Suom. W. Buschin teoksesta 1922.
- 53 KV: VIIPURIN LÄÄNIN MAANVILJELYSSEURA II 1923.
- 54 KV: KUVAUKSIA JA KOKEMUKSIA ERÄRETKILTÄ POHJOLASSA I. Suom. A. Fr. Londénin teoksesta 1923.
- 55 Väänänen, O.: Miekkailun käsikirja I 1923.

- 56 Viipurilaisen osakunnan laulukirja: KV:n suomenn. Juomarin testamentti 1934 s. 134 ja Paavi+sulttaani s. 133. Suomenn. Nathan ja Saara J. Väänäsen toimittamassa kokoelmassa Karjalaisia kansanlauluja 1974 Viipurin seudulta s. 118.
- 57 Pasanen, J./kirje 26.11.1981.
- 58 Tähtiö, T./kasettihaastattelu 1.12.1981.
- 59 KV: SAVOLAESTA SANARRIESKOO 1924.
- 60 Savo-Karjalaisten lauluja: Talakoopolokka, teksti ed. m:sta runokokoelmasta 1928 s. 87.
- 61 Fougstedt: Löylyä outtaissa. Mieskuorolle. 1925, Pesola: Juakko ja Tilta. Naiskuurolle 1931, Porsasjahti, runosta Se rakkaaven ruusu... sooloäänelle pianon säestyksellä 1931; Marttinen: Saanassa. Lauluhytyeelle 1974; Kuusisto, I. Lotjan kannelta. Kolme runoa sooloäänelle pianon säestyksellä 1974.
- 62 KV: Kuinka runoni ovat syntyneet. Pakina kokoelmasta Täss' on teille terveisiä 1954. S. 21—24.
- 63 Saaristo, V./kirje KV:lle/18.3.1959.
- 64 KV: LAULUVEIKON VIRSIKIRJA 1924. I.
- 65 KV: RUNOKAAKIN KAVIONKAPSETTA 1926, s. 56—57.
- 66 KV: UUTTA SANARRIESKOO. Siv. 87—95. 1925.
- 67 KV: Täss' on teille terveisiä s. 25 sekä SAVO 1.9.1928.
- 68 KV: PÖLJÄM PYSÄKILTÄ PALAMUPUIHEN SIIMEKSEEN 1926.
- 69 Tähtiö, T. e.m. haastattelu/1.12.1981.
- 70 Matson, A./kirje 15.10.1962.
- 71 KV: Runokaakin kavionkapsetta 1926, s. 67—69.
- 72 KV: MINKÄ MITÄKIN LAULUVEIKOISTA 1923, s. 9—12.
- 73 KV: Pöljäm pysäkiltä 1926, s. 309—310.
- 74 KV: Ku Uatu olj akanottopuuhissa. Pakina. — Imppa. Pakina. Molemmat kokoelmassa Lipeäkala 1926, s. 173 ja 127.
- 75 Palle: Imppa ja hänen ilmapiirinsä. Siv. 7. 1966.
- 76 KV: LETKUVARREN VIERELTÄ. UKKIVAENOON JUTTUJA 1926.
- 77 KV: JUNKKARIEN JOUKKO 1928.
- 78 Ora, Y./kirje 5.10.1962.
- 79 KV: Pakina savolaisten suulaudesta ja kaunopuheisuudesta. Lipeäkala 1928, s. 194—209.
- 80 KV: TOHTORI EKSYY EROTIKKAAN. Suomenn. A. Schnitzlerin teoksesta Traumnovelle 1928.
- 81 KV: Koulua muistellessa. Runo. Albumissa Viipurin klassillinen lyseo 1879—1929. S. 5—6. — Kylvömiehen kunniaksi. Runo lehtori Kalle Auerin täyttäessä 60 v. 20.5.24 saman albumin s. 79—80. — Kun koulupojat politikoiivat. Muistelma. Saman albumin s. 84—92. — Albumin ja matrikkeliä toimitustyö Vikin käsialaa. 1929.
- 82 KV: SANARRIESKOO KOLOMAAS KANNIKKA 1930.
- 83 KV: TULIPA KYTRELAHDEN NAISILLEKIN KESÄ 1930.
- 84 KV: SANARRIESKOO. KOOTUT MURRERUNOT 1931.
- 85 KV: Olj se Tuavetti kumma mies. Pakina. Joulupuuro 1931.
- 86 KV: KAKSI NUORTA SYDÄNTÄ 1932.
- 87 KV: OI SUOMI PUOLUEHUMBUUGIN MAA. RUNO REMONTIN TARPEESTA 1932. Julk. myös muistelmateoksessa TUKKANUOTTASILLA s. 63—78 1959.
- 88 KV: ISSIAS JA MITEN SIITÄ PARANIN 1934.
- 89 KV: Uusi Terveys n:ot 6—12 sekä n:o 1 1935 (toim.).
- 90 KV: Nuapurit. Pakina/1934. Julk. myös kokoelmassa Peräkorven Ierikka ja muita mukavia juttuja 1954.
- 91 KV: Ku hätä on suurj on appui lähellä. Pakina. Lipeäkala 1935.
- 92 KV: Kivipuron Ierikka kyntää. Runo Pellervo n:o 25 1935. Julk. myös teoks. SANARRIESKOO. KOOTUT MURRERUNOT 1948.
- 93 KV: Juhlat Bagdadissa. Pamfletti. Viipurin Pamaus n:o 2.1936.
- 94 KV: Äidille. Runo KARJALA 10.5.1936.
- 95 KV: Aamukävelyllä muinaisia muistelemassa. KARJALA kev. 1936.

- 96 KV-ARTO, E.: SUOMEN MAANTIETO 1937.
- 97 KV: POLIISIN POIKA. ROMAANI ROUTAVUOSILTA 1938.
- 98 KV: Kiertoesitelmiä: Aseellisten järjestöjen synty 1917 erikoisesti Viipurin suojeluskunta-piirin alueella; Piirteitä Suomen itsenäisyystaistelun alkua ajoilta; Routavuosien taistelujärjestöt Etelä-Karjalassa. 1938.
- 99 KV: VAINOTIEN VARTIJAT. ETELÄ-KARJALAN MAANPUOLUSTUSHISTORIA. 1938.
- 100 KV: Kalakukon ylistyslaulu. Väänästen sukujuhlaa varten 1939. Julk. teoksessa Sanarieskoo. Kootut murrerunot 1948.
- 101 KV-Palle: Korsulauluja. (EI JULKISUUTEEN). VIKIN osuus: Sotapoikien lähtölaulu, Sotapojan heilit, Sotapoikia Suomen on kutsuttu, Kuninkaiden kokous, Kun Suomen puolla tykit sanoo pom pom pom, Molotovi tuumasi Moskovassa, Taipaleenjoella on taisteltu, Kun hermot hermot kestäis vain. Helmikuussa 1940. — Ks. myös Palle: Hupilaulujen taitajia. Siv. 132. 1969. — I laulun sävelmä myös Vikin käsialaa.
- 102 KV: Sotakirja aiheutti kirjasodan TUKKANUOTTASILLA 1959, s. 107—142.
- 103 KV: KORSUSTA KORSUUN KANNAKSELLA. 1941.
- 104 KV: RUNORUUNALLA RYSSÄÄ PÄIN. 1942.
- 105 KV: Iso-Iita. Marssilaulu. Sanat ja säv. Vikin. Julk. 1943 Hakkapeliitan tammikuun n:ossa (äänilevyllä A. Aimon laulamana).
- 106 KV: Tultu on Viipuriin. JOTAKIN EHKÄ TIETÄISIN 1957, s. 221—222.
- 107 Rissanen, K./kirje 15.1.1981.
- 108 KV: Myö ollaan evakkoi. Laulun viim. säkeistö teoksessa Jotakin ehkä tietäisin s. 379.
- 109 Virtanen, K./kirje 21.22.1981.
- 110 KV: INTERPARRAT OPINTIELLÄ. 1953.
- 111 Viiste, J.: Viihtyisä vanha Wiipuri 1945 s. 36—37. KV:n runo Vanha kellotorni.
- 112 KV: E.m. runo. Julk. muistelmateoksessa Jotakin ehkä tietäisin s. 212—215.
- 113 KV: Sankareille. Runo. Väänästen Sukupuu n:o 4 siv. 158—159. 1946 sekä e.m. muistelmateoksessa Jotakin ehkä tietäisin s. 372.
- 114 Palle/kirje 4.10.1981.
- 115 Vartiovaara, A. "Grönlundeissa Harnesksköldien verta." Sukujohto kerrottu Torkkeli-Säätiön hallussa olevalle kasetille. Se on seuraava: 1) luutnantti HERMAN NILSSON HARNESKSKÖLD (aat. 1650), Rantasalmen Putkisalonen herra. K 1692. V:o HELENA GROTFELT, s 1630. → Tr: 2) SOFIA BARBRO HARNESKSKÖLD, s 1687. Vih. 1712 luutnantti JOHAN PROCHMAN. K 1740. → Tr: 3) HELENA PROCHMAN. S 1712. Vih. kornetti KARL HENRIK ESCHNER. S 1705. → Tr:4) LOVISA ULRIKA ESCHNER. S 1753. Vih. kappalainen JAKOB PONTANUS S 1740. → Tr: 5) MARIA LOVISA PONTANUS. Vih. 1793 pastori ZACHARIAS FINNANDER. → Tr. 6) OLGA LOVISA FINNANDER. Vih. kenttärövästi JOHAN FREDRIK GRÖNLUND. S 1828. → P: a7) tilanomistaja HUGO ZACHARIAS GRÖNLUND. S 1859. Vih. 1890 ANNI SOFIA KOTILAINEN. S 1869. → Tr: 8) OLGA GERTRUD GRÖNLUND. S 1891, K 1975. Vih. 1912 maanmitt. insinööri ARMAS SIMO VAINIO. S 1881, K 1938. Avioliitosta pojat: professori 9) SAKARI VAINIO. S 1913. ja vuorineuvos 9) SIMO VEIKKO VAINIO. S. 1915.—KERTTU VAINIO vih. toisen kerran 1948 lehtori KALLE VIHTORI VÄÄNÄSEN kanssa, joka K 1960. — ALI VARTIOVAARAN, o.s. Polén, äiti oli EUGENIA ALEXANDRA GRÖNLUND (HUGO Z.G:N sisar) ja isä kihlakunnantuomari IVAR POLÉN. Hänen miehensä varatuomari VEIKKO VARTIOVAARA.
- 116 KV: Lappeenranta-laulu. Kaupungin 300-vuotisjuhliin 1949.
- 117 KV: Valon temppeli. Teksti T. Kuusiston säveltämään kantaattiin 1952.
- 118 KV: Tapasinpa taskuvarkaan. Muistelmä teoksessa OLINPA MINÄKIN TURISTI 1955, s 79—87.
- 119 KV: INTERPARRAT OPINTIELLÄ, s. 195. Internaattilaisten piirissä harrastettuun spiritismiin liittyi eräänä aikana myös hypnotisointia, johon Viki oli perehtynyt Viipurissa 1920—30 -lukujen taitteessa ja jota hän oli kokeillut terapiakeinona mm. Kerttu Vainion unettomuuden poistamiseksi. "Interpartain" keskeiset hypnotisointirytykset rehtori kielsi, kun

- oli tullut vaikeuksia jonkun hypnotisoidun kaverin palauttamisessa normaaliin olotilaan.
- 120 KV: Peräkorven Ierikka ja muita mukavia juttuja 1954.
- 121 KV: Koululaisen marssi. Teksti JV:n sävelmään. Julk. Sonninen — Räisänen — Naukkarinen: Laulan ja soitan 1961 s 51—52.
- 122 KV: Täss' on teille terveisiä. Puhetta ja pakinaa 1954.
- 123 KV: Olinpa minäkin turisti. Pakinoita turismista.
- 124 KV: Jotakin ehkä tietäisin. Korsukolportööri muistelee. 1957.
- 125 KV: Pakinoita UDESSA KUVALEHDESSÄ 1955, 1956, 1958, 1959, 1960.
- 126 KV: KYMINLAAKSON LÄÄKÄRISEURA 1909—1959. 1959.
- 127 KV: BUSCH-SUOMENNOKSIA: LEIJAT 1959, LIPPI JA LAPPI; SEN PITUIINEN SE 1960; KUKKOTAPPAELU — KISSA JA KOIRA 1961.
- 128 KV-Haakana, V.: KOULUKASKUJA 1962.
- 129 Voipio, I. (nimim. Aateveljesi): Korsukolportööri in memoriam. Etelä-Saimaa 24.8.1960.
- 130 Kupiainen, Unto: Sanarrieskojen Kalle Väänänen. Konsepti radiopakinnasta 21.3.1948. Tampereen yliopiston kirjasto.

Tekstissä mainittujen sukulaisten luettelo.

- ARPPE Nils laamanni + Amalia Beata CAIRENIUS → Alexandra Nikolina Amalia
- 11 WENELL.
 EGE Friedrich saksantaja + Maila VALA (o.s. Järvinen) laulajatar.
 HJELT Erik soturi.
 JOHANSSON = JOUSIMAA
 JOUSIMAA Kalle faktori + Alma LINDQVIST → Maire taiteilija.
 JÄRVINEN Albert tehtailija + Maija LINDQVIST → Maila ks. ed. (EGE) ja Meeri pianisti.
 KÄÄRMEKANGAS Aappo kauppias + Anna-Kaisa VÄÄNÄNEN
 LINDQVIST Johan Fredrik räätäli + Hedvig MATINTYTÄR → Johan koneenkäyttäjä + Maria Elisabet JOHANSSON → Hilma WILANDER kättilö, Alma JOUSIMAA, Elin PIPPURI kättilö.
 NISKANEN August työnjohtaja + Margit PELTONEN → Irma LARMALA.
 NISKANEN Niiles isäntä + Lyyli VÄÄNÄNEN → Alli PULKKINEN.
 PELTONEN Anton kauppias → Margit ks. ed., Hilja ja Impi.
 RISSANEN Aaro isäntä + Iida TOIVANEN → Hannes isäntä A:n jälk., Hilma, Eino rautatiel., Hulda ja Kalle verovirk.
 RISSANEN Antti mökkiläinen (e.m:n Aaron veli).
 RISSANEN P. merimies, talonomist.
 RONNILA Karl Henrik työmies + Kristiina SIGFRIDINTYTÄR → WILANDER Otto Vilhelm uunintekijä + Hilma Maria LINDQVIST kättilö ks. ed., (Oton veljille annettiin eri sukunimiä, kuten RONNILA, SIRENIUS ja WILKMAN.)
- 13 VAHERI (WENELL) Eino ap.prof. + FM Leila ERÄMIES → Antti ap.prof. + FM Anna Kaarina SAKSALA.
 VALA Erkki + Maila JÄRVINEN 1. aviossa ks. ed.
- 13 VANAMO (WILANDER) Alma Maria + VÄÄNÄS-KALLE kirjailija → Kalle Jorma.
- 10 WENELL Aron FM, rov. + Anna Ulrika GOTTLUND.
- 10 WENELL Johan furiiri.
- 11 WENELL Petter lukkari (e.m:n veljen Petterin poika) → Amalia ARPPE ks. ed.
- 12 WENELL Klas Benjamin kolleega e.m:n poika + Tilda JALKANEN → Eino ks. ed. muutti nimensä VAHERIKSI.
- 11 WENELL Fredrik, koulumestari e.m:n lukkarin veli, kansanrunoilija.
- 13 WILANDER Alma Maria muutti nimensä VANAMOKSI ks. ed.

- 13 VISAKANTO (Vilen) Niilo kansak.op. + Anna Johanna VÄÄNÄNEN kansak.op. (VÄÄNÄS-KALLEN sisar) → FM Lilja Hanna Kaarina.

VÄÄNÄNEN. Suvun johto Puiroolahden sukuhaarojen kaavioon.

- 1 Antti Iwaninpoika WÄÄNÄIN isäntä n. 1546—1573. K. 1573 (?)
- 2 Heikki Antinp. Wäänäin isäntä 1573—1600, jolloin kuoli.
- 3 Heikki Heikinp. Wäänäinen isäntä 1606—1645, jolloin kuoli.
- 4 Lauri Heikinp. Wäänäinen isäntä 1645—1678, jolloin kuoli. Knut Niilonp. Kallisen vävy.
- 5 Matti Laurinp. Wäänäinen isäntä 1678—1690, jolloin kuoli.
- 6 Knut Mikonp. Wäänäinen isäntä 1690—1712, jolloin kuoli.
- 7 Knut Knutinp. Wäänänen isäntä 1680—1723, jolloin kuoli. + Anna KORHOTAR.
PÖLJÄN HAARA:
- 8 Knut Knutinp. Wäänänen S 1709, K 1763, isäntä 1739 alk. + Signe TOSSAVATAR.
- 9 Lars Samuel W. 1759—1842, isäntä 1780—1840. + Anna-Stiina HAKKARATAR.
- 10 Petter Lassinp. W. 1797—1860, isäntä 1840—60. + 1) Anna Loviisa RUUSKANEN, + 2) Helena PEKKARINEN.
- 11 Lassi Samuli Petterinp. W. 1823—1907, isäntä 1860—65. + Eeva Sofia PITKÄNEN.
- 12 Kaarlo Wilho Lassinp. W. poliisi 1860—1933. + Maria NISKANEN.
- 13 Kalle Vihtori Kallenp. W. lehtori 1888—1960. + 1) Alma Maria VANAMO, + 2) Olga Gertrud VAINIO o.s. GRÖNLUND.
- 14 Kalle Jorma Kallenp. V. korkeak.lehtori S 1912. + 1) yliopp. Helvi HAAPIO, + 2) leht. Maija Margareta HELLQVIST, + 3) yo-merkon. Raili LEINO.
- 15 a) Kalle Ilmari V. postivirk. S 1940. + 1) kanslisti Liisa RUUSKANEN, + 2) postivirk. Eila HUURINAINEN o.s. HAKULINEN, b) Aino Inkeri V. lehtori S 1942, c) Anja Inari V. HuK S 1943 + FT Jaakko Frösen, d) Eeva Maria V. sair.hoitaja S 1946 + DI Jorma Kero, e) Maija Annikka V. televirk. S 1950 + Reidar Johansson, f) Sanna Tuulia V. S. 1972. (a—d I aviosta, e II:sta, f III:sta.)

Muita tästä PÖLJÄN haarasta:

- 11 VÄÄNÄNEN Salomon Petterinp. isäntä S 1834.
- 11—12 VÄÄNÄNEN Johan (Juho) Petterinp. isäntä 1891—1924 S 1842, K 1924 + Vilhelmiina Raatikainen. Poikia mm. Janne isäntä isänsä jälk. S 1895, K 1973, + Elsa Laitinen, Kalle kuvanveistäjä S 1900 + Aili Wäänänen.
- 12 VÄÄNÄNEN Aaro kippiari + Eeva Raatikainen.
- 13 VÄÄNÄNEN Oskari Gabriel, lehtori S 1890, K. 1962. + 1) voim.op. Helmi Karpio (Spets), + 2) mus.op. Sirkka Ollilainen.
- 14—15 VÄÄNÄNEN Ilkka prof. e.m:n poika I aviosta S 1915. + 1) FM Anni-Tytti Rantasalo, + 2) terv.hoit. Tuovi Paananen. Poikia I aviosta: Pertti V. fil.tri S. 1942 + labor. Terttu Andersson o.s. Häkkinen; Jouko V. ap.prof. 1950 + atk.suunn. Soile Jalo.

HAMULAN haarasta:

- 5 WÄÄNÄINEN Johan S 1654. Siirtyi Puiroolahdesta.
- 6 WÄÄNÄINEN Lauri isäntä S 1673.
- 7 WÄÄNÄINEN Lauri isäntä 1700.
- 8 WÄÄNÄINEN Johan isäntä 1733.
- 9 WÄÄNÄINEN Iwar S 1763.
- 10 WÄÄNÄINEN Aron S 1817.
- 11 WÄÄNÄINEN Aarro S 1851.
- 12 WÄÄNÄINEN Johannes S 1893 + Kirsti S Boman
- 13 WÄÄNÄINEN Alpo dipl.ins. S 1932.

HAAPALAHDEN haarasta:

- 9 WÄÄNÄINEN Iwar Mikonp. isäntä S 1742.

- 10—11 WÄÄNÄNEN Pietari Joosef kirjakaupp. Iwarinp. S 1781 + Anna Margareta Sellström. Poika: Antti Weänänen (Wenell) suomentaja S 1820.
12—13 WÄÄNÄNEN Karl Fr. isäntä S 1849 + Anna Maria Ruotsalainen. Poika: Ilmari valt.tri. S 1891.
12—13 WÄÄNÄNEN Aaron Fr. isäntä S 1844 + Maria Johanna Rissanen. Poikia mm. Kalle kap.mest. S 1881, Antti viulutait. S 1885.

MURTOLAHDEN haarasta:

- 8 WÄÄNÄNEN Petter isäntä. S 1713.
9—10 WÄÄNÄNEN Lauri (Lars) Petterinp. isäntä S 1737 + Kristiina Rissanen. Poikia mm. Pietari kansanrunoilija S 1764.
12—13 WÄÄNÄNEN Petter S 1877 + Hilda V. Nyqvist. Poikia mm. Heikki (Viktor Henrik) FM S 1903.
12—13 WÄÄNÄNEN August isäntä S 1891 + Hilja M. Nyberg kansaned. Poikia mm. Jouko Juhani päätoim., prof. S 1922.
14—15 WÄÄNÄNEN Kusti arkist.hoit. S 1899 + Eeva Anna Lovisa Ranin. Poika: Kyösti TT, dos. S 1931.

PUIROOLAHDEN haarasta:

- 9—10 WÄÄNÄNEN Mikko isäntä S 1740 + Katarina Hyväritär. Poikia mm. Petter S 1778 + Eva Cath. Degerth, Aron Wenell jne.
12—13 WÄÄNÄNEN Iivar S 1839 + Miina Toivanen. Poikia mm. Iivari (Iivo) urheilija S 1875.
12 WENELL Ida opettajatar S 1846.

RANTASALMEN (?) haarasta:

- WÄÄNÄINEN Heikki lukkari S 1600-luv. lopulla.
WÄÄNÄNEN Henriikki kansanrunoilija, pelimanni S 1700-luv. lopulla.

VÄÄNÄSTE

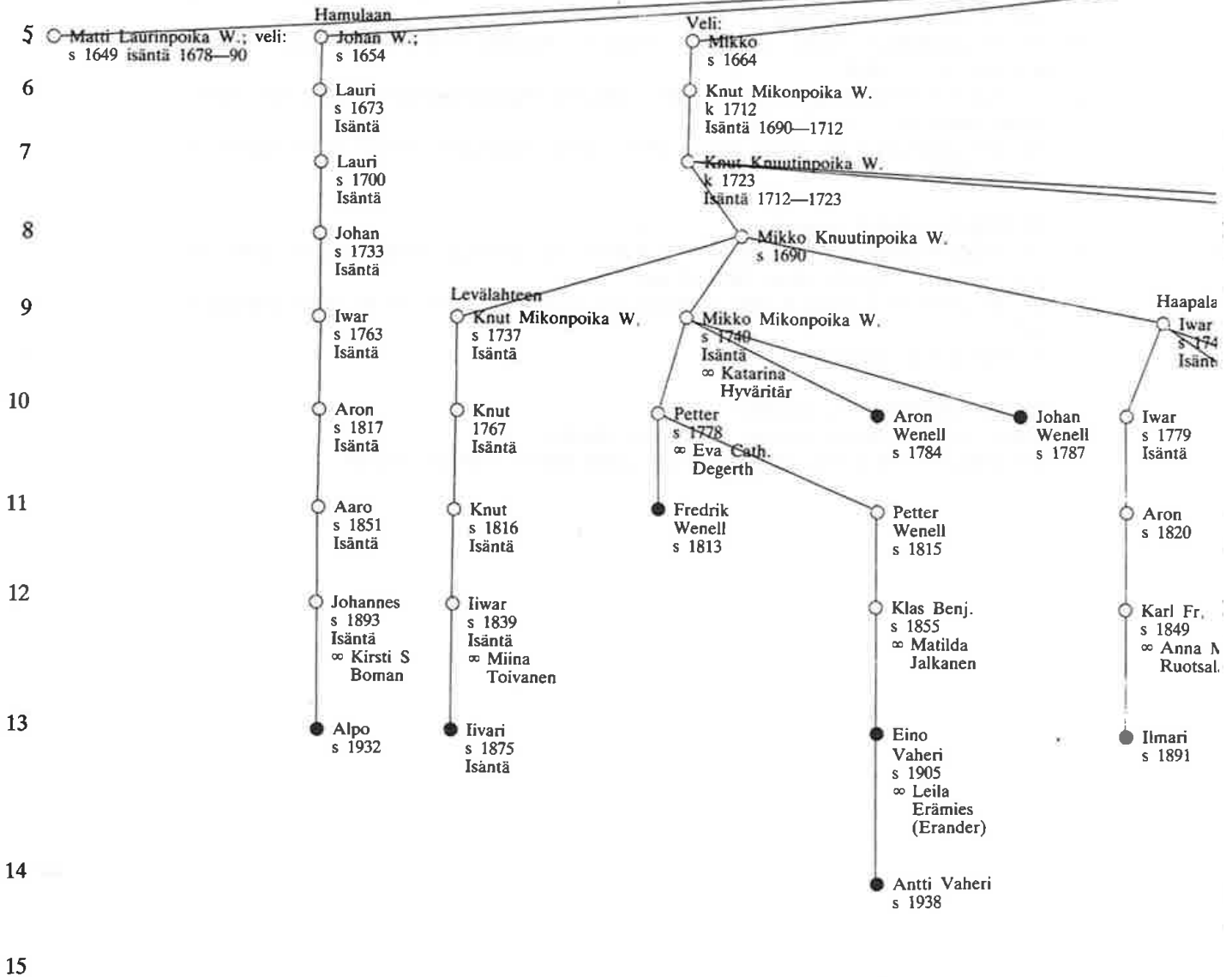
S.polvi

1

2

3

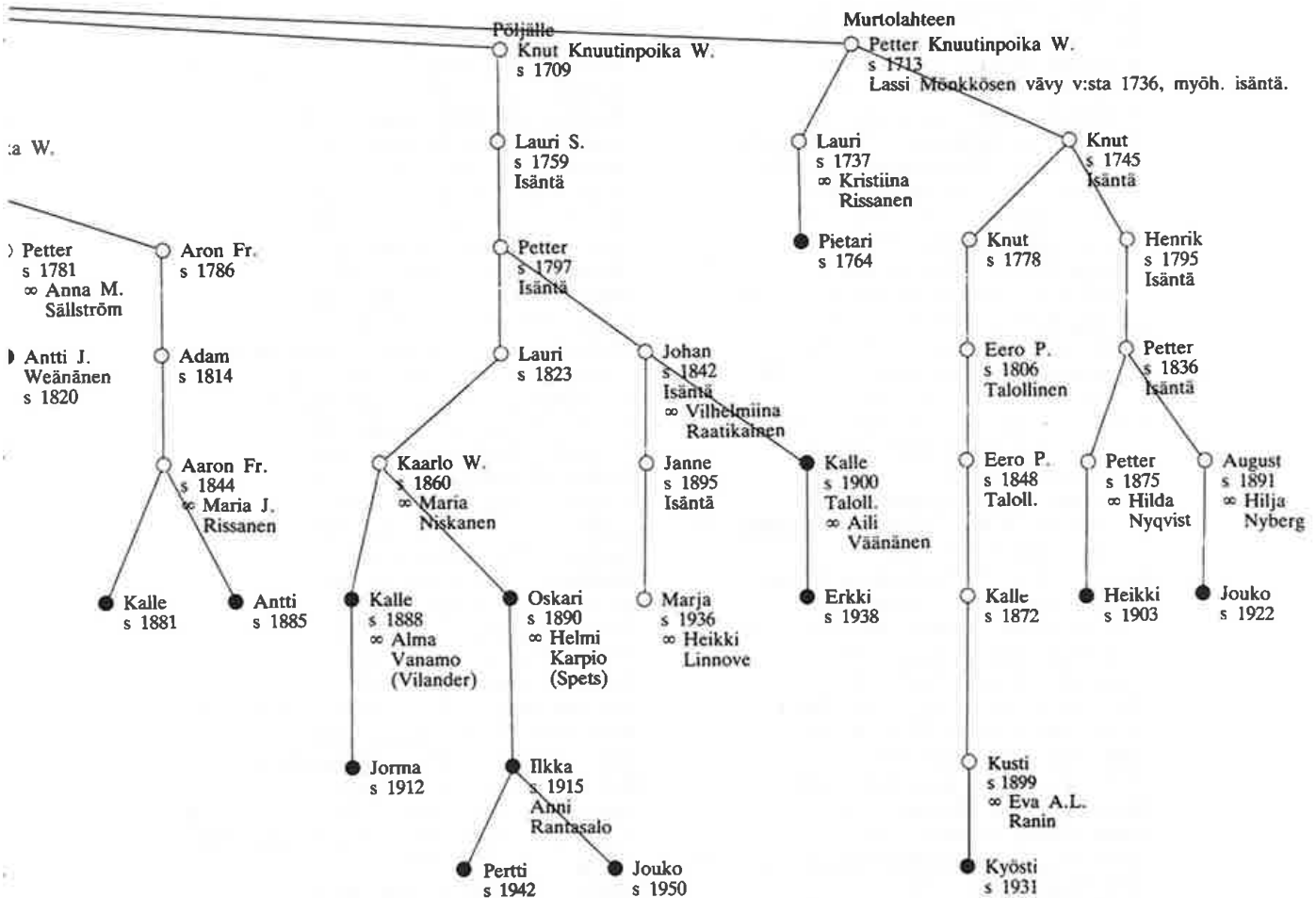
4

UKUTAULUA

PUIROOLAHDEN VÄÄNÄSIÄ

○ Antti Ivaninpoika Puiroolahden isäntä Lautamies	WÄÄNÄIN K 1573 1546—1573 1552
○ Heikki Antinpoika Isäntä	WÄÄNÄIN K 1600 1573—1600
○ Heikki Heikinpoika Isäntä	WÄÄNÄINEN K 1645 1600—1645
○ Lauri Heikinpoika Knut Niilonp. Kallisen vävy Isäntä	WÄÄNÄINEN K 1678 1662—1678

Tekstissä mainitut henkilöt

- Acerbi Giuseppe tutkim.matk. 112
Ahlman Erik prof. 191, 220
Aho Juhani kirjailija 231
Ahrenberg Jac. arkkitehti 126
Ahtiala Jalmari apteekkari 157
Aimo (Andersson) A. laulaja 228
Alfthan Isac ylioppilas 127
Alfthan Jukka fil.maist. 151
Aro Sulo viulutait. 188
Arto Eeli eversti, ks. myös Grönlund 219, 224
Auer Into majuri 142
Auer Kalle kolleega 124, 126—128
Bach J.S. sävelt. 250
Bellman Carl Michael sävelt. 244
Berner Anna-Maija (Pietinen) fil.maist. 196
Bergroth Kersti kirjailija 185
Bergroth Werner Th. kolleega 124
Björklund Th. laulunopett. 166
Bobrikov Nikolai kenr.kuvern. 127
v. Bowers Ferd. sävelt. 147
Bulganin Nikolai pääminist. 242
Busch Wilh. kirjailija 155, 160, 247—248
Chopin Fred. François sävelt. 250
Corander Axel ks. Kaihovaara
Cornér Fritiof toimitt. 142, 151
Enäjärvi-Haavio Elsa dos. 220
Ervasti Pekka kirjailija 200
Eskelinen Erkki peruskoul.opett. 104
Fincke Kustaa käskynhalt. 106
Fougstedt Nils-Erik sävelt. 173
Fredriksson Siiri fil.maist. 192, 196
Gluck Chr.W. sävelt. 169
Granit-Ilmoniemi Eeli lehtori 107
Grotenfelt Kustavi prof. 138
Grönlund ks.nootti 115
Haakana Veikko kirjailija 249
Haapakoski A.W. ("Outsider") kirjailija 241
Haapalainen Väinö sävelt. 173
Haapio Helvi ks. Väänänen Jorma
Haapio Laura ks. Vainio Sakari
Haavio Martti akateemikko 219, 220
Haavikko Jussi fil.maist. 146
Hagman Lucina rehtori 135
Hakulinen Lauri prof. 219—220
Hannikainen Lauri fil.maist. 142
Haltsonen Sulo prof. 231
Halttu Paavo O. kenr.luutn. 228
Hannula Erkki fil.maist. 151
Harpf Georg sellotait. 188
Heiskanen Pekka kanteleensoitt. 210—211
Hela Martti prof. 138
Helander Antti rehtori 124, 130
Holst Sigge ks. Kuosma
Hoppu Kaarlo Väinö fil.maist. 127
Huhtinen Eemil kolleega 124
Hukkanen Hugo yliopp. 124, 133
Huuskonen Otto kanttori 125
Hyttinen Antero apteekkari 190
Hägglund ks. Tuomivaara
Hällström K. fil.maist. 150
Ikola J.O. ("Vaasan Jaakkoo") pakinoitsija 181
Ikonen Albin puunveistäjä 239
Ikäheimoin(en) Olli isäntä 106
Ivanovici Johan sävelt. 169
Junto Emil E.H. toimitt. 142
Juva (Juvelius) Einar W. prof. 127
Jylhä Yrjö runoilija 227
Järnefelt Armas kap.mest. 113
Järveläinen Matti fil.maist. 241
Jääskeläinen Pasi laulaja 190, 210
Kaasalainen Antti fil.maist. 138
Kaihovaara Axel Hj. kolleega 124, 164, 170, 185
Kaihovaara Aulis kansak.op. 170, 190
Kaihovaara Aune ks. Kupiainen
Kaihovaara Emma (o.s. Savelainen) 170
Kaikko Joh. fil.tri. 185
Kainulainen Iivari laulaja 146
Kanerva Reino fil.maist. 169
Kappel J. sävelt. 176
Karvonen Arvi fil.maist. 146
Kauppi Emil sävelt. 169, 230
Kehvola Kyösti dipl.ins. 129
Kianto Ilmari kirjailija 139
Kianto Otso rovasti 242, 249
Kiihto Väinö kapteeni 153
Kivinen Ilmari ("Tiitus") pakinoitsija 185
Klemetti Heikki prof. 140, 142
Kolehmainen Hannes urheilija 158
Kolppa Pekka pelimanni 132
Koponen Emil kamreeri 169
Kononoff Kostja fil.maist. 242
Kopisch, Aug. runoilija 165
Korhoin(en) Antti isäntä 106
Korjula Hilja kanslisti 135
Kotilainen Torsti eversti 241
Krabbe K.F. maaherra 112
Krivitzky Konsta seppä 190
Krylov Ivan kirjailija 182
Kuosma Venni urkuri 189
Kuosma Sigge (Holst) pianisti 190, 250
Kupiainen Juhana leipuri 133
Kupiainen (o.s. Noponen) Vilhelmiina rva 133
Kupiainen Antti kansak.op. 133
Kupiainen Alpo toimitt. 130, 133, 138, 156
Kupiainen Aune (o.s. Kaihovaara) kansak.op. 131, 138, 156, 170
Kupiainen Hilda kansak.op. 133
Kupiainen Ida voim.opett. 169
Kupiainen Aukusti matem.opett. 129, 133, 168
Kupiainen Kerttu (o.s. Sihvonen) reht. 104
Kupiainen Osmo toiminn.joht. 169
Kupiainen Outi 156, 165, 170
Kupiainen Unto prof. 104, 156, 165, 170, 220, 244, 249

Kupiainen Yrjö tal.pääll. 133
 Kuujo Erkki prof. 104
 Kuusisto Ilkka sävelt. 173
 Kuusisto Taneli prof. 172, 240
 Kyyrö Anelma hamm.lääk. 169
 Kyyrö Eetu kansak.op. 169
 Kyyrö Kauko prof. 169, 202
 Laakso Fanny yliopp. 142
 Lagercrantz Eliel fil.tri. 147
 Lampén-Iso-Keisari Ernst.fil.maist., kirjailija 174, 188, 194
 Laurentius Petri pappi 248
 Leopold III Belgian kuningas 158
 Lidfors Bengt prof. 149
 Linder E. kenr.majuri 160
 Linnala Lenni kap.mest. 221
 Linnala Harriet rva 221
 Linnove Marja agronomi 104
 Liukku Anna (o.s. Nylander) ruustinna 159
 Londén Ax. metsänhoit. 162
 Lundström Ola kansak.op. 165, 170
 Lyly Julius A. fil.tri 124, 127
 Loeb J. biologi 140
 Mansdorf ks.nootti Martens 47
 Mansikka Arvi lausuja 175
 Markkula Aimo fil.maist. 242
 Martikainen Aatu työmies 177, 180, 195
 Marttinen Tauno säveltäjä 173
 Matson Alex ("Sasu") kirjailija 103, 107, 134, 139, 182
 Melartin Erkki säveltäjä 169, 209
 Meriluoto Aila kirjailija 244
 Miettinen Iivari ("Iippo") rt.virk. 190
 Miettinen Yrjö lääkäri 151
 Moberg Ida neiti 157
 Myyrä Jonni urheilija 157
 Nikolai II tsaari 139
 Nikoskelainen Vilhelmiina kansak.op. 121
 Nissilä Viljo professori 104, 189
 Nissinen Alli koul.joht. 135
 Nissinen Tatu maanvilj.neuvos 223
 Noponen Alpo runoilija 133
 Nordqvist Mikko ins. 188
 Nortamo Hjalmar lääk., kirjailija 109, 169, 174, 181, 185
 Nuorteva Väinö pakinoitsija ("Olli") 185
 Nurmela Tauno akateemikko 169
 Nykänen Yrjö voimistelija 218
 Nylander John W. aktivisti 160
 Näre Lauri ylikapellimestari 183
 Oinonen Frans Petter rehtori 163, 191
 Olli ks. Nuorteva
 Ora Väinö lääkäri 129
 Ora Yrjö rehtori 124, 127, 133, 152
 Outsider ks. Haapakoski
 Paasio Ale fil.maist. 151
 Paasivirta Yrjö leht. 166, 192
 Paavolainen Erkki fil.maist. 142, 196
 Paavolainen Katri ks. Veltheim
 Palmroth R.V. ("Palle") majuri 104, 185, 225, 227, 238

Pasanen Jorma kauppat.tri 167
 Pellikka Tilta mökin emäntä 177
 Peltonen Hilja ja Impi 134
 Peltonen Margit Aug.Niskasen rouva 132
 Pennola (Åhlman) Heikki urheilukuningas 208
 Penttinen Yrjö fil.tri 244
 Pesola Väinö säveltäjä 173
 Pesonen Kalle poliisi 118
 Pesonen Kalle Pekka 126
 Pesonen Matti kouluneuvos 143
 Pessi Urho isäntä 233
 Pettinen Helmi (myöh. Huuhtanen) kansak.op. 154
 Pietinen ks. Berner
 Pietinen Siviä ("Sivi") lehtori 190, 192, 196
 Piltti Lea laulajatar 244
 Pitkänen Tuovi ks. Tähtiö
 Pitkänen Väinö johtaja 182
 Posti Lauri akateemikko 220
 Puhakka Väinö fil.maist. 151, 155
 Pulkkinen Asko lehtori 192
 Päivänsalo B.H. rovasti 143
 Raikas Yrjö fil.maist. 124, 134, 142
 Railo Eino prof. 220
 Rankka Adolf kolleega 124
 Rau Richard urheilija 164
 Rauhala Toivo merimies 221
 Rautio Väinö taidemaalari 102, 236
 Reenpää Yrjö akateemikko 156
 Reinikainen Ale rehtori 189, 194
 Reinikainen Ilma rouva 194
 Reissiger C.G. säveltäjä 165
 Remarque Erich Maria kirjailija 227
 Repo Ville fil.maist. 241
 Rissanen Aaro ks. sukuluettelo
 Rissanen P. merimies 117
 Rolland Romain kirjailija 195
 Roos Leonard säveltäjä 147
 Ruuth Martti prof. 124
 Ryyränen Immanuel ("Imppa") mökkiläinen 185, 187
 Ryyränen Roine Rikhard kamreeri 156
 Räisänen Oki piirtäjä 160, 197, 202, 239
 Saario Martti prof. 189
 Saaristo Viljo apteekkari 175
 Salmela Reino rehtori 242
 Savelainen ks. Kaihovaara
 Savolainen Eino isäntä 177, 180
 Schildt Yrjö majuri 178
 Schnitzler Arthur kirjailija 188
 Schulman Allan arkkitehti 183
 Schwindt Fredrik Max. kolleega 124
 Sergejeff Feodor kauppaneuvos 118, 215
 Sibelius Jean säveltäjä 139
 Sieberg, Artur fil.maist. 153
 Sihvo Aarne kenraali 151, 159
 Sihvo Jussi kenr.majuri 151
 Siirala Martti lääk.tri 153
 Siitonen Erkki tait. 186
 Sillanpää F.E. kirjailija 138, 241, 244

- Similä Aapo laulaja 176
 Sirpo Boris mus.opiston joht. 226
 Sivori Eemil mus.tir. 124, 128
 Sola Väinö prof. 163
 Somer, Pekka lääk.kenr.luutn. ks. nootti 47
 Someri Veli laulaja 146
 Sonninen Ahti prof. 243
 Sonninen Albanus kansak.op. 185
 Stenberg Jakob komministeri 143
 Ståhlhammar Lauri dipl.ins. 189
 Suurpää Martti dipl.ins. 190, 230
 Svinhufvud Pehr Evind tasavallan presidentti 221
 Tammela Karl J.L. lehtori 124
 Tanner Alfred laulaja 169
 Tanttu Erkki taiteilija, prof. 228
 Tanttu Taavetti työmies 132
 Teljo Jussi prof. 220
 Teräsvuori Kaarlo prof. 106
 Tiitus ks. Ilmari Kivinen
 Tiltti ks. Matson
 Toll (Löfström) Ernst B. kenraali 153
 Topelius Zachris (vanh.) lääkäri 112
 Tornainen Vilho fil.maist. 124, 138, 147, 153
 Toropainen Pekka ravintoloitsija 161
 Tuomela (Hägman) urheilumaisteri 208
 Tuomivaara (Hägglund) Eino agronomi 124
 Turunen Martti säveltäjä 209
 Tuuri Väinö fil.maist. 151, 182
 Tuurna Sirkku rouva 191
 Tynni Aale akateemikko 241
 Tähtiö (o.s. Pitkänen) Tuovi hamm.lääk. 168
 Vaasan Jaakkoo ks. Ikola
 Vaaskivi Tatu kirjailija 220
 Wahl Paul tehtailija 134
 Vainikka Tahvo kansak.opettaja 169
 Vainio Kerttu ks.Grönlund nootti 115
 Vainio Simo maanmitt.ins. 199, 220
 Vainio Väinö kenr.luutn. 219, 250
 Vainio Sakari prof. 220, 233, 249
 Vainio Veikko vuorineuvos 233, 249
 Valkonen Arvi pianisti 188
 Vartiovaara Otto arkkitehti 175
 Vartiovaara Veikko varatuom. 190
 Weissman Theodor laulaja 146
 Velling Rauno kriitikko 249
 Veltheim Katri (o.s. Paavolainen) fil.maist. 196
 Westermarck Edv. prof. 151
 Viiste Juhani arkkitehti 236
 Viita Lauri kirjailija 244
 Vila Iro ks. Grönlund
 Virtanen Artturi I. akatemian esimies 151
 Voionmaa Väinö prof. 142
 Voipio Ainikki rouva 104, 124
 Voipio Ilmo agronomi 124, 128, 236, 238, 250
 Voipio Väinö kihlak.tuom. 239
 Vuolio Aino kanslisti 135, 140, 143
 Vuoristo Aapeli toimitt. 147
 Väisänen Riikka mökin emäntä 177, 180
 Välke Lauri tait. 231
 Väänänen Elli fil.maist. 142
 Väänänen Kalle kuvanveist. 104
 v. Zedwitz Karl valeluutnantti 153
 Ziegler Clara näyt.kirjailija 147
 Åkerman ks. Voipio